

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ÜSKÜDAR HAMAMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Veli BAÇARU

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Yusuf ACIOĞLU

anakkale 2017

TAAHHÜTNAME

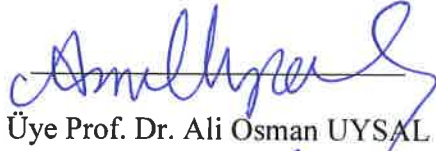
Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Üsküdar Hamamları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

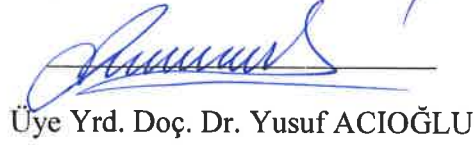

18/01/2017
Veli BAÇARU

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

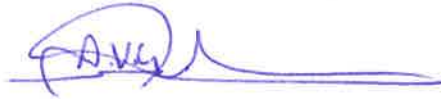
Veli BAÇARU'ya ait Üsküdar Hamamları
adlı çalışma, jürimiz tarafından **Sanat Tarihi Anabilim Dalı,**
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Ali Osman UYSAL

Üye Yrd. Doç. Dr. Yusuf ACIOĞLU

(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

Tez No: 10135697

Tez Savunma Tarihi: 12/01/2017

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

19/01/2017

ÖZET

ÜSKÜDAR HAMAMLARI

Üsküdar tarihi boyunca Avrupa ile Asya kıtaları arasında bir geçiş noktası olmuştur. Asıl önemli gelişmesini Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethi sonrasında yakalamıştır. Burada bir mescit yaptırmış ve yerleşimi teşvik etmiştir. Sadrazam Rum Mehmed Paşa buraya bir külliye ve yaklaşık elli dükkân yaparak gelişmesine ön ayak olmuştur. Bununla birlikte 16. yy.da Mimar Sinan eseri olan iki büyük külliye inşa edilmiştir. Osmanlı dönemi öncesi Üsküdar'da hamam varlığına dair bir ize rastlanmamıştır. Osmanlı Dönemi'nde inşa edilenlerden 16 tanesi bugüne ulaşamamışken bugün çalışan, atıl durumda ve harap halde olan, restorasyon gören veya kalıntı düzeyinde tespit edebildiğimiz 17 hamam bulunmaktadır. Bugüne ulaşanların 6 tanesi bir külliyeyle bağlı iken kalan 11 tanesinin içinde bağımsız olanların yanında Kuleli Askeri Lisesi içindeki hamam ile Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan hamam gibi bir yapının veya yapı grubunun içinde olan örnekler de karşımıza çıkar. Rum Mehmed Paşa Hamamı erken dönemde yaptırılan çifte hamam tipindedir. Klasik dönemde; İskele Hamamı, Atik Valide Hamamı ile Yeşil Direkli Hamam günümüze ulaşır. Bunlar da çifte hamam tipindedir. 17.yy.dan kalan Ağa Hamamı ve Çinili Hamam çifte hamam tipinde iken bu dönemin bir diğer eseri olan Bulgurlu Hamamı tek hamam tipindedir. 18.yy. ve sonrasında inşa edilen hamamlar tek hamam tipinde ve ağırlıklı olarak çevre mahallerde yer almaktadır. Tipolojik açıdan en yaygın grubu, sıcaklığı tek mekânlı ve halvetsiz olan grup oluştururken, aksiyal dört eyvanlı ve köşe hücreli tip diğer yaygın gruptur.

Anahtar Sözcükler: Sanat Tarihi, Üsküdar, Üsküdar Hamamları, Mimarlık, Mimar Sinan,

ABSTRACT

ÜSKÜDAR BATHS

Üsküdar has always been a transition point between the European and the Asian continents along the history. It's evaluated as a center of an eastern door by the Romans. It is used as a transfer point and as a headquarter to invade the Constantinopolis. It attained the most important development after the conquest of Constantinopolis by Fatih Sultan Mehmet. He builded a small mosque and supported to constitute a settlement here. Bureaucrat (Rum) Mehmet Paşa took a role of the development by building an complex and fifty shops here. In the 16th century, there were two great complex buileded here which were the monuments of the Sinan Agha the Grand Architect. Before the Ottoman Period there is no evidence about the baths in Üsküdar. Of the people built in the Ottoman period, 16 have not reached today, we could locate that there are 17 hammams that are working today, idle, ruined, restored or remnant. While 6 of those who arrived today are connected to a complex, 11 of them are independent, as are the baths in the Kuleli Military High School and the baths in the Beylerbeyi Palace or the examples in the building group. The Rum Mehmed Pasha Bath is the type of double bath built in the early period. In the classical period; İskele Hamamı, Atik Valide Hamamı and Green Direkli Hammam are reaching today. These are also of double bath type. It is noteworthy that both sides exhibited a symmetrical feature in the works built by Sinan. The Ağa Bath and the Glazed Tile Bath which remained from the 17th century are of the double bath type while the other one of this period is the Bulgurlu Bath which is the only bath type. The baths built 18th century and after that, are located in the single bath type and mainly in the surrounding quarters. The most common group in terms of typology is the one-room group by heating and without seclusion and crosswind is the other common group with four eyelids and corner cell type.

Key Words: Art History, Üsküdar, Üsküdar Baths, Architecture, Sinan Agha the Grand Architect.

ÖNSÖZ

Üsküdar’da inşa edilen hamamları konu alan bu çalışmamızda, hamamların tarihi boyutlarını, konumlarını, mimari özelliklerini varsa süsleme unsurlarını ele almaya çalışıldığı belirtilebilir. Hamamların gerek yapıldıkları dönem gerekse Osmanlı hamam mimarisi içindeki yerini değerlendirme gayreti içerisinde olunmuştur.

Üsküdar’da en erken tarihli örneği 15.yy.dan kalan ve 19.yy. sonuna kadar inşa edilen 33 hamam tespit edilmiştir. Bunlardan 16 tanesi günümüze ulaşmamıştır. Bugüne ulaşan 17 tanesinin bazıları halen aktif çalışırken, bir kısmı ise harap ve terk edilmiş durumdadır.

Bu çalışmada bütün süreçlerde desteğini esirgemen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Yusuf ACIOĞLU’na değerli katkısı ve yönlendirmesinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

Lisans eğitimi sürecinde ve ardından yüksek lisans döneminde devam eden katkıları, hamamlar konusunda fikrine başvurduğum, beni yönlendiren ve destekleyen değerli hocam Prof. Dr. Ali Osman Uysal’a; zaman zaman fikirlerine başvurduğum değerli hocalarım Prof. Dr. M. Oluş Arık, Prof. Dr. Selçuk Mülayim, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu, Yrd. Doç. Dr. Anar Azisoy, Yrd. Doç. Dr. Oğuz Koçyiğit, Dr. İrfan Özen’e ve çeşitli aşamalarda katkı sunan Gökhan Karakuş, Ümmühan Tokaç, İdris Botan, Güneş Alçı’ya ve adını burada anmadığım katkı sunan herkese teşekkür ediyorum.

Bu süreçte beni destekleyen aileme minnettarım.

Rahmetli hocam Uzm. Ahmet Sipahioğlu’nun aziz hatırasına, saygıyla...

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	v
RESİMLER LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xxi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I HAMAM MİMARİSİ

1.1 Roma ve Bizans Dönemi Hamam Mimarisi.....	6
1.2 Osmanlı Dönemi Hamam Mimarisi.....	11

BÖLÜM II ÜSKÜDAR

2.1 Tarihçesi.....	19
2.2 Coğrafi Durumu.....	24
2.3 Üsküdar Su Yolları.....	24

BÖLÜM III ÜSKÜDAR HAMAMLARI

3.1 Günümüze Ulaşamayan Hamamlar.....	30
3.1.1. Hacı Paşa Hamamı (Doğancılar Hamamı).....	30
3.1.2. Hüseyin Paşa Hamamı.....	32
3.1.3. Üsküdar Saray Hamamları.....	32

3.1.4.	Sinan Paşa Hamamı.....	33
3.1.5.	Çengelköy Hamamı.....	33
3.1.6.	Cinci Hamamı (İnadiye Hamamı).....	35
3.1.7.	İnadiye Hamamı.....	36
3.1.8.	İstavroz Hamamı.....	37
3.1.9.	Selamsız Hamamı.....	37
3.1.10.	İhsaniye Hamamı.....	39
3.1.11.	Kandilli Hamamı.....	39
3.1.12.	Salacak Hamamı.....	41
3.1.13.	Ali Paşa Konağı (Limonlu-Köprülü Konak) Hamamı.....	41
3.1.14.	Dr. Tefik Bey Konağı Hamamı (Arslan Ağa Hamamı).....	43
3.1.15.	Tekke Kapı Hamamı.....	45
3.1.16.	Kandili Saray Hamamı.....	45
3.2	Günümüze Ulaşan Hamamlar.....	47
3.2.1.	Rum Mehmet Paşa Hamamı.....	47
3.2.2.	İskele Hamamı	57
3.2.3.	Büyük Hamam (Çarşı Hamamı-Yeşil Direkli Hamam).....	66
3.2.4.	Valide-İ Atik Hamamı (Toptaşı Hamamı).....	77
3.2.5.	Ağa Hamamı.....	86
3.2.6.	Bulgurlu Köyü Hamamı.....	96
3.2.7.	Çinili Hamam.....	104
3.2.8.	Ayazma Hamamı	115
3.2.9.	Beylerbeyi Hamamı	121
3.2.10.	Selimiye Hamamı	131
3.2.11.	Mabeyinci Ziver Bey Köşk Hamamı	138
3.2.12.	Kuleli Hamamı.....	144
3.2.13.	İcadiye Dağ Hamamı.....	149
3.2.14.	Beylerbeyi Sarayı Hamamı	156
3.2.15.	Dağ Hamamı	159
3.2.16.	Altunizade İsmail Paşa Hamamı	162

3.2.17. Kuzguncuk Batak Hamamı.....	168
-------------------------------------	-----

BÖLÜM IV

DEĞERLENDİRME

	175
4.1 Yerleşim Planı ve Konum.....	
4.2 Planlama ve Biçimleniş Özellikleri.....	176
4.3 Taşıyıcılar, Geçiş Öğeleri ve Örtü Sistemi.....	182
4.4 Malzeme ve Teknik Özellikler.....	183
4.5 Mimari Plastik Unsurlar.....	185
SONUÇ	191
KAYNAKÇA	
EKLER	

KISALTMALAR

Böl. : Bölüm

çev. : Çeviren

haz. : Hazırlayan

D. : Dergi(si)

der. : Derleyen

ed. : Editör

No.: Numara

s. : Sayfa

İst. : İstanbul

H. : Hicri

M. : Miladi

M.Ö: Milattan önce

M.S: Milattan sonra

yy. : Yüzyıl

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

GEEAYK: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu

KTVKK: Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu

KVKBK: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Hacı Paşa Hamamı	s.	32
Resim 2: Hacı Paşa Hamamı	s.	32
Resim 3: Selamsız Hamamı Kazı Sonrası.....	s.	38
Resim 4: Selamsız Hamamı Kazı Sonrası.....	s.	38
Resim 5: Kandilli Hamamı.....	s.	40
Resim 6: Salacak Hamamı	s.	41
Resim 7: Köprülü Konak Hamamı Restorasyon Öncesi Tonoğlu Bölüm	s.	42
Resim 8: Köprülü Konak Hamamı Restorasyon Öncesi Su Deposu	s.	42
Resim 9: Rum Mehmed Paşa Hamamı Genel Görünüm.....	s.	49
Resim 10: Rum Mehmed Paşa Hamamı Kuzey Cephesi	s.	49
Resim 11: Rum Mehmed Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Girişi.....	s.	50
Resim 12: Rum Mehmed Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Kapısı.....	s.	50
Resim 13: Kuzeybatı'dan Rum Mehmed Paşa Hamamı	s.	50
Resim 14: Rum Mehmed Paşa Hamamı Kadınlar Kısmı Girişi	s.	51
Resim 15: Rum Mehmed Paşa Hamamı Kuzey Cephesi.....	s.	51
Resim 16: Erkekler Kısmı Soyunmalık Kubbesi.....	s.	52
Resim 17: Erkekler Kısmı Soyunmalık Kabinleri.....	s.	52
Resim 18: Erkekler Kısmı- Ilıklık Tonoğlu Örtüsü.....	s.	52
Resim 19: Erkekler Kısmı -Ilıklık Kubbesi.....	s.	52

Resim 20: Erkekler Kısımlı Sıcaklık Köşe Hücresi.....	s.	53
Resim 21: Erkekler Kısımlı Sıcaklık Eyvan Girintisi.....	s.	53
Resim 22: Erkekler Kısımlı- Sıcaklık Kubbesi.....	s.	53
Resim 23: Erkekler Kısımlı- Kurnalar.....	s.	53
Resim 24: Rum Mehmed Paşa Hamamı Kadınlar Kısımlı Soyunmalık Kısımlı.....	s.	54
Resim 25: Kadınlar Kısımlı- Ilıklık Kısımlı Kubbesi.....	s.	54
Resim 26: Kadınlar Kısımlı- Ilıklık Göbektaşlı.....	s.	54
Resim 27: Kadınlar Kısımlı- Ilıklık.....	s.	54
Resim 28: Kadınlar Kısımlı- Sıcaklık Halvet Girişleri.....	s.	55
Resim 29: Kadınlar Kısımlı- Halvet Hücresi.....	s.	55
Resim 30: Kadınlar Kısımlı- Sıcaklık Kubbesi.....	s.	56
Resim 31: Kadınlar Kısımlı- Helâ Hücresi Örtüsü.....	s.	56
Resim 32: Rum Mehmed Paşa Genel Görünüm	s.	56
Resim 33: İskele Hamamı- Eski Fotoğraftan Hamam ve Çevresi	s.	60
Resim 34: İskele Hamamı Soyunmalık Bölümü	s.	61
Resim 35: İskele Hamamı Kuzeybatıdan Genel Görünüm.....	s.	61
Resim 36: : İskele Hamamı- Doğudan, Müdahale Sonrası Durum.....	s.	61
Resim 37: İskele Hamamı Kuzeybatı'dan	s.	61
Resim 38: İskele Hamamı Güney Cephesi.....	s.	62
Resim 39: İskele Hamamı Restorasyon Sonrası Soyunma Kısımlı Örtüsü.....	s.	62
Resim 40: İskele Hamamı, Kaldırılan Örtü Sistemi Sonrasındaki Durum.....	s.	63
Resim 41: İskele Hamamı, Kaldırılan Örtü Sistemi Sonrası Durum	s.	63

Resim 42: İskele Hamamı,Restorasyon Sürecinde Durum.....	s.	63
Resim 43: İskele Hamamı Restorasyon Sürecinde Durum.....	s.	63
Resim 44: Büyük Hamam, Güney Cephe.....	s.	68
Resim 45: Büyük Hamam, Güney Cephe	s.	68
Resim 46: Büyük Hamam, Kuzeybatıdan	s.	68
Resim 47: Büyük Hamam, Güneydoğu'dan Genel	s.	69
Resim 48: Büyük Hamam, Kuzey Cepheden.....	s.	69
Resim 49: Büyük Hamam , Kuzeybatı'dan Genel Görünüm.....	s.	70
Resim 50: Büyük Hamam, Güneydoğu'dan Genel Görünüm.....	s.	70
Resim 51: Büyük Hamam , Güneyden Genel Görünüm.....	s.	70
Resim 52: Büyük Hamam Kuzeybatı'dan.....	s.	70
Resim 53: Büyük Hamam, Batı Cephesi.....	s.	71
Resim 54: Büyük Hamam, Doğu Cephesi.....	s.	71
Resim 55: Büyük Hamam, Batı Cephesi.....	s.	71
Resim 56: Kuzey Cephesi	s.	71
Resim 57: Büyük Hamam, Sıcaklık Girişi.....	s.	72
Resim 58: Eyvan Girintisi Yıkılarak Birbirine Bağlanan Sıcaklıklar.....	s.	72
Resim 59: Büyük Hamam, Kuzey Köşedeki Halvet Hücreleri.....	s.	73
Resim 60: Halvet Hücrelerinin Eski Durumu.....	s.	73
Resim 61: Büyük Hamam, Sıcaklık Kubbesi.....	s.	73
Resim 62: Sıcaklık Kubbesi Geçiş Öğeleri.....	s.	73
Resim 63: Büyük Hamam, Doğu Cephesi	s.	75

Resim 64: Büyük Hamam, Doğu Cephesi, Restorasyon Süreci	s.	75
Resim 65: Ilıklık Kısım Örtü Sistemi	s.	75
Resim 66: Valide-i Atik Hamamı, Güneybatı'dan.....	s.	79
Resim 67: Valide-i Atik Hamamı, Örtü Öğeleri.....	s.	79
Resim 68: Kuzeybatı'dan	s.	80
Resim 69: Sıcaklık Kısım, Geçiş Öğeleri.....	s.	80
Resim 70: Güney Cephesi, İlerde Erkekler Kısım Girişi.....	s.	80
Resim 71: Güneybatı'dan Cephe Genel Görünüm.....	s.	80
Resim 72: Erkekler Kısım- Soyunma Kabinleri.....	s.	81
Resim 73: Erkekler Kısım- İkinci Kat Ve Aydınlik Açıklığı.....	s.	81
Resim 74: Erkekler Kısım – Soyunmalık, Hamama Giriş Duvarı.....	s.	82
Resim 75: Ilıklık Çapraz Tono Örtüsü.....	s.	82
Resim 76: Erkekler- Ilıklık Orta ve Yan Mekân Örtüsü.....	s.	82
Resim 77: Erkekler- Ilıklık Yıkanma Bölümü.....	s.	82
Resim 78: Erkekler Sıcaklık Kısım.....	s.	83
Resim 79: Sıcaklık Kubbesi.....	s.	83
Resim 80: Erkekler Sıcaklık Kısım Sıcaklık Tromp.....	s.	83
Resim 81: Ağa Hamamı, Güneybatı'dan Görünüm.....	s.	88
Resim 82: Ağa Hamamı, Güneydoğu'dan Hamamın Örtüsü.....	s.	88
Resim 83: Ağa Hamamı Güney Cephe, Kadınlar Kısımının Girişi.....	s.	89
Resim 84: Ağa Hamamı, Doğudan Odunluk ve Külhan Kısım.....	s.	89
Resim 85: Ağa Hamamı, Erkekler Soyunmalık Kubbesi.....	s.	89

Resim 86: Erkekler Soyunmalık İkinci Katı.....	s.	89
Resim 87: Erkekler Kısım, Ilıklık Kubbesi.....	s.	90
Resim 88: Erkekler Ilıklık Kısım Niş ve Solda Helâ Girişi.....	s.	90
Resim 89: Ağa Hamamı, Erkekler Kısım Sıcaklık.....	s.	90
Resim 90: Erkekler Kısım, Sıcaklık Göbek Taşı.....	s.	90
Resim 91: Erkekler Kısım Eyvan Girintisi.....	s.	91
Resim: 92 Erkekler Kısım, Sıcaklık Kubbesi.....	s.	91
Resim 93: Ağa Hamamı, Kadınlar Kısım Giriş Koridoru.....	s.	92
Resim 94: Kadınlar Kısım, Aydınlık Açıklığı.....	s.	92
Resim 95: Kadınlar Kısım, Soyunma Kabinleri.....	s.	92
Resim 96: Kadınlar Kısım, Ilıklık Kubbesi.....	s.	92
Resim 97: Ağa Hamamı Kadınlar Kısım, Ilıklık	s.	93
Resim 98: Kadınlar Kısım, Ilıklık Girişi.....	s.	93
Resim 99: Kadınlar Kısım Sıcaklık Kısım- Göbek Taşı.....	s.	93
Resim 100: Kadınlar Kısım Sıcaklık Kubbe Geçiş Ögesi.....	s.	93
Resim 101: Külhan Kısım ve Örtüsü	s.	94
Resim 102: Külhan Girişi.....	s.	95
Resim 103: Bulgurlu Köyü Hamam Kitabesi.....	s.	97
Resim104: Bulgurlu Köyü Hamam Batıdan Genel Görünüm.....	s.	98
Resim 105: Bulgurlu Köyü Hamam, Güneybatı'dan Genel Görünüm.....	s.	98
Resim 106: Bulgurlu Köyü Hamam, Güney Cephe.....	s.	99
Resim 107: Kuzeybatı'dan Genel Görünüm.....	s.	99

Resim 108: Güney Cephe, Soyunmalık	s. 100
Resim 109: Bulgurlu Köyü Hamam Girişi.....	s. 100
Resim 110: Soyunmalık Kısım1.....	s. 100
Resim 111: Ilıklık Girişi.....	s. 100
Resim 112: Bulgurlu Köyü Hamam Ilıklık Kısım1.....	s. 101
Resim 113: Ilıklık Kısım1 Sıcaklık ve Helâ Girişine Bakarken.....	s. 101
Resim 114: Sağdaki Sıcaklık Kubbesi.....	s. 102
Resim 115: Soldaki Sıcaklık Kubbesi.....	s. 102
Resim 116: Sıcaklık Sağdaki Kısım,Yıkanma Bölümü.....	s. 102
Resim 117: Soldaki Kısım Göbek Taşı ve Yıkanma Bölümü.....	s. 102
Resim 118: Aziz Mahmud Hüdayi'nin Yıkandığı İleri Sürülen Kurna.....	s. 103
Resim 119: Bulgurlu Hamamı, Güney Cephe Genel Görünüm.....	s. 103
Resim 120: Çinili Hamamı Kuzey Cephesi Genel.....	s. 106
Resim 121: Çinili Hamamı Erkekler Kısımının Girişi	s. 106
Resim 122: Çinili Hamamı, Güney Cephe, Kadınlar Kısım1 Girişi.....	s. 107
Resim 123: Kuzey Cephe, Külhan, Su Deposu ve Odunluk Kısımları.....	s. 107
Resim 124: Çinili Hamam- Erkekler Kısım1 Giriş Koridoru.....	s. 108
Resim 125: Çinili Hamam-Erkekler Kısım1 Fıskiyeli Havuz.....	s. 108
Resim 126: Çinili Hamam Erkekler Soyunmalık Kısım1 Kubbesi.....	s. 108
Resim 127: Çinili Hamam-Erkekler Kısım1 Soyunmalık Fıskiyeli Havuz.....	s. 109
Resim 128: Çinili Hamam Erkekler Soyunmalık Kısım1 Hamam Girişi.....	s. 109
Resim 129: Çinili Hamam Ilıklık Yıkanma Bölümleri ve Helâ.....	s. 110

Resim 130: Ilıklık Orta kubbe ve Yan TonoZ Örtüleri.....	s.	110
Resim 131: Çinili Hamam- Sıcaklık Bölümü.....	s.	110
Resim 132: Sıcaklık Halvet Bölümü.....	s.	110
Resim 133: Çinili Hamam- Kadınlar Kısmı Girişİ.....	s.	111
Resim 134: Çinili Hamam Kadınlar Kısmı Soyunmalık	s.	111
Resim 135: Çinili Hamam- Kadınlar Kısmı Ilıklık Örtü Sistemi.....	s.	111
Resim 136: Çinili- Kadınlar Ilıklık Yan Yıkama Bölümü ve Helâ Girişİ.....	s.	111
Resim 137: Çinili Hamam- Kadınlar Kısmı Ilıklık Örtü Sistemi.....	s.	112
Resim 138: Çinili- Kadınlar Kısmı Sıcaklık Girişinden İç Mekân.....	s.	112
Resim 139: Çinili Hamamı Kadınlar Kısmı Sıcaklık Mekânı.....	s.	112
Resim 140: Çinili Hamamı Kadınlar Kısmı Sıcaklık Eyvan Girintisi.....	s.	112
Resim 141: Çinili Hamam, Külhan Girişİ.....	s.	113
Resim 142: Çinili Hamam, Kurna.....	s.	113
Resim 143: Ayazma Hamamı, Güneybatı'dan.....	s.	117
Resim 144: Ayazma Hamamı	s.	117
Resim 145: Ayazma Hamamı, Güneydoğu'dan	s.	118
Resim 146: Ayazma Hamamı, Doğu Cephe.....	s.	118
Resim 147: Ayazma Hamamı, Doğu Cephe Yıkılan Külhan Kısmı.....	s.	118
Resim 148: Ayazma Hamamı Sıcaklık Bölümü, Halvet Hücresi.....	s.	118
Resim 149: Ayazma Hamamı, Halvet Hücresi.....	s.	119
Resim 150: Ayazma Hamamı, Ilıklık Duvarında Niş	s.	119
Resim 151: Ayazma Hamamı Genel Görünüş	s.	120

Resim 152: Beylerbeyi Hamamı, Doğudan Genel Görünüm.....	s.	122
Resim 153: Beylerbeyi Hamamı, Hamam Kısmı Örtü Öğeleri.....	s.	122
Resim 154: Beylerbeyi Hamamı, Batıdan Görünüm.....	s.	123
Resim 155: Beylerbeyi Hamamı, Doğudan Genel Görünüm.....	s.	123
Resim 156: Beylerbeyi Hamamı, Kuzeydoğudan.....	s.	123
Resim 157: Beylerbeyi Hamamı, Doğu Cephesi.....	s.	123
Resim 158: Beylerbeyi Hamamı, Giriş Cephesi.....	s.	124
Resim 159: Beylerbeyi Hamamı, Soyunmalık.....	s.	124
Resim 160: Beylerbeyi Hamamı, Soyunmalık Aydınlık Açıklığı.....	s.	125
Resim 161: Beylerbeyi Hamamı, Ilıklık Sağdaki Bölüm.....	s.	125
Resim 162: Beylerbeyi Hamamı, Ilıklık Sağdaki Bölüm Örtü Öğeleri.....	s.	125
Resim 163: Beylerbeyi Hamamı, Ilıklık Kubbeye Geçiş.....	s.	125
Resim 164: Ilıklık Halvet Hücresi Örtü Öğesi.....	s.	126
Resim 165: Sıcaklık Kubbesi.....	s.	126
Resim 166: Beylerbeyi Hamamı, Kuzeybatı'dan Örtü Öğeleri.....	s.	126
Resim 167: Beylerbeyi Hamamı, Örtü Öğeleri.....	s.	126
Resim 168: Beylerbeyi Hamamı, Soyunmalık Kısmı Örtü Öğeleri.....	s.	127
Resim 169: Beylerbeyi Hamamı, Soyunmalık Kısmı, Ayaklı Saat	s.	127
Resim 170: Beylerbeyi Hamamı, Ahşap Giriş Kapısı.....	s.	128
Resim 171: Beylerbeyi Hamamı, Giriş Kapı Detayı	s.	128
Resim 172: Beylerbeyi Hamamı Ilıklık Halvet Hücre Örtüsü.....	s.	129
Resim 173: Beylerbeyi Hamamı Soyunmalık Ayna Çerçevesi	s.	129

Resim 174: Beylerbeyi Hamamı- Kurnalar.....	s.	130
Resim 175: Selimiye Hamamı, Batıdan Genel Görünüm.....	s.	133
Resim 176: Selimiye Hamamı, Kuzeyden Genel Görünüm	s.	133
Resim 177: Selimiye Hamamı, Güneyden Soyunmalık Kısmı	s.	133
Resim 178: Selimiye Hamamı, Kuzeybatı'dan Su Deposu ve Külhan Kısmı... ..	s.	133
Resim 179: Selimiye Hamamı, Sıcaklık Kubbesi.....	s.	134
Resim 180: Selimiye Hamamı, Güzey Cephe.....	s.	134
Resim 181: Selimiye Hamamı, Soyunmalık Fıskiyeli Havuz.....	s.	134
Resim 182: Selimiye Hamamı Ilıklık Helâya Giden Koridor.....	s.	134
Resim 183: Selimiye Hamamı, Ilıklık Yıkanma Bölümleri.....	s.	135
Resim 184: Selimiye Hamamı, Ilıklık Oval Kubbe	s.	135
Resim 185: Selimiye Hamamı, Sıcaklık Kubbesi.....	s.	135
Resim 186: Sıcaklık Genel Görünüm.....	s.	135
Resim 187: Ilıklık Çeşme Kalıntıları.....	s.	136
Resim 188: Ilıklık Çeşme Ayağı.....	s.	136
Resim 189: Selimiye Hamamı- Soyunmalık Fıskiye Havuzu.....	s.	137
Resim 190: Sıcaklık bölümleri Ayıran Mermer Blok.....	s.	137
Resim 191: Soyunmalık Çeşme Aynası Detay.....	s.	137
Resim 192: Soyunmalık, Çeşme Ayağı.....	s.	137
Resim 193: Ziver Bey Köşk Hamamı	s.	139
Resim 194: Ziver Bey Köşk Hamamı	s.	139
Resim 195: Ziver Bey Köşk Hamamı.....	s.	140

Resim 196: Ziver Bey Köşk Hamamı	s.	140
Resim 197: Ziver Bey Köşk Hamamı Yan Parsel Kazı Sonrası	s.	140
Resim 198: Ziver Bey Köşk Hamamı Köşk Parselinde Kalan Kısım Giriş.....	s.	141
Resim 199: Ziver Bey Köşk Hamamı Köşk Parselinde Kalan Kısım.....	s.	141
Resim 200: Ziver Bey Köşk Hamamı TonoZ Örtüsü.....	s.	141
Resim 201: Ziver Bey Köşk Hamamı	s.	141
Resim 202: Ziver Bey Köşk Hamamı Köşk Kısımında Kalan Kısım.....	s.	142
Resim 203: Ziver Bey Köşk Hamamı Yan Parseldeki Kalıntılar.....	s.	142
Resim: 204: Köşk Sınırları İçinde Kalan Hamam Kalıntısı.....	s.	142
Resim 205: Kuleli Hamamı- Güney Cephe.....	s.	145
Resim 206: Kuleli Hamamı-Kuzey Cephe.....	s.	145
Resim 207: Kuleli Hamamı Girişi.....	s.	146
Resim 208: Kuleli Hamamı Ilıklık TonoZu.....	s.	146
Resim 209: Kuleli Hamamı Ilıklık Kısım.....	s.	146
Resim 210: Kuleli Hamamı Ilıklık Sol Kısım.....	s.	146
Resim 211: Kuleli Hamamı Sıcaklık.....	s.	147
Resim 212: Kuleli Hamamı Sıcaklık Kubbesi.....	s.	147
Resim 213: Kuleli Hamamı Müştemilat Kısım.....	s.	148
Resim 214: Kuleli Hamamı Külhan Girişi.....	s.	148
Resim 215: İcadiye Dağ Hamamı – Güneybatı’dan Genel Görünüm.....	s.	151

Resim 216: İcadiye Dağ Hamamı- Kuzey Cephe Soyunmalık Girişi.....	s.	151
Resim 217: İcadiye Dağ Hamamı, Kuzey Cephe	s.	152
Resim 218: İcadiye, Kuzey Cephe Girişin Önündeki Bölüm	s.	152
Resim 219: İcadiye Dağ Hamamı, Soyunmalık, Aydınlık Açıklığı.....	s.	153
Resim 220: İcadiye Dağ Hamamı, Soyunmalık Çeşmesi.....	s.	153
Resim 221: İcadiye Dağ Hamamı, Sıcaklık Kubbesi.....	s.	153
Resim 222: İcadiye Dağ Hamamı, Müştemilat ve Külhan Kısım.....	s.	153
Resim 223: İcadiye Dağ Hamamı, Müştemilat Mutfağı Süpürgeliler.....	s.	155
Resim 224: Müştemilat Mutfağı Süpürgelik Detayı	s.	155
Resim 225: İcadiye Dağ Hamamı, Sıcaklık Kubbesi Pandantif Detayı.....	s.	155
Resim 226: Soyunmalık Fıskiye Havuzu Zemin Bordürü.....	s.	155
Resim 227: Valide Dairesindeki Banyo.....	s.	156
Resim 228: 24 Numaralı Hamam.....	s.	156
Resim 229: 24 Numaralı Hamam Tono.....	s.	157
Resim 230: 24 Numaralı Hamam.....	s.	157
Resim 231: 24 Numaralı Hamam.....	s.	158
Resim 232: Dağ Hamamı, Kuzeybatı'dan	s.	160
Resim 233: Dağ Hamamı, Kuzeyden	s.	160
Resim 234: Dağ Hamamı, Üsküdar Belediyesi'nden Alınan Eski Resim.....	s.	161
Resim 235: Dağ Hamamı, İçte, Soldaki Niş.....	s.	161

Resim 236: Altunizade Hamamı, Doğu Cephesi	s.	164
Resim 237: Altunizade Hamamı, Batı Cephesi.....	s.	164
Resim 238: Altunizade Hamamı, Kuzey Cephesi.....	s.	164
Resim 239: Altunizade Hamamı, Ilıklık Girişi.....	s.	164
Resim 240: Altunizade Hamamı, Ilıklık Aynalı Tonož Örtüsü	s.	165
Resim 241: Altunizade Hamamı, Ilıklık	s.	165
Resim 242: Altunizade Hamamı, Sıcaklıktan, Sıcaklık Girişi.....	s.	165
Resim 243: Altunizade Hamamı, Sıcaklık Kubbe Geçiş Öğeleri.....	s.	165
Resim 244: Altunizade Hamamı Sıcaklık Kubbesi	s.	166
Resim 245: Altunizade Hamamı, Sıcaklık , Halvet Bölüm Kalıntıları	s.	166
Resim 246: Altunizade Hamamı, Sıcaklık Zemini	s.	166
Resim 247: Altunizade Hamamı, Sıcaklık Kubbesi Pandantif	s.	166
Resim 248: Kuzguncuk Küçük Hamamı	s.	170
Resim 249: Kuzguncuk Küçük Hamamı.....	s.	170
Resim 250: Kuzguncuk Küçük Hamamı Batı Cephesi.....	s.	171
Resim 251: Kuzguncuk Küçük Hamamı- Sıcaklık Kısmı.....	s.	171
Resim 252: Kuzguncuk Küçük Hamamı Ilıklık Kısmı.....	s.	171
Resim 253: Kuzguncuk Küçük Hamamı Ilıklıktan Sıcaklığa Giriş.....	s.	171
Resim 254: Ilıklık Kısmı, Solda Halvet Hücreleri ve Zemin.....	s.	172
Resim 255: Hamamın Sıcaklık Kubbesi	s.	172

Resim 256: Beylerbeyi Hamamı Ahşap Giriş Kapısı.....	s.	186
Resim 257: Beylerbeyi Hamamı Ahşap Giriş Kapısı Detayı.....	s.	186
Resim 258: Ilıklık Helâ ve Halvet Üniteleri TonoZ Yüzeyi.....	s.	187
Resim 259: Ilıklık Helâ ve Halvet Üniteleri TonoZu.....	s.	187
Resim 260: Beylerbeyi Hamamı- Kurnalar.....	s.	187
Resim 261: Selimiye Hamamı- Soyunmalık Kısmı Çeşme.....	s.	188
Resim 262: Selimiye Hamamı Soyunmalık Fıskiye Havuzu.....	s.	188
Resim 263: İcadiye Dağ Hamamı- Müştemilat Mutfığı Süpürgeliler.....	s.	263
Resim 264: Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı- Ilıklık TonoZ Yüzeyi.....	s.	190
Resim 265: Altunizade Hamamı Sıcaklık Pandantif Yüzeyi.....	s.	190

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ani'deki Selçuklu Hamamı.....	s. 12
Şekil 2: Çengelköy Hamamı Planı	s. 34
Şekil 3: Çengelköy Hamamı Çizimi.....	s. 34
Şekil 4: Bandırmalızade Tekkesi'nin ve Hamamın Bulunduğu Alan.....	s. 36
Şekil 5: Bandırmalızade Tekkesi'nin ve Hamamın Bulunduğu Alan(Harita)	s. 36
Şekil 6: Köprülü Konak Hamamı'nın Bulunduğu Bölge	s. 43
Şekil 7: Dr. Tevfik Bey Konağı Hamamı.....	s. 44
Şekil 8: 1966 İBB Harita Detayı	s. 44
Şekil 9: Bugüne Ulaşan Hamamların Dağılımı.....	s. 46
Şekil 10: Rum Mehmed Paşa Hamamı Konumu	s. 47
Şekil 11: Rum Mehmed Paşa Hamamı Planı.....	s. 55
Şekil 12: İskele Hamamı Konumu.....	s. 57
Şekil 13: İskele Hamamı Planı	s. 65
Şekil 14: Büyük Hamam.....	s. 66
Şekil 15: Büyük Hamam Restorasyon Öncesi Planı.....	s. 74
Şekil 16: Valide-i Atik Hamamı Konumu	s. 77
Şekil 17: Valide-i Atik Hamamı Planı.....	s. 85

Şekil 18: Ağa Hamamı Konumu.....	s.	86
Şekil 19: Ağa Hamamı Planı.....	s.	94
Şekil 20: 1993 İBB Şehir Haritası Detayı.....	s.	95
Şekil:21 Bulgurlu Hamamı Konumu	s.	96
Şekil 22: Bulgurlu Köyü Hamamı Planı.....	s.	102
Şekil 23: Çinili Hamam Konumu	s.	104
Şekil 24: Mahpeyker Kösem Valide Sultan Hamamı-Çinili Hamamı Planı	s.	114
Şekil 25: Ayazma Hamamı Konumu	s.	115
Şekil 26: Ayazma Hamamı Planı.....	s.	120
Şekil 27: Beylerbeyi Hamamı Konumu.....	s.	121
Şekil 28: Beylerbeyi Hamamı Planı.....	s.	127
Şekil 29: Selimiye Hamamı Konumu.....	s.	131
Şekil 30: Selimiye Hamamı Planı	s.	136
Şekil 31: Mabeyn Ziver Bey Köşk Hamamı, Köşk Kısımında Kalan.....	s.	143
Şekil 32: Diğer Parselde Kalan Kısım Kazı Sonrası.....	s.	143
Şekil 33: Kuleli Hamamı Planı.....	s.	148
Şekil 34: İcadiye Dağ Hamamı.....	s.	149
Şeki 35: İcadiye Dağ Hamamı Planı.....	s.	154
Şekil 36: Dağ Hamamı Kalan Kısımın Planı.....	s.	161
Şekil 37: Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı Konumu	s.	162

Şekil 38: Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı.....	s.	167
Şekil 39: Kuzguncuk Küçük Hamam Konum.....	s.	168
Şekil 40: Kuzguncuk Batak Hamam 1. Kat Planı	s.	173
Şekil 41: Konya Sahip Ata (Sultan) Hamamı	s.	177
Şekil 42: Bursa Yıldırım Hamamı.....	s.	178
Şekil 43: Bursa İnebey Hamamı	s.	178

GİRİŞ

Hamam temelde insanların temizlenme ihtiyacını karşılamaktadır. Bunun yanında çeşitli kültürlerde bazı farklılıklar gözlenmektedir. Roma dünyasında havuzu, kütüphanesi, geniş sosyalleşme alanları olan örnekleri de karşımıza çıkarken, Türk dünyasında hamamlarda birinci öncelik temizlik olmuştur.

Bir temizlik ve sosyalleşme yapısı olan hamam aynı zamanda ticari bir kuruluştur. Şahıs malı, kamu kuruluşlarına bağlı olanlar ile vakıflar kanalıyla hizmet veren yapılardır.

Mezopotamya'da ve İndus vadisinde ilk yıkanma birimlerine dair izlere rastlanırken, kamuya hizmet veren hamam yapıları ilk önemli örneklerini Yunan ve özellikle Roma yaygınlaşır. Bizans döneminde ağırlıklı olarak bu Roma geleneği devam ettirilir.

İslam dünyasında ilk örneklerini erken devir saraylarında görmekteyiz. Türklerin hakim olduğu alanlarda inşa edilen hamamlar, bu erken İslam hamamları ile Roma hamamlarından gerek biçimleniş gerek boyut gerekse birimleri itibariyle farklılıklar gösterir.

1. Araştırmanın Amacı

Üsküdar, Pers ve Roma ve Bizans dönemlerinde ve sonrasında Türk hâkimiyetinde Anadolu yakası ile Avrupa yakası arasında önemli bir geçiş ve yerleşim alanı olmuştur. Fetih sonrası imar faaliyetlerinde bir yoğunlaşma görülürken, 16.yy. içinde birkaç büyük külliyein bulunduğu bir merkez halini almıştır. Kentler geliştikçe kurumları da artmakta ve çeşitlilik göstermektedir. İlk külliyelerle birlikte, külliyelerin önemli bir parçası olan hamamlar da inşa edilmeye başlanmıştır. Bu çalışma, en erken örneğini 15.yy.da gördüğümüz ve 20.yy.a kadar uzanan bir süreçte çok sayıda hamamın inşa edildiği Üsküdar coğrafyasını temel almaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Üsküdar'da inşa edilen hamamların tarihi kimlikleri, mimari özellikleri, kent içindeki yerleri ile mimari plastik unsurları, mülkiyet ve mevcut durumları gibi temel konularını ele almaktır. Eserlerin mimari özelliklerini, inşa edildiği dönemi ve Osmanlı dönemi hamam mimarisinin genel gelişimi içindeki yerini değerlendirme kaygısı taşımaktadır.

2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın kapsamı İstanbul'un Üsküdar İlçesi'nin bugünkü sınırları içerisinde inşa edilmiş, özellikle kamu hizmeti veren hamamların, tarihi boyutunun yanında mimari ve plastik unsurlarının; kent, dönem ve hamam mimarisinin genel gelişimi içinde ele alıp, değerlendirmekle sınırlıdır.

Araştırma temelde kamuya hizmet veren yapıları ele almayı hedeflemiştir. Ancak Konak hamamı olarak nitelendirilemeyecek boyutlarda olan örnekleri karşımıza çıktığından bu yönde bir sınırlamaya gitmeden, tespit edilebilen konak ve saray hamamlarını da kapsam içine alınmıştır.

Araştırmada yöntem olarak öncelikle hamamlar üzerine yazılan temel kaynaklar temin edilmiştir. Ardından Üsküdar'da bulunan hamamlarla ilgili çalışmalara ulaşılmıştır.

Elde edilen veriler ışığında yapılar sırasıyla incelenmiş, fotoğrafları çekilmiş, krokiler yoluyla taslak planları çıkarılmıştır. Çıkarılan bu krokiler ile yayınlara yansıyan yapı planları karşılaştırılmış varsa farklılık kayıt altına alınmıştır. Rum Mehmed Paşa Hamamı'nın kadınlar kısmı, Ağa Hamamı'nın kadınlar kısmı, Kuleli Hamamı'nın ve Dağ Hamamı'nın planları çıkarılmıştır. Diğer hamamların gerek yayınlara gerekse kurul arşivlerine yansıyan planları kullanılmıştır.

Çalışmada, Birinci Bölüm'de; hamam mimarisi üst başlığı altında, hamamlara dair başlıca kavram ve mimari özellikleri ile birlikte ilk yıkanma mekânları değerlendirildikten sonra Roma ve Bizans dönemi hamamları ele alınmıştır. Devamında Osmanlı dönemi alt başlığında öncelikle erken dönem Türk ve İslam dönemi hamamlarına değinildikten sonra Osmanlı dönemi hamam mimarisi ele alınmış tipolojik olarak görülen başlıca plan tiplerine değinilmiştir.

İkinci Bölüm’de Üsküdar’ın tarihsel, coğrafi ve mimari boyutu kronolojik bir düzen içerisinde ele alınmaya çalışılmıştır. Ele aldığımız yapı grubu su yapısı olduğundan bölgedeki su yolları da çalışmada bahsedilen bir unsur olmuştur.

Üçüncü Bölüm’de “Üsküdar Hamamları” başlığı altında alt başlık olarak bugüne ulaşmayanlar hamamlar konu edinilmiş, yayınlara ve kaynaklara yansıyan boyutları ile yerinde yapılan gözlemler aktarılmıştır.

Üçüncü Bölüm’ün ikinci alt başlığında bugüne ulaşan eserler kronolojik sıra ile ele alınmışlardır. *Yapının Yeri ve Konumu*, *Tarihçesi* başlıkları ele alındıktan sonra *Yapının İncelenmesi* başlığıyla eser; *Cepheler*, *İç Mekân* ve *Süsleme* boyutuyla her bir yapı kronolojik sıra gözetilerek incelenmiştir. Hamamlarla ilgili görsellere ve şekillere çalışmanın elverdiği ölçüde metin bölümünün içinde yer verilmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç bölümünde eserlerin konumları ve yerleşim düzenleri, malzeme, taşıyıcı unsurlar, örtü sistemleri, tipolojik özellikler ve mimari plastik gibi unsurlar yapı özelinde ve dönemsel olarak ele alınmıştır. Üsküdar’da inşa edilen hamamlar Osmanlı hamam mimarisi içindeki yerine değinilmiştir. Çalışma neticesinde elde edilen sonuçlar ele alınmış, tespit ve öneriler belirtilmiştir.

3. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmaya yayın olarak kaynaklık eden temel eserler; Üsküdar üzerine yazılmış temel kaynak niteliği taşıyan ve bölgenin tarihi ve kültürel kimliği üzerine pek çok detayı barındıran İ. Hakkı Konyalı’nın *Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi Cilt 1-2* adlı eseri, İstanbul’da inşa edilmiş hamamlarla ilgi en kapsamlı çalışma niteliği taşıyan H. Nermi Haskan’ın *İstanbul Hamamları* adlı eseri ile Üsküdar’ın tarihi, coğrafyası ve özellikler tüm mimari eserlerinin kapsam içine alındığı *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar* adlı üç ciltlik eseri, hamam mimarisinin tipolojik olarak ele alınmasında en önemli kaynak niteliği taşıyan Semavi Eyice’nin “İznik’te Büyük Hamam ve Osmanlı Hamamları İçin Bir Tipolojik Deneme” adlı makalesi ve İslam Ansiklopedisi’nde yayınlanan “Hamam” maddesi, Selçuklu dönemi hamam mimarisi hakkında başlıca kaynak niteliği taşıyan M. Yılmaz Önge’nin *Anadolu’da XII.-XIII Yüzyıl Türk Hamamları* adlı eseri, İstanbul mimarisi üzerine tarihi bilgiler içeren Mehmed Râ’îf’in *Mir’ât-ı İstanbul* adlı eseri, İstanbul’da inşa edilen eserlerin tarihi kimlikleri üzerine temel kaynaklardan sayılan Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâti Efendi,

Süleymân Besîm Efendi'nin *Hadîkatü'l Cevâmi* adlı eseri, 20. Yy. ortalarında hem araştırma hem de yerinde yaptığı gözlemleri ansiklopedik bilgi olarak sunan, Reşad Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi* adlı eseri, Üsküdar Belediyesi tarafından düzenlenen ve kentin tarihi, kültürel, sanatsal ve dini boyutları gibi bir çok alanda ele alan bildirilerin yer aldığı Üsküdar Sempozyumu kitapları başlıca eserler olarak belirtilebilir. Bunun yanında burada belirtmediğimiz ancak her yapı için önemli kaynak niteliği taşıyan, dipnotlarda ve kaynakçada belirttiğimiz eserlerdir.

1930'larda hazırlanan Pervititch Sigorta Haritaları yapıların o dönemdeki durumlarını ve çevresine dair veriler sunma anlamında önemli bir kaynağımızdır. Kubbe sayıları ve harap olma durumuna dair bilgileri de sunması boyutuyla özel bir yere sahiptir. Bu süreçte Alman Mavileri olarak bilinen haritalar da taranmış ancak Pervititch haritalarındaki detaylar ve bilgiler daha ön planda tutulmuştur.

İstanbul 6. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi gerek tescil gerekse yapıya dair son yarım yüzyılda gerçekleşen olayların takibi, röleve ve restorasyon projeleri ile görsellerin temini gibi verilere ulaşılması bakımından önemli kaynakların başında gelmektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Üsküdar Kadı Sicilleri, Üsküdar Belediyesi Kudep Birimi Arşivi, İstanbul 2. Bölge Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi yine yararlandığımız diğer kaynaklar olarak belirtilebilir.

BÖLÜM I

HAMAM MİMARİSİ

Arapçada “ısıtmak, sıcak tutmak” anlamında kullanılan *hamm* (hamem) sözcüğünden türetilen hamam kelimesinin sözcük anlamının “ısıtan yer” olduğu ve “yılanma yeri” anlamında kullanıldığı belirtilmektedir. Hamam, suyun ısıtılması yoluyla insanların yıkanması için inşa edilen bir yapıdır. Yer altından fışkıran farklı kimyasallarla şifalı olduğu düşünülen kaplıcalara da bazen hamam denilmektedir. Bunun yanında benzer bir işleve sahip olan ve suyun doğal haliyle sıcak olduğu yerler de ılıca olarak isimlendirilmiştir. Kaplıcalarla hamamları farklı kılan en önemli unsur ise, kaplıcalarda yıkanma bölümünde geniş bir havuz oluşudur¹.

Günümüze ulaşan veriler hamam geleneğinin tarih öncesi döneme kadar uzandığına işaret etmektedir. Pakistan’ın batısında, Sind’e yapılan kazılarda M.Ö. 2500-1500 yıllarındaki İndus medeniyetinin en önemli şehirlerinden olan Mohenje- Daro’da gelişmiş bir su ve kanalizasyon sisteminin varlığı, burada hamamların olabileceğini akla getirmiştir. Mezopotamya’da yapılan kazılarda dünyanın en eski hamamı olduğu belirtilen ve Asur Kralı 3. Salmanasar’a (M.Ö 859-824) ait bir hamam tespit edilmiştir². Hitit döneminde Boğazköy 5. tapınakta ortaya çıkarılan zemini su geçirmez harçla sıvalı yıkanma odası bulunmuştur³. Gaziantep’in İslahiye ilçesine yakın bir yerde bulunan Geç Hitit döneminden kalma Zincirlihöyük’te bir hamam kalıntısı bulunmuştur. Suriye sınırında Tell Halaf’ta M.Ö. 3.yy.dan kalma şehir kalıntıları, evlerde yıkanma bölümlerinin olduğu anlaşılmaktadır⁴. Klasik Yunan dönemine ait vazolarda kadınların ve erkeklerin bir arada yıkandıkları ve bir çanaktan akan suyla temizlendiği görülmektedir. Yine Batı Anadolu’da

¹ Semavi Eyice, “Hamam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:15, 1997, s. 402.

² Ibid, s. 402.

³ Tülay Taşçıoğlu, *Türk Hamamı*, İstanbul, 1998, s. 20.

⁴ Semavi Eyice, “Hamam”..., s. 402.

Assos'ta hamam kalıntılarında bir aks üzerinde yıkanma yerlerinin ve duşa benzeyen bölümlerin varlığına işaret edilmektedir⁵.

Bugünkü hamamlara benzer işlevleri olan içi ısıtılan ve sıcak su akan hamamların yaygın olarak inşa edilmesine M.Ö 5.yy.da Atina'da rastlandığı belirtilmektedir. Kare planlı yapıların, dikdörtgen planlı odalarla desteklendiği ve sobayla ısıtıldığına dikkat çekilmektedir. Bedensel temizliğin yanında ruhsal temizliğin önemsendiği, kutsal mekânlara yıkanmadan girilmediği ve bayramlarda bazı heykellerin dini gerekçeyle yıkıldığına işaret edilmektedir⁶.

1.1. Roma ve Bizans Dönemi Hamam Mimarisi

Roma döneminde gelişmiş örneklerini gördüğümüz Hypocaust ısıtma sisteminin erken örneğini Sicilya'da bir Yunan koloni kenti olan Gela'da, M.Ö 310-280 tarihleri arasına ait küçük halk hamamının rotundasında görmekteyiz. İlkel nitelikte olan bu ön örnekte tabanda ısıtma sistemi bulunmaktadır. Gela'daki bu hamamlar kamuya açık hamam yapısının erken örneği niteliğindedir. Burası aynı zamanda Yunanistan'da Gortys hamamları ile çağdaştır⁷.

Bu ısıtma şeklinin kökeninde Orta İtalya köylerinde halkın soğuk algınlığı ve romatizma gibi sağlık sorunlarını mutfaktaki sobanın veya ocak başında terleme yoluyla aşmasının ve zamanla bu amaçla villalarda özel odaların yapılmasının etki etmiş olabileceği belirtilir. Bununla birlikte destekleyici bir unsur olarak Napoli körfezindeki volkanik arazide bulunan kaplıca, termal hamamların o dönemde oldukça popüler oluşu döşeme altından ısıtma sisteminin (Hypocaust) geliştirilmesinde rol oynadığı ileri sürülür⁸.

Yunan hamamlarının da başlangıcını oluşturduğu bu gelişmeler Erken Roma hamamlarında üç biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birinci ve ikinci tip mutfağın yanında yer almakta ve mutfakla aynı ısıtma mekânizmasını paylaşmaktadır. Üçüncü tip ise bağımsızdır ve kendi ısıtma sistemi vardır⁹.

⁵ Tülay Taşcıoğlu, *Türk Hamamı...*, s.24.

⁶ Orhan Yılmazkaya, *Türk Hamamı*, Çitlenbik Yayınları, İstanbul, 2012, s. 10.

⁷ Fikret Yegül, *Antik Çağda Hamamlar ve Yıkanma*, Homer Kitabevi, (çev. Emel Erten), İstanbul, 2006, s. 47.

⁸ Ibid, s. 48.

⁹ Fikret Yegül, *Antik Çağda...*, s. 49.

Antik Roma hamamları farklı işlevlere sahip bölümlerden oluşmaktadır. Bunlar: *Apoditerium* denilen camekânlı ve dairesel planlı soyunma, dinlenme yeri; *frigidarium* denilen içinde havuzu da bulunan soğukluk kısmı; *tepidarium* denilen ılıkılık kısmı; *caldarium* denilen sıcaklık kısmı; *laconicum* denilen genelde yarım dairesel planlı ve sıcaklık kısmına bağlı veya bağımsız inşa edilebilen terleme bölümü; *Sudatorium* denilen içinde buhar banyosu yapılan, sıcaklık bölümünün ortasına veya sıcaklığa bağlı olarak inşa edilen bölüm ve ateşin yandığı külhan kısmı olan *praefurnium* olarak belirtilmektedir. Hamamın zemininin altında *hypocaustum* içinde sıcak havanın dolaşmasını sağlayan kanallar bulunmaktadır¹⁰. Soğukluk, ılıkılık, sıcaklık sistemine ilave olarak büyük bir avlu, yüzme havuzu, kütüphane hatta genelev de bulunabilmektedir¹¹.

Roma dönemi hamamları boyutlarına ve mülkiyetlerine göre sınıflandırıldığında iki grup hamam vardır. Bunlardan birisi “Balnea-Balneum” denilen küçük boyutlu özel veya genel hamamlardır¹². Bu hamamlar kentte yoğun olarak bulunmakta ve şahıs mülkü olarak işletilmektedirler¹³. Bu hamamlardan kadınlar için hizmet verilenlere “Balneum Muliebre” denilirken erkekler için hizmet verilenlere ise “Balneum Virile” denilmektedir¹⁴. Diğer grupta ise daha büyük boyutlu ve bünyesinde; dinlenme yerleri, spor alanları ve bahçelerinin yer aldığı “Thermae” denilen hamamlar bulunmaktadır. Anıtsal boyuttaki bu yapılar aynı zamanda görüşmelerin de yapıldığı toplumsal işlevli bir mekân özelliği de taşımaktadır¹⁵. Bu hamamlar genelde devletin veya belediyelerin malıdır. Çok büyük alanlara yayılarak inşa edilen bu hamamlarda devletin bir bütçe sınırlamasına gitmediği yapı organizasyonundan anlaşılmaktadır. Hem balnaelerin hem thermaelerin sahipleri devlet ya da şahıs olsun, kamuya açık yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁶.

Roma hamam mimarisi başarılı biçimde gelişmesinin temel nedeni M.Ö 2. yy.ın sonlarında ısınma teknolojisinde kaydedilen buluşlara ve *hypocaust* olarak bilinen, daha

¹⁰ Tamay Tekçam, *Arkeoloji Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 223-224.

¹¹ Albrecht Berger, “Bizans Çağında Hamamlar”, *Anadolu Medeniyetinde Hamam Kültürü: Mimari Tarih ve İmgelem*, (der. Nina Ergin), Koç Üni. Yay., 2012, . s. 67.

¹² Secda Saltuk, *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990, s.30; Tamay Tekçam, *Arkeoloji Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 29.

¹³ Fikret Yegül, *Antik Çağda...*, s. 33.

¹⁴ Tamay Tekçam, *Arkeoloji Sözlüğü...*, s. 29.

¹⁵ Ibid, s. 223.

¹⁶ Fikret Yegül, *Antik Çağda...*, s. 33.

önce Yunanistan'daki(Olimpia) ve İtalya'daki(Pompei) bağımsız, basit uygulamalara benzeyen tabandan ısınsal ısıtma yöntemine borçlu olduğu belirtilmektedir¹⁷.

Bilinen ilk genel Roma hamamı örneği Pompei'deki *Stabia* hamamlarıdır¹⁸. Cumhuriyet dönemi halk hamamları içinde en erken tarihli ve en iyi korunabilmiş hamamlardır. Bir kısmı M.Ö. 4.yy.dan kalmayken; bir kısmı M.Ö. 2.yy.dan kalmadır. M.Ö. 80 yılında onarım geçirdiği belirtilmektedir. Yine M.Ö. 80 tarihli *Forum hamamları* ile *Merkez hamamları* verilebilecek diğer erken tarihli hamam örnekleridir. Kent içinde önemli bir alanı kaplayan bu hamamlar kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Planlamaları birbirinden farklı işlevlere sahip bir mekân düzenine sahiptir. Planlamada iki bloklu bir düzen karşımıza çıkar. İlk blokta palaestra ve ona bağlı olan eksedralar iken; ikinci blokta birbirine paralel, avluya dik bir düzende tonoz örtülü salonları ve servis mekânları ile hamam bloğu bulunmaktadır¹⁹. İçinde kütüphanesi bulunan M.S. 206-217 yıllarında inşa edilen Caracalla Hamamı ve 11 hektar büyüklüğünde bir alana inşa edilen Diokletianus Hamamı dikkat çeken diğer Roma hamamlarıdır²⁰.

Roma hamamlarına dair M.Ö. 33'e ait bir sayımda 170 küçük hamamın bulunduğu belirtilmektedir. 5. yy.da yapılan sayımda bu sayının 856'ya yükseldiğine dikkat çekilir²¹.

4.yy.ın başlarında Hristiyanlığın kabul edilmesi ve sonra hızla yaygınlaşması beraberinde yeni bir günlük yaşam kültürü getirdi. İnsan bedeninin şeytanın var olma yeri olarak kabul edilmesi, insan bedeninin zayıflığı gibi nedenlerle insan bedenine karşı bir iğrenme duygusu, cinsellikten tikslenme ve kişisel bakım ve temizliğe karşı olumsuz bir yaklaşım geliştirdi²². Bu durum beraberinde hamam kullanımını karşı bir tepki oluşturdu. Bu fikri benimsemeyen halkın büyük çoğunluğu, halka açık kamu hamamlarını kullanmaya devam ettiler. Ancak din adamları sadece hastalık durumunda bunu kabul edilebilir bulmaktaydı. Bu yaklaşım gittikçe ağır basarak Justinianus öncesi dönemde Antik dönem hamamlarının terk edilmesine neden olur²³. Bunda hamamlardaki eğlence

¹⁷ Fikret Yegül, *Antik Çağda...*, s. 16.

¹⁸ Orhan Yılmazkaya, *Türk Hamamı...*, s.11.

¹⁹ Fikret Yegül, *Antik Çağda...*, s. 59.

²⁰ Orhan Yılmazkaya, *Türk Hamamı...*, s. 11.

²¹ Fikret Yegül, *Antik Çağda...*, s. s.20.

²² Albrecht Berger, "Bizans Çağında...", s. 67.

²³ Albrecht Berger, "Bizans Çağında...", s. 68.

kültürü ve pagan geleneğin devamı gibi algılanması belirleyici oldu. Hamamların bu şekilde terk edilmesinin zamanla harap duruma düşmelerine neden olduğu kaydedilir²⁴.

Beşinci yüzyılda İstanbul'da dokuz *thermae* ve 150 küçük, özel mülk hamam olduğu belirtilir. Hamamların çoğunun özel mülkiyete, saraylara veya hastane ile huzurevi vakıflarına ait olduğu kaydedilir. Geri kalan hamamların ise manastırlar tarafından işletildiği belirtilir²⁵.

Bizans döneminde inşa edilen hamamların Roma döneminde inşa edilen anıtsal ölçekteki hamamların görünümünden uzak olduğu, ancak mimari mekân elemanları, plan özellikler ve yapım tekniği açısından bu geleneğin sürdüğü belirtilmektedir²⁶.

Roma İmparatoru Septimius Severus tarafından İstanbul'da yaptırılan Zeuksippos Hamamı'nın 8. yy.a kadar kullanıldığı 10.yy.da harabe halinde olduğu kaydedilir. Yine Roma İmparatoru Valens'in 365'te inşa ettiği Kalendu Hamamı'nın 6. yy.a kadar çalıştığı belirtilir. 345'te inşa edilen ve 5.yy.da tamir edilip genişletilen bir diğer erken dönem hamamı olan Konstantinianai Hamamı 10.yy.dan sonra harap olmuştur²⁷.

Bozdoğan Sukemeri ile Kalenderhane Camisinin yakınında bulunan, kazı sonucu temelleri çıkarılan ve 4.yy. sonu 5.yy. başına tarihlendirilen hamam erken dönem örneklerindendir. Anıtsal karakterden uzak olan hamamın yıkanma üniteleri dairesel planlıdır. Yine Özel Hamam olarak bilinen, dairevi planlı ve ön odalı sıcaklığı olan bir diğer hamamın ise yeri bilinmemektedir²⁸.

Zamanla Arapların ve Avarların şehre saldırılarında su kemerlerinin zarar görmesiyle *thermae* denilen büyük hamamların işlevsiz kaldığı, kimi hamamların tekstil ve seramik fabrikasına dönüştüğü kaydedilir²⁹.

Erken dönem Bizans hamamlarından olan ve M.S. 9.yy. ortalarına kadar kullanılan Amorium Hamamı, Bizans döneminde küçük bir taşra niteliğindeki Amorium'da yapılan

²⁴ Osman Eravşar, "Anadolu'da Bizans Hamamları", *Eski Hamam, Eski Tas*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2009, s.60.

²⁵ Albrecht Berger, "Bizans Çağında...", s. 69.

²⁶ Osman Eravşar, "Anadolu'da Bizans Hamamları"..., s. 62.

²⁷ Semavi Eyice, "Hamam"..., s. 404.

²⁸ Osman Eravşar, "Anadolu'da Bizans Hamamları"..., s. 63.

²⁹ Albrecht Berger, "Bizans Çağında...", s. 70-71.

kazılar sonrası ortaya çıkarılmıştır³⁰. Hamamın 6.yy.da inşa edilen küçük bir sıra tipi hamam olduğu, birkaç kez tamir gördüğü ve Arap istilasından sonra oluşan tahribat sonrası bir daha kullanılmadığı ileri sürülür³¹. Hamam bir villa ve saray hamamının boyutlarına göre büyük ancak Erken Bizans hamamlarının boyutlarına göre küçük. Hamam üç ayrı yapının bir araya gelmesiyle oluşan kompleks bir niteliğe sahiptir. Genel biçimleniş açısından uzun dikdörtgen planlı yapı kütesine bağlı dıştan onsekizgen, içten altı yarım dairesel planlı hücresi ve köşelerde birer ekradras ile ortada dairesel planlı bir peristil bulunan iki büyük hacimle biçimlenir. Poligon planlı bu ünitenin bağlandığı iki ucu yarım dairesel dikdörtgen planlı bir bölüm ve bu bölümü üç yönde kuşatan dikdörtgen planlı üç ünite yer alır. Bu bölüme bağlı güneybatı yönünde ılıkılık, sıcaklık, terleme bölümü ile külhanla nihayetlenen ikinci bir bölüm yer alır³².

Efes'te 1955-1956'da yapılan kazılarda "Bizans Hamamı" olarak adlandırılan bir hamam kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Erken dönem Roma hamam parçalarına da rastlanılan hamam 6. yy.a tarihlendirilmektedir. Önünde ince ve uzun bir galerisi bulunan, köşelerinde hücreleri yer alan sekizgen biçiminde ve kenarlarında eksedra biçiminde girintileri olan büyük bir salonun varlığına işaret edilir. Bu birime yamuk biçimde bitişik olan yan kanatlarda, enine uzanan bir salon ile buna bitişik ortadaki köşe eksedralı, altıgen planlı bölümün yanlarda dikdörtgen planlı ve oval planlı birimler bulunur. Oval planlı bölümün yanında dikdörtgen planlı ve öndeki salona bağlanan bir ünite daha yer almaktadır. Bu biçimlenişe sahip olan hamamın plan özelliklerine benzer uygulamaların erken İslami hamamlarında görüldüğü ileri sürülür³³.

³⁰ Oğuz Koçyiğit, "Amorium Bizans Hamamının Erken İslam Devri Hamamlarıyla Karşılaştırılması", *Konya Kitabı X*, Yeni İpek Yolu Dergisi, Konya, 2007, s. 456.

³¹ Osman Eravşar, "Anadolu'da Bizans Hamamları"..., s. 64.

³² Oğuz Koçyiğit, "Amorium Bizans...", s. 453-461.

³³ Semavi Eyice, "Hamam"..., s. 405.

1.2. Osmanlı Dönemi Hamam Mimarisi

Osmanlı dönemi hamam mimarisini ele almadan önce İslam dünyasında ve Türk dünyasında hamam mimarisinin genel gelişiminin ele alınması yararlı olacaktır.

İslam dünyasında hamamların en erken örneklerini Emeviler döneminde görmekteyiz. 711-715 yılları arasında inşa edilen Kusayr Amra Sarayı'nda yer alan hamam; küçük ölçekli bir Roma hamamı tipinde inşa edilmiştir. Beşik tonozlu giriş, çapraz tonozlu ılıklik ve kubbeli bir sıcaklik ünitesinden oluşmaktadır³⁴.

Şam'dan Tedmür'e doğru giden yol üzerinde inşa edilen Kasrû'l Hayri-l Garbi Sarayı'nın hamamı da yine Roma hamam mimarisinin özelliklerine göre inşa edilmiştir. Yine Hırbete-l Mefcer Sarayı'nın hamamı büyük bir salonla hamamın birleştirildiği, Roma ve Bizans geleneğini sürdüren bir diğer örnektir³⁵. Bunların yanında Hırbet Minye yakınlarında küçük bir hamam, 20.yy.ın ikinci yarısında yapılan kazılarda Kasrû'l Hayr-el Şarki'nın yakınında büyük bir hamam, Mışatta ve Ugaydır saraylarında da hamam olduğu anlaşılmıştır³⁶.

Erken dönem İslam hamamları ısıtma sistemleri, sıcaklik odaları ve servis bölümleriyle Roma hamam geleneğini sürdürmektedirler. Daha küçük boyutlular Suriye'dekilerle benzer özellikler gösterirler. Bir farklılık olarak ılıklik, *tepidarium* bölümünün ortadan kalkmış olması olarak belirtilebilir³⁷.

İslam öncesi dönemden Anadolu Selçukluları dönemine kadarki zaman diliminde Türk hamam mimarisine dair yeterli veri bulunmamaktadır³⁸. İran'da Kirman'ın güneyinde Nigar'da Suriye'deki ilk İslam dönemi hamamlarından, oldukça farklı bir plan özelliği gösteren ve Selçuklu hamamı olduğu belirtilen hamamın tarihi net olarak bilinmemektedir. Sonradan açılmış bir kapıdan kubbeli, dört eyvanlı bir soyunmalığa ardından sıcak su odası ve havuzlu bölüme geçilmektedir³⁹. Büyük Selçuklulardan kalma hamamın kısmen

³⁴ Semavi Eyice, "Hamam"... , s. 405, 406.

³⁵ Semavi Eyice, "Hamam"... , s. 405-407.

³⁶ Oleg Grabar, *İslam Sanatının Oluşumu*, Kanat Yayınları, 3 Baskı, 2004, s.132.

³⁷ Ibid, s. 132.

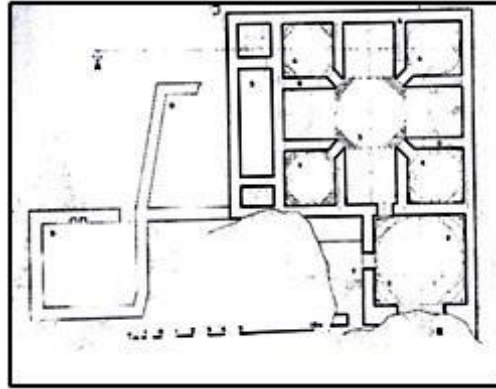
³⁸ Semavi Eyice, "Hamam"... , s. 412.

³⁹ Hilmi Ziya Ülken, *İslam Sanatı...*, s. 353-355.

Memluk hamamlarına benzer nitelikler taşısa da sıcaklık mekânının biçimlenişi ile Anadolu Selçuklu hamamlarına benzer özellikler taşıdığı ileri sürülür⁴⁰.

Selçuklular Anadolu'ya girmelerinden sonra birçok yerde hamam inşa etmişlerdir. Kaplıcaların ve ılıcaların dışında havuzu bulunmayan bu hamamlarda kurnadan akan suyun dökülmesi suretiyle yıkanılmaktadır. Anadolu Selçuklu hükümdarları hamamları önemsediklerinden konakladıkları yerlerde çadır hamamları kurmuşlardır. Anadolu'daki ilk kâgir hamam yapıları Selçukluların Anadolu'yu fethe başlamasından sonra Ani'nin Şaddadilere bırakılması sonrasında yapıldığı belirtilmektedir. Buradaki iki hamamın Ebu inuçirh (Menûçerh⁴¹) tarafından 1064-1110 tarihleri arasında yapıldığı düşünülmektedir⁴².

Ani'deki 1966-67 yıllarında Kemal Balkan başkanlığında yapılan kazılar sonucu açığa çıkarılan ve “Birinci Hamam” olarak adlandırılan hamamın su ve ısıtma tesisinin yanında, iç tezyinatı ile diğer mimari özellikleriyle Anadolu Türk hamamlarının bir benzeri olarak nitelendirilir. Hamamın planından, merkezde kubbe dört yönde birer eyvan ve kubbeyle örtülü köşe hücreli bir sıcaklığa sahip olduğu ve gerisinde dikdörtgen planlı bir külhan bulunduğu anlaşılmaktadır⁴³.

Şekil 1: Ani'deki Selçuklu Hamamı (Kemal Balkan'dan)

Artuklu Sultanı Necmeddin İlgazi ve kardeşi Eminateddin'e mal edilen 1108/9-1122/3 tarihleri arasında yapılan yapı topluluğunda yer alan hamam erken tarihli bir diğer

⁴⁰ M.Yılmaz Önge, “Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar”, *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, (ed.. Zeki Sönmez), İstanbul, 1988, s. 403.

⁴¹ M.Yılmaz Önge, “Anadolu Türk Hamamları...”, s.111.

⁴² Semavi Eyice, “Hamam”..., s. 412.

⁴³ Kemal Balkan, “Ani'de İki Selçuklu Hamamı”, *Anadolu (Anatolia) Dergisi*, Sayı:12, Ankara, 1968 s. 39-43.; Kemal Balkan, Osman Sümer, “1965 Yılı Ani Kazıları Hakkında Kısa Rapor”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı:XIV-1-2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967, s. 103-117.

örnektir. S. Ünver'in 1938'de çıkardığı külliye planında hamamın sıcaklık kısmının aksiyal dört eyvanlı ve köşe hücreli bir plan özelliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır⁴⁴.

Artuklu dönemine ait bir diğer önemli hamam örneği ise Radviyye (Savurkapı) Hamamı'dır. Kuzeyindeki Sitti Radviyye(Hatuniye) Medresesi vakfiyesinden anlaşıldığı kadarıyla; medresenin inşa edildiği 1176-1185 tarihleri arasında 1206'dan önce inşa edildiği ileri sürülmektedir. Hamam, dikdörtgene yakın bir alanı kaplar. Girişte yer alan dikdörtgen mekânın batısında çapraz tonozlu mekânın gerisinde külhan bölümü yer alır. Doğuda kuzey güney doğrultuda uzanan, kuzey kenarı yarım dairesel planlı ve yarım kubbeyle örtülü soyunmalık mekânına geçilir. Buradan doğu- batı doğrultulu dikdörtgen bir mekâna geçilerek sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Ortada kubbe ve dört yanda beşik tonozlu eyvanların ve kubbeli köşe halvetlerin bulunduğu sıcaklık mekânının girişi köşe halvetlerinin biri üzerinden sağlanır⁴⁵.

Şam'da Nureddin Zengi tarafından Nuriye medresesinin inşa edildiği 1154-1172 tarihleri arasında yapıldığı düşünülen El Büzuriye Hamamı erken örneklerden biridir. 1174 tarihli El Afif Hamamı, 1196 Sitti Adhra Hamamı ile 1204 tarihli Sami Hamamı Suriye'de yapılmış diğer erken dönem hamamlarıdır⁴⁶.

Anadolu Selçuklu hamamları tabii sıcaklığa sahip su kullanılan ile suni veya ısıtılmış su kullanılan hamamlar olarak iki grup halinde ele alınmaktadır. Anadolu'da eski zamanlardan bu yana kullanılan ılıcalar Roma döneminde üzerlerine yapılar inşa edilerek kaplıca olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Örnek olarak 1233 tarihli Yoncalı ve 1. Aleaddin Keykubat tarafından inşa edilen ve 1267'da Sahip Ata Fahreddin tarafından ihya edilen Ilgın kaplıcaları verilebilir⁴⁷.

Su ve ısıtma tesisatı bakımından antik gelenekten faydalanan, ancak İslami adetlere uygun olarak ve genellikle sadece temizlik amacıyla inşa edilen Türk hamamları, önceleri birçok yapıda uygulanan aksiyal dört eyvanlı şema, köşe halvetli merkezi mekân biçimlenişi ile karşımıza çıkmaktadır. Bağımsız halk hamamlarının yanında yine bağımsız veya belli bir yapının kütlesi içinde inşa edilen özel hamamlar da bulunmaktadır. Bunların

⁴⁴Ara Altun, *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, Gün Matbaası, İstanbul, 1971, s. 68,69,112.

⁴⁵Ara Altun, *Mardin'de Türk Devri...*, s. 112-113.

⁴⁶Hilmi Ziya Ülken, *İslam Sanatı...*, s. 192-195.

⁴⁷M. Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII.-XIII Yüzyıl Türk Hamamları*, Vakıflar Genel Müd. Yay., Ankara, 1995, s. 10.

bazılarında soğukluk, ılıklik veya helâlar bulunmamaktadır. Alara Kalesi hamamı, Konya Tuzhisar Sultan Hanı hamamı buna örnek olarak verilebilir⁴⁸.

Halka açık tek veya çift hamam olarak inşa edilen hamamlar genelde bir yapı topluluğunun parçası olarak inşa edilmişlerdir. Bunlara; Kayseri’de Külük ve Huand, Konya Sahip Ata ve Beyşehir’de Eşrefoğlu hamamları örnek olarak verilebilir⁴⁹. Figürlü freskleriyle dönemin önemli hamamlarından olan Alara Kalesi Hamamı 13. yy.da inşa edilen önemli yapılardandır.⁵⁰

13. yy.da Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilen bir diğer hamam grubu ise Beyşehir Kubad-ı Abad hamamlarıdır. Bunlar; Beyşehir gölünde bir ada üzerinde yer alan ve planıyla Alara Kalesi hamamına benzer nitelikte olan Kız Kalesi Hamamı, Küçük Saray’ın güneybatısında yer alan Köşklü Hamam, Büyük Saray’ın güneydoğu ihata duvarına bitişik ve iç duvarlarının büyük kısmı yıkılmış, sıcaklık duvarında in-situ olarak tek renk türkuaz sırlı çini levhalar tespit edilen Büyük Saray Hamamı ile Hoyran Köyü’nde bulunan harap durumdaki hamam belirtilir⁵¹.

Selçuklu ve Beylikler dönemi çarşı hamamlarında genelde sıcaklık mekânı dört eyvanlı ve köşe halvetli şema uygulanmaktadır⁵².

Osmanlı dönemi hamam mimarisinde erken örneklerin Bursa’da görebilmekteyiz. Osman Gazi döneminde Genbemüz Köyü’nde inşa edilen hamam en erken örneklerden biridir. Genbemüz Köyü’de Samsa Çavuş Camii’nin yakınında yer alan hamam harap haldedir. Ebatlarının dıştan yaklaşık 10x10 metre olduğu belirtilmektedir⁵³. Osman Gazi döneminde inşa edilen bir diğer erken örnek ise Yenişehir’de bulunan Saray Hamamı’dır. Hamamın ait olduğu saraydan geriye bir iz kalmamıştır. Harap haldeki hamam Yenişehir Orhan Camisi’nin yakınında yer alır. Kubbeleri sağlam olan hamamın planından

⁴⁸ M. Yılmaz Önge, *Anadolu’da XII.-XIII...*, s. 11.

⁴⁹ M. Yılmaz Önge, *Anadolu’da XII.-XIII...*, s.11-12.

⁵⁰ Şerare Yetkin, “Alara Kalesindeki Hamamlı Kasır ve 13. Yüzyıl Anadolu Mimarisindeki Yeri”, *Malazgirt Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1993, s. 119-124.

⁵¹ Ali Osman Uysal, “Kubad-Abad Hamamları”, *1. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (11-13 Mayıs 2006), Konya, 2007, s. 85-91.

⁵² Semavi Eyice, “Hamam”..., s. 414.

⁵³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (1230-1402)*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Ens. Yay. İstanbul, 1966, s. 13.

anlaşıldığı kadarıyla kubbeli bir soğukluk bölümü ve buradan geçilen birinci ve ikinci sıcaklık bölümlerinden oluşur. Sıcaklık bölümleri kubbelidir⁵⁴.

Orhan Gazi döneminde inşa edilen hamamlardan en erkeni Baba Sultan Nahiyesi'nde bulunan Geyikli Baba Cami ve Türbesi'nin yanında, bunlara akar sağlaması için inşa edilen Baba Sultan Hamamı'dır. Caminin batısında bulunan hamam camekânlı, ılıklik ve sıcaklık kısmında beş kurnası bulunan küçük bir hamamdır⁵⁵. Orhan Gazi döneminde Bursa'da inşa edilen diğer hamamlar; Bursa Eski Yeni Hamamı ve çift hamam tipinde inşa edilen Orhan Hamamı'dır. Kadınlar kısmı daha küçük ölçekte ele alınan hamamda; kubbeli bir soğukluk, aynı zamanda daha küçük boyutlu kubbeli ılıklik bölümü ve ard arda iki kubbeli sıcaklık bölümüyle nihayetlenir. Erkekler kısmında ise kubbeli bir soğukluk, daha küçük boyutlu bir ılıklik bölümü ve halvet üniteleri ile dört eyvanlı ve kubbeli köşe hücreleriyle sıcaklık bölümü yer alır⁵⁶. Bu dönemde inşa edilen diğer hamamlar; Göynük Süleyman Paşa Hamamı, İzmit Süleyman Paşa Hamamı, İzmit Orhan Gazi Hamamı, Mustafa Kemal Paşa Kazası'ndaki Lala Şahin Paşa Hamamı, Yar Hisar Köyü'nde bulunan Orhan Gazi Hamamı ve Yenişehir'de Pustınpuş Baba Hamamı olarak belirtilebilir⁵⁷.

Erken dönemde, 14. yy. içinde inşa edilen yıldızlı, spiralli ve dilimli mimari plastik unsurlarla dikkat çeken İzmit İsmail Bey Hamamı, Bursa'da Yıldırım Bayezid zamanında inşa edildiği düşünülen Demirtaş Hamamı, Mudurnu'daki Yıldırım Hamamı, Bursa Çekirge'de Murad Hüdavendigar tarafından inşa edilen Eski Kaplıca bu dönemin önemli hamam yapıları olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁸.

İstanbul'un işgalinden sonra inşa edilen ve Fatih külliyesinin yakınında yer alan, döneminin en büyük hamamlarından olan Çukur Hamam yok edildiği için bugüne ulaşamamıştır. Benzer şekilde Fatih döneminde Bizans hamamından faydalanarak inşa edilen Azepler Hamamı da bugüne ulaşamayan, dönemin bir diğer yapısıdır⁵⁹. Fatih'in

⁵⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin...*, s. 15,16.

⁵⁵ Ibid, s. 29.

⁵⁶ Ibid, s.111-114.

⁵⁷ Ibid, s.18-20.

⁵⁸ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 614-615.

⁵⁹ Semavi Eyice, "Hamam"..., s. 415.

İstanbul’u fethinden altı yıl sonra Eyüp’te yaptırdığı iki kubbeli camiyle beraber, bir türbe, medrese, mutfak, fırın ve bir çifte hamam inşa ettiği belirtilmektedir⁶⁰.

İstanbul’da inşa edilen hemen her külliye’nin bir de hamamının bulunduğu kaydedilir. Bugüne kalan en erken örnek olarak 1466 tarihli Mahmud Paşa Hamamı belirtilirken, ilk halinde çifte hamam olarak inşa edilen hamamdan günümüze yalnız erkekler kısmı kalmıştır. Büyük boyutlu bir kubbe ile örtülü soyunmalık bölümünden, kubbeli ve iki yanda dar eyvanları ve soyunmalık yönünde bir yarım kubbe ile örtülü ılıklik bölümü geçilir. Sekizgen planlı altyapıya oturan sıcaklik kubbesi, sekizgenin her kenarında dar eyvanlar ile sıcaklığın iki yanında üçer kubbeli halvet bölümlerinin yer aldığı bir biçimlenişe sahiptir⁶¹.

16. yy.ın çifte hamam olarak inşa edilen bir diğer hamamı Bayezit Hamamı’dır. Erkekler soyunma kısmının kubbesi büyüklüğü ile dikkat çeker. 15 metreyi aşan kubbe çapıyla dönemin anıtsal örneklerindedir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Sadrazam Rüstem Paşa tarafından 1553’te inşa ettirilen Yeni Kaplıca erken dönem yapılarına göre daha gelişmiş bir plan özelliği göstermektedir⁶².

Mimar Sinan tarafından Sultanahmet’te Hürrem Sultan için inşa edilen ve en büyük hamamlardan olan 1553 tarihli Haseki Hamamı, dönemin en önemli hamam yapılarındandır. Çifte hamam tipinde inşa edilen hamamın kadınlar ve erkekler kısmının sıcaklığı 75 metre uzunluğa sahip tek bir duvarla birbirinden ayrılmıştır⁶³.

Sinan’ın Zeyrek’te inşa ettiği Çinili Hamam, Edirne’de Sokullu Mehmed Paşa’nın yaptırdığı Çifte Hamam dönemin diğer önemli yapılarıdır⁶⁴.

Sinan’ın Üsküdar’da, Mihrimah Sultan Külliyesi’nin yanında yer alan İskele (Kulluk) Hamamı, Atik Valide Külliyesi içinde yer alan hamam ve Üsküdar meydanda yer alan, bugün çarşı olarak kullanılan Yeşil Direkli Hamam Anadolu yakasında inşa ettiği hamamlar olarak belirtilebilir.

⁶⁰ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri...*, s. 116.

⁶¹ Ibid, s. 616.

⁶² Ibid

⁶³ Ibid, s. 617-618.

⁶⁴ Ibid, s. 618.

Osmanlı dönemi hamamlarında görülen plan şemaları Semavi Eyice tarafından kapsayıcı olması ve çeşitliliği nedeniyle sıcaklık ve halvet biçimlenişi temel alınarak şu şekilde tasnif edilmiştir⁶⁵:

a. Aksiyal dört eyvanlı ve köşe hücreli tip: Bu tipte dört yönde birer eyvanla, aksiyal dört kollu bir şema ve bu kolların arasında dört halvet ünitesinin yer aldığı bir biçimlenişi vardır. Eyvan sayıları ve halvet ünitelerinin sayıları değişen örnekler de mevcuttur. Konya Sahip Ata ve Meram Hamamı, Bursa Orhan Bey Hamamı örnek verilebilir. Mimar Sinan bu hamam tipinde bir yenilik olarak, Süleymaniye Külliyesi Hamamı'nda içi sütunlu bir planlamaya gidilmiştir. Köşe hücrelerle göbek taşının bulunduğu alan sütunlarla ayrılır. Yine Sinan bu uygulamayı Nurbanu Sultan'ın Çemberlitaş Hamamı'nda geliştirerek tekrarlar⁶⁶.

b. Yıldızvari sıcaklıklı tip: Bu tipte sıcaklık poligonal (6,7 veya 8 köşeli) bir biçimlenişi vardır. Köşelerin etrafında tonozlu nişler sıralanır. İlkçağ mimarisinden esinlendiği belirtilen bu tip Türk ve İslam kaplıca mimarisinde rastlanırken Osmanlı döneminde hamamlarda birinci tip kadar yaygın görülen bir plan tipidir. Yenişehir Çifte Hamam, İzmit'te Mehmed Bey Hamamı, Tophane Kılıçali Paşa Hamamı, Lüleburgaz Sokullu Mehmed Paşa Hamamı, Üsküdar Atik Valide Sultan Hamamı (Yeşil Direkli) bu tipe örnek verilebilir⁶⁷.

c. Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip: Kare planlı sıcaklık mekânının bir, iki veya üç kenarı boyunca sıralanan halvet hücreleri yer alır. A ve B tipi hamamlara göre daha sade bir özellik sergiler. Bursa'da Girçık Hamam, Bursa Ulucami Hamamı, Yeşilcami Hamamı, Tahtakale Hamamı örnek verilebilir⁶⁸.

d. Çok kubbeli sıcaklıklı tip: Sıcaklık bölümü kemerlerle eş bölümlere ayrılmış ve üzerleri eş kubbelerle örtülmüştür. Çok yaygın bir uygulama alanı

⁶⁵Semavi Eyice, "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, Cilt: XI, Sayı:15, İstanbul, 1960, s.108-120.

⁶⁶Semavi Eyice, "Hamam"..., s.417.

⁶⁷Ibid, s.417.

⁶⁸Ibid, s.418.

bulmayan bu tipin İstanbul'daki tek temsilcisi olarak Yenicami- Haseki Hamamı ve Kastamonu Yenihamam örnek verilebilir⁶⁹.

e. Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip: Enine uzanan sıcaklık bölümünün ortası kubbeli ve iki yandaki kemerlerle yana açılmasıyla oluşan bir biçimlenişe sahiptir. Halvet hücreleri birer kapı ile bu mekâna açılır. İznik'te Büyük Hamam, Konya Karapınar'da bir Mimar Sinan eseri olan Valide Hamam'ı bu tipe örnek verilebilir⁷⁰.

f. Soğukluk- sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olan tip: Özellikle özel hamamlarda tercih edilen bir plan tipidir. Bütün kısımlar eş büyüklükte kubbeli ünitelerden oluşur. İznik İsmail Bey Hamamı, İnönü Sadık Bey Hamamı, Bozüyük'te Kasım Paşa Hamamı, İzmit'te Yukarıpazar Hamamı bu tipe örnek olarak verilebilecek hamamlardır⁷¹.

Semavi Eyice bu tipolojik tasnifinin dışında kalan ve tek mekânlı sıcaklığa sahip, halvetsiz, daha çok çarşı hamamlarında görülen bir yapı grubundan daha bahseder. Tarih dergisindeki ilk tipolojik tasnifte⁷² ele almadığı bu grubu daha sonra İslam Ansiklopedisi'ndeki makalesinde örnekleriyle ele almaktadır. Eyice bu yapıları "E" tipinin bir çeşitlemesi olarak yorumlar⁷³. Bu hamam biçimlenişi Üsküdar'da karşımıza çıkan en yaygın gruplardan biridir.

⁶⁹ Ibid

⁷⁰ Semavi Eyice, "Hamam"..., s.418.

⁷¹ Ibid, s.419.

⁷² Semavi Eyice, "İznik'te...", s. 108-120

⁷³ Semavi Eyice, "Hamam"..., s.419-420

BÖLÜM II

ÜSKÜDAR

2.1. Tarihçesi

Üsküdar coğrafi konumu gereği önemli bir noktada yer almaktadır. Avrupa kıtasından Anadolu'ya geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. Gerek konumu gerekse coğrafi özellikleri itibariyle tarihöncesi dönemden itibaren yerleşildiği düşünülmektedir. Prehistorik döneme dair herhangi bir veriye henüz rastlanamamıştır⁷⁴.

Üsküdar isminin nereden geldiği net olarak bilinmemekle beraber, İlkçağ'da “altın şehir” manasına gelen *Khrysopolis* ismiyle anıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. *Onbinlerin Dönüşü* adlı eserinde Ksenophon, *Coğrafya* adlı eserinde Strabon bu ismi kullanmaktadır⁷⁵. İranlıların işgali zamanında Anadolu yarımadasındaki kavimlerden gelen vergilerin buradaki hazinede saklanması dolayısı bu isimle anıldığı belirtilir. Bunun yanında Bizanslı Etyen'e dayandırılan ve Rumların şehir ve ahali isimlerine kendi ırklarından olan bazı kahramanların isimlerini verdiklerini; Krizeis ve Agamemnon'un oğlu olan Krizes, Ajist, Klytaimnestra takibinden kaçarken Üsküdar'da ölmesi ve burasının ebedi istirahatgahı olması nedeniyle bu isimle anıldığı da ileri sürülür⁷⁶.

Üsküdar isminin kökeni üzerine farklı yaklaşımlar söz konusudur. Roma döneminde “Skutarion” olarak adlandırıldığı belirtilirken; *kalkan* anlamına gelen “scutum” kelimesinin kalkan kullananlar için kullanılan “scutari” olarak bu bölge için kullanıldığı, burada Roma askerlerinin bir kışlası olduğu kaydedilmektedir⁷⁷. Bir diğer iddia ise Hammer'e dayandırılan ve Farsça “ulak” anlamına gelen “asitandar” tabirinden türediği

⁷⁴ Semavi Eyice, “Fetihten Önceki Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu I*: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler (ed. Zekeriya Kurşun v.d.), Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004, s. 17.

⁷⁵ M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., Cilt:1, İstanbul, 2001, s.19.

⁷⁶ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, Cilt:1, Yeşilay Kültür Hizmeti, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1976, s. 3.

⁷⁷ M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca...*, s. 20.

yönündedir⁷⁸. Evliya Çelebi Üsküdar isminin “Eskidâr”dan geldiğini ve yanlış kullanıldığını belirtir. İsmi Battal Gazi’nin Üsküdar Bahçesi yanında Harun Şerid’in serâ perdesi önünde inşa ederek meşhur olduğu dârlar, olarak açıklar⁷⁹. Yaygın kanı Roma döneminde Roma ordusu piyadelerinin başında yürüyen ve boy kalkanları taşıyan birlik için kullanılan “Scutari” tabirinden geldiğidir. Scutarion ismi Türk devrinde Üsküdar’a dönüşür⁸⁰.

Üsküdar’ın geçmişine dair Paleolitik ve Neolitik döneme dair bir veriye rastlanmamıştır. Fenikeliler zamanında Üsküdar sahillerinde bazı tesislerinin olduğu, Kızkulesi’nin bulunduğu kısımda ticaret amaçlı bir limanın bulunduğu belirtilir. Yine bugünkü Üsküdar vapur iskelesinin bulunduğu yerde bir başka limanın daha bulunduğu, erken döneme dair belirtilen hususlardır⁸¹.

Yunanistan’dan inip birçok yerde savaşan Akalar’ın bir kolu 675 yılında Fikirtepe ve Moda’daki iki Fenike kentini ele geçirir. Moda ve Bahariye’ye yerleşen Akalar Gebze’den Boğaziçi’ne kadarki bölgeyi ele alır. Üsküdar ve çevresi kurulan bu küçük Kalkhedon devletinin sınırları içerisinde yer alır⁸².

Megaralılar M.Ö. 680 yılına doğru Kalkhedon’a, 17 yıl sonra Marmara Denizi ve Haliç arasındaki burun üzerine Bizantion’u kurmuştur. M.Ö. 405’te Atina donanmasının Çanakkale Boğazı’nda Spartalıları yenilmesiyle Bizantion’la Kalkhedon’u ele geçiren Spartalıları Boğaz’a egemen olmuşlardır⁸³.

Marmaray kazılarının Üsküdar tarafında yürütülen çalışmalarda çıkan çanak çömlek parçaları, Üsküdar’ın geçmişinin arkaik döneme kadar uzandığını göz önüne seren somut veriler olarak belirtilebilir. M.Ö. 4.-5.yy.a tarihlendirilen bu buluntular; ev eşyaları, mezar taşları ve heykelcikler olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁴.

Üsküdar, bir süre Pers İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altında kalır. Pers hâkimiyetine 4.yy.ın ortalarında son verip bölgeye hâkim olan Büyük İskender’in, ani ölümü sonrasında kurulan prensliklerden biri olan Bitinya Krallığı bu bölgede hüküm

⁷⁸ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt:1, s. 3.

⁷⁹ Ibid, s.4.

⁸⁰ Semavi Eyice, “Fetihten Önceki...”, s.17.

⁸¹ M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca...*, s. 21.

⁸² Ibid, s. 22.

⁸³ Ibid

⁸⁴ Enis Karakaya, “Üsküdar-Mimari”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2012, Cilt: 42, s. 368.

sürer. Romalıların Makedon kralını mağlup etmesi, Yunanistan ve Anadolu'ya doğru hareketi devam etmesiyle M.Ö. 191'de Anadolu'ya geçen Romalılar M.Ö 175'te doğu Akdeniz'e hâkim olurlar⁸⁵. M.Ö. 131'de Bergama Krallığının ayaklanmasını bastıran Romalılar, Pontus Krallığı ile Anadolu hâkimiyeti mücadelesinde Üsküdar, bir süre Pontus hâkimiyetinde kalmış, kralın ölümü sonrası bu devlet yıkılmış ve bölge tekrar Romalıların hâkimiyetine girmiştir. Roma doğu ve batı olarak ikiye bölününceye kadar bu hâkimiyet sürmüştür⁸⁶.

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma- Bizans hâkimiyetine giren Üsküdar uzun bir süre bu durumunu korumuştur. 447'de yaşanan büyük depremle ciddi zarar gören Üsküdar, değişik tarihlerde İrani kavimler ve Araplar tarafından istila edilmiştir. 12.-13.yy. Haçlı seferlerinde Batılı güçlerin geçiş alanı olmuştur⁸⁷.

Bizans döneminden kalma yapılar hakkında bilgilerimiz kaynaklarla sınırlıdır. İmparator Maurikios'un yazlık sarayı, 4.yy sonlarına tarihlenen Meryem'e sunulmuş Philippikos Manastırı, Azize Maria'ya ithaf edilmiş olan manastır ve Lyknia Manastırı eski kaynaklar aracılığıyla varlığından haberdar olunan eserlerdir. Bunun yanında 2005 yılında Mihrimah Sultan Külliyesi'nin batısında kalan alanda Bizans dönemine ait yapı kompleksi kalıntılarına rastlanmıştır⁸⁸.

Salacak Burnu ile Paşa Limanı arasında kalan ve bugün büyük ölçüde dolmuş olan alanda yapılan kazı sonucu; iri blok taşları ve ahşap kazıkları ile bir liman kalıntısı tespit edilmiştir. Bu bölgede bir Bizans yazlık sarayının olduğu ileri sürülür. Bölgede kıydan biraz açıkta yer alan Kızkulesi'nin ise tarihi M.Ö. 5.yy.a kadar uzanmaktadır⁸⁹.

Üsküdar, bir dönem imparatora karşı harekete geçen Bizans askerlerinin üssü haline gelir. 916'da Nikefor Fokas, Anadolu askerleri tarafından burada imparator ilan edilir. 1056'da İzak Komnen'in 6. Mişel'i burada tahtından indirdiği belirtilir. Bizans'ın 1071'de Türklere yenilmesinin ardından Haçlı ordularının Üsküdar tepelerine yerleştiği kaydedilir.

⁸⁵ M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca...*, s. 22-23.

⁸⁶ Ibid, s. 23.

⁸⁷ Ibid, s. 24.

⁸⁸ Enis Karakaya, "Üsküdar-Mimari...", s. 368.

⁸⁹ Ibid, s. 368.

1261’de Latin İmparatorluğunun Türklere karşı burayı üs haline getirdiği kayda değer bir diğer husustur⁹⁰.

Üsküdar, İslami toplulukların İstanbul’u fethetme girişimlerinde ilk toplanma ve üs yeri idi. 668 yılında Emevi halifelerinde Muaviye tarafından işgal edilmiş ve limanlarından faydalanılmıştır. İstanbul’un alınması neticelenmemiş haraç verilerek anlaşma sağlanmıştır. Ancak 4 yıl sonra yine Emevi ordusu İstanbul için geldiğinde yine karargâh olarak Üsküdar’ı seçmiş 6 yıl süren mücadele neticeye ulaşmamıştır. 717 yılında Halife Süleyman zamanında 800 gemilik bir donanmayla Bizans kapılarına dayanan Emevi ordusu şiddetli rüzgârdan Üsküdar ve Kadıköy limanlarına demirlemiş ve Üsküdar’ı karargâh olarak kullanmışlardır⁹¹.

Büyük Selçukluların Malazgirt zaferinden sonra Kutalmışoğlu Süleyman kumandasında 1078-80 yıllarında Üsküdar’a ulaştığı kaydedilir⁹². Anadolu’ya ilk yerleşen Türk beyliklerinden olan Danişmentlilerin Bizans topraklarına sızdığı ve Alemdağı’nda bir kale yaptırdığı, Sultan Turasan Bey’in burada şehit olduğu ve türbesinin bulunduğu ileri sürülmektedir⁹³.

Osmanlı Devleti’nin ilk olarak Osman Bey zamanında Geyve Boğazı’nı geçerek İstanbul Boğazı’na kadar gelerek, Üsküdar’ı ve Yoros Kalesi’ni yağmaladığı belirtilir. Orhan Gazi’nin Pelekanon Savaşı’nda Bizans güçlerini yenmesinden sonra Hereke, Pendik, Kartal ve Üsküdar’ı kontrol altına aldığı kaydedilir. 1402 Ankara Savaşı’na kadar Kadıköy ve Üsküdar’ın bir kısmında hâkimiyeti olan Osmanlı, 1402 bozgunu sonrası belli oranda yitirdiği kontrolünü 1420’de Çelebi Sultan Mehmed tarafından yeniden kazanır. 1424’te yapılan anlaşma gereği Karadeniz sahili ve Üsküdar çevresi Osmanlı’ya bırakılır⁹⁴.

1444 Varna Şavaşı’ı öncesi II. Murad Rumeli tarafına geçmek istemiş ancak Çanakkale Boğazı, Haçlı donanması tarafından tutulduğu için Anadolu Hisarı’na geçerek oradan Rumeli tarafına geçmiştir. Benzer şekilde II. Murad’ın oğlu II. Mehmed aynı yolu kullanarak Rumeli tarafına geçmiş ve burada Rumeli Hisarı’nın yapılmasını emretmiştir⁹⁵.

⁹⁰ Kürşad E.Kuyucu, “Tarihte Üsküdar”, Hayat Mecmuası, Cilt: 2, Sayı:12, İstanbul, 1971, s. 52.

⁹¹ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 1, s. 12-14.

⁹² M. Hanefi Bostan, “Üsküdar”..., s. 364-365.

⁹³ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 1, s.15-16.

⁹⁴ M. Hanefi Bostan, “Üsküdar”..., s. 365.

⁹⁵ M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca...*, s. 31-32.

İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından 29 Mayıs 1453 tarihinde fethedilmesinden sonra hızla gelişmeye başlayan Üsküdar Anadolu'ya, Hicaz'a, Suriye'ye, Mısır'a, Irak ve İran'a yapılan seferlerde bir toplanma, konaklama yeri olarak kullanılmıştır. Fatih döneminden önce yüz yıl kadar Türklerin hâkimiyetinde olan Üsküdar'da yerleşim yeterli düzeyde değildir. Fatih döneminde şenlendirilen Üsküdar'a Anadolu'dan Türk halkı getirilerek buraya yerleştirilmiştir. Salacak'ta kendi adıyla bir mescit yaptıran Fatih burada bir mahalle kurulmasını sağlamıştır⁹⁶.

Fetih sonrası 1453-1481 arasındaki bir tarihe ait olan kayıtlardan Çamlıca, Çengelköyü, Salacak Camii, Rum Mehmed Paşa Camii ve Toygar Hamza Mescidi yerleşim alanları olarak belirtilmektedir. 15. yy.ın son çeyreğinde Çamlıca'da oniki hanenin Müslüman, Çengelköyü'nde yirmiüç hanenin gayrimüslim olduğu, aynı yüzyılda gerçekleşen Türk yerleşmesinin Şemsipaşa'nın arkasındaki yamaçlarda olduğu kaydedilir⁹⁷.

Üsküdar idari olarak M. 1826 yılına kadar İstanbul'un mülki, belediye, inzibati idare amiri olan İstanbul Kadılığına bağlı idi. 1826'da yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra ihtisap nazırlığı kurulmuş ve idaresi ona devredilmiştir. 1869'da 101 maddeli bir nizamname ile valilik ve buna bağlı dört mutasarrıflığı, sekiz kaymakamlığı ile beş müdürlüğü olan bir yapılanmaya gidilmiştir. Üsküdar dört mutasarrıflıktan biridir⁹⁸.

Üsküdar'da Osmanlı öncesi döneme dair mimari eserler hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Osmanlı döneminde özellikle Fatih döneminden sonra yapılaşmada bir yoğunluk gözlenmektedir. Üsküdar'ın ilk külliyesi 15.yy.ın ikinci yarısında inşa edilen Rum Mehmed Paşa külliyesidir. 16.yy.ın ilk yarısında inşa edilen Mihrimah Sultan Külliyesi Mimar Sinan'ın Üsküdar'da inşa ettiği önemli eserlerden biridir. Yapımına Şehzade Camisi ile paralel bir zamanda başlanan eser Şehzade ile beraber Mimar Sinan'ın ilk ciddi denemeleri arasında sayılmaktadır. Aynı yüzyılın ikinci yarısında bugün adını verdiği mahallede inşa edilen Atik Valide külliyesi Sinan'ın inşa ettiği bir diğer eser olarak karşımıza çıkmaktadır. 17.yy.da inşa edilen Yeni Valide ve Çinili Külliyesi ile 18.yy.da III. Mustafa tarafından inşa edilen Ayazma Külliyesi, Üsküdar'da inşa edilen önemli külliyeler olarak belirtilebilir.

⁹⁶ M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca...*, s. 33.

⁹⁷ M. Hanefi Bostan, "Üsküdar"..., s. 365.

⁹⁸ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt:1, s.30.

Üsküdar'da 15.yy.dan bu yana inşa edilen birçok yapı bugüne ulaşmıştır. Çok sayıda cami, mescid, türbe, han, hamam, çeşme, tekke, zaviye, medrese, mezarlık, kilise, sinagog, su yolu gibi tarihi kimliği olan eser inşa edilmiştir.

2.2. Coğrafi Durumu

Üsküdar, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda, İstanbul Boğazı'nın güneydoğu ucunda yer alır. Bülbül, Çavuş ve Balaban derelerinin eski limanın bulunduğu alanda meydana getirdiği alüvyon düzlüğe kuruludur. Kuzeydoğu'da Sultantepe, güneyde Ayazma mahallesi ve Doğancılar; güneydoğuda ise Toptaşı yamaçlarına kadar uzanan ve ağırlıklı olarak tarihi Üsküdar semtine karşılık gelen bu alana karşılık; Üsküdar İlçesi'nin günümüzdeki sınırları, kuzeyde Beykoz, doğuda Ümraniye, güneydoğuda Ataşehir, güneyde Kadıköy ve batıda ise boğazla sınırlandırılmıştır. Üsküdar ilçesi 33 kilometre kare alanı kaplar⁹⁹. İlçede 33 mahalle bulunmaktadır.

Meyilli bir araziye kurulan ilçede Sultantepe, Küçük ve Büyük Çamlıca tepeleri bulunur. Birçok tarihi isale hattıyla¹⁰⁰ ilçenin su ihtiyacının bu tepelerden sağladığı anlaşılmaktadır.

İklim özellikleri itibariyle Marmara ikliminin genel özelliklerini gösteren ilçede kentleşmenin etkilemediği alanlarda Çengelköy, Vanıköy, Küçük Çamlıca ve Büyük Çamlıca sırtları yeşil alanlar olarak varlığını sürdürmektedir.

Ticari hayatı, tarihi kimliği nedeniyle turizm gelirlerinin yanında hizmet sektörü ağırlıklı ve İstanbul'un genel ticari yapısına uygun özellikler taşımaktadır.

2.3. Üsküdar Su Yolları

Üsküdar'da Osmanlı öncesi dönemde su ihtiyacını tepelerde açılan galeriler yoluyla sağlarken, Osmanlı döneminde kaynağını tepelere açılan galerilerden sağlayan çeşmeler dışında on sekiz büyük isâle yoluyla sağlanıyordu. Üsküdar'daki bütün su tesislerinin Osmanlı döneminde yapıldığı belirtilmektedir¹⁰¹.

⁹⁹ M. Hanefi Bostan, "Üsküdar", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet İşleri Başk.Yay., Cilt: 42, 2012, s.364.

¹⁰⁰ Kazım Çeçen, "Üsküdar Suları", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, 2012, s.374-375

¹⁰¹ Kazım Çeçen, "Üsküdar Suları", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, 2012, s.374.

Üsküdar'daki büyük isâle hatları kronolojik sıraya göre şunlardır¹⁰²:

Mihrimah Su Yolu; Mihrimah Sultan Üsküdar'da iki isâle hattı yaptırmıştır. Bunlardan birincisi, Bağlarbaşı Caddesi civarındaki suları toplayarak; Bülbülderesi ve Şeyh Camisi yolunu takip ederek Mihrimah Mektebi'nin altında bulunan çeşmeyle nihayetlenir. Mihrimah Sultan'ın yaptırdığı diğer su yolu ise 1547 tarihli ve başlangıcı Çiftebakkallar ve Kuzguncuk Deresi üzerindedir. Bu su yolu Mihrimah Camisi, Medresesi ve Çeşmesi'ne su vermektedir. Bu su yolunun uzunluğu 1930'da 1700 metre olarak tespit edilmiştir¹⁰³.

Solak Sinan Su Yolu; Çamlıca'nın batı eteklerinde bulunan kaynaklardan bu isâle hattı Solak Sinan Camii ve Çeşmesi'ne su sağlamaktadır. Uzunluğu 2200 metredir. 1547 tarihinde inşa edildiği belirtilmektedir¹⁰⁴.

Atik Valide Su Yolu; II. Selim'in hanımı Nurbanu Sultan'ın yaptırdığı bu su yolu 1582 tarihinde inşa edilmiştir. Üsküdar'ın en büyük su yolu olduğu kaydedilir. Çamlıca eteklerinden gelen suyun uzunluğu 15.300 metredir. Atik Valide Camii ve külliyesine su sağlamaktadır¹⁰⁵.

Aziz Mahmud Hüdayi Su Yolu; Çamlıca eteklerinden gelen su yolunun uzunluğu 1930'da 3,5 km olarak tespit edilmiştir¹⁰⁶.

Çinili Su Yolu; I. Ahmed'in hanımı Mahpeyker Kösem Sultan'ın 1640 yılında inşa ettirdiği bu su yolu kaynağı Çamlıca eteklerinden gelen sudur. Çinili Camii, hamam ve çeşmelerine su veren bu su yolunun uzunluğu 9900 metre olarak tespit edilmiştir¹⁰⁷.

Arslan Ağa Su Yolu; 1646 yılında Hatice Turhan Valide Sultan'ın kethüdası Arslan Ağa tarafından inşa edilmiş, oğlu tarafından ise ikmal edilmiştir. 1930'da 850 metre olarak uzunluğu tespit edilen su yolu Arslan Ağa'nın hanımı ve kızının yaptırdığı çeşmelere ve Şeyh Camisi'ne su sağlamaktadır¹⁰⁸.

¹⁰² Kazım Çeçen, "Üsküdar Suları" ..., s. 374

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ Ibid

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Ibid

¹⁰⁷ Ibid

¹⁰⁸ Ibid

Selami Ali Efendi Su Yolu; Selami Ali Tekkesi ve Çeşmesi'ne su sağlayan bu su yolu 1677'de inşa edilmiş ve 1930'da 700 metre uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir. Su yolu Çamlıca'nın güneybatısından gelmektedir¹⁰⁹.

Yakup Ağa Su Yolu; Bu isâle hattının başlangıcı Libade(Libadiye) sonu ise Divitçiler Camii'nin yanındaki Yakup Ağa Çeşmesi'ne su sağlar, debisinin yüksekliğinden ve uzunluğundan birçok çeşmeye su sağladığı ileri sürülür¹¹⁰.

Çınar (Hacı Halil Ağa) Su Yolu; Çamlıca eteklerinden Küçük Çamlıca Caddesi'ndeki bir kaynaktan çıkan bir su yoludur. Debisi yüksek ve uzunluğu bilinmemektedir. Toygar Hamza, Durbalı Mescidi, Murat Reis mahallelerindeki 4 çeşmeye su sağladığı kaydedilir¹¹¹.

Yeni Valide Su Yolu; Menbaı Validebağ'ında bir kasrın karşısında olan bu isale hattının uzunluğu 2000 metre, dağıtım kollarıyla beraber 3500 metre uzunluğundadır. İsale hattı Yeni Valide Camii şadırvanı ve çeşmelerine su sağlamaktadır¹¹².

Tophanelioğlu Su Yolu; Su yolu Tophaneli Mustafa Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Çengelköy üzerinden Hasıppaşa Çiftliği'ndeki kaynaktan çıkan 3900 metre uzunluğundaki su yolu dört çeşmeye su sağlamaktadır¹¹³.

İbrahim Paşa Su Yolu; Sultan 3. Ahmed'in sadrazamı olan Nevşehirli İbrahim Paşa'nın inşa ettiği bu isale yolunun inşaatına 1718'de başlanmış, 1728 yılında tamamlanmıştır. Su yolu Merdivenköy civarında bulunan Karaman Çiftliği ve Sazlıdere'de bulunan kaynaklardan doğmaktadır. Damat İbrahim Paşa'nın 1753'tarihinde çizilen su yolu haritası bu su yolu hakkında fikir vermektedir¹¹⁴.

Ayazma Su Yolu; III. Mustafa Su Yolu olarak da bilinen bu su yolu, III. Mustafa'nın Üsküdar Ayazma'da inşa ettiği camii ile aynı tarihte inşa edilmiş olabileceği belirtilir. Kaynağı Çamlıca etekleri olan bu isale hattının uzunluğu 2900 metredir.¹¹⁵

¹⁰⁹ Ibid, s. 374-375

¹¹⁰ Ibid, s. 375.

¹¹¹ Ibid

¹¹² Ibid

¹¹³ Ibid

¹¹⁴ Ibid, s.374-375

¹¹⁵ Ibid, s. 375

Selimiye Su Yolu; III. Selim tarafından inşa edilen Selimiye kışlası ve civarına su sağlamak için inşa edilmiştir. Uzunluğu 5000 metre olan bu isale hattının su sağladığı çeşmelerden bir Çiçekçi'deki meydan çeşmesidir¹¹⁶.

Mihrişah Su Yolu; Selimiye Su Yolu ile aynı bölgeyi besleyen bu su yolu Üçüncü Selim'in annesi Mihrişah Sultan tarafından inşa edilmiştir. İsale hattının uzunluğu 3800 metre iken şebekeyle bu uzunluk 5800 metreye çıkar¹¹⁷.

Altunizade Su Yolu; Çamlıca eteklerinden çıkan ve uzunluğu 1600 metre olan bu su yolu Zühtü Paşa'nın Altunizade de inşa ettiği cami ve çeşmelere aktarılmıştır¹¹⁸.

Paşalimanı Su Yolu; İsale hat uzunluğu 1900 metre olan bu su yolu 1874 yılında inşa edilmiştir. Cevri Kalfa ve Hüseyin Avni Paşa su yolu olarak da bilinir¹¹⁹.

Üsküdar'da bu isale hatları dışında bir veya iki çeşmeyi besleyen onyediy küçük isale hattı daha bulunmaktadır¹²⁰.

¹¹⁶ Ibid

¹¹⁷ Ibid

¹¹⁸ Ibid

¹¹⁹ Ibid

¹²⁰ Ibid

BÖLÜM III

ÜSKÜDAR HAMAMLARI

Üsküdar’da inşa edilen hamamlara dair bilgilerimiz Osmanlı dönemiyle sınırlıdır. Üsküdar’da Roma ve Bizans dönemi hamam mimarisine dair bir veriye ulaşılamamıştır.

Osmanlı döneminde inşa edilen hamamların bir kısmı çeşitli sebeplerle bugüne ulaşamamıştır. Zamanla oluşan tahribatların yanında bilinçli olarak yıkılmış örnekler de bulunmaktadır. Kaynaklarda adı geçen ancak gününe ulaşamamış hamamların sayısı 16 olarak tespit edilmiştir.

Bugüne ulaşan yapılarda halen aktif olarak çalışan hamamların yanında harap durumda olup kullanılmayanlar, restorasyon aşamasında olanlar ve sadece kalıntılarına ulaşabildiğimiz örnekler bulunmaktadır. Bunların sayısı ise 17’dir.

Üsküdar’da inşa edilen ve günümüze ulaşan hamamlardan 6 tanesi çifte hamam olarak inşa edilmişken, 10 tanesi tek hamam tipinde, bir tanesi ise saray hamamıdır.

Hamamların günümüzdeki mülkiyet durumuna bakıldığında; Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait olan hamamlar; İcadiye Dağ Hamamı ile Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı iken Üsküdar Belediyesine sorumluluğunda olan Selimiye Hamamı ve Genelkurmay Başkanlığı’nın kontrolü ve sınırları içerisinde olan Kuleli Hamamı dışındaki hamamlar şahıslara aittir.

Üsküdar’daki hamamların yerleri seçilirken su yolları güzergahları belirleyici bir rol oynar. Bağlı bulunduğu külliye veya vakfa gelir sağlamak amacıyla inşa edilenlerin dışında, örneğin İcadiye Dağ Hamamı gibi, Mekke’deki kütüphaneye gelir sağlaması için inşa edilen hamamlar da bulunmaktadır. Ayrıca kesin olmamakla birlikte gayrimüslim vatandaşların kullandıkları hamamlar da yapılmıştır.

Bugüne ulaşmış olan hamamlar: Osmanlı’nın erken döneminde Rum Mehmed Paşa Hamamı ve durumu ileride belirtileceği gibi tartışmalı olan İskele Hamamı; Klasik

Dönem’de Büyük Hamam ve Atik Valide Hamamı; 17. yy.da, Ağa Hamamı, Bulgurlu Köyü Hamamı ve Çinili Hamamı olarak sayılabilir. Geç dönemde inşa edilen hamamlar ise Ayazma Hamamı, Beylerbeyi Hamamı, Selimiye Hamamı, Mabeyinci Ziver Bey Köşk Hamamı Kuleli Hamamı, İcadiye Dağ Hamamı, Beylerbeyi Sarayı Hamamı, Dağ Hamamı, Altunizade İsmail Paşa Hamamı, Kuzguncuk Batak Hamamı olarak belirtilebilir.

3.1. Günümüze Ulaşamayan Hamamlar

3.1.1. Hacı Paşa Hamamı (Doğancılar Hamamı)

Üsküdar'da Doğancılar Semsî'nde Salacak İskele Sokağı ile Ahali Sokağı'nın kesiştiği yerde tek hamam olarak inşa edildiği, karşısında Atike Sultan Çeşmesi ve çeşmenin iki yanında Şerefabad Kasrı için yaptırılan maksemin bulunduğu belirtilmektedir¹²¹.

Hamama, Hadikatü'l Cevami'de Çakırcıbaşı Cami'ni ele alırken değinilmiştir. Caminin mukabilinde bulunan hamamın banisinin Hacı Ahmet Paşa olduğu, Sultan Murad Han-ı Salis zamanında H.993, M. 1585'te inşa edildiği ve banisinin inşa tarihinden bir süre sonra vefat ettiği belirtilmektedir. Hamamın bulunduğu mahalleye İhsaniye olarak kayıt düşülmüştür¹²².

Hamamla ilgili İstanbul Kadı Sicilleri'nde 1205 numaralı kayıta; Hacı Paşa Vakfı'na ait hamamın Mehmed b. Cafer'e beş bin beş yüz akçeye bir seneliğine kira verilmesi konu edilmiştir¹²³. Bu sicil kaydında tarih düşülmemiş, "cera zalike" tabiri kullanılmıştır. Kayıtlar geriye doğru kontrol edildiğinde 1203 numaralı kayıta¹²⁴ 8 Re. 1000 tarihi çıkmakta bu da 24 Aralık 1591 tarihine karşılık gelmektedir¹²⁵.

H.1147, M.1735 tarihli İstanbul Hamam Defteri'nden edinilen bilgilere göre Hacı Paşa Hamamı'nda 12 dellak, 2 natır, 1 külhancının çalıştığı anlaşılmaktadır¹²⁶.

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde Üsküdar'daki hamamlardan bahsederken "Hacı Paşa hamamı hacılara" demektedir¹²⁷.

Sicill-i Osmâni'de belirtildiğine göre; Hacı Ahmet Paşa (Doğancı) Kızıl Ahmed Paşa'nın torunlarından ve İsfendiyyar sülalesindendir. Enderun'da çakırcıbaşı olan Ahmed

¹²¹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 170.

¹²² Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi*, (der. Ahmed Nezih Galitekin), İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, s. 639.

¹²³ İstanbul Kadı Sicilleri, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yay., Cilt:10, 1205. Hüküm, s.608., <<http://www.kadisicilleri.org/index.php>> (14.12.2016).

¹²⁴ İstanbul Kadı Sicilleri, 1203. Hüküm, Cilt: 10, s. 607, < <http://www.kadisicilleri.org/index.php>> (14.12.2016).

¹²⁵ <http://www.i-takvim.com/takvimler/hicri_takvim_cevir.php>(28.11.2016)

¹²⁶ Sami Yörük, "XIII. Yüzyılın İlk Yarısında...", s.110.

¹²⁷ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi...*, s. 35.

Paşa, Konya ve Rumeli beylerbeyliği yapmıştır. Sultan Selim (2. Selim) ve Sultan Murat Han'a (3. Murad) nedimlik etmiştir. 1588'de ölen Hacı Ahmed Paşa'nın doğancılıkta mahir olduğu ve Doğancılar Meydanı'nda bir hamam inşa ettiği kaydedilmektedir¹²⁸.

Çakırcıbaşı Camii, diğer adıyla Doğancılar Camii olarak da bilinen eserin karşısında yer alan hamam yıkılmış, yok olmuştur. Hamamın 55 yıl önce çalıştığı belirtilmektedir¹²⁹.

Ayvansarayî'nin Mecmuâ-i Tevârih'inde hamamın kitabesi;

“Şad olup erkân-ı devlet dediler târîhini

Hacı Paşa bu güzel hamâmı yaptı cennete”

şeklinde yazılmış ve H.981 tarihi not düşülmüştür¹³⁰.

Hamamdaki kurnaların birinin üzerinde “Edeple gir azizim halvet-i pak-i Hüdâidir.” yazıldığı ve bu kurnada Aziz Mahmud Hüdai'nin yıkandığı ileri sürülmektedir¹³¹. Bu kurnanın tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Aziz Mahmud Hüdai'nin yaptırdığı Bulgurlu Hamamı'ndan sökülen kurnanın İmrahor'da bir hamama taşındığı belirtilir¹³². Söz konusu hamamın Hacı Paşa Hamamı olması söz konusudur.

1973 tarihli İstanbul İl Yıllığı'nda İstanbul Hamamları içerisinde sayılan hamamın Hacı Paşa Vakfı'na ait olduğu yazılıdır¹³³.

Hamamın 1918'de çıkan büyük yangın sonrası harap olduğu ve sonra da yıkıldığı belirtilmektedir¹³⁴.

¹²⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, Sebil Yayınları, (der. Ali Aktan ve diğ.), Cilt:1, İstanbul, 1995, s.196.

¹²⁹ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 441.

¹³⁰ Ayvansarayî Hüseyîn Efendi, *Mecmuâ-i Tevârih*, İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yay., (der. Fahri Ç. Derin- Vâhid Çabuk), İstanbul, 1985, s. 373.

¹³¹ Mehmed Râ'if, *Mir'ât-ı İstanbul*, Cilt:1, Çelik Gülersoy Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s. 142-143; İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 442.

¹³² İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 438.

¹³³ Şinasi Akbatu, “İstanbul Hamamları”, *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul 1973 İl Yıllığı*, (haz. Bedi N. Şehsuvaroğlu), İstanbul, 1973, s. 491.

¹³⁴ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 170.

Resim 1: Hacı Paşa Hamamı (Üsküdar Su Uygurlığı Kitabından)

Resim 2: Hacı Paşa Hamamı (Üsküdar Su Uygurlığı Kitabından)

3.1.2. Hüseyin Paşa Hamamı

Hamam Mimar Sinan'a ait eserler arasında sayılmaktadır. Tuhfetül Mi'marin'de "Üsküdar'da Hüseyin Paşa Hamamı" olarak geçmektedir¹³⁵. Aptullah Kuran, Mimar Sinan üzerine kaleme aldığı eserde Üsküdar'da böyle bir hamamın olmadığını, Tuhfetül Mimarın'de hamamla ilgili kaydın sayfa kenarında bulunmasından hareketle yanlışlıkla yazılmış olabileceğini veya Hacı Paşa Hamamı ile karışmış olabileceğini ileri sürer¹³⁶.

3.1.3. Üsküdar Saray Hamamları

Mimar Sinan'ın inşa ettiği eserleri konu alan Tuhfetü'l Mi'marin'de "Üsküdar Sarayında bir hamam bina olunmuştur"¹³⁷ denilmektedir. Yine Tezkiretü'l Ebniye'de "Üsküdar Sarayında üç bab hamam bina olunmuştur"¹³⁸ denmektedir. Tezkiretü'l Bünyan'da ve Adsız Risale'de Üsküdar Sarayı'nda inşa edilen 3 hamamdan bahsedilmektedir¹³⁹. Üsküdar Sarayı gibi bu hamamlarda bugüne ulaşamamış ve yerleri tespit edilememiştir.

¹³⁵ Rıfki Melül Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I*, TTK Yay., Ankara, 1965, s. 47.

¹³⁶ Abdullah Kuran, *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986, s. 392.

¹³⁷ Rıfki Melül Meriç, *Mimar Sinan...*, s. 45.

¹³⁸ Ibid, s. 125.

¹³⁹ Zeki Sönmez, *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar Belgeler*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1988, s. 39,99.

3.1.4. Sinan Paşa Hamamı

Hamamla ilgili bilgilerin çoğuna 1995 basım tarihli M. Nermi Haskan'ın eserinden ulaşabiliyoruz. Eserinde; Üsküdar'da Salacak civarında olduğu, Halk Dershanesi Sokağı ile Topraklı Sokak'ın kesiştiği noktada ve Sinan Paşa Camisinin arkasında yer aldığı belirtilir. Eserin cami ve mahallesiyle birlikte Sadrazam Sinan Paşa tarafından H.990-1000, M. 1582-1593 tarihleri arasında inşa edildiği öne sürülür. Yine hamamın kadınlar kısmının girişinin -bugün mevcut olmayan- bir çıkmaz sokaktan sağlandığı, erkekler kısmının ise Topraklı sokaktan girişinin sağladığını belirtir¹⁴⁰.

Hamamın 1918'deki Doğancılar yangınında cami ve mahalleyle birlikte yandığı ve harap olduğu kaydedilir. Haskan eserini kaleme aldığı dönemde hamamın yerinin bir arsa halinde olduğu 1766 tarihli hamam tahrir defterinde Salacak Hamamı olarak kaydedildiği, mülkiyetinin el değiştirdiği belirttiği diğer hususlardır¹⁴¹.

İ.Hakkı Konyalı'nın eserinde sadece ismi "Salacak Hamam" olarak geçmektedir. Vakfı ve diğer detaylar belirtilmemiştir¹⁴².

Hamam 1973 tarihli İstanbul İl Yıllığı'nda "Salacak Hamamı" olarak geçmekte, vakfı kısmında mülk olduğu yazılıdır¹⁴³.

3.1.5. Çengelköy Hamamı

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde "Çengelköy Hamamı hırsızlara"¹⁴⁴ diyerek ele aldığı hamamın Seyahatname'nin kaleme alınış zamanı düşünülerek 1620'den önce inşa edildiği belirtilmektedir¹⁴⁵.

1735 tarihli hamam defterinde hamamın ismi geçmekte ancak çalışan sayısı belirtilmemektedir¹⁴⁶.

¹⁴⁰ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 266.

¹⁴¹ Ibid,s. 266.

¹⁴² İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 435.

¹⁴³ Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları"..., s. 493.

¹⁴⁴ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi...*, s. 35.

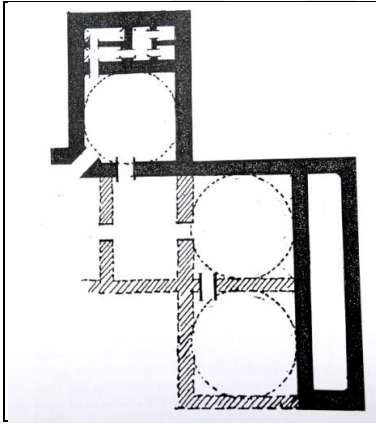
¹⁴⁵ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 102.

¹⁴⁶ Sami Yörük, "XIII. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Hamamları ve Hamam Esnafı", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı: 12, Diyarbakır, 2013, s. 110.

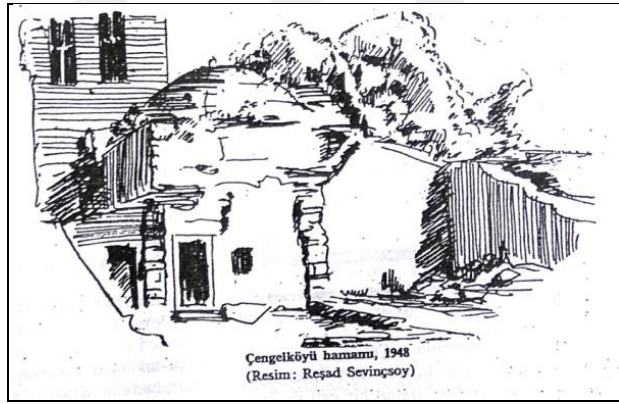
1766 tarihli hamam defterinde hamamın kuşluk hamamı olduğu, Yenişehir Defterdar Mustafa Vakfı'na ait olduğu, Salih Efendi'nin tasarrufunda bulunduğu ve 90 kuruşa kiralandığı kaydedilmiştir¹⁴⁷.

1910-15 yılları arasında kapatıldığı ve 1948 yılında yıktırıldığı kaydedilir. Tek hamam olarak inşa edilen eserin 12 kurnalı olduğu ve Niş Defterdarı Mustafa Efendi'nin vakfına ait olduğu belirtilir¹⁴⁸. Reşad Ekrem Koçu, 1948'de aldığı gezi notunda, hamamın amele kazmasıyla yıkıldığını, 02.05.1948 tarihinde sadece soğukluğu ve su haznesinin kaldığını ve amelelerden birinin "12 kurna söktük, çıkardık." sözünü kaydetmektedir¹⁴⁹.

Hamam tümüyle ortadan kalkmadan önce Reşad Sevinçsoy'un 1948'de çıkardığı plandan anlaşıldığı kadarıyla (Şekil 2) hamamın soyunmalık kısmının tamamı ve ılıklik kısmının bir kısmı yok olmuştur. Hamam dikdörtgen bir plan arz ederken, ılıklik kısmının solunda kubbeli bir bölüm ve buna açılan helâ üniteleri yer alır. ılıklik bölümünde dikdörtgen bölümün devamında yan yana iki kubbeli sıcaklık ve gerisindeki külhanının oluşturduğu bir plan karşımıza çıkmaktadır¹⁵⁰ (Şekil 2,3).

Şekil 2: Çengelköy Hamamı Planı
(1948 R. Sevinçsoy)

Şekil 3: Çengelköy Hamamı (1948 R. Sevinçsoy Çizimi)

¹⁴⁷ Nahide Şimşir, "XIII. Yüzyılın Ortalarında İstanbul Hamamları'na Dair Bazı Tespitler", 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler IV., Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara, 2001, s.261-263.

¹⁴⁸ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 102.

¹⁴⁹ Reşad Ekrem Koçu, "Çengelköyü Hamamı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, s. 3833.

¹⁵⁰ Mehmed Rebli Hatemi Baraz- Zeynep Demircan, *Çengelköy'de Tarih*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2004, s. 141.

3.1.6. Cinci Hamamı (İnadiye Hamamı)

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Üsküdar'daki hamamları sayarken; Cinci Hoca Sarayı yakınında Cinci Hamamı ab-ı hayat sulu, latif bir hamamdır, diye bahseder¹⁵¹.

Cinci lakabına sahip olan Hüseyin Efendi'nin Safranbolulu olduğu, afyonculukla meşhur olduğu, padişaha tesir ederek müderris olup Galata Kadısı yapıldığı, daha sonra Anadolu Kazaskerliği'ne yükseltildiği kaydedilir¹⁵². Hüseyin Efendi¹⁵³ Sultan İbrahim döneminin nüfusu ile dikkat çeken meşhur efsuncusu olarak anlatılır. Anadolu Kazaskerliği'nden Sultan Hocalığa kadar yükseldiği belirtilir¹⁵⁴. Sultan İbrahim'in 1648'de tahttan indirilmesinden sonra, önce sürgün edilmiş ardından idam edilmiştir¹⁵⁵.

Hamamın yeri bilinmemekle beraber M. Nermi Haskan, bazı yayınlarda hamamın Selimiye veya İhsaniye Mahallesi'nde olabileceği düşüncesine karşı çıkararak söz konusu yerlerin hamamın inşa tarihinden sonraki bir tarihte iskân edilmeye başlandığını belirtir. Ayrıca İnadiye Sementinde, İnadiye Mescid Sokağı üzerindeki 1643 tarihli Has Odabaşı Ahmet Ağa'nın yaptırdığı sebilin yanındaki eski Menzilhane'nin önünde Cinci Kuyusu ismiyle meşhur bir kuyunun var olduğu ve hamamın bu civarda olabileceği öne sürülür. İnadiye Tekkesi'nin yanındaki külhan kısmı ve tütekleri hâlâ seçilebilen hamam harabesinin varlığına işaret edilerek, bu hamamın Cinci Hamamı olabileceği ileri sürülür¹⁵⁶.

H.1147(M.1735) tarihli Hamamcı Esnafı Defteri'nde İnadiye hamamının bahsi geçmekte, hamamda 6 dellak, 1 natır ve 1 külhancı çalıştığı kaydedilmektedir¹⁵⁷. Çalışanların müslüman olduğu ve milletlerinin “ecnas-ı saire” olduğu belirtilmektedir¹⁵⁸. M. 1766 tarihli Hamamcı Esnafı Defteri'nde ise Üsküdar çevresindeki hamamlar

¹⁵¹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Z. Danışman Yay., (çev. Zuhuri Danışman), İstanbul, 1969, s.174.

¹⁵² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, Sebil Yayınları, (der. Ali Aktan ve diğ.), Cilt:1, İstanbul, 1995, s.208.

¹⁵³ M. Turhan Tan tarafından, “Osmanlı Rasputini Cinci Hoca” isimli Hüseyin Efendi üzerine yazılmış bir roman vardır.

¹⁵⁴ Naima Mustafa Eendi, *Naima Tarihi*, Cilt: 4, (çev. Z. Danışman), Zuhuri Danışman Yay., İstanbul, 1968, s. 2000.

¹⁵⁵ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, TTK Yay., İstanbul, 1995, s. 92.

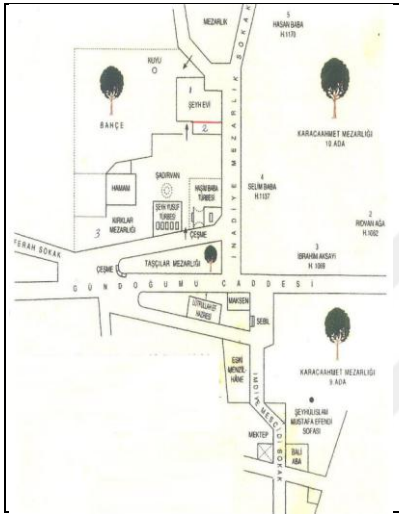
¹⁵⁶ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 91-92

¹⁵⁷ Sami Yörük, “XIII. Yüzyılın İlk...”, s. 110.

¹⁵⁸ Sami Yörük, “XIII. Yüzyılın...”, s.110

sayılırken; İnadiye Hamamı’ndan bahsedilerek hamamın Bandırmalı Tekkesi kurbinde olduğu, Berveci-i Meşruta Nakib Efendi’nin tasarrufunda olduğu kaydedilmiştir¹⁵⁹.

Hamam kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla 397 ada, 16-17 parselde yer almış olmalıdır. Bugün bahsedilen alanda bir site yer almaktadır. İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinden anlaşıldığı kadarıyla bu alanda yer alan Bandırmalı Tekkesi, türbe ve hamama dair bilgilere ulaşılmaktadır. Kurul arşivinde yer alan bir dilekçe ekinde bulunan krokide hamamın yer aldığı alan belirtilmiştir(Şekil 4).

Şekil 4: Bandırmalı Tekkesi'nin ve Hamamın Bulunduğu Alanı Gösteren İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi'nde Bulunan Dilekçe Eki

Şekil 5: Bandırmalı Tekkesi'nin ve Hamamın Bulunduğu Alan (57 No.lu Pervititch Sigorta Haritası'ndan Detay)

3.1.7. İnadiye Hamamı

1735 tarihli İstanbul Hamam Defterinde Üsküdar'da bulunan hamamlar arasında sayılan hamamda 6 dellak, 1 natır, 1 külhancı çalıştığı çalışanların Müslüman olduğu ve milletlerinin “ecnas-ı saire” olduğu belirtilmektedir¹⁶⁰. Hamamın Cinci Hüseyin Hoca hamamı ile aynı hamam olduğu ileri sürülür.¹⁶¹

¹⁵⁹ Nahide Şimşir, “XIII. Yüzyılın...”, s. 261.

¹⁶⁰ Sami Yörük, “XIII. Yüzyılın...”, s.110

¹⁶¹ M. Nermi Haskan, İstanbul Hamamları..., s. 92..

3.1.8. İstavroz Hamamı

Hamam Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Cevdet Fon'unda ve Belediye Kurumu'nda tasnif edilmiş 2706 numaralı Hamam Defteri'nde Öküz Mehmed Paşa vakfına ait olduğu, kuşluk hamam olduğu, Hatice Hanım Vakfı'nın tasarrufunda bulunduğu ve kirasının 18 kuruş olduğu kaydedilmiştir¹⁶². 1973 İstanbul İl Yıllığı'nda İstavroz Hamamı olarak belirtilen hamam, Beylerbeyi'nde ve Sadrazam Öküz Mehmed Paşa Vakfı'na tabi olduğu bilgisi tekrarlanır¹⁶³.

Hamamın Beylerbeyi'nde Abdullah Ağa Cami'nin solunda olduğu ve 1618 yılında inşa edildiği ileri sürülür. 1734 tarihli Hamamcı Esnafı Defteri'nde hamamda 1 kişinin çalıştığı kaydedilir. Hamam yok olmuştur¹⁶⁴.

İ.Hakkı Konyalı İstavroz Hamamı'nı bugün çalışır durumdaki Beylerbeyi hamamı ile aynı hamam olarak yazmıştır¹⁶⁵.

3.1.9. Selamsız Hamamı

Üsküdar Selamsız semtinde Selami Hamam Sokağı ile Ethem Ağa Sokağı'nın çevrelediği bir alandadır. Tek hamam tipine olduğu belirtilir¹⁶⁶. Hamamın bulunduğu yerde bugün bir apartman yükselmektedir.

Hadikatü'l Cevami'de Selâmiyye Camisi'nden bahsederken banisinin Selami eş Şeyh Ali Efendi olduğu ve bu mahalde hamam, dükkân ve hanelerin vakfa ait olduğu kaydedilmektedir¹⁶⁷.

Mir'at-ı İstanbul'da Selami Ali Efendi Mahallesi'nden bahsederken cami, şadırvan ve Selami Hamamı denilen büyük bir hamam ve cadde üzerinde çeşmeden

¹⁶² Nahide Şimşir, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Üsküdar ve Çevresindeki Hamamlar", Osmanlı Araştırmaları-Makaleler 1, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.264.

¹⁶³ Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları"..., s. 491.

¹⁶⁴ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*..., s. 198; Sami Yörük, "XIII. Yüzyılın İlk Yarısında...", s.110.

¹⁶⁵ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, Cilt:2, Yeşilay Kültür Hizmeti, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1977, s. 435.

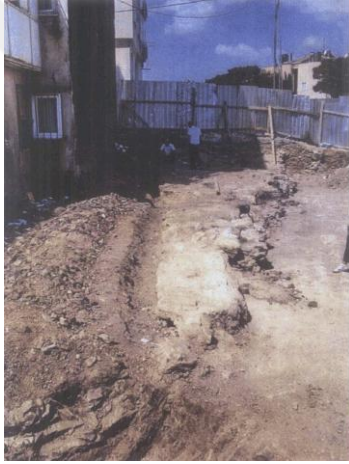
¹⁶⁶ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*..., s. 264.

¹⁶⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi*..., s. 649.

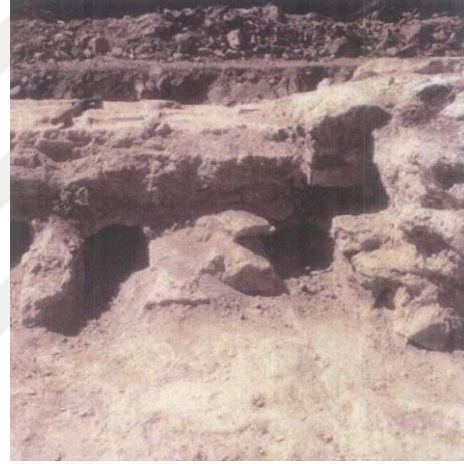
bahsedilmektedir. Ayrıca Selami Ali Efendi'nin H. 1104, M. 1692-93 tarihinde vefat ettiği kaydedilmiştir¹⁶⁸.

Hamamın 1677 yılında Selami Ali Efendi tarafından cami, tekke, dedegân odaları ve hamamla beraber inşa edildiği belirtilmektedir. Hamamın halka açık aynı zamanda bir tekke hamamı olduğu ileri sürülür¹⁶⁹.

H.1147, M. 1735 tarihli İstanbul Hamam Defteri'nde hamamda 2 dellak, 1 natır olmak üzere 3 kişinin çalıştığı belirtilmektedir¹⁷⁰. 1766 tarihli Hamam Esnafı Defteri'nde hamamın Selami Ali Efendi Vakfı'na ait olduğu, Mehmed Emin'in tasarrufunda ve kirasının 5 kuruş olduğu kaydedilir¹⁷¹.

Resim 3: Selamsız Hamamı Kazı Sonrası (İst. 6. KTVKK Arşivi)

Resim 4: Selamsız Hamamı Kazı Sonrası (İst. 6. KTVKK Arşivi)

Hamamın yakın zamana kadar temel düzeyinde bir kısım kalıntıları tespit edilmiş, Koruma Kurul Kararı ile hamam kalıntısının üzerine inşa edilen tek katlı yapıların yıkılarak, İstanbul Arkeoloji Müzeleri gözetiminde kazı yapılması karara bağlanmıştır. Alanın belli bölgelerinde sondaj şeklinde kazı çalışmaları yürütülmüş, duvar kalıntıları tespit edilmiştir (Resim 3). 2005 yılında kazılara ara verilmiş, 2009 yılında kalıntıların söküldüğü ihbarı ile yeniden tedbir ve kazı kararı alınmıştır. Kurul arşivinde yer alan kazı raporunda yapının planını gösterecek, açık bir tespite rastlanmamıştır.

¹⁶⁸ Mehmed Râ'îf, *Mir'ât-ı İstanbul...*, s. 206.

¹⁶⁹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 264.

¹⁷⁰ Sami Yörük, "XIII. Yüzyılın İlk Yarısında...", s. 105-110.

¹⁷¹ Nahide Şimşir, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında...", s.264.

Kazı sonrası açığa çıkarılan duvar kalıntısının 66 parselin yanındaki parka taşınmasına karar verilmiştir (Ek 10).

3.1.10. İhsaniye Hamamı

1766 tarihli hamam tahrir defterinde adı geçen ve kuşluk olarak çalışan hamamın mülkiyeti Sultan Osman Han Vakfı olarak geçmektedir.¹⁷²

3.1.11. Kandilli Hamamı

M. Celalettin Atasoy, “Kandilli’de Tarih” adlı kitabında Kandilli Hamamı’nın Vaniköy-Küçüksu Caddesi ile Kandilli İskele Caddesi’nin kesiştiği yerde, köy içine girerken sol köşede bulunduğunu belirtir. Hamamın yerinde, altında bakkal bulunan bir apartmanın bulunduğunu anlatır. Hamamın küçük boyutlu, iki halvetli bir mahalle hamamı olduğu kaydedilir. 1908-1914 yılları arasında kapandığını ve uzun süre böyle kaldığı belirtilir. Önce ahşap soyunmalık kısmının sonra da ana binanın yıkıldığı öne sürülür¹⁷³. M. Nermi Haskan asıl hamam bölümünün 1930’larda yıkıldığını kaydeder¹⁷⁴.

Hadika’da ise hamamın yapılış tarihine dair olarak, H.1165 M.1751’de Sultan 1. Mahmud tarafından Kandilli Camii ve çeşmesiyle birlikte inşa edildiği belirtilir¹⁷⁵.

1766 tarihli Hamam Esnafı Defteri’nde; Ayasofya Kütüphanesi vakfına bağlı olan ve kuşluk olarak çalışan hamamın o dönemki sahipleri; Hadice Hatun verisleri: Abdullah, Emine, ve Hanife olarak belirtilmektedir¹⁷⁶. Hamamın 1766 tarihinden önce hileyi şeriiye yoluyla 300 yıl kiralanarak vakıf malı olmaktan çıkarıldığı şahıs eline geçtiği kaydedilir¹⁷⁷. 1973 İstanbul İl Yıllığı’nda Cemile Sultan Yalısı eklentisi olduğu ve mülk olduğu ileri sürülmektedir¹⁷⁸.

Hamamın son işletmecisinin Karabet adında bir şahıs olduğunu belirtir. M. Celalettin Atasoy hamamın kuşluk olarak çalıştığını, sabah namazından kuşluk vakti

¹⁷² Ahmet Yaşar, “İstanbul Hamamları”, *Osmanlı İstanbulu* 2, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yay., (ed. Feridun M. Emecen vd.), 2014, s. 585.

¹⁷³ M. Celalettin Atasoy, *Kandilli’de Tarih*, TTOK Yay., İstanbul, 1982, s. 34.

¹⁷⁴ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 204.

¹⁷⁵ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâti Efendi, Süleymân Besim Efendi, *Hadikatü’l Cevâmi...*, s. 573-74; M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 204.

¹⁷⁶ M. Celalettin Atasoy, *Kandilli’de...*, s. 34,35.

¹⁷⁷ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 204.

¹⁷⁸ Şinasi Akbatu, “İstanbul Hamamları”..., s. 491.

denilen 10:30- 11:00'e kadar erkeklere ondan sonra akşam ezanına kadar kadınlara tahsis edildiğini o saatten sonra erkekler tarafından kullanıldığını anlatır. Hamamın soyunmalık kısmının ahşap olduğunu, alt kat soyunmalıkta herkesin açıkta soyunduğunu, yalnız üst katta özel soyunma bölümünün bulunduğunu kaydeder. Soğukluk bölümünde helâların ve usturalıkların yer aldığını, sıcaklık kısmında biri iki kurnalı, küçük, diğeri dört kurnalı büyük olmak üzere iki halvetin ve göbek taşının bulunduğunu belirtmektedir¹⁷⁹.

26.01.1955 tarih ve 336 sayılı GEEAYK'nin almış olduğu bir kararda, sahibinin hamamı yıktırarak inşaat yapmak istediği ancak yapılan müzakere sonucunda hamamın fazla harap olmadığı, güzel bir yapı olduğu, yıkılmasının uygun olmadığına karar verilmiştir. Ancak 2014'te alınan bir kararda hamamın ortadan kaldırıldığı ve sorumluların bulunması hususunda belediyece kovuşturma yapılması kararlaştırılmış olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır(Ek 16).

Resim 5: Kandilli Hamamı

(Osman Ceylas Arşivi, <<https://tr-tr.facebook.com/osman.ceylas>> (22.11.2016))

¹⁷⁹ M. Celalettin Atasoy, *Kandilli'de...*, s. 34,

3.1.12. Salacak Hamamı

1766 tarihli hamam tahrir defterinde Üsküdar'da inşa edilen hamamlar arasında sayılmaktadır. Ait olduğu vakıf kısmında mülk yazılan eserden günümüze iz kalmamıştır.¹⁸⁰ H. Besim Çeçener, Üsküdar Su Uygarlığı eserinde Üsküdar'daki hamamlara kısaca değindiği kısımda hamamın Konak Hamamı olarak değerlendirildiğini hamamın İskele Sokak'ta yer aldığını ve 1. Dünya Savaşı sonrasında halka da hizmet verdiğini kaydeder.¹⁸¹

Resim 6: Salacak Hamamı (H. Besim Çeçener-Üsküdar Su Uygarlığı)

1766 tarihli hamam tahrir defterindeki hamamın bu konak hamamı olup olmadığı konusunda yeterli bilginiz yoktur. M. Nermi Haskan bu tahrir defterinde Salacak Hamamı olarak geçen hamamın Sinan Paşa Hamamı olduğunu ileri sürer.¹⁸²

3.1.13. Ali Paşa Konağı (Limonlu-Köprülü Konak) Hamamı

Hamamın Nuhkuyusu Caddesi civarında, Alaca Minare Tekkesi yakınında, Miroğlu Sokak ile Köprülü Fazıl Paşa Sokağının kesiştiği alanda olduğu kaydedilir. Köprülü Fazıl Paşa Sokağı'na girdikten sonra solda yer alan hamamın kesme taştan ve tuğla hatıllı olduğu ve duvar kalıntısının 1992 yılına kadar görülebildiği belirtilmektedir.¹⁸³

¹⁸⁰ Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları...", s. 493.

¹⁸¹ H. Besim Çeçener, *Üsküdar Merkez Mahalleleri Osmanlı Dönemi Su Uygarlığı Eserleri*, Üsküdar Araştırmaları Yay., İstanbul, 2007, s. 151.

¹⁸² M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 266.

¹⁸³ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 215.

Resim 7: Köprülü Konak Hamamı Restorasyon Öncesi Tonoğlu Bölüm

<<https://yandex.com.tr/harita/>> (15.11.2016)

Resim 8: Köprülü Konak Hamamı Restorasyon Öncesi Su Deposu

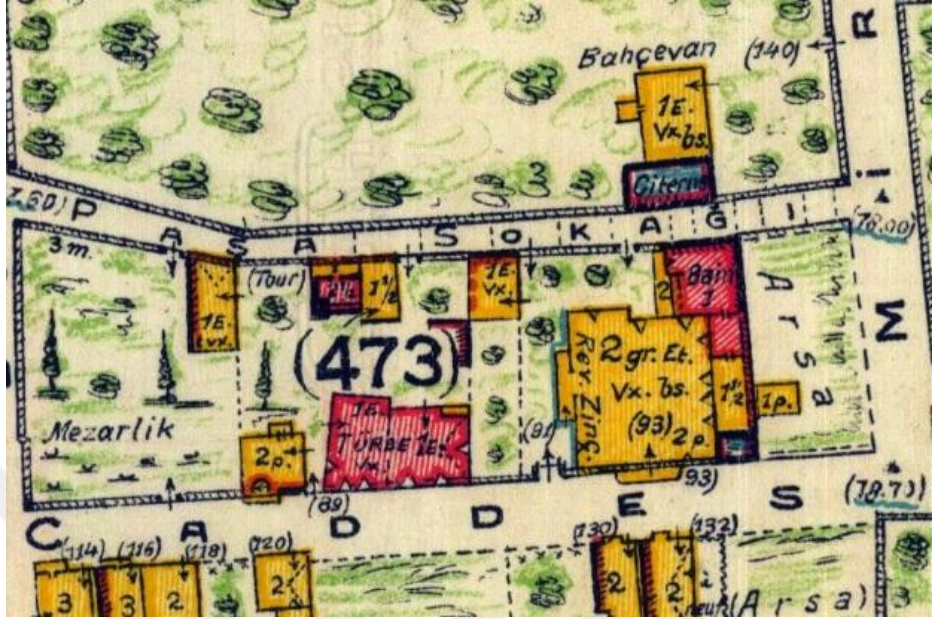
<<https://yandex.com.tr/harita/>> (15.11.2016)

Kaptanı derya Seydi Ali Paşa konağının bir birimi olan hamamın 19.yy başında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Konağın haremlik ve selamlık binalarını birleştiren mabeynin altından Miroğlu Sokağı'nın geçmesinden dolayı Köprülü Konak olarak anıldığı kaydedilir. Konağın 1940'da yıktırıldığı ve bu tarihten önce çarşı hamamı olarak kullanıldığı belirtilen bir diğer husustur¹⁸⁴.

55 numaralı Pervititch sigorta haritasında hamamın bulunduğu alana dair kısımda mezarlık, türbe ve çeşitli yapıların yanında "bain" yazılı dikdörtgen planlı ve bitişiğinde yine dikdörtgen bir başka yapı bulunan ve kırmızı ile belirtilmiş bir alan vardır. Fransızca'da banyo (bain) anlamında kullanılan bu ifade bahse konu olan hamamı belirten

¹⁸⁴ M. Nermi Haskan, İstanbul Hamamları, s. 215-216.

bir ifade olarak değerlendirilebilir. Bugün o alanda tonozlu küçük, dikdörtgen planlı bir yapı kalıntısı bulunur (Şekil: 6, Resim 7,8).

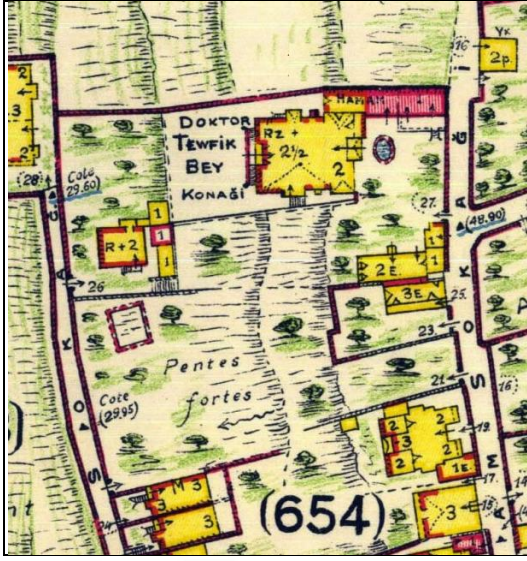

Şekil 6: Köprülü Konağı Hamamı'nın bulunduğu bölge
(55. No.lu Pervititch Sigorta Haritası Detayı)

3.1.14. Dr. Tefik Bey Konağı Hamamı (Arslan Ağa Hamamı)

Hamam hakkındaki bilgimizin kaynağı Pervititch Sigorta Haritaları'dır. Pervititch'in 67 numaralı Paşalimanı-Sultantepe semtlerini çizildiği haritada 654 numaralı adada Dr. Tefik Bey Konağı yazılı konağın arkasında enine dikdörtgen ve kırmızıya boyalı "HAMAM" yazılı, bir kısmı konağa bitişik bir yapı fark edilebilmektedir¹⁸⁵ (Şekil 7). Sultantepe Mahallesi'nde, Mihrimah Sultan Cami'nin arkasındaki sırtta yer alan konak ve hamam hakkında bilgimiz sınırlıdır. Hamamın çizildiği dönemde harap olma olasılığı vardır. Pervititch ayakta ve planı seçilen, Üsküdar'da bulunan hamamların kubbe sayılarına kadar detaylı çizimler yapmıştır. Bu ayrıntıya dikkat etmiş olması olasıdır.

¹⁸⁵ H.Besim ÇEÇENER, *Üsküdar Merkez....*, s.154.

Şekil 7: Dr. Tervfik Bey Konağı Hamamı
(55. No.lu Pervititch Haritası Detayı)

Şekil 8: 1966 İBB Harita Detayı
<<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>>
(10.12.2016)

Hamamın bulunduğu yerin yakınında Arslan Ağa'nın eşi, Hacı Hesna Hatun Camii ve bir su maskemi yer alır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde "Arslan Ağa Hamamı avcılara tahsis edilmiş olup çift taraflıdır." şeklinde ele alır. Arslan Ağa'nın Üsküdar'da Şeyh Camisi olarak bilinen bir camisi ve Sultantepe'de bir çeşmesi bulunmaktadır¹⁸⁶. Pervititch haritasında tespit edilen hamamın, Hesna Hatun Cami'nin yakınında olması ve Arslan Ağa'nın yaptırdığı bir çeşmenin varlığı konak hamamı olarak değerlendirilen bu hamamın Arslan Ağa Hamamı olması olasıdır.

Konak ve hamam bugüne ulaşamamış ve herhangi bir iz tespit edilememiştir. Konağın yakın zamanda yıkıldığını mahalle sakinlerinden öğrenmekteyiz.

Hamamın bulunduğu yerin kuzeydoğusunda bir maksem kalıntısı bulunur. Ayrıca semt sakinlerinin verdiği bilgiye göre hamama yakın ikinci bir maksemin daha bulunduğu, yakın zamanda yıkıldığı da kaydedilmektedir.

Koruma Kurulu'nda ilgili ada ve parselde hamamdan bahsedilmemekte ve ilgili yerin bahçesinde izinsiz ağaç kesilmesi ile ilgili arşiv belgeleri bulunmaktadır¹⁸⁷.

¹⁸⁶ M. Nermi Haskan, İstanbul Hamamları..., s. 41.

¹⁸⁷ İst. 6 No.lu Koruma Kurulu Arşivi.

1966 tarihli İBB haritasında konak görülebilmekte ancak Pervititch Haritası'ndaki yer ağaçlık alan olarak görülmektedir (Şekil 8).

3.1.15. Tekke Kapı Hamamı

Hamamla ilgili İ. Hakkı Konyalı; Ayazma Hamamı ile Selami Ali Efendi'ye giderken Tekke Kapısı'nda bulunan Tekke Kapı Hamamı olarak bahsetmektedir.¹⁸⁸ “Tekke Kapısı” tabirinin Feyzullah Efendi Tekke'sinin kapısının roman mahallesine açılması nedeniyle bu tabirin kullanıldığı belirtilir¹⁸⁹. Feyzullah Efendi Tekkesi Gündoğumu Caddesi'ne ve Ağa Hamamı'na yakın bir konumdadır¹⁹⁰. İ.Hakkı Konyalı hamamın yerini anlatırken Ayazma Hamamı ile Selami Ali Hamamı'na giderken, demektedir. Feyzullah Efendi Tekkesi bu iki hamamın ortasında kalacak bir konumdadır. Yeri tam olarak anlaşılmamıştır. Ağa Hamamı dışında o bölgede başka bir hamamın olduğuna dair Konyalı'nın tespiti dışında bir kayda rastlanmamıştır.

3.1.16. Kandili Saray Hamamı

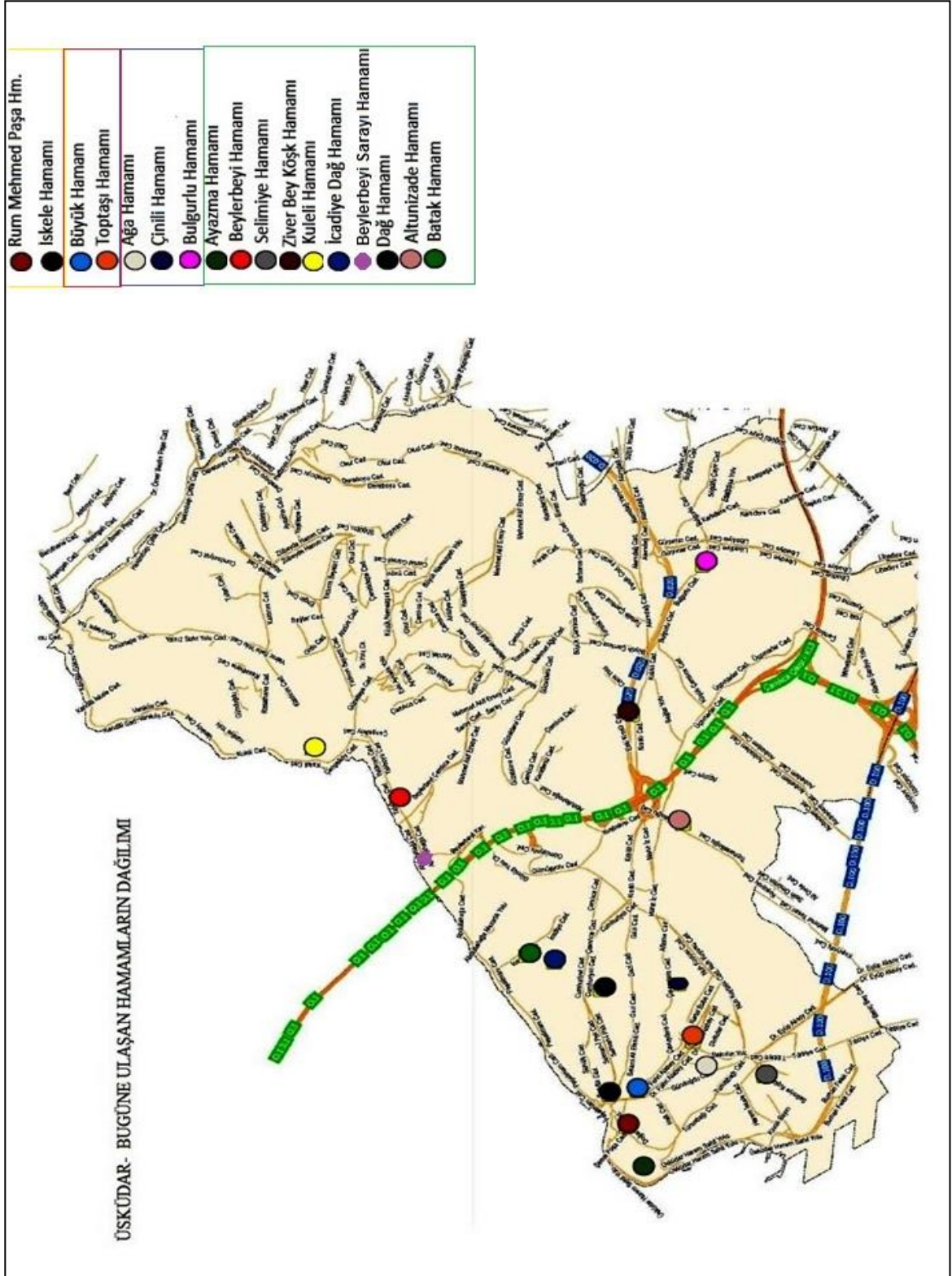
Kandilli'de Konyalı'nın eserinde bahsettiği hamamın Cemile Sultan Sarayı'nın bitişiğinde olduğu Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa tarafından yaptırıldığı ve bu yalıya ait bir saray hamamı olduğundan bahseder. Hamamın daha sonra Kandilli Köyü'ne bırakıldığını, 2. Meşrutiyet zamanında Said Halim Paşa sadrazamlığı zamanında yol genişletme çalışması nedeniyle yıktırıldığını belirtir¹⁹¹.

¹⁸⁸ İ.Hakkı Konyalı, Abideleri ve..., Cilt: 2, s. 434

¹⁸⁹ M. Nermi Haskan, Yüzyıllar Boyunca..., Cilt:3, s.1176.

¹⁹⁰ M. Nermi Haskan, Yüzyıllar Boyunca..., Cilt:1, s. 476.

¹⁹¹ İ. Hakkı Konyalı, Abideleri ve..., Cilt: 2, s. 444.

Şekil 9: Bugüne Ulaşan Hamamların Dağılımı (Google Maps Üzerinden)

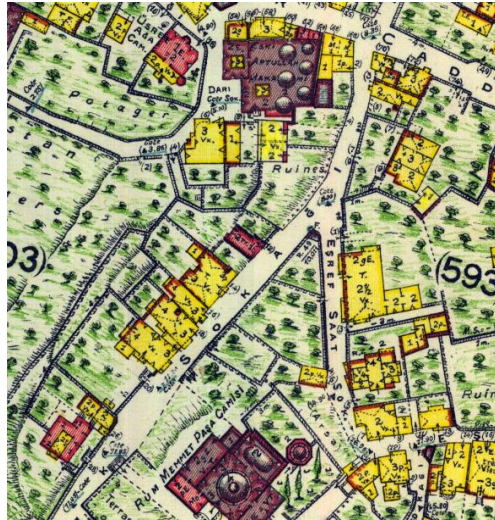
3.2. Günümüze Ulaşan Hamamlar

3.2.1. Rum Mehmed Paşa Hamamı (Eski Hamam- Şifa Hamamı)

Yeri ve Konumu

Aziz Mahmut Hüdayi Mahallesinde; 1041 ada 1 parselde bulunur. Rum Mehmed Paşa Külliyesi'nin¹⁹² yaklaşık 150 metre kuzeyinde kalacak şekilde Doğancılar Caddesi ile Uncular Caddesinin kesiştiği noktada ve Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nin karşısında yer alır (Şekil 10). Hamamın kadınlar kısmının girişi Hüsrev Ağa Cami'nin bulunduğu sokakta caminin karşısındadır. Konum olarak sahile yakın, tarihi kent dokusunun içindedir. Kuzeyde, sahil kenarında, bir Mimar Sinan eseri olan, Şemsi Paşa Camii yer alır. Güneybatı'da, tepeye doğru Ayazma Camii ve Hamamı bulunur.

Şekil 10: Rum Mehmed Paşa Hamamı Konumu
(61. No.lu Pervititch Harita Detayı)

¹⁹² Rum Mehmed Paşa Camii ve Türbesi için bakınız: İ. Aydın Yüksel, "Ayazma Cami ve Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt: 6, 1994, s.346-347.

Tarihçesi

Eserde kitabeye rastlanmamıştır. Hadîkatü'l Cevâmi'de Rum Mehmed Paşa külliyesinin kârbinde bahsedilen hamamın¹⁹³ bu hamam olduğu; 1471-72'de inşa edilen külliye'nin camisinin yapım tarihine yakın bir tarihte ve camiye gelir getirmesi amacıyla inşa edildiği birçok yazar tarafından paylaşılmaktadır¹⁹⁴. Bugün Şifa Hamamı olarak bilinen hamam, halk arasında ve kaynaklarda Eski Hamam olarak da bilinmektedir.

Ekrem Hakkı Ayverdi 1950'de yaptığı incelemede hamamın Şemsi Paşa'dan yukarı doğru çıkarken, camiye yakın bir konumda ve duvar enkazından anlaşılabilindiğini, ancak eserini kaleme aldığı dönemde bunun, bu bariz olma halinin, azaldığını belirtir¹⁹⁵. Bunun yanında 1990'lı yıllarda külliye yakınlarında yapılan inşaat kazılarında çeşitli temel kalıntılarına ve su künklerine rastlanması Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yaptığı tespiti destekler niteliktedir¹⁹⁶. Ancak 1930 tarihli Pervititch haritaları ve 1966 tarihli İBB şehir haritalarında bu yönde bir ize rastlanamamıştır.

Hamamın su kaynağının Doğancılar'daki su kaynağı olduğu; hamamın karşısında bulunan Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nin de kaynağı olan bu suyolunun, eskiyip kullanılamayacak hale geldiğinde hamama Valide-i Cedid yolu ile su alınmaya başladığı belirtilmektedir¹⁹⁷.

H.1147 (M. 1734-35) tarihli bir hamam müstahdemleri sicil defterinde hamamda 9 dellak, 4 natır ve bir külhancının çalıştığı, külhan odasında ise hammal olarak tabir edilen altı külhanbeyinin barındığı belirtilir. 12 Eylül 1860 (H.27 Sefer 1277) tarihli bir gazete ilanından Eski Hamam'ın bir şahsın eline geçtiği yazılmaktadır¹⁹⁸. H.1303 (1885-86) tarihli manzum bir ilandan ise eserin tamir edildiği anlaşılmaktadır. Reşad Ekrem Koçu

¹⁹³ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi...*, s. 606.

¹⁹⁴ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 135; Reşad Ekrem Koçu, "Eski Hamam", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: X, İstanbul, 1971, s. 5287.; Gülhan Benli, "Üsküdar Hamamları, Hamam Mekânları ve Çalışanları", VII. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, 02-04 Kasım 2012, İstanbul, 2012, s.626.

¹⁹⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, Cilt: 3, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1973, s. 489.

¹⁹⁶ Enis Karakaya, "Eski Hamam", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, (der. İlhan Tükeli), Kültür Bakanlığı ve TTK Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 202-203.

¹⁹⁷ Sâadi Nazım Nirven, *Fatih Devri Su Medeniyeti*, İstanbul, 1953, s. 118-119.

¹⁹⁸ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 137.

1968’de hamamda yaptığı incelemede hamamın Divriği’li Hayri Akbülbul tarafından işletildiği ve üç natır, üç dellak ile bir külhancının çalıştığını kaydeder¹⁹⁹.

İ. Hakkı Konyalı, 1940’lı yıllarda hamamı Said Bülbül adlı birinin Feridun adlı birinden 40.000 liraya satın aldığını yazar. Yine 1977’de basılan eserinde hamamla ilgili olarak, erkekler kısmının camekân kısmının iki katlı ve ahşap olduğuna ve son zamanlarda mazotla işletilmeye başlandığına, dört halveti ve göbek taşının olduğuna değinir²⁰⁰.

Jacques Pervititch’in 1930-32 yılları arasında çizdiği sigorta haritalarında hamamın ismi “Eski Aptullah Hamamı” olarak yazılıdır (Şekil 10)²⁰¹.

14 Nisan 1973 tarih ve 7086 sayılı İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenerek koruma altına alınmıştır²⁰² (Ek 1).

Yapının İncelenmesi

Hamam, çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Erkekler kısmı ve kadınlar kısmı dikdörtgen planlıdır. Erkekler kısmı kuzey ve doğu cephesiyle, kadınlar kısmı batı ve kuzey cephesiyle dışarıyla irtibatlıdır. Yapının güney cephesi evlerle çevrilidir. Hamamın soyunmalık kısımlarının örtüleri dıştan meyilli çatı ve kiremit örtülüdür (Resim 9).

Resim 9: Rum Mehmed Paşa Hamamı
Genel Görünüm

Resim 10: Rum Mehmed Paşa Hamamı
Kuzey Cephesi

¹⁹⁹ Reşad Ekrem Koçu, “Eski Hamam”..., s. 5287.; Gülhan Benli, “Üsküdar Hamamları, Hamam...”, s.626

²⁰⁰ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri*..., Cilt: 2, s. 441.

²⁰¹ Jacques Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul, İstanbul In The Insurance Maps of Jacques Pervititch*, Tarih Vakfı Yay.,(ed. Seden Ersoy, Çağatay Anadol), İstanbul, 2000. Adli eserde 61 numaralı harita.

²⁰² *İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi*’nden alınmıştır.

Cepheler

Erkekler kısmının girişi doğu cepheden sağlanmaktadır (Resim 11). Bu cephe günümüz pencere ve sıva özelliklerini gösterir. Girişin kuzeyinde bir dükkân yer alır. Girişte modern bir malzemeyle çerçeve içine alınmış ahşap giriş kapısının yüzeyi geometrik formlarla hareketlendirilmiştir (Resim 12).

Resim 11: Rum Mehmed Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Girişi

Resim 12: Rum Mehmed Paşa Hamamı Erkekler Kısmı Kapısı

Hamamın güney cephesi diğer binalarla bitişik nizamdadır.

Kuzey cephesinde ise altta üç sivri kemerli, üstte üç basık sivri kemerli pencerenin bulunduğu iki katlı bir pencere düzeni vardır (Resim 10). Duvarlar belirli aralıklarla atılmış iki sıra tuğla şeritlerin arasına tuğla ile çerçevelenmiş taş malzemeyle ile yığma duvar tekniğiyle örülmüştür.

Resim 13: Kuzeybatı'dan Rum Mehmed Paşa Hamamı (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Kadınlar kısmı batı cephededir (Resim 14). Soyunmalık kısmının kuzey cephesindeki pencereler dikdörtgen formlu, lentoludur. Soyunmalık kısmının kuzey cephesinde pencere hizasının altında dikdörtgen planlı bir birimin ilavesi söz konusudur (Resim 14). Duvarlar taş, tuğla karışık yığma duvar tekniğiyle örülüdür.

Resim 14: Rum Mehmed Paşa Hamamı Kadınlar Kısmı Girişi

Resim 15: Rum Mehmed Paşa Hamamı Hamamın Kuzey Cephesi

İç Mekân

Çifte hamam olarak inşa edilen hamamın erkekler kısmına Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nin hemen karşısından ahşap, iki kanatlı bir kapıdan girilmektedir. Eserin birçok bölümü elden geçtiği için kapının tarihi olup olmadığı anlaşılamamıştır. Bu çift kanatlı ahşap kapıdan girdikten sonra dar ve kısa bir koridordan geçilerek ahşap kubbeli ve aydınlık feneri bulunan soyunmalık kısmına girilmektedir (Resim16,17).

İki katlı olarak ele alınan soyunmalık kısmında yeni yapılmış ahşap bölmelerle soyunma kabinleri bulunmaktadır (Resim 17). Soyunmalık kısmında girişin sağında yazıhane girişin karşısında, köşede mutfak-büfe olarak kullanılan bir bölüm yer alır.

Resim 16: Erkekler Kısmı Soyunmalık Kubbesi

Resim17: Erkekler Kısmı Soyunmalık Kabinleri

Düz atkılı bir açıklıktan ılıklik bölümüne geçilmektedir. Solda tonoz örtülü tuvalet bölümüne lentolu bir açıklıkla geçiş verilmiştir. Sağda, giriş bölümü hizasına kadar uzanan aynalı tonozla örtülü, iki kurnalı bölüm yer alır. Örtü öğelerinin yüzeyinde filgözleri açılmıştır.

Resim 18: Erkekler Kısmı- Ilıklık Tonoz Örtüsü

Resim 19: Erkekler Kısmı -Ilıklık Kubbesi

Ilıklık bölümünün devamında lentolu bir açıklıktan geçilerek ortasında kenar uzunlukları eşit olmayan, çok kenarlı bir göbek taşı bulunan sıcaklık bölümüne geçilir. Sıcaklık bölümünde merkezde fil gözlerinin dairesel olarak açıldığı kubbe yer alır (Resim 22). Merkezdeki kubbenin dört köşesinde kubbeli, kapalı, küçük, iki kurnası bulunan halvet üniteleri bulunur. Köşe hücrelerin arasında kalan eyvan derin sivri kemerli örtüyle orta mekâna açılır (Resim 21). Köşelerdeki kubbeli hücrelerin girişleri lentolu ve basık sivri kemer alınlıklıdır. Bu kemerin üzerinde iki sıra sivri kemer girintisi bulunmaktadır.

Merkezdeki kubbe ve köşe hücre kubbe yüzeyleri, yan eyvanların örtü yüzeyleri fil gözleri ile donatılarak aydınlık sağlanmıştır.

Resim 20: Erkekler Kısmı Sıcaklık Köşe Hücresi

Resim 21: Erkekler Kısmı Sıcaklık Eyvan Girintisi

Kapalı köşe hücrelerinde ve yan eyvanlarda duvar dipleri boyunca sekiler dolanmaktadır. Sekilere iki yana birer kurnalar yerleştirilmiştir. Kurnaların yakın zamanda yapıldığı belirtilebilir (Resim 23).

Resim 22: Erkekler Kısmı- Sıcaklık Kubbesi

Resim 23: Erkekler Kısmı- Kurnalar

Sıcaklığın planını esas alan Semavi Eyice'nin tipolojik tasnifine²⁰³ göre bu hamam aksiyal dört eyvanlı ve köşe halvetli tip olarak tanımladığı gruba girmektedir (Şekil 11).

Kadınlar kısmının girişi hamamın batı tarafından sağlanır. Dar bir koridorla soyunmalık kısmına ulaşılır. Tümüyle elden geçirilmiş ve modern malzemelerle kaplanmış

²⁰³ Semavi Eyice, "İznik'te Büyük Hamam....", s.108-114.

soyunmalık kısmı içten düz tavan dıştan aydınlık fenerlidir (Resim 9). İki katlı olarak soyunma kabinleri kenarları dolaşır (Resim 24).

Resim 24: Rum Mehmed Paşa Hamamı
Kadınlar Kısmı Soyunmalık Kısmı

Resim 25: Kadınlar Kısmı- Ilıklık
Kısmı Kubbesi

Ilıklık kısmının girişi hamamın sağındaki duvardan sağlanır. Lento örtülü bir açıklıktan girildiğinde tromplarla geçilen kubbeli bölüme ulaşılır (Resim 25). Yaklaşık kare ölçülerde köşesi pahlanmış bir göbek taşı ve iki kurna bulunur. Sağ duvarda bir niş ve yine sağda giriş duvarı hizasında aynalı tonozlu bir helâ girintisi yer alır (Resim 26, 27).

Resim 26: Kadınlar Kısmı- Ilıklık Göbektaşı

Resim 27: Kadınlar Kısmı- Ilıklık

Girişin solunda çapraz tonozlu bölüme geçilmektedir. Bu bölümde giriş duvarının karşısında, bölümün içinde, sauna olarak sınırlandırılmış birer oda yer alır. Birer kurna ve yüksek mermer bir set bulunan bu bölümün sağ duvarında iki sivri kemerli açıklıkla girişi sağlanan kubbeli birer halvet vardır. Bunlar üçer kurnalıdır (Resim 28, 29).

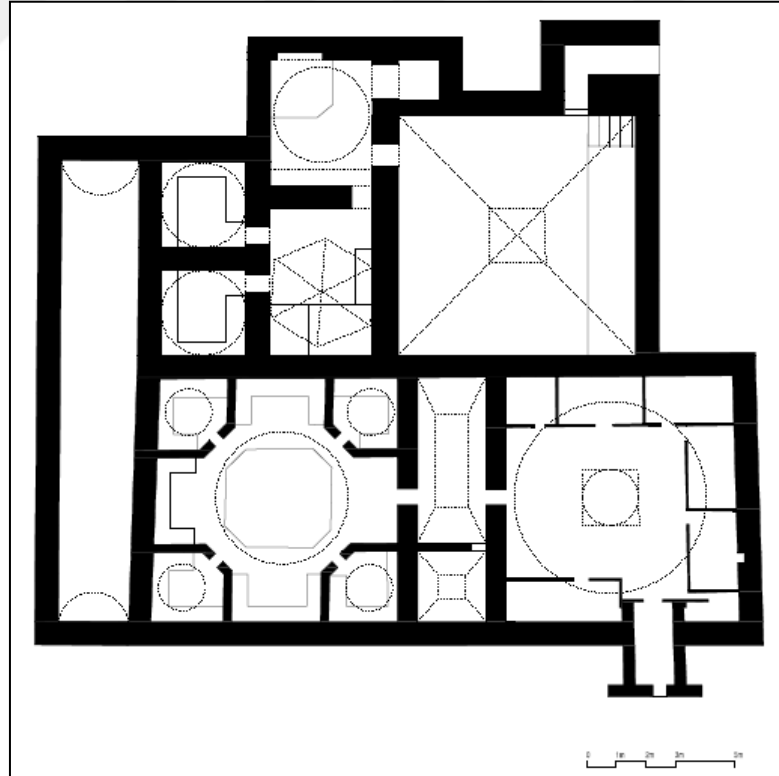

Resim 28: Kadınlar Kısım- Sıcaklık Halvet Girişleri

Resim 29: Kadınlar Kısım- Halvet Hücresi

Kadınlar kısmı ılıklıktan sonra dikdörtgen sıcaklık bölüme açılan iki halvet hücresi ile Eyice'nin ortada kübbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tipe dahil edilebilir. Merkez'de yıldız tonozlu sıcaklık mekânında tonoz sola tarafa otururken sağ tarafta alan oluşmaktadır (Şekil 11;Resim 30).

Şekil 11: Rum Mehmed Paşa Hamamı Planı
(Erkekler Kısım Ömel Tel'den İşlenerek,
Kadınlar Kısım: V.Baçaru-G.Karakuş)

Resim 30: Kadınlar Kısım-Sıcaklık Kubbe

Resim 31: Kadınlar Kısım- Helâ Hücresi Örtüsü

Süsleme

Hamamı'nda erkekler kısmının ahşap kapı yüzeyinin dikdörtgen düşey silmelerle hareketlendirilmesi ile oluşturulan süsleme unsurunun (Resim 12) dışında dış cephede üç sıra taş üç sıra tuğla alması kullanılarak cepheye hareketlilik getirilmiştir (Resim14,15).

Kadınlar kısmının soyunmalık bölümü bütünüyle elden geçtiğinden dekoratif bir öğeye rastlanmazken, ılıklik ve sıcaklık bölümlerinde gerek duvar kaplaması olarak kullanılan malzemelerin gerekse kurnaların tarihi bir özelliğe sahip olmadığı belirtilebilir.

Resim 32: Rum Mehmed Paşa Genel Görünüm (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

3.2.2. İskele Hamamı

Yeri ve Konumu

Hamam Üsküdar'da Mimar Sinan Mahallesi'nde; 101 pafta 502 ada, 3 parselde yer alır. Mihrimah Sultan Camii'nin kible yönünde bulunan mektebin hemen yanındadır. Hakimiyeti Milliye Caddesi ile Selman-i Pak caddelerinin kesiştiği köşede bulunmaktadır (Şekil 12). Bugün bir mobilya firması ile marketin kullandığı hamam büyük oranda elden geçmiştir.

Şekil 12: İskele Hamamı Konumu

(66. No.lu Pervititch Sigorta Harita Detayı)

Tarihçesi

Eserde kitabeye rastlanılmamıştır. Hamamın kimin tarafından yapıldığı tartışmalıdır.

Hamam, 1547’de Mihrimah Sultan tarafından Mimar Sinan’a yaptırılan külliye²⁰⁴ çok yakın bir konumda olmasına rağmen külliye ait cami, medrese, aşhane, tabhane ve sıbyan mektebinden bahsedilirken hamamdan bahsedilmez²⁰⁵. Yine Hadikatü’l Cevami’de Mihrimah Cami’sinden bahsedilirken hamamdan söz edilmez²⁰⁶. Ancak hamamın bir Mimar Sinan eseri olduğu ve külliyenin bir birimi olduğu yaygın bir kanıdır.

Evliya Çelebi, Seyahatname’sinde sırasıyla üç sultan hamamını sayarken Eski Valide Sultan Hamamı yolculara diye bahseder. Yine başka bir nüshada Üsküdar’daki hamamları sayarken iskele karşısında Sultan Hamamı tabirini kullanır²⁰⁷.

Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve “Adsız Risale” olarak bilinen yazmada Mimar Sinan hamamları sayılırken; Üsküdar’da “aynı merhume sultanın hamamı” olarak tarif edilen hamamın bu hamam olduğu ileri sürülür²⁰⁸. Ancak “aynı merhume sultan” olarak tabir edilen hamamın Üsküdar çarşısında bulunan Büyük Hamam- Çarşı Hamamı- Yeşil Direkli Hamam olması yüksek olasılıktır. Çünkü Hadikatü’l Cevami’de²⁰⁹ Atik Valide Külliyesi’nin bakımı için vakfa gelir getiren eserlerden bahsederken Yeşil Direkli Hamam’dan bahsetmektedir.

Rum Mehmed Paşa’nın bu bölgede elli kadar dükkandan oluşan Batpazarı yaparak burayı şenlendirmesinden sonra Fatih Sultan Mehmed’in burada küçük bir hamam inşa ettiği ve ardından Selman Ağa Cami’nin 1506’da yapıldığı kaydedilir²¹⁰. M. Nermi Haskan bu tespiti yaptıktan sonra hamamın Mihrimah Sultan tarafından Mimar Sinan’a yaptırıldığını yukarıda belirttiğimiz “Adsız Risale”ye atıfta bulunarak hamamın Mihrimah Sultan tarafından yaptırıldığı fikrini destekler. Haskan, Ayasofya vakıfları muhasebe defterine dayandırdığı Üsküdar’da, kirasından hareketle küçük olduğunu düşündüğü

²⁰⁴ Mihrimah Sultan Külliyesi için bakınız: Doğan Kuban, “Mihrimah Sultan Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt: 5, s.456-457.

²⁰⁵ Abdullah Kuran, *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986, s. 49.

²⁰⁶ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü’l Cevâmi...*, s. 592-594.

²⁰⁷ Evliya Çelebi, s. 35,175

²⁰⁸ Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile...*, s. 100.

²⁰⁹ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü’l Cevâmi...*, s. 588.

²¹⁰ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, s. 227.

hamamın kira başlangıcı H.894, M. 1489 tarihini belirterek hamamın Fatih tarafından yaptırılmış ancak Mihrimah Sultan tarafından yenilenmiş olabileceğini ileri sürer²¹¹.

Üsküdar Kadı Sicilleri'nde 58b-1 kodlu 494 sıradaki kayıttan Sultan bt. İsa Bali'nin hamam kirasından Sultan Mehmed Han Vakfı'na borçlu olduğu belgede Üsküdar'da Sultan Mehmed Han Vakfı'na ait hamamdan bahsetmektedir. Belgenin tarihi H. Şevval 941, M. 1535 tarihidir²¹². Hamamın Mihrimah Sultan Külliyesiyle beraber yapılmadığı ve daha erken bir tarihte inşa edilmiş olması yüksek ihtimaldir. Ayrıca İ. Hakkı Konyalı hamamın tapu senedinde Ayasofya Vakfı'na ait olduğunu belirtmektedir²¹³.

Elimize ulaşan bu bilgiler ışığında hamamın Mihrimah Sultan Külliyesi'nin inşa tarihinden önce inşa edildiği ve Fatih Sultan Mehmed Vakfı'na ait olması, Fatih'in Üsküdar'da küçük bir hamam inşa etmesi gibi bilgilerden hareketle bu hamam Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa edilmiş olabilir.

İ. Hakkı Konyalı 1941'de hamamda yaptığı incelemelerde; hamamın Fatma Subaşı ile Melike Hanım, Şayeste Hanımın Kızı, Muharrem Şevket ve Hüseyin Hikmet'in tasarrufunda olduğunu aktarır. Eserini yayınladığı dönemde (1970'li yıllar) kapısında "Hüseyin Ünverdi" yazdığını ancak Hüseyin Ünverdi'nin öldüğünü, hamamın o dönemki sahiplerinin Ünverdi'nin varisleri ile Süleyman Ali Subaşıoğlu ailesi olduğunu belirtir²¹⁴.

Hamamın *kulluk* ismini nereden aldığı bilinmemekle beraber yakınında bir Yeniçeri kulluğu olduğu kaydedilir. Evliya Çelebi eserinde bahsederken kulluk tabirini kullanmamaktadır. Daha geç bir tarihte bu ismi aldığı düşünülmektedir²¹⁵.

Hamam Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı kararıyla korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Ek 2) 1989'da İstanbul 3 Numaralı Koruma Kurulu'nun kararıyla rölövesi, restitüsyon ve restorasyon projesi onaylanan eserin onarılmasına karar verilmiştir. Ancak "onarım" sonrası yapılan incelemede kurul tarafından onaylanan plandan ve projeden tamamen farklı bir müdahalenin gerçekleşmesi nedeniyle Koruma Kurulu'nun şikâyetiyle Cumhuriyet

²¹¹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 227.

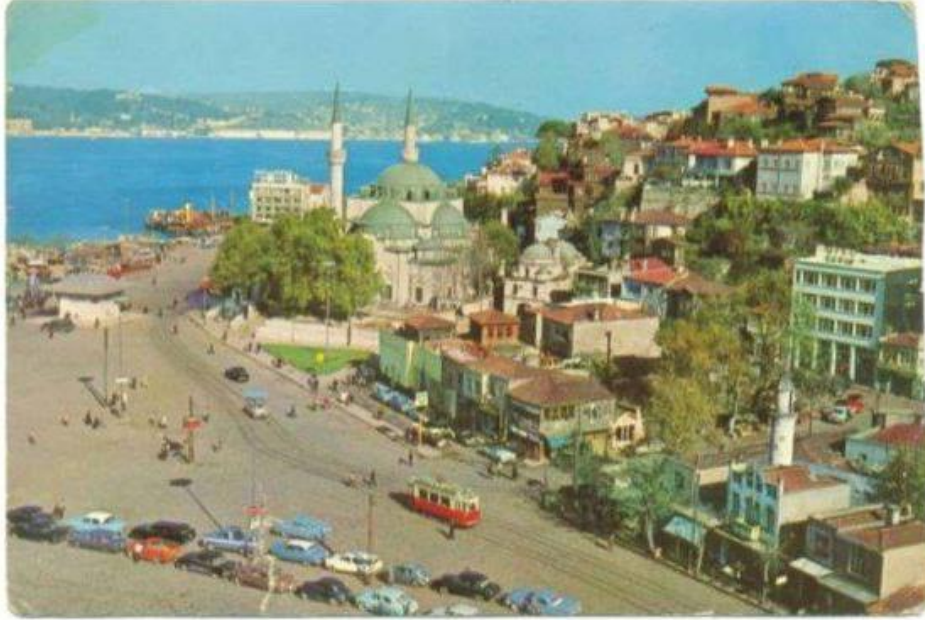
²¹² İstanbul Kadı Sicilleri, Cilt:4, Hüküm:494, s. 221. < <http://www.kadisicilleri.org/index.php> > (14.12.2016)

²¹³ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 443.

²¹⁴ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 443.

²¹⁵ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 227.

Savcılığı muhataplara kamu davası açmıştır (Ek 2). Bu müdahale döneminde yapının bütün örtü sistemi kaldırılmıştır (Resim 36).

Resim 33: İskele Hamamı- Eski Fotoğraftan Hamam ve Çevresi

<<http://www.antikaistanbul.com/fotoalbum/5/sayfa=2>> (11.12.2016)

Hamam 08.08.1990'da mülk sahibi olarak görünen kişiler tarafından bir inşaat firmasıyla kat karşılığı yapılan bir anlaşma gereği iş makineleriyle yıkılmıştır. Yıkım kararı durdurulmuş ancak özgün yapı yıkılmış, yerine betonarme bina yapıldığı anlaşılmaktadır (Ek 2).

Yapının İncelenmesi

Hamam çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Kuzey güney doğrultuda dikdörtgen bir biçimlenişe sahip olan hamamın soyunmalık kısımları kuzey tarafında bulunmaktadır. Bugün soyunmalık kısmının üzeri problemleri bir restorasyon sonrası kubbeli olarak yapılmıştır (Resim-37,39). Ancak tarihi fotoğraflardan ve Pervititch Haritaları'ndan anladığımız kadarıyla soyunmalık kısımları dıştan yüksek, ahşap aydınlık feneri bulunan, her kenarda üçer pencerenin bulunduğu bir özellik sergiler (Resim 33,34; Şekil 12). Bu aydınlık fenerinin altında, içte nasıl örtüldüğüne dair bilgiler sınırlıdır. Beden duvarları fotoğraflardan seçilebilirken örtü yıkılmış olduğundan anlaşılmamaktadır (Resim 37).

Resim 34: İskele Hamamı Soyunmalık Bölümü Örtü Sistemi (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 35: Hamamın Doğusunda Bulunan Mekânlar ve Yan Sokak (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Cepheler

Hamam bütünüyle elden geçtiği için hamamın eski fotoğraflarından cepheleri hakkında fikir sahibi olabiliyoruz (Resim 37).

Resim 36: İskele Hamamı- Doğudan, Müdahale Sonrası Durum(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 37: İskele Hamamı Kuzeybatı'dan (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

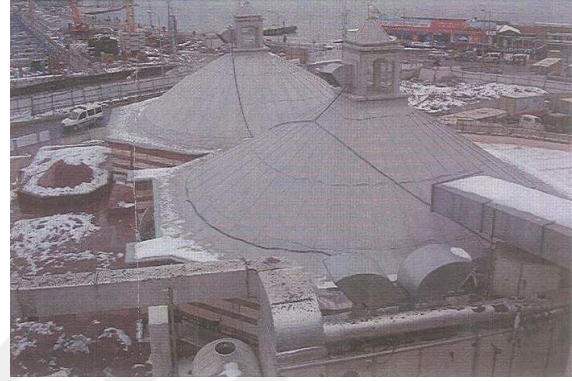
Hamamın erkekler bölümünün soyunmalık kısmının girişinin batı cephenin sol tarafında olduğu resimlerden ve plandan anlaşılmaktadır (Resim 37; Şekil 13). Cephenin yapının diğer bölümleri gibi sıvalı olduğu resimden görebildiğimiz bir diğer detaydır. Batı cephedeki girişin solunda kemerli bir pencere yer alır. Soyunmalık kısımlarının fenerleri, üst katları görülen diğer detaylardır. Yapının kuzey cephesinde biri kemerli iki açıklık

bulunmaktadır. Kemerli açıklığın üst kısmında dikine dikdörtgen düz atkılı bir pencere, solunda ise enine dikdörtgen daha küçük bir başka pencere bulunur (Resim 37).

Hamamın güney cephesinde plandan anlaşıldığı kadarıyla külhan ve su deposu bulunmaktaydı(Şekil: 13).

Resim 38: İskele Hamamı Güney Cephesi

Resim 39: İskele Hamamı Restorasyon Sonrası Soyunmalıklar (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Doğu cephede eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadar konutlar ile çevrelenen hamamın günümüzde cephenin solunda iş yerleri faaliyet göstermektedir (Resim 35).

Hamamın kuzey cephesinde, hamama ait müştemilat olarak kullanılması muhtemel bölümler ve solda kadınlar kısmının girişi bulunmaktadır. Bugün bu kısımda mobilya firmasının girişi yer alır.

İç Mekân

1991'de çarşı yapılacağı gerekçesi ile yıktırılan eserin asli hali hakkındaki veriler kaynaklardan temin edilmektedir. Çifte hamam olarak inşa edilen hamamın erkekler kısmının soyunmalık kısmına giriş batıdan sağlanır. Kemerli bir kapıdan girilen soyunmalık kısmı iki katlı soyunma odalarına sahiptir. Soyunmalığın ikinci katına soldaki merdivenle çıkılır (Şekil 13). Üzeri ahşap çatı feneriyle ve kiremitli dört yana meyilli çatı ile örtülüdür. Her kenarda üçer pencere açıklığı bulunur (Resim 34).

Haskan'ın eserinde anlattığına göre; ahşap çatı feneriyle örtülü bu kısımdan üzerinde buhar bacası bulunan dar kemerli bir kapıyla ılıklığa geçilir. Ilıklıkta araya atılan

kemerle sağdaki daha büyük olmak üzere iki kubbe ile örtülüdür. Soldaki kubbeli halvetten helâ bölümüne geçilmektedir. Ilıklıkta girişin sağında bir kemer girintisi ve alçak bir set yer almaktadır²¹⁶.

Resim 40: İskele Hamamı, Kaldırılan Örtü Sistemi Sonrasındaki Durum (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 41: İskele Hamamı, Kaldırılan Örtü Sistemi Sonrası Durum (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Plandan anlaşıldığı kadarıyla sıcaklık kısmı kubbeyle örtülüdür. Sıcaklık girişi, ılıkık girişi istikametindedir. Ortada göbek taşı yer almaktadır. Sağda dar bir koridorla girişi sağlanan kubbeli bir halvet ünitesi ile soldaki eyvan girintisinin içinden bağlantı verilen kubbeli ikinci bir halvet ünitesi bulunur. Sıcaklık giriş kısmına denk gelen daha dar olmak üzere altı eyvan orta mekâna açılır (Şekil 13). Kubbenin altı kemere oturduğu vurgulanır²¹⁷.

Resim 42: İskele Hamamı, Restorasyon Sürecinde Durum

Resim 43: İskele Hamamı Restorasyon Sürecinde Durum

²¹⁶ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 227.

²¹⁷ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 227.

Hamamın kadınlar kısmının girişi kuzey cepheden sağlandığı planlan anlaşılmaktadır. İlk kapıdan dar bir koridor geçilerek ikinci kapıya ulaşılır. Bu kapı soyunmalığa açılır. Soyunmalık kısmı erkekler kısmına benzer bir biçimlenişe sahiptir. İki katlı ve aydınlık feneri bulunan soyunmalıktan kemerli bir açıklıkla geçilen dikdörtgen planlı, solda helâ kısmı bulunan muhtemelen tonozlu ılıklik kısmına geçilir²¹⁸ (Şekil 13).

Ilıklıktan kemerli bir açıklıkla, ortada kubbe ve solunda bu kubbeli mekâna kemerle açılan bir eyvanın yer aldığı sıcaklık mekânına geçilir. Bu ilk bölümden bir sağda biri solda olmak üzere kubbeli iki halvet ünitesine ulaşılmaktadır (Şekil 13). Kadınlar kısmı bu biçimleniş ile ortası kubbeli enine sıcaklıklı ve çifte halvetli gruba dahil edilebilir.

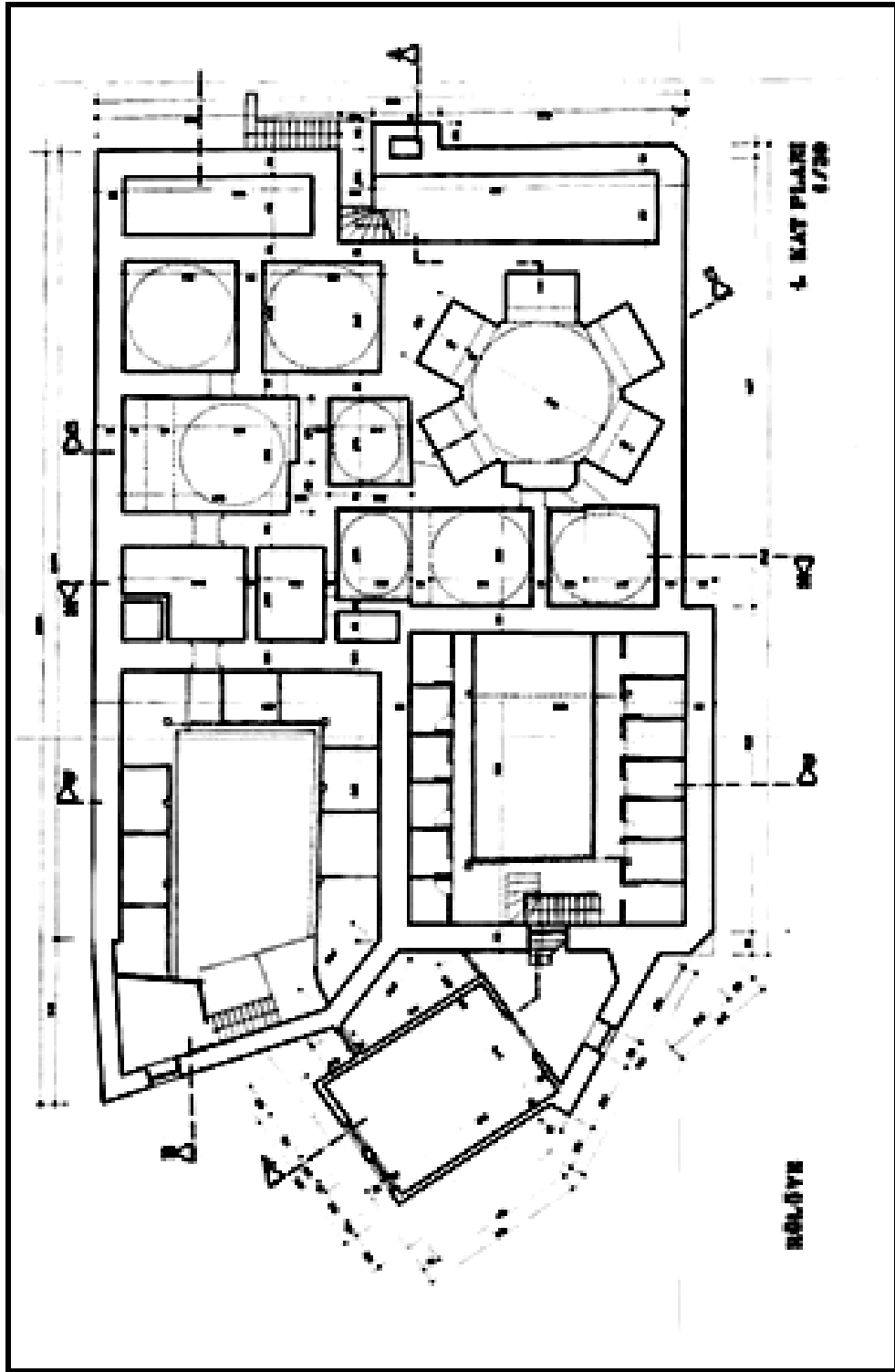
Kadınlar ve erkekler kısmının gerisinde, erkekler kısmındaki daha uzun olmak üzere, tonoz örtülü külhan ve su deposu yer alır (Şekil 13).

Hamamın bugün alt katında yukarıda bahsedilen bölümler; duvarlar yıkılmış, bölmesiz tek mekân halinde yeniden yapılmış ve market olarak kullanılmaktadır. Örtü sisteminde ahşaptan olan aydınlık fenerleri restorasyon sonrası, modern malzemeyle kubbeli olarak yapılmıştır (Resim 39.)

Süsleme

İskele Hamamı onaylanan restorasyon projesinin dışında bir müdahale geçirdiğinden günümüze süsleme unsurlarına dair herhangi bir veri ulaşmamıştır. Koruma kurul arşivlerine de bu yönde bir veriye rastlanmamıştır.

²¹⁸ Rölöve planında belirtilmemiştir. Hamam yıkılıp, aslına uygun yapılmadığından ve mekânın dikdörtgen bir özelliğe sahip olmasından fikir yürütülmüştür.

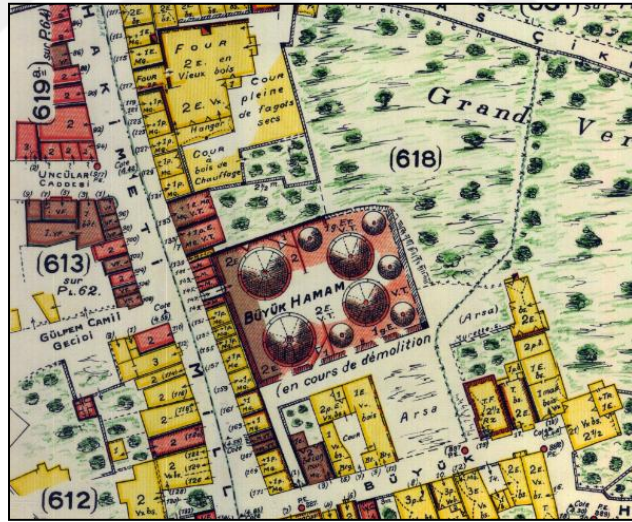
Şekil 13: İskele Hamamı Planı (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

3.2.3. Büyük Hamam (Yeşil Direkli Hamam-Çarşı Hamamı)

Yeri ve Konumu

Üsküdar Mimar Sinan Mahallesi'nde; 35 pafta, 446 ada, 59 parselde yer alır. Hakimiyeti Milliye Caddesi üzerinde, Üsküdar Belediyesi ile aynı meydana bakmaktadır(Şekil 14). Güneybatı'da Üsküdar Yeni Valide Cami, sahil tarafına doğru Mihrimah Sultan Camii yer almaktadır. Bugün Mimar Sinan Çarşısı olarak bilinmekte ve çarşı olarak kullanılmaktadır. Topografik açıdan düz bir araziye kurulan hamam Üsküdar kent merkezinin göbeğinde bulunmaktadır.

Şekil 14: Büyük Hamam- (63. No.lu Pervititch Haritası Detayı)

Tarihçesi

Eserde kitabe bulunmamaktadır. Hamamın hangi tarihte ve kim tarafından inşa edildiği meselesi tartışmalıdır. Bugün Mimar Sinan Çarşısı adıyla faaliyette olan eseri Mimar Sinan'ın inşa ettiği genel kanı olarak kabul edilmektedir.

Mimar Sinan eserleri hakkındaki yazma eserler olan; Tezkiretü'l Bünyan'da Üsküdar'da Valide Sultan Hamamı olarak bir hamamdan bahsedilmektedir²¹⁹. Tezkiretü'l Ebniye'de ise Üsküdar'da Toptaşı Atik Valide Sultan Hamamı ve Üsküdar'da Valide Sultan Hamamı'nı olmak üzere iki hamam inşa ettiği belirtilir²²⁰. Adsız Risale'de ise Üsküdar'da inşa ettiği hamamlarla ilgili Atik Valide Sultan Hamamı ve aynı kasabada Çifte Hamam tabiri kullanılmaktadır²²¹.

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde Üsküdar'daki hamamlardan bahsederken Büyük Hamam'la ilgili olarak; çarşı içinde Çavuş Hamamı gayet ferah, havası ve yapısı hoş bir hamam olarak bahseder. Sevimli, dilber, temiz dellakları ve mavi peştemalları olduğunu anlatır²²².

Hadikatü'l Cevami'de Atik Valide Sultan Külliyesi'nin²²³ karibinde yer alan hamam dışında Valide-i Cedid kurbünde yer alan Yeşildirekli hamam ve Divanyolu ile Yenikapı'daki birer hamamın vakfın müsakkafatı olduğu belirtilmektedir²²⁴. Yeşil Direkli Hamamın bugün çarşı olarak kullanılan Büyük Hamam olduğu anlaşılmaktadır.

1583'te Valide-i Atik Camii'ne gelir getirmesi amacıyla inşa edilen hamamın 18. yy. ortalarında hile-i şer'îye ile 300 seneliğine kiralanarak Evkaf'ın elinden çıktığı ve şahıs malı olduğu ileri sürülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğan ekonomik sıkıntıdan dolayı kapanan hamamın mülk sahipleri tarafından devrin tüccarlarından olan Salim Nuri Bey'e tütün deposu olarak kiralamıştır²²⁵.

1917'de kapatılan hamamın; ekonomik nedenlerle içindeki mermerlerin satıldığı, önündeki camekânlı kısmın ise yol nedeniyle istimlak edildiği ve hamam yıkılmak üzereyken mülkiyeti Gümölcinelî Mehmed Bozkurt tarafından alındığı belirtilir. Onarılmasının zorluğundan dolayı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun izniyle İstanbul Teknik Üniversitesi adına hazırlanan restorasyon projesiyle

²¹⁹ Zeki Sönmez, *Mimar Sinan İle ...*, s. 39.; Saî Çebebi, *Tezkirelü'l Bünyan*, Binbir Direk Yay., İstanbul, 1988, s. 51.

²²⁰ Ibid, s. 76-77.

²²¹ Ibid, s. 99,100.

²²² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi...*, s.. 175.

²²³ Valide-i Atik Külliyesi için bakınız: M. Baha Tanman, "Atik Valide Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt: 1, s.407-412.

²²⁴ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi...*, s.588

²²⁵ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s.77, 79.

günümüzdeki halini alarak bir çarşıya dönüşmüş, Mimar Sinan Çarşısı adıyla anılmıştır. Son haliyle açılış tarihi 1966 olarak belirtilmektedir²²⁶.

Resim 44: Büyük Hamam, Güney Cephe (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 45: Büyük Hamam, Güney Cephe (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Hamam Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı genel tescil kararı ile tescil edilmiştir (Ek 3). Eser 15.06.1961 tarih 1589 numaralı kararla hamam olarak kullanılamadığı, yapı bütünlüğüne zarar vermeden farklı işletmelerce kullanılabileceği yine aynı kurulun aldığı bir diğer karardır. Hamam için Aşık Veysel tarafından Yeşil Direkli Hamam hakkında yazılmış bir destan şiiri bulunur²²⁷ (Ek 17).

Resim 46: Büyük Hamam, Kuzeybatıdan (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi'nden)

²²⁶ Behçet Ünsal, "Sinan'ın Son Bir Eseri Üsküdar- Büyük Hamamı'nın Asli Şekline Dönüşümü, *Taş Dergisi*, Sayı: 1, 1986, s.23-28.

²²⁷ İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt:2, s.447-449.

Yapının İncelenmesi

Çifte hamam olarak inşa edilen bu eser dikdörtgen planlı ve kuzey-güney doğrultusunda bir yerleşime sahiptir. Erkekler ve kadınlar kısmının soyunmalık kısımları yol yapımı sırasında yıkılmış, cadde tarafında yer almaktadır. Eski resimlere ve Pervititch haritasına yansıdığı kadarıyla batı cephesindeki işlek yol üzerinde bir girişin bulunduğu anlaşılmaktadır (Resim 45,52). Diğer girişin güney cephede, korunaklı alanda olma olasılığı yüksektir. Cadde üzerinden verilen girişin erkekler kısmı girişi olması, güney cepheden verilen girişin ise kadınlar kısmı girişi olması muhtemeldir.

Resim 47: Büyük Hamam, Güneydoğu'dan Genel

Resim 48: Büyük Hamam, Kuzey Cepheden

Cepheler

Hamamın soyunmalık kısmı batı cephesinde yer alırken, yol yapımı sırasında yıkıldığından, bugün batı cephede doğrudan ılıkılık kısmının cephesi karşımıza çıkmaktadır. İki kısmın da yan yana üçer kubbenin örttüğü ılıkılık kısmının bugün her bir kubbeli mekâna açılan girişler bulunur. Toplamda bu cephede sivri kemerli iki pencere ve dört kapı açıklığı bulunur. Soyunmalık kısmının duvar sınırları bugün cephede seçilebilmektedir (Resim 53,55).

Resim49: Büyük Hamam , Kuzeybatı'dan Genel Görünüm

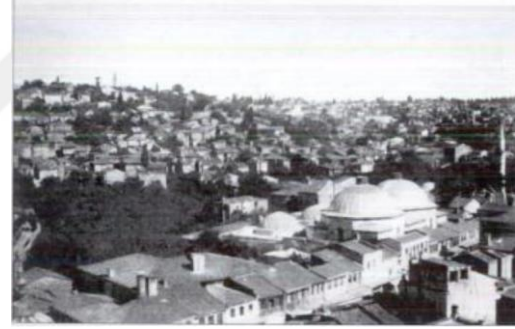

Resim 50: Büyük Hamam, Güneydoğu'dan Genel Görünüm

Pervititch Haritası'nda (Şekil 14) görüldüğü üzere hamam resmedilirken dört büyük kubbe çizilmiş, cadde tarafına bakan tarafta hamamın soyunmalık kısmına bitişik sağda ve solda mekânlar sıralanır (Resim 51,52).

Resim 51: Büyük Hamam , Güneyden Genel Görünüm (Bir Ulu Rüya'yı Görenler Şehri Üsküdar Kitabı'ndan)

Resim 52: Büyük Hamam Kuzeybatı'dan (H.Besim Çeçener'den)

Hamamın kuzey cephesi belediyenin de bulunduğu meydana bakar. Hamamın çarşı olarak kullanılması için sonradan açılan ve şimdi yapının asıl girişi olarak kullanılan hem kuzeyde hem de güneyde aynı doğrultuda açılan birer sivri kemerli geniş kapı açıklığı bulunur. Cephenin sağında halvet ve tuvalet olarak kullanılan bölümler yer alır.

Resim 53: Büyük Hamam, Batı Cephesi
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 54: Büyük Hamam, Doğu
Cephesi (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Hamamın doğu kısmında külhan kısmının yerinde kubbeli dükkânlar sıra halinde cepheyi kuşatır. Doğu cephesinin ikinci katında dış polikliniği faaliyet göstermektedir.

Resim 55: Büyük Hamam, Batı Cephesi
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 56: Kuzey Cephesi
(İst. 6 No.lu KVKBK
Arşivi)

Güney cephede kuzey cephedeki girişin simetrik olarak karşısına yapılmış öteki girişi bulunur. Cephenin solunda geniş sivri kemerli bir pencere açıklığı karşımıza çıkar. Bu mekân bugün dondurmacı olarak işletilmektedir. Cephenin sağında dış polikliniğinin merdivenleri yer almaktadır. Kadınlar kısmının girişinin bu cephede ve sol tarafta olma olasılığı yüksektir. Çünkü caddeye bakan kısımdan bir giriş verilmiştir (Resim 55). Olasılıkla bu giriş işlerlik nedeniyle erkekler kısmının girişidir. Diğer girişin güney cephede daha korunaklı bir alanda olması olasıdır.

İç Mekân

Bugün çarşı olarak kullanılan hamamın camekân kısmı yol yapım sürecinde yıkılmış ve bugün Hakimiyeti Milliye Caddesi'nin geçtiği yere denk gelmektedir²²⁸. Bugün hamam girişi sahile bakan yüzde ve aksi istikamette ve bir aks oluşturacak şekilde karşılıklı yer almaktadır. Girişler sıcaklık kısmının eyvan yüzlerine açılmıştır. Bu açıklıkların sonradan açıldığı anlaşılmaktadır.

Gerek erkekler gerekse kadınlar kısmının soyunmalık kısımlarının kubbe ile örtüldüğü Pervititch Haritaları'ndan anlaşılmaktadır (Şekil 14). Pervititch Haritası incelendiğinde erkekler kısmının girişinin cadde üzerinden ve iki yanda dükkanlarla sınırlanan dar bir koridordan geçilerek verildiğini fark edilebilir. Dar koridor geçildiğinde kubbeli soyunmalık kısmına ulaşılır (Şekil 14). Soyunmalığın iç düzenine dair elimizde veri bulunmamaktadır. Soyunmalığın ılıklik duvarı bugün ayakta. Ilıklik duvarında biri ılıkliğa girişi sağlayan diğer ikisi bugün pencere veya kapı olarak kullanılan ancak döneminde olasılıkla niş olarak kullanılan üç kemerli bir düzen karşımıza çıkar.

Resim 57: Büyük Hamam, Sıcaklık Girişi

Resim 58: Eyvan Girintisi
Yıkılarak Birbirine Bağlanan
Sıcaklıklar

Üç kemerli bu düzende soldaki kemerli unsur daha küçük boyutlu iken diğer ikisi yaklaşık aynı boydadır. Ortadaki açıklıktan girildiğinde birbirine kemerlerle bağlanan üç

²²⁸ Behçet Ünsal, "Sinan'ın Son Bir Eseri Üsküdar- Büyük Hamamı'nın Asli Şekline Dönüşümü, *Taç Dergisi*, Sayı :1, 1986, s.23-28.

kubbeli ılıklik bölümüne geçilir (Resim 65). Solda tonoz örtülü bir orta mekânı ve yanlarında daha küçük boyutlu tonozlu birimleri ile helâ bölümü bulunur (Şekil 15).

Resim 59: Büyük Hamam, Kuzey Köşedeki Halvet Hücreleri

Resim 60: Halvet Hücrelerinin Eski Durumu (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Üç kubbeli ılıklik mekânının ortasındaki kubbeli alandan erkekler kısmının sıcaklığına geçiş sağlanır. Sıcaklıkta ortadaki kubbe sekizgen bir altyapıya oturur. Her kenarda bir eyvan orta mekâna açılır. Köşelerde kalan eyvanların gerisinde kubbeli halvet üniteleri bulunur. Köşelerin arasında kalan kısımlarda eyvanlar yer alır (Şekil 15). Merkezdeki kubbeye pandantiflerle geçilmektedir (Resim 62). Köşe kubbeleri girişin karşısına gelen köşelerde duvara otururken, giriş tarafındaki köşelerde üçgen geçiş unsuru kullanılmıştır. Kubbe eteklerinde restorasyon sürecinde bazı unsurlar yerlerinde bırakılmıştır (Resim 62).

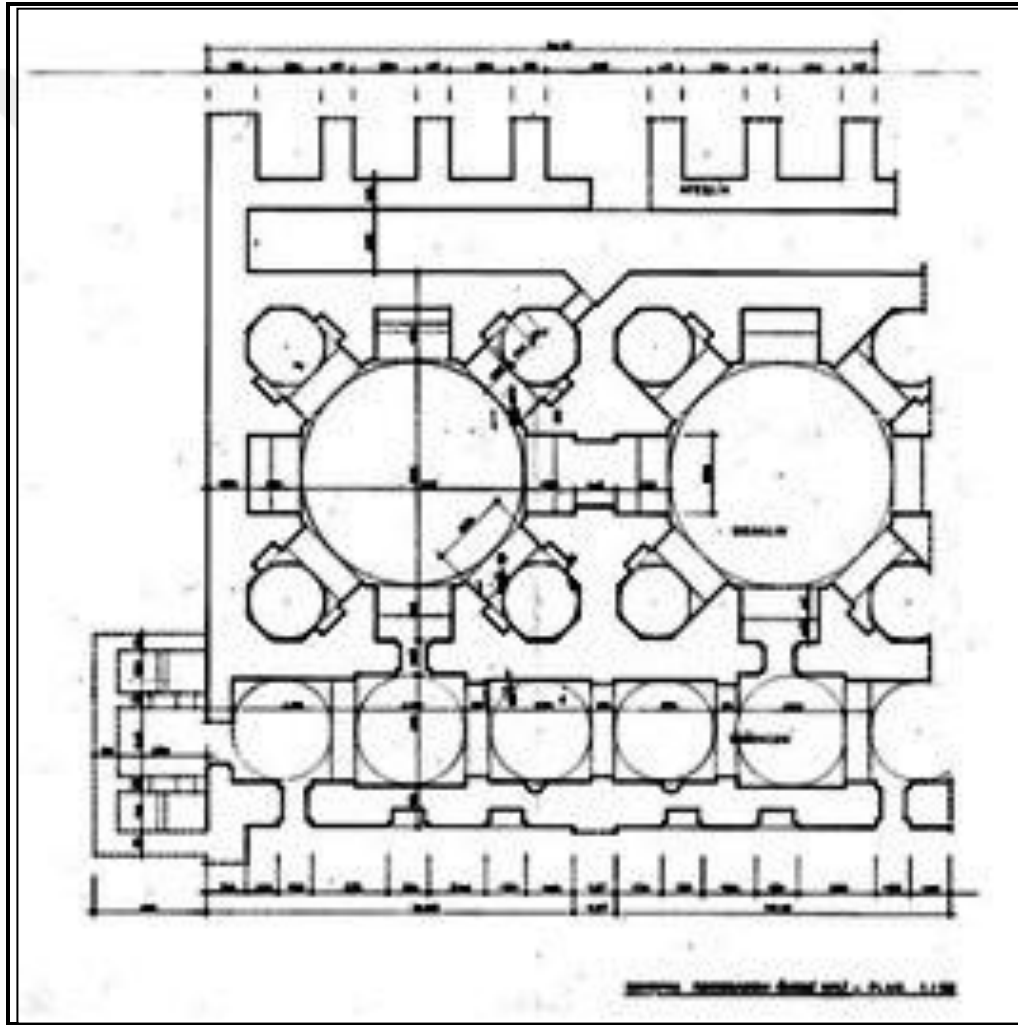
Resim 61: Büyük Hamam, Sıcaklık Kubbesi

Resim 62: Sıcaklık Kubbesi Geçiş Öğeleri

Pervititch Haritaları'nda hamam ait sadece bir giriş belirtildiği için kadınlar kısmının girişi üzerinde fikir yürüterek güney cephede olma olasılığı yüksek görünmektedir. Bu cephe haritada “en cours de démolition”²²⁹ yazılarak yıkılmış olduğu kayıt düşülmüştür (Şekil 14). Hamamın kadınlar kısmının plan özellikleri itibariyle erkekler kısmı ile simetrik bir özellik sergilediği görülür. Boyutlar itibariyle de bu benzerlik tekrarlanır (Şekil 15).

Kadınlar ve erkekler kısmının gerinde hamam boyunca külhan uzanmaktadır. Su deposunun yeri belirtilmemiştir (Şekil 15).

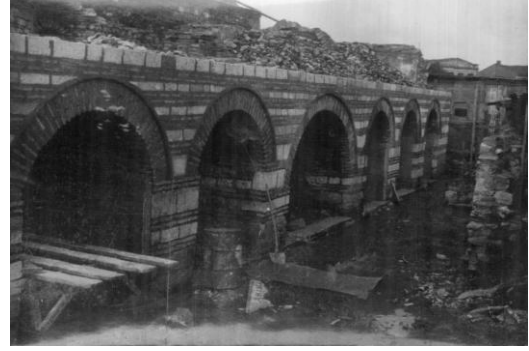

Şekil 15: Büyük Hamam Restorasyon Öncesi Planı (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

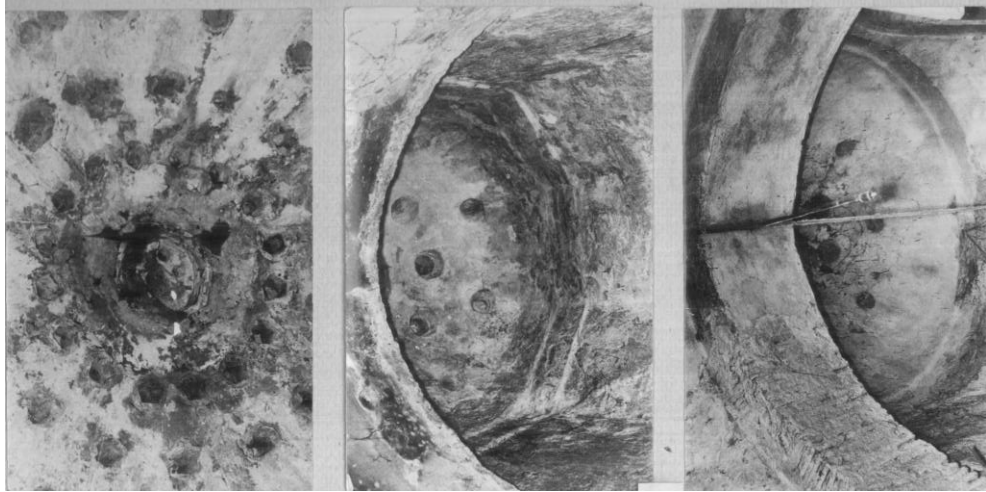
²²⁹ “Yıkılmış” olarak tercüme edilmiştir. <<https://translate.google.com.tr>>(6.09.2016)

Resim 63: Büyük Hamam, Doğu Cephesi
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 64: Büyük Hamam, Doğu Cephesi,
Restorasyon Süreci (İst. 6 No.lu KVKBK
Arşivi)

Resim 65: Ilıklık Kısmı Örtü Sistemi (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Süsleme

Uzun yıllar metruk durumda kaldıktan sonra restore edilerek çarşı olarak kullanılan hamamdan kalan süsleme unsurları sınırlıdır. Ilıklık kısmında kubbeye geçiş unsurları olan trompların eteklerinde mukarnas kullanılmıştır. Hamamda döneminden kalan hali korunan sınırlı sayıda yer bulunmaktadır. Bu alan da kalan yerlerden biridir (Resim 62).

Ilıklıktan sıcaklık kısmına geçişi sağlayan açıklığın üzerinde kademeli şekilde yukarı doğru daralarak bir üçgen oluşturacak bir form ile hareket sağlanmıştır (Resim 57).

Sıcaklık kubbeleri yıldız biçimli fiz gözleri ile donatılmıştır (Resim 61,62).

Hamamın dış cephesinde iki sıra tuğla bir sıra kesme taş nöbetleşe inşa edilerek cepheye bir hareketlilik kazandırılmıştır. Dış cephede kubbe eteklerinde ve duvarların üst hizasında yapıyı dolaşan kirpi saçak da belirtilebilecek bir diğer unsurdur.

Hamamda dış cephede kemer yüzeylerinde ve kemerli açıklıkların üzerinde tuğlanın dizilmesiyle oluşturulan sağır kemerlerle dekoratif bir özellik kazanmıştır (Resim 55,59).

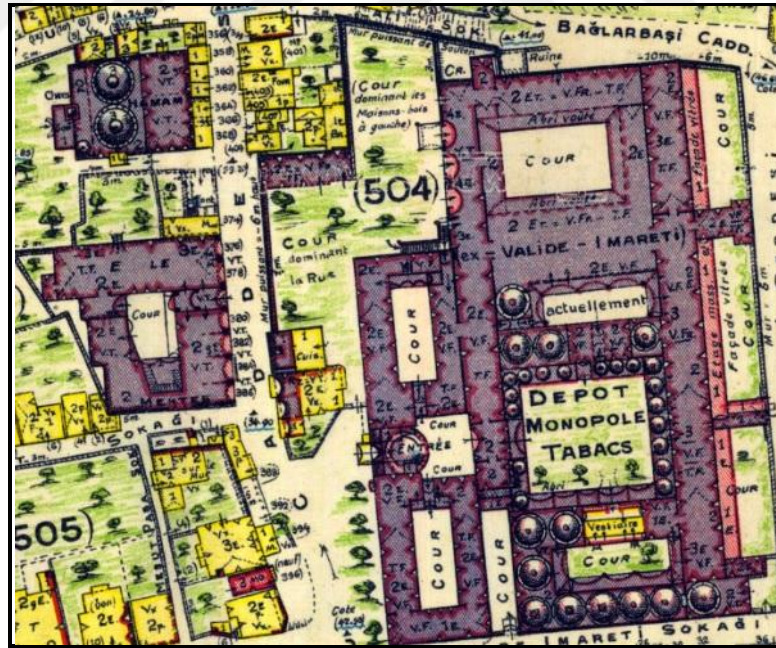

3.2.4. Valide-İ Atik Hamamı (Toptaşı Hamamı)

Yeri ve Konumu

Üsküdar'da Valide Atik Mahallesi'nde; 260 ada, 5 parselde yer alır. Eski Toptaşı Caddesi üzerinde No: 98'de bulunan hamam, bünyesinde bulunduğu Valide-i Atik Külliyesi'nin²³⁰ güneybatısında kalır. Doğusunda Sokullu Mehmed Paşa İlköğretim Okulu yer alır. Batısında Balcılar Yokuşu Sokak, güneyinde ise Dr. Fahri Atabey Caddesi bulunmaktadır. Bir tepeye kurulan Valide- Atik Külliyesi'nin güneybatı ucunda ve kod olarak daha aşağı bir konumdadır (Şekil 16).

Şekil 16: Valide-i Atik Hamamı Konumu
(56. No.lu Pervititch Sigorta Harita Detayı)

²³⁰ Valide-i Atik Külliyesi için bakınız: M. Baha Tanman, "Atik Valide Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt: 1, 1993, s.407-412.

Tarihçesi

Hamam, Sultan Selîm Hân-ı Sâni'nin (2. Selim) eşi Nûr Bânî Sultan (Nurbanu) tarafından bünyesinde cami, darü'l-hadisi, darü'l-kurra'sı, sıbyan mektebi ve hanı bulunan külliyeyle beraber H.991, M. 1583'de inşa ettirilmiştir²³¹.

Mimar Sinan'ın inşa ettiği eserleri konu alan Tezkiret'ül-Bünyan'da, Tezkiret'ül-Ebniye'de, Tuhfet'ül-Mi'marin'de ve Adsız Risale'de, hamamlar bölümlerinde bu hamamın ismi geçmektedir²³². Bu külliyenin Mimar Sinan'ın son eseri olduğu, bundan beş sene sonra öldüğü ileri sürülmektedir²³³.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde "Orta Vâlde hamamı gariblere" diyerek hamamı ele almıştır. Yine Üsküdar'daki hamamları ele aldığı başka bir bölümde At Pazarı'ndaki hamamın gönül açıcı, mübarek bir hamam olduğu ve bütün halvetlerinin temiz olduğunu belirtir²³⁴.

M. Nermi Haskan, Tezkiret'ül-Bünyan'da geçen "Üsküdar'da Valide Sultan Hamamı" tabiriyle Büyük Hamam'ın kastedildiğini ileri sürer. Eserin Mimar Davud Ağa tarafından yapıldığı iddiasını da hatırlatır²³⁵.

Abdullah Kuran; çifte hamamın külliyei meydana getiren yapılar arasında geçmediğini, külliyein bakımı için gelir getiren yapılar arasında yer aldığını belirtir. Hamamın sakıflı camekân bölümünün yıkılıp ortadan kalktığını soğukluk ve birer kubbeli sıcaklık bölümlerinin harap ama ayakta olduğunu ve günümüze ulaştığını eserinde ele alır²³⁶.

Hadikatü'l Cevami'de külliyein bir birimi olan bu hamam dışında vakfa ait Valide-i Cedid Camisinin kurbinde yer alan Yeşil Direkli Hamam, Divanyolu'nda çifte hamam, Yenikapı'da havuzlu tek hamam da sayılmaktadır²³⁷.

²³¹ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi*..., s. 588.

²³² Zeki Sönmez, *Mimar Sinan İle...*, s. 39,76,77,92,100.

²³³ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 446.

²³⁴ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi...*, s. 35,174.

²³⁵ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 283-285.

²³⁶ Abdullah Kuran, *Mimar Sinan...*, s.180.

²³⁷ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi*..., s. 588.

Külliye'nin camisinin inşası sırasında oluşan mermer, kireç, kereste ve bulut tahtası ihtiyacının hemen tedarik edilmesi, ihmal edilmemesi ve bunlar temin edilirken kimsenin malına zarar verilmemesi Ahmed Refik'in Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı adlı eserindeki H.25 Ramazan 973, M.1570 tarihli belgeden anlaşılmaktadır²³⁸.

Geç devirde marangozhane olarak kullanılan hamamın Vakıflar İdaresi tarafından tamir edilerek tekrar faaliyete geçirildiği belirtilir²³⁹.

Eser yakın tarihte 1985'te soyunmalık kısmı başta olmak üzere tamir görmüştür²⁴⁰.

Koruma Kurul arşivindeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1989, 2007, 2008 yıllarında hazırlanan restitüsyon ve restorasyon projelerinde kısmi eksikliklerden dolayı eser restore edilmemiştir. Yine kurul kararından anlaşıldığı kadarıyla restorasyon projesi konusunda izin alınmadan yapının restore edildiği anlaşılmaktadır (Ek 5).

Resim 66: Valide-i Atik Hamamı, Güneybatı'dan (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 67: Valide-i Atik Hamamı, Örtü Öğeleri (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Eser dış cephesi orijinal karakterini kaybetmiş, Klasik Dönem özellikleri göstermemektedir. Yığma duvar tekniğiyle ve özensiz olarak elden geçirildiği anlaşılmaktadır. Kubbe dıştan modern bir malzemeyle kaplanmıştır(Resim 70).

²³⁸ Ahmed Refik, *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., (haz. Abdullah Uysal), Ankara, 1987.s.21-22.

²³⁹ M. Baha Tanman, "Atik Valide Külliyesi", *DİA*, Cilt 4, 1991, s. 72.

²⁴⁰ Hamam sahiplerinden edindiğimiz bilgidir (15.11.2014).

Resim 68: Kuzeybatı'dan (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 69: Sıcaklık Kısım, Geçiş Ögeleri (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Yapının İncelenmesi

Hamam çifte hamam tipindedir. Dikdörtgen planlı yapıda erkekler kısmı yapı kütesinin doğusunda, kadınlar kısmı batısında ve kuzey-güney doğrultuda uzanmaktadır. Erkekler kısmının girişi doğu cepheden, kadınlar kısmının girişi kuzey cepheden sağlanmıştır. Soyunmalık kısımları meyilli çatı ve kiremit ile örtülü iken, kubbelerin üzeri plastik bir malzemeye kaplanmıştır. Çifte hamamları geride kuşatan, ortada kubbesi ve uzunlamasına tonozla örtülü külhan mekânı yer alır (Şekil 17).

Cepheler

Hamamın güney ve batı cepheleri çevre yapılarla bitişik durumdadır. Kuzey cephesinde kadınlar kısmının girişi bulunurken doğu cephesinde yer seviyesinden kod olarak daha aşağıda erkekler kısmının girişi bulunmaktadır. Yapının cepheleri orijinal durumlarını yansıtmamakla beraber özensiz onarımlarla bir bütünlük arz etmemektedir (Resim 70,71).

Resim 70: Güney Cephesi, İlerde Erkekler Kısım Girişi

Resim 71: Güneybatı'dan Cephe Genel Görünüm

Doğu cephesinde öndeki soyunmalık bölümünde alt katta derin kemerli erkekler kısmının girişi bulunurken, üstte sivri kemerle çerçevelenmiş iki pencere bulunmaktadır. Soyunmalığın gerisinde ılıklik kısmının devamında, ne zaman açıldığı bilinmeyen modern bir kapı ve solunda bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Cephenin güney tarafında sıcaklık kubbe duvarının üst hizasında kemerli bir açıklık yer alır.

Hamamın kubbe, tonoz örtü eteklerinde kirpi saçığın dolandığı eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Resim 67). Yakın zamanda yapılan tadilatla bu kirpi saçıkların üzeri meandır motifi kuşağının dolaştığı bir malzemeyle kapatılmıştır (Resim 70).

Hamamın kuzey cephesinde soyunmalık kısmının önünde bir birim bulunur. Bu dükkanın batısında kadınlar kısmı girişi yer alır. Kuzey cephede hem erkekler kısmının hem de kadınlar kısmının soyunmalık bölümünün üst hizasında sivri kemerli beş pencere bulunmaktadır.

İç Mekân

Erkekler kısmının girişi doğuda, yol seviyesinin altında yer almaktadır. Bugünkü kapı tarihi niteliği olmayan çağdaş malzemedan yapılmıştır. Kapıdan girdikten sonra, bugün yeniden yapılmış, ahşap bölmeli hücreleri ve iki katlı olarak tasarlanan soyunmalık bölümüne geçilir. Düz dam örtülü ve ortasında aydınlık feneri bulunan bu bölümün aydınlık feneri modern malzemeyle yapılmıştır. Ilıklik bölümüne geçilen kapının bulunduğu duvarın yüzeyi 1985'te²⁴¹ yapılan onarım sırasında Klasik Dönem süslemeleri taklit edilerek seramik kaplanmış (Resim 74).

Resim 72: Erkekler Kısmı- Soyunma Kabinleri

Resim 73: Erkekler Kısmı- İkinci Kat ve Aydınlık Feneri

²⁴¹ Bugünkü kullanıcılarında alınan bilgidir(15.11.2014).

Sivri kemerli bir açıklıkla ılıklik bölümüne geçilir (Resim 76). Orta kısmı kubbeyle örtülü, solda dar bir aynalı tonozun örttüğü; sağda ise bir kapıdan geçilerek ulaşılan aynalı tonozla örtülü ve tuvalet olarak kullanılan bölüme geçilir. Orta kısmın iki yanında birer kurna yer alır.

Resim 74: Erkekler Kısmı – Soyunmalık, Hamama Giriş Duvarı

Resim 75: Ilıklık Tonoz Örtüsü

Ilıklık bölümünden sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklık bölümüne geçilir. Sıcaklık kare altyapıdan derin tromplarla geçişin sağlandığı, fil gözleriyle donatılmış bir kubbe ile örtülüdür. Trompların yüzeyi istiridye biçimlidir (Resim 80). Trompların altına gelen kısım yaklaşık iki metre yükseklikte, ortada kemerle girişi sağlanan mermer kaplı bir malzemeyle sınırlandırılarak halvet hücresi gibi kullanılmaktadır. Bu halvet birimlerine yuvarlak kemerli mermer açıklıklarla geçilir. Her biriminde iki kurna bulunur. Sıcaklığın ortasında poligonal kenarlı bir göbek taşı bulunur (Resim 78).

Resim 76: Erkekler- Ilıklık Orta ve Yan Mekân Örtüsü

Resim 77: Erkekler- Ilıklık Yıkanma Bölümü

Sıcaklığın köşe halvetlerinin arasında kalan dikdörtgen alanlar sekilerle yükseltilmiş ve köşelerine birer kurna yerleştirilmiştir.

Resim 78: Erkekler Sıcaklık Kısmı

Resim 79: Sıcaklık Kubbesi

Resim 80: Erkekler Sıcaklık Kısmı Sıcaklık Tromp

Kadınlar kısmının girişi kuzeyden dar bir koridor geçilerek ilk kapı aşıldıktan sonra sağa doğru bir iki basamak inilerek ikinci bir hol geçilir, bu holün solunda soyunmalık kısmına ulaşılır. Zemin kat üzerine iki katlı bir düzene sahiptir. Soyunmalık girişinin karşısında üst katlara çıkan merdivenler bulunur. Alt ve üst katlarda ahşap bölmeli soyunma üniteler yer alır.

Üst kata çıkan merdivenlerin sağından hamama, ılıklik kısmına giriş sağlanır. Sivri kemerli girişi bulunan ılıklik; ortada kubbe yanlarda aynalı tonozlu birer birimin bulunduğu bir düzene sahiptir. Sağdaki bölüm tuvalet olarak kullanılırken, soldaki bölüm mermer bloklarla sınırlandırılmış, setlerin bulunduğu iki kurnalı bir alandır.

Giriş aksı üzerinden sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklik bölümüne ulaşılır. Merkezde, zeminde sekizgen planlı bir göbek taşı bulunan sıcaklik bölümü, istiridye yüzeyli tromplarla geçilen bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe yüzeyi fil gözleriyle dairesel olarak donatılmıştır. Sıcaklik köşelerinde yaklaşık iki metre yükseklikte, önü kemerli girişli, ana kubbenin altında yıkanma hücreleri bulunur. Bunlar ikişer kurnalıdır. Bu köşe hücrelerin biri sauna olarak kullanılmak üzere hafif malzemeyle kapatılmıştır.

Valide- Atik Hamamı'nın erkekler ve kadınlar kısmının biçimlenişi simetrik bir özellik arz eder. Tipolojik açıdan belirtilen tiplerin hiçbirine açık bir şekilde uymamaktadır. Sıcaklik temelli değerlendirdiğimizde, tek kubbe ile örtülü ve halvet hücresi olmayan bir özellik sergiler. Bu yapılar, Arapkir hamamlarını konu alan bir çalışmada "Sıcaklığı tek mekândan oluşan ve halvet hücresi olmayan"²⁴² olarak tarif edilmektedir. Semavi Eyice'nin sıcaklığı temel aldığı tipolojik tasnifi ile iki makalesinde bu grubu tiplerin içine dahil etmemiş buna karşın ikincinde, İslam Ansiklopesi'ndeki "Hamam" makalesinde tek mekânlı ve halvetsiz olan bu hamamları küçük yerleşim yerlerinde karşımıza çıkan çarşı hamamları olarak ele almıştır²⁴³.

Çifte hamamları geride uzunlamasına kuşatan ortada kubbesi ve uzunlamasına tonozla örtülü külhan mekânı yer alır. Külhana giriş batıdaki sokaktan sağlanmaktadır. Talaş tozları yakılarak ısıtılmaktadır.

Süsleme

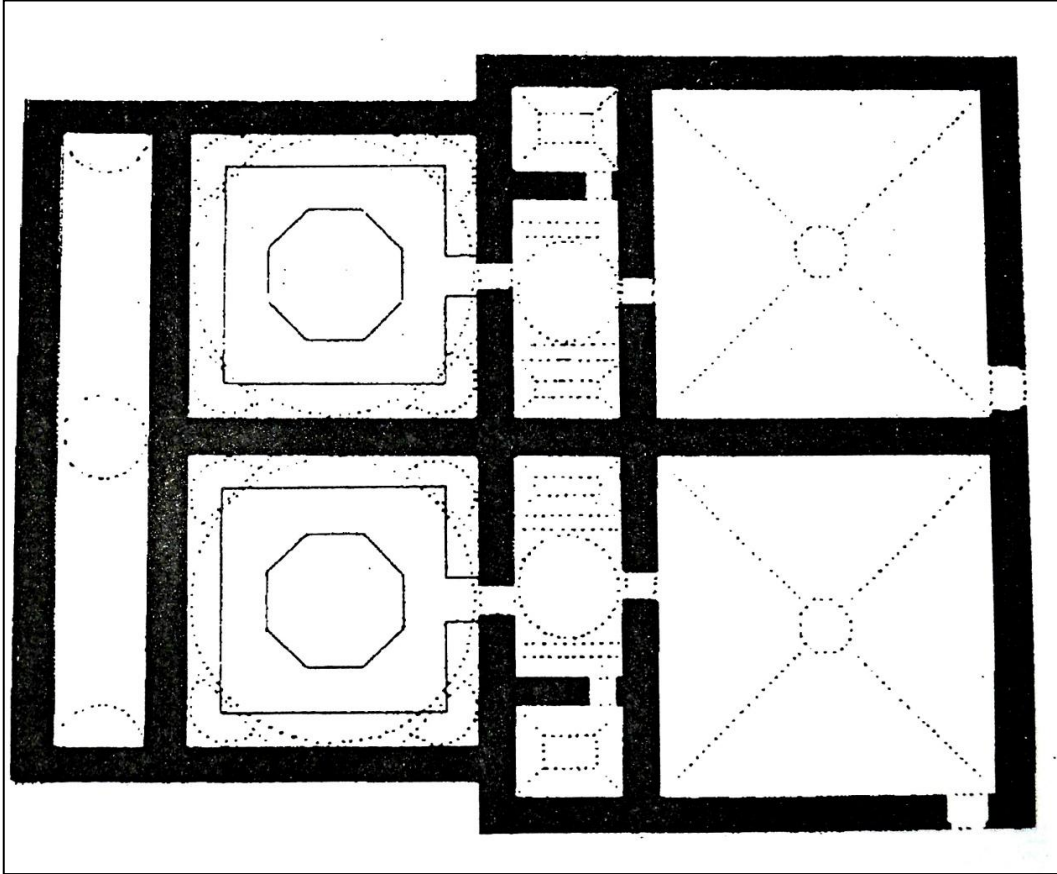
Klasik dönem hamamlarından olan yapıda süsleme unsurları sınırlıdır. Sıcaklik kubbelerinde geçişi sağlayan tromplar istiridye biçimlidir (Resim 80).

²⁴² Kemal Kutgün Eyüpgiller vd, "Arapgir Hamamları Tipolojisi ve Koruma Sorunları", *Tarihi Yapıları Koruma Ve Onarım Sempozyumu - Taykon 2011 Bildiriler Kitabı*, 26-29 Ekim 2011, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2012, s.185.

²⁴³Semavi Eyice, "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, Cilt: XI, Sayı:15, İstanbul, 1960, s.108-120.; Semavi Eyice, "Hamam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:15, 1997, s. 402-430.

Hamamın dış cephesi müdahale görmüştür. Ancak eski fotoğraflardan kubbe eteklerinde ve duvarların üst hizasında kirpi saçakların dolaştığı görülmektedir (Resim 67).

Hamamın soyunmalık kısmına girişin sağlandığı holde klasik dönem çinilerinin taklidi seramiklerle kaplanmıştır (Resim 74). Dış cephede saçak hizasında alçıdan meandır motifi yapıyı dolaşmaktadır. Yakın zamanda yapılan bu müdahaleler ve dış cephe duvar örgüsünün üzerinde yapılan özensiz onarımlar cephenin karakterini bozmuştur (Resim 70).

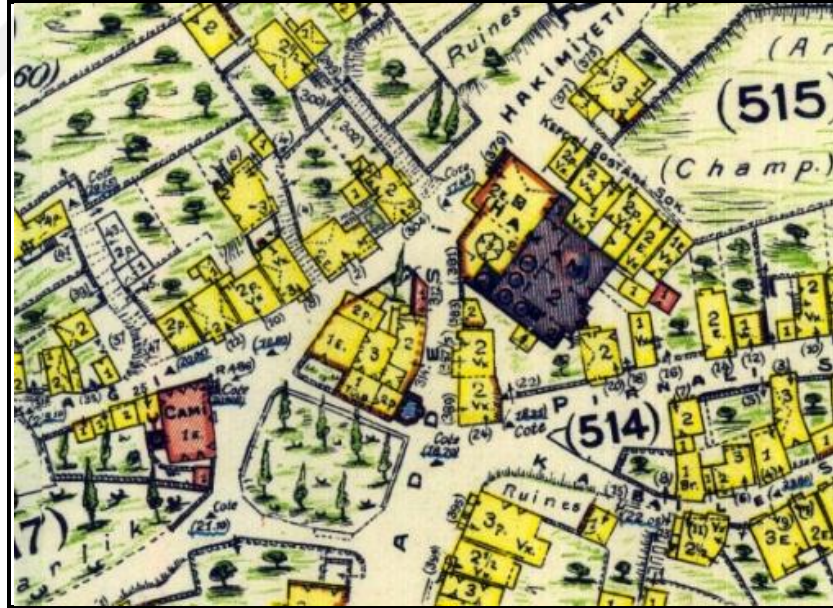
Şekil 17: Valide-i Atik Hamamı Planı (Abdullah Kuran’dan- Nermi Haskan’ın İst. Hamamları Kitabında)

3.2.5. Ağa Hamamı

Yeri ve Konumu

Üsküdar'da Ahmediye Mahallesi'nde; Üsküdar İmar Planı²⁴⁴na göre 404 ada, 34 parselde yer alır. Gündoğumu Caddesi 57 kapı numarası sahip olan hamamın kurulduğu alanı doğuda Pırnal Sokak sınırlandırmaktadır. Gündoğumu Caddesi üzerinde hamamın güneyinde kalacak şekilde biraz ilerde Malatyalı İsmail Ağa Camisi²⁴⁵ ve İskender Paşa Türbesi yer alır.

Şekil 18: Ağa Hamamı Konumu (57 No.lu Pervititch Haritası Detayı)

²⁴⁴ <<http://eharita.uskudar.bel.tr/>> (25.04.2016)

²⁴⁵ Malatyalı İsmail Ağa Cami ve Tekkesi için bakınız: Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Malatyalı İsmail Ağa Cami ve Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt: 5, 1994, s.279-280.

Tarihçesi

Hamamda kitabeye rastlanmamıştır. Hamamın Topkapı Sarayı Dâr-üs-saade Ağası Malatyalı İsmail Ağa tarafından; çeşmesi ve camisiyle birlikte H.1045, M.1635 tarihinde inşa edildiği belirtilmektedir²⁴⁶. Ancak M. Nermi Haskan bu tarihin yanlış olduğunu ve hamamın H. 1018 M.1609-10 tarihinde inşa edildiğini ileri sürmektedir. Benzer şekilde başka yazarlar da bu konuyu ele alırken 1609 tarihini kullanmaktadır²⁴⁷. Hamam İsmail Ağa Caminin vakfı olmasına rağmen Üsküdar'daki vakıf mallarının satılmasıyla, hileyle elden çıkarıldığı ileri sürülmektedir²⁴⁸.

Evliya Çelebinin Seyahatnamesi'nde hamamla ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Hadikatü'l Cavami'de Ağa Camisinden bahsederken; İsmail Ağa tarafından yapıldığı, karîbinde çifte hamam ve çeşmesi bulunduğu belirtilmektedir²⁴⁹.

Hamam aynı zamanda Cuma Hamamı olarak da bilinmektedir. Önünde Cuma Pazarı kurulan hamamlar için bu tabir de kullanılmaktadır. Birçok kez el değiştiren hamamın sahiplerinden biri 19.yy. ikinci yarısının meşhur neyzenlerinden olan Osman Bey'dir. Hamamizade olarak da bilinen Osman Bey, Veliaht Reşâd Efendi'ye tabi olduğundan Halep'e sürgün edilmiş, 1890'da orada vefat etmiştir²⁵⁰.

Eser Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.04.1973 tarih 7086 sayılı genel tescil kararıyla tescil edilmiştir (Ek 6).

20.yy.ın ikinci yarısında hamamın 27 Mayıs 1974'te ölen Nazmiye Turunç'a ait olduğu, ona da kocası Tokat-Reşadiyeli Abtullah Ağa'dan kaldığı belirtilmektedir²⁵¹.

Hamam ve konumu ile ilgili 1930'da çizilen Pervititch sigorta haritalarında Ağa Hamamı ve çevresi detaylı olarak çizilmiştir (Şekil 18).

²⁴⁶ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 435-436.; Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi...*, s. 625.

²⁴⁷ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 12-14.; Özkan Ertuğrul, "Ağa Hamamı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, (der. İlhan Tükeli), Kültür Bakanlığı ve TTK Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 93.; Gülhan Benli, "Üsküdar Hamamları, Hamam...", s. 624.

²⁴⁸ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 435-436.

²⁴⁹ Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi...*, s. 625.

²⁵⁰ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 14.

²⁵¹ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 435.

Hamamın işletmesinin İlim Yayma Cemiyeti'ne ait olduğu kurulda bulunan tapu örneğinden anlaşılmaktadır (Ek 7).

Yapının İncelenmesi

Eser çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Kadınlar kısmının girişi yan sokaktan sağlanırken, erkekler kısmının girişi Gündoğumu Caddesi'nden sağlanır. Yapının erkekler ve kadınlar kısmının soyunmalık bölümleri içte kubbe ve aydınlık feneri, dıştan meyilli çatı ve kiremitle örtülüdür. Kadınlar kısmının soyunmalık kısmının aydınlık feneri daha büyük boyutludur. Sekizgen planlı, ahşap, yüksek bir aydınlık feneri bulunur. Erkekler kısmının aydınlık feneri daha mütevazı boyutlardadır (Resim 81).

Resim 81: Ağa Hamamı, Güneybatı'dan Görünüm

Resim 82: Ağa Hamamı, Güneydoğu'dan Hamamın Örtüsü

Cepheler

Hamamın erkekler kısmının girişi batı cephede, Gündoğumu caddesi üzerindedir. İki katlı bir soyunmalık kısmının üst katı ahşap olarak cumbalı inşa edilmiştir. Cumbalı kısmın batı cephesinde ikişer dikdörtgen formulu pencere, güney ve kuzey yüzlerinde ise birer pencere yer alır. Hamama giriş iki cumbalı çıkıntının arasında basık kemerli mermer kaplamalı bir kapıdan sağlanır. Cumba çıkıntısı ahşapken cephenin kalan yüzeyi modern harçla sıvalı, kireç boyalıdır (Resim 81).

Hamamın kuzey cephesi doğu cephesi gibi binalara bitişik durumdadır. Doğu cephesinde, güneydoğuya yönünde hamama ait bahçe bulunur. Külhan ve su deposuna bağlantı buradan sağlanır.

Hamamın güney cephesinde, kadınlar kısmının girişi bulunur. Soyunmalık kısmına doğrudan geçiş sağlanmazken; meyilli çatıyla örtülü, küçük bir giriş ünitesinde geçilerek ulaşılır. Bu giriş modern dönem özellikleri gösterir (Resim 83).

Resim 83: Ağa Hamamı Güney Cephe, Kadınlar Kısımının Girişi

Resim 84: Ağa Hamamı, Doğudan Odunluk ve Külhan Kısım

İç Mekân

Hamamın erkekler kısmına batı cephesinden girilir. Birkaç basamak inilerek, dar koridor geçilerek soyunmalık kısmına ulaşılır. Ahşaptan ve aydınlık feneri bulunan içten kubbe dıştan meyilli çatı ile örtülüdür (Resim 85). İki katlı bir düzene sahip olan soyunmalık, alt ve üst katta kenarlarda soyunma odaları sıralanır. İkinci kata girişin sağından çıkmaktadır. Soyunma odaları ahşaptan, modern dönemde yapılmıştır.

Resim 85: Ağa Hamamı, Erkekler Soyunmalık Kubbesi

Resim 86: Erkekler Soyunmalık İkinci Katı

Ilıklık bölümüne alçak bir açıklıktan geçilerek ulaşılır. Kubbe ile örtülü olan orta alanda iki kurna ve bir yüksek set bulunur. Bu mekânın solunda yaklaşık 50 cm, sivri kemerle mekân genişletilmiştir. Bu kemerin altında tuvalete geçişi sağlayan düz atkılı bir kapı yer alır (Resim 88).

Resim 87: Erkekler Kısımlı, Ilıklık Kubbesi

Resim 88: Erkekler Ilıklık Kısımlı Niş ve Solda Helâ Girişi

Ilıklık bölümünden sivri kemerli bir açıklıktan geçilerek, ortada poligonal kenarlı bir göbek taşının bulunduğu sıcaklığa ulaşılır. Sıcaklığın tüm duvarları, ılıkık bölümünde olduğu gibi yaklaşı iki metre yükseklik boyunca mermerle kaplıdır. Merkezde pandantifle geçilen kubbe, dört köşede kapalı halvet ünitelerinin bulunduğu kubbeli birer hücre ve köşe hücrelerin sınırlandırdığı alanda sivri kemerli birer eyvanının yer aldığı bir biçimleniş söz konusudur(Resim 89, 90).

Resim 89: Ağa Hamamı, Erkekler Kısımlı Sıcaklık

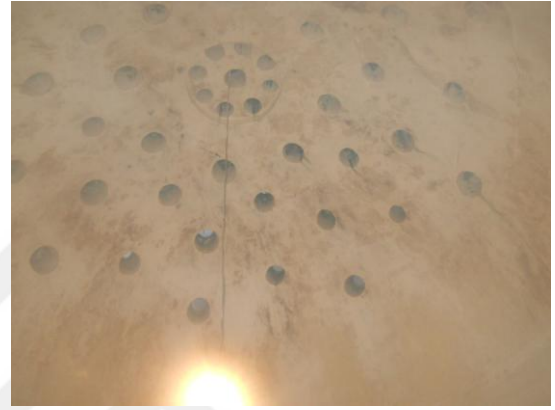
Resim 90: Erkekler Kısımlı, Sıcaklık Göbek taşı

Köşe hücrelere girişler sivri kemerli açıklıklarla sağlanır. Köşe hücrelerinde kubbeye geçiş ögesi olarak tromp kullanılmıştır. Yüksek sekilerin üzerinde birer kurna bulunur.

Yan eyvanların önleri iki tarafta, kurnaların gizleyen yaklaşık bir metre yüksekliğinde birer mermer blokla kapatılmıştır (Resim 91).

Resim 91: Erkekler Kısmı Eyvan Girintisi

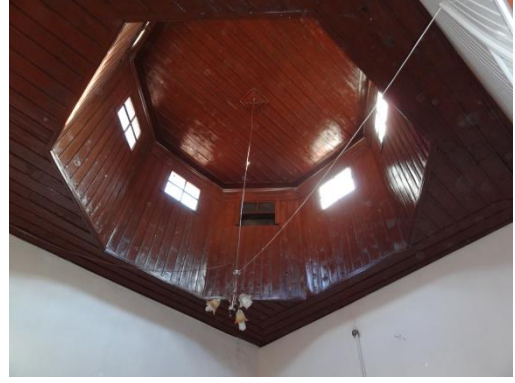
Resim: 92 Erkekler Kısmı, Sıcaklık Kubbesi

Hamamın örtü öğeleri olan kubbe, tonoz, eyvan kemeri gibi yüzeyler fil gözleri ile donatılmıştır.

Hamamın kadınlar kısmına giriş türbenin bulunduğu sokaktan sağlanır. Kapıdan girildiğinde dar bir koridor geçilir, basamaklardan inilerek soyunmalık kısmına ulaşılır. Girişin karşısında, solunda ve sağında ahşap soyunma kabinleri bulunur. Soyunmalık kısmının örtü sistemi içte ahşap kaplamalıdır. Dikdörtgen planlı soyunmalığın sol tarafı düz damla sağ tarafında ise yine ahşaptan sekizgen planlı yüksek bir aydınlık feneri bulunur. Her kenarda bir pencere yer alır (Resim 94). Soyunmalığının solunda yaklaşık iki metre yüksekliği bulunan ve altında soyunma kabinlerinin bulunduğu soldan üstüne merdivenle çıkılan bir alan bulunmaktadır (Resim 95).

Resim 93: Ağa Hamamı, Kadınlar Kısmı
Giriş Koridoru

Resim 94: Kadınlar Kısmı,
Aydınlık Feneri

Kadınlar kısmının ılıklığına giriş duvarında solda sivri kemerli bir açıklıkla sağlanır. Giriş alçak tutulmuş, eğilerek girilmektedir. Girdikten sonra dar bir koridora ulaşılır. Koridorun sağında yine sivri kemerle geçilen tonozlu helâ bulunur. Koridorun solunda sivri kemerli bir açıklıkla geçişi sağlanan yaklaşık kare ölçülerde kubbeli bir bölüm bulunur. Kubbeye geçiş ögesi olarak pendentif kullanılmıştır. Her kenarda yüzeysel sivri kemerli bir düzen varken soldaki kemer yaklaşık bir metre bir girinti bulunur. Bu kubbeli bölümde sağda ve solda birer set bulunur. Soldakinde bir kurna vardır (Resim 96, 98).

Resim 95: Kadınlar Kısmı, Soyunma
Kabinleri

Resim 96: Kadınlar Kısmı, Ilıklık
Kubbesi

Bu kubbeli bölümün devamında yine sivri kemerli bir açıklıkla geçilen kubbeli bir ünite daha yer alır. Bu bölümde kubbeye geçiş ögesi olarak tromp kullanılmıştır. Trompların hizasında geçiş öğelerinin arasındaki boşluklar da sivri kemerli yüzeysel olarak

hareketlendirilmiştir. Bu bölümde sağda, biri köşede olmak üzere iki tane, girişin karşısındaki duvarda ise bir tane kurna bulunur.

Resim 97: Ağa Hamamı Kadınlar Kısmı, Ilıklık

Resim 98: Kadınlar Kısmı, Ilıklık Girişi

Hamamın ılıklik kısmının girişindeki ilk kubbeli kısmın sol duvarında ard arda iki kubbeli ünitenin bulunduğu kısma geçiş sağlanır. Birinci kubbeli bölümde sağda, köşeye bitişik olarak konumlanan dikdörtgen bir göbek taşı bulunur (Resim 99). Bu kısım tromplarla geçilen kubbe ile örtülmüştür (Resim 100). Bu kısımda girişin karşı duvarında set üstünde bir tane kurna yer alır. İkinci kubbeli kısma birinci kısım gibi sivri kemerli bir açıklıktan geçilerek ulaşılır. İlkine benzer bir örtü sistemi uygulanmıştır. Sol duvar dışındaki duvarlarda set üstünde olmak üzere birer kurna yer alır.

Erkekler kısmı sıcaklığın biçimlenişi ile aksiyal dört eyvanlı ve köşe halvetli gruba girerken, kadınlar kısmı; ılıklığı, sıcaklığı ve halveti eş büyüklükte olan gruba dahil edilebilir (Şekil 19).

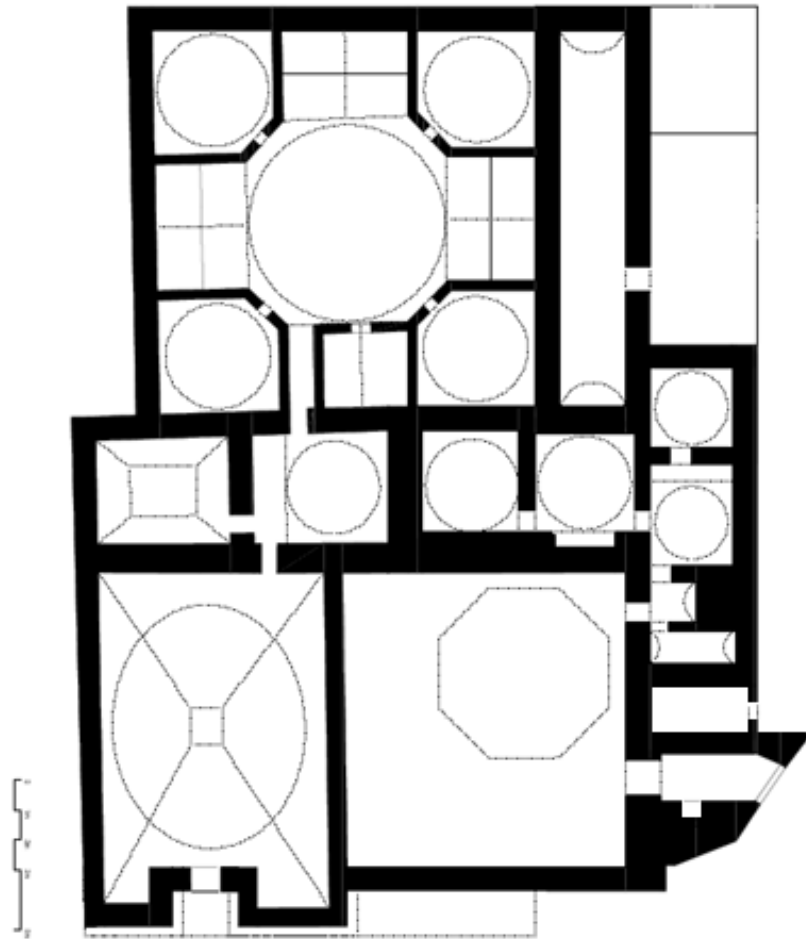
Resim 99 Kadınlar Kısmı Sıcaklık Kısmı- Göbek Taşı

Resim 100: Kadınlar Kısmı Sıcaklık Kubbe Geçiş Ögesi

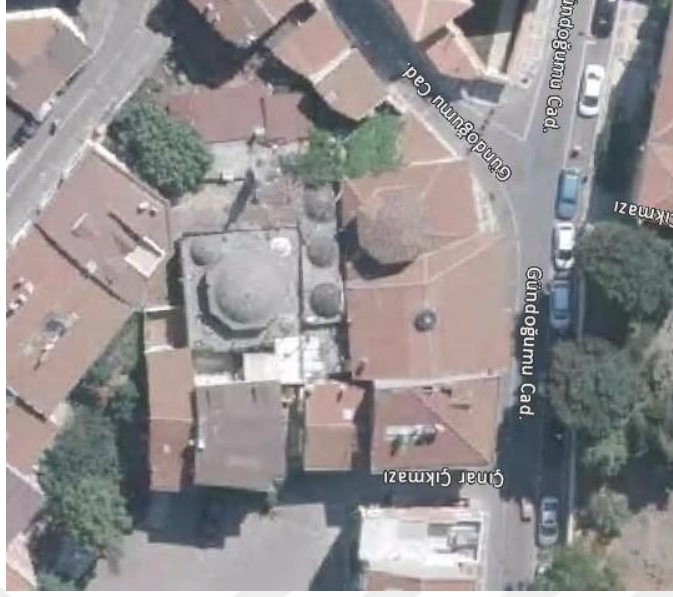

Resim 101: Külhan Kısım ve Örtüsü

Şekil 19: Ağa Hamamı Planı

(Erkekler Kısım Ömer Tel'den İşlenmiştir, Kadınlar Kısım: V.Baçar- G. Karakuş)

Şekil 20: 1993 İBB Şehir Haritası'ndan

<<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>> (01.12.2016)

Resim 102: Külhan Girişi

Süsleme

Hamamda süsleme olarak değerlendirilebilecek unsurlara rastlanmamıştır. Dış cephe sıvalı olduğundan sıvanın döküldüğü yerlerden anlaşıldığı kadarıyla, taş ve tuğlanın nöbetleşe örülmesiyle elde edilen hareketliliğin dış cephede görsel bir etki oluşturduğu belirtilebilir.

3.2.6. Bulgurlu Köyü Hamamı (Aziz Mahmut Hüdayi Hamamı)

Yeri ve Konumu

Bulgurlu Mahallesi'nde; 472 ada, 37 parselde yer alır. Küçük Çamlıca Tepesi'nin eteklerinde Bulgurlu Caddesi üzerinde 47 numarada bulunmaktadır. Hamamın doğusunda Bulgurlu Bayrampaşa Camisi yer almaktadır. Tek hamam olarak inşa edilen hamamın batısında dükkânlar, kuzeyinde bahçe bulunmaktadır (Şekil 21).

Şekil:21 Bulgurlu Hamamı Konumu <<https://yandex.com.tr/harita>> (14.09.2016)

Tarihçesi

Hamamın camekân kısmının dışarıya açılan kapısının iç kısmında yer alan kitabede (Resim 103):

“Girseler sıdk ile hammame ger(m)

Pâk olur escam aruk olur kulub

Görse bu üslûb-u bir ehl-i nazar

Didi tarihin kişi hamam-ı hub”²⁵²

yazıldığı ve ebced hesabına göre son satırdaki son üç kelimedenden Hicri 1027 tarihi bunun Miladi 1617 yılına tekamül ettiği belirtilmektedir²⁵³. Hadikatü'l Cavami'de Bulgurlu mescidinin yanındaki bu tek hamamın Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı gelirlerinden olduğu anlaşılmaktadır²⁵⁴.

Resim 103: Bulgurlu Köyü Hamam Kitabesi

Hamamda soldaki halvetin içinde, kapının karşısındaki kurnada Aziz Mahmud Hüdayi'nin yıkandığına inanılmaktadır (Resim 118). Cumhuriyet Dönemi'nde tekkelerin kapatılmasına kadar kurnanın etrafının demir parmaklıklarla kapatıldığı, kurnanın üzerine demir bir çubukla kandil asıldığı ileri sürülmektedir²⁵⁵. Bu parmaklıkların İmrahor

²⁵² İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 438.

²⁵³ Ibid, s. 438.

²⁵⁴ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi...*, s. 662.

²⁵⁵ Reşad Ekrem Koçu, “Bulgurlu Hamamı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:6, İstanbul, 1963, s.3122.

Caddesinde eski hamama nakledildiği belirtilmektedir²⁵⁶. Bugün kurnanın üzerinde duvara asılı mermerin üzerine Latin harflerle; “Merhum Hazreti Hüda Aziz Mahmud Efendi 1027 yılında bu hamamı yaptırmış ve bu kurnada yıkanmıştır, suyu şifalıdır” yazmaktadır. Bu hamamın Hacı Paşa Hamamı olması yüksek olasılıktır²⁵⁷.

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfına ait diğer vakıf malları yağmalanırken bu hamamın da elden çıktığı belirten İ. Hakkı Konyalı, eserini yazdığı 1977 tarihinden 28 yıl önce Ermenilerin elinde olduğu ortaya koymaktadır²⁵⁸

Reşad Ekrem Koçu 1961’de yaptığı incelemede hamamın mülkiyetinin birçok hissedar üzerine olduğunu, o dönemde hissedarlardan Kirkor Hazarosyan tarafından işletildiğini ve hamamda bir natır, bir dellak, bir külhancı ve iki müstahdemin çalıştığını belirtir²⁵⁹.

Yapının İncelenmesi

Tek hamam olarak inşa edilen eser caddeye dik olarak uzanan dikdörtgen bir plan arz etmektedir. Hamamın girişi batı cephede, cadde üzerindedir (Resim 104, 107).

Resim104: Bulgurlu Köyü Hamam
Batıdan Genel Görünüm

Resim 105: Bulgurlu Köyü Hamamı,
Güneybatı'dan Genel Görünüm

Cepheler

²⁵⁶ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 438.:(*Bakınız, Hacı Paşa Hamamı*).

²⁵⁷ Mehmed Râ'if, *Mir'ât-ı İstanbul...*, s. 142-143; İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 442.

²⁵⁸ İbid, s. 438.

²⁵⁹ Reşad Ekrem Koçu, “Bulgurlu Hamamı”..., s.3122.

Hamamın dört cephesi de açıktır. Giriş cephesi caddeye bakan hamamın doğu cephesi bahçe, güney cephesi arsa, kuzey cephesi ise yan bina ile arasında dar bir arazi ile sınırlanmıştır.

Hamamın cepheleri orijinal halini yansıtmamaktadır. Modern harçla özensiz müdahaleler söz konusudur (Resim 106).

Hamamın batı cephesinde, giriş bölümü yer almaktadır. Düz atkılı bir girişi olan hamamın soyunmalık kısmı kod olarak aşağıda olduğunda basamaklarla inilmektedir (Resim 109. Girişin sağında düz atkılı iki pencere solunda ise bir işyeri bulunmaktadır.

Resim 106: Bulurlu Köyü Hamam, Güney Cephe

Resim 107: Kuzeybatı'dan Genel Görünüm

Hamamın güney cephesini boş bir arsa yer alırken, soyunmalık kısmının cephesinde iki pencere ve iki kapı açıklığı yer alır. Hamamcı odasının girişi bu soldaki kapıdan sağlanmaktadır. Lentolu bu açıklıkların kuzeyinde ılık ve sıcaklığının bulunduğu sağır cephe özensiz sıvalarla tadil edilmiştir (Resim 105,106). Yıkılma tehlikesine karşı taş ve modern harçla iki payanda destek ilave edilmiştir (Resim105).

Resim 108: Güney Cephe, Soyunmalık
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 109: Bulgurlu Köyü Hamam
Girişi

İç Mekân

Caddeye bakan kısımdan girişi sağlanan hamama lentolu modern bir kapıdan girilir (Resim 109). Birkaç basamak inilerek ikinci bir kapıya ulaşılır. Ahşap kapıdan soyunmalık kısmına geçilir. Soyunmalık kısmında soyunma odaları sağda ve solda sıralanmıştır (Resim 110). Soyunmalık kısmı düz damla örtülüdür. Kuzey ve güney duvarlarında pencereler yer almaktadır. Ilıklığın girişinin solunma bir lavabo yer almaktadır. Bu kısımda tarihi değeri olan tek unsur giriş kapısının üstünde yer alan kitabelerdir (Resim 103).

Resim 110: Soyunmalık Kısım

Resim 111: Ilıklık Girişi

Soyunmalıktan basık kemerli bir açıklıktan ılıklik kısmına geçilir. İlıklikta büyük hacim aynalı tonozla örtüldür. İkişer tane uzun kenarda biri de soldaki kısa kenarda olmak üzere beş kurna yer alır (Resim 112). Diğer kısa kenarda yerden yaklaşık 60 cm yüksekliğı olan mermer kaplı set bulunur. Tonoz örtülü bir koridorla halvet ve tuvalet bölümüne geçiş verilir. Düz atkılı bir açıklıkla girilen bu bölüm de tonoz örtüldür. Bu yan mekânların karşısına gelecek şekilde sivri kemerli bir niş açılmıştır. Sağda iki kapı yer alır. İlk kapıdan girildiğinde tek kurnalı halvet bölümü, ikincisinde ise tuvalet bulunur. Bu iki birim de tonoz örtüldür (Resim 112, 113).

Resim 112: Bulgurlu Köyü Hamam
İlıklik Kısmı

Resim 113: İlıklik kısmı Sıcaklık ve
Helâ Girişine Bakarken

İlıklikten düz atkılı bir açıklıkla sıcaklık bölümüne geçilir. Ortasında dikdörtgen planlı bir göbek taşı yer alır. Sivri kemerle iki bölüme ayrılan sıcaklık birer kubbe ile örtüldür²⁶⁰. Kubbelere pandantif ile geçilmektedir (Resim 114,115). Duvar dipleri boyunca sekiler dolaşmaktadır. Girişin karşısındaki duvarda dört tane kurna kısa kenarlarda birer tane ve giriş duvarında açıklığın iki yanında birer tane kurna yer alır (Resim 116,117). Aziz Mahmut Hüdai'nin yıkandığı ileri sürülen kurna soldaki kısa kenarın ortasında yer alır (Resim 116). Tarihi özellik gösteren tek kurnadır (Resim 118). Girişin karşısındaki duvarda su deposuna açılan sivri kemerli bir açıklık yer alır. Giriş duvarının solunda iki sivri kemerli niş, sağda ise bir tane niş bulunur.

²⁶⁰ Hamamın daha önce çıkarılan planında araya atılan kemer yerine duvar çizilmiş. Sıcaklık tek girişi olan, bir duvarla ayrılan iki mekân olarak ele alınmıştır. Bakınız; M. Nermi Haskan, İstanbul Hamamları..., s. 74.

Resim 114: Sağdaki Sıcaklık Kubbesi

Resim 115: Soldaki Sıcaklık Kubbesi

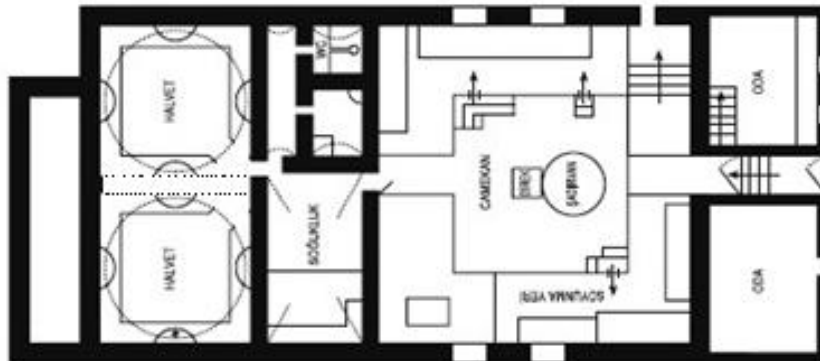
Sıcaklığın kubbeleri fil gözleri ile donatılmıştır. Merkezde yıldızvari biçimli tek fil gözü ve onu çevreleyen damla motifi olarak değerlendirebilecek, fil gözleri yer alır. Kubbe eteği boyunca yuvarlak biçimli fil gözleri kubbeyi dolandır.

Resim 116: Sıcaklık Sağdaki Kısım, Yıkanma Bölümü

Resim 117: Soldaki Kısım Göbek Taşı ve Yıkanma Bölümü

Şekil 22: Bulgurlu Köyü Hamamı Planı(A.B. KOÇU'dan İşlenerek)

Süsleme

Hamam dış cephede çok özensiz müdahaleler gördüğünden süsleme olarak değerlendirilecek bir veriye rastlanmamıştır (Resim 119). Hamamın içinde kayda değer unsurlardan biri; girişin üstünde, iç kısımda yer alan kitabe ve Aziz Mahmud Hüdayi'nin yıkandığı belirtilen ve dışbükey yüzeyi küçük mukarnas girintileriyle hareketlendirildiği kurnadır (Resim 118).

Resim 118: Aziz Mahmud Hüdayi'nin
Yıkandığı İleri Sürülen Kurna

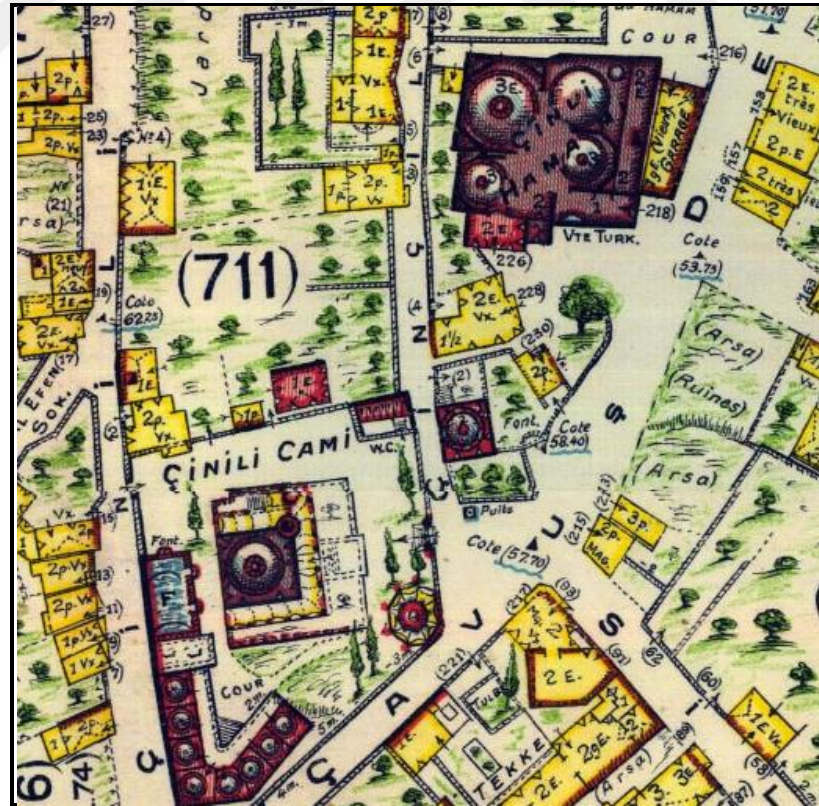
Resim 119: Bulgurlu Hamamı, Güney Cephe Genel Görünüm

3.2.7. Çinili Hamam (Kösem Valide Sultan Hamamı)

Yeri ve Konumu

Üsküdar'da Valide-i Atik Mahallesi'nde; 180 ada, 40, 41, 42 parselde yer almaktadır. Çinili Külliyesinin bir birimi olarak inşa edilen hamam, külliye topluluğunun batısında yer almaktadır. Hamam; kuzeyinde Çavuşdere Caddesi, güneyinde ise Çinili Hamam Sokağı ile sınırlandırılmıştır (Şekil 23). Çifte hamam olarak inşa edilen hamamın kadınlar kısmının girişi Çinili Hamam Sokak'tan, erkekler kısmının girişi hamamın doğu cephesinden, sol tarafından sağlanmaktadır.

Şekil 23: Çinili Hamam Konumu
(70 No.lu Pervititch Sigorta Harita Detayı)

Tarihçesi

Hamamda kitabeye rastlanmamıştır. Çifte hamam; Sultan Ahmed Han'ın eşi, Sultan Murad ve Sultan İbrahim'in anneleri olan Mâhpeyker Kösem Valide Sultan tarafından H. 1050, M. 1640-41'de bünyesinde; cami, mektep, çeşme ve sebili bulunan Çinili Külliyesi'yle²⁶¹ birlikte külliyeye akar getirmesi amacıyla inşa ettirilmiştir²⁶². Mimarı, iki defa Başmimar olan Kasım Ağa'dır²⁶³. Kadınlar kısmının sonradan yanına ilave edildiği belirtilmektedir²⁶⁴.

Evliya Çelebi, Kösem Valide hamamının Üsküdar'daki sultan hamamlarının en sonuncusu olduğu için ibretle seyredilecek bir yapıda olan; latif, hoş görünümlü bir hamam olduğu ve yalnız Üsküdar'da değil İstanbul'da bir benzerinin olmadığını belirterek, "Kösem Valide hamamı köselere" diye ele almıştır²⁶⁵.

İstanbul Kadılığı'nca hazırlanmış olan M. 1734-35 tarihli bir hamam defterinde Çinili Hamam'da onbeş nefer hamam uşağının çalıştığını kaydedilmiştir. İsimleri tek tek yazılan bu çalışanlar; Sernöbet dellâk bıyıklı Üsküdarlı Süleyman bin Hasan, dellâk kır bıyıklı Üsküdarlı Mehmed bin Ali, dellâk sipahi kır sakallı Üsküdarlı Mustafa bin Mehmed, dellâk kır sakallı Üsküdarlı ali bin Hasan, dellâk taze oğlan Üsküdarlı Mehmed bin Ali, dellâk taze oğlan Üsküdarlı İsmail bin Mehmed, dellâk çârebrû Üsküdarlı Hasan bin Bekir, dellâk topçu kır sakallı Üsküdarlı Mustafa bin Hasan, dellâk taze oğlan Üsküdarlı Esseyid Ali, dellâk köle acem oğlan Bekir, dellâk köle çerkes oğlan Mustafa, natır kumral bıyıklı Malatyalı Ali bin Ahmed, natır 19. Yeniçeri Bölüğü'nden emekli Üsküdarlı İsmail bin İbrahim, natır taze sabi Üsküdarlı İsmail bin Hasan, külhancı zimmi Avadik olarak geçmektedir. Ayrıca müstahdem olarak 6 hammal kaydedilmiş, hammal diye kaydedilen bu kişilerin İstanbul'da dönemin meşhur külhanbeyleri olduğu ileri sürülmektedir²⁶⁶.

²⁶¹ Külliye hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bak. ve Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul, 1994, s. 519-522

²⁶² Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleyman Besîm Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi...*, s. 290.

²⁶³ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 104.

²⁶⁴ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 438.

²⁶⁵ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi...*, s. 35,174.

²⁶⁶ Reşad Ekrem Koçu, "Çinili Hamam", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul, 1965, s. 4011-4012.

1908-1909 tarihinde faal ve iyi durumda olduğu belirtilen hamamın 1923 yangınından sonra bir süre kapatılmıştır²⁶⁷. Zaman içerisinde harap olan hamamın uzun süre kapalı kaldıktan sonra 1947’de erkekler kısmı açılmıştır²⁶⁸. Özel mülkiyete geçtikten bir süre sonra 1963-1964’te esaslı biçimde onarım geçirdiği belirtilmektedir²⁶⁹. Bu onarım sonrası kadınlar kısmı da açılmıştır²⁷⁰.

Eser hakkında bir diğer tarihi bilgi Pervititch sigorta haritalarından edinilebilmektedir. 1930 tarihli haritada hamam ve dört büyük kubbesi ve çevresiyle birlikte çizilmiştir (Şekil 23).

İ.Hakkı Konyalı eserinde hamamla ilgili bölümü ele alırken on iki sene önce (1965) eserin Tokatlı Ruşen Küçük tarafından satın alındığını, hala kendisinin işlettiğini, kubbe kurşunlarının yok olduğunu, eserin kurtarılması gerektiğini yazmaktadır²⁷¹.

Eser Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı genel kararı ile tescil edilmiştir (Ek 6).

Resim 120: Çinili Hamamı
Kuzey Cephesi Genel

Resim 121: Çinili Hamamı Erkekler Kısımının
Girişi (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

²⁶⁷ Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Çinili Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bak. ve Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul, 1994, s. 520.

²⁶⁸ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 103.

²⁶⁹ Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Çinili Külliyesi”..., s. 520.

²⁷⁰ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 103.

²⁷¹ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 439.

Yapının İncelenmesi

Çifte hamam olarak planlanan hamam bugün çalışır durumdadır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olarak tasarlanmıştır. Kadınlar kısmının girişi güney cephede yer alırken, erkekler kısmının girişi doğu cephenin sol köşesinden sağlanmaktadır. Hamamın külhanı ve su deposu kuzey cephede yer alır (Resim 120).

Cepheler

Doğu cephede erkekler kısmının girişi bulunur (Resim 121). Cephenin sol tarafında bulunan soyunmalık kısmından girişi sağlanır. Geniş dikdörtgen kapının iki yanında birer pencere, üstte ise basık kemerli dört pencere bulunmaktadır. Soyunmalık kısmı asıl hamam hizasından yaklaşık bir metre dışa taşkın durumdadır. Dışa taşan kısmın yan yüzünde bir pencere ve tuvalet pencereleri bulunmaktadır. Hem soyunmalığın hem de asıl hamam kısımları dıştan sıvalı ve boyalıdır.

Resim 122: Çinili Hamamı, Güney Cephe, Kadınlar Kısmı Girişi

Resim 123: Kuzey Cephe, Külhan, Su Deposu ve Odunluk Kısımları

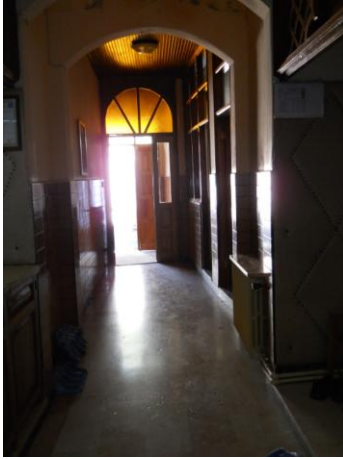
Hamamın güney cephesinde erkekler ve kadınlar kısmının soyunmalık kısımlarının cephelerinde sivri kemerli birer pencere bulunur. Güney cephenin sol tarafında kadınlar kısmının dışa taşkın ve kemerli girişi yer alır (Resim 122).

Batı cephede, kadınlar kısmının soyunmalık kısmında üstte bir sivri kemerli pencere, altta mazgal demirli iki pencere bulunur.

Hamamın kuzey cephesinde külhan ve müştemilat bölümleri yer alır (Resim 120).

İç Mekân

Erkekler kısmına doğu cephenin solundan girilir. Dar bir koridordan geçilerek fıskiyeli, aydınlık feneri olan kubbeli soyunmalık bölümüne ulaşılır. Sivri kemerli derin troplarla kubbeye geçiş sağlanırken, köşelerin arasındaki alanlarda sivri kemerli alınlıkla görsel bütünlük sağlanmıştır. Dar giriş koridorunun solunda yazıhane bulunur. Sağda koridor bitiminde mutfak olarak kullanılan bir kısım yer alır. Soyunmalık kısmının ortasında kat kat kademeli olarak daralan mermerden fıskiye bulunur (Resim 125). Soyunmalığın girişinin karşısında ve üst katta ahşap bölmeli soyunma kabinleri sıralanır. Üst kata iki tarafa doğru kıvrılan mermer basamaklarla çıkılır. İlk kısım basamak çıkıldıktan sonra dilim kemerli bir açıklıkla dar bir koridor geçilerek doğu tarafına çıkış sağlanır (Resim 125).

Resim 124: Çinili Hamam- Erkekler Kısmı Giriş Koridoru

Resim 125: Çinili Hamam- Erkekler Kısmı Fıskiyeli Havuz

Resim 126: Çinili Hamam Erkekler Soyunmalık Kısmı Kubbesi

Ilıklık kısmına sivri kemerli kavisli bir ön bölümden, kademeli olarak daralarak girişe ulaşılır. Ilıklığa açılan kemerli girişin üstünde sivri kemerli alınlık ve huni biçimli buhar bacası bulunur. Ancak şimdiki haliyle bu bölümün dışarıyla bir bağlantısı yoktur.

Resim 127: Çinili Hamam-Erkekler Kısmı
Soyunmalık Fıskiyesi Havuz

Resim 128: Çinili Hamam Erkekler
Soyunmalık Kısmı Hamam Girişi

Ilıklık ortada kubbe ile örtülüdür. Sağında mermerle ayrılmış yaklaşık 2 metre yükseklikte üç bölmeli halvet bölümleri bulunur. Bu bölümün üstü aynalı tonozla örtülüdür. En dipte basamakla inilen basık tonozlu tuvalet bölümleri bulunur. Girişin solunda aynalı tonoz örtülü, sekilerin dolandığı, üç kurnalı bir bölüm yer alır. Solda soyunmalık duvarında iki tane sivri kemerli, sağda karşılıklı sivri kemerli birer niş açılmıştır.

Ilıklıktan, sivri kemerli bir açıklıktan sıcaklık bölümüne geçilir. Ortada enine dikdörtgen bir göbek taşı bulunur. Sıcaklık merkezde fil gözlerinin açıldığı, sivri kemerli derin tromplarla geçilen büyük bir kubbe ile örtülüdür. Sivri kemerli trompların arasında kalan bölümlerde sivri kemerli alınlıklarla görsel bütünlük sağlanmıştır. Köşelerde trompların altında, mermer bloklarla sınırlandırılmış üç kurnalı halvet üniteleri yer alır. Bu köşe halvetlerinin arasında kalan alanlarda, giriş kısmına dek gelen alan hariç, yine mermer blokla ayrılmış iki bölmeli, birer kurnalı tek kişilik yıkanma bölümleri bulunur.

Resim 129: Çinili Hamam
Ilıklık Yıkanma Bölümleri
ve Helâ

Resim 130: Ilıklık Orta kubbe ve Yan Tonoz
Örtüleri

Köşe halvetleri sınırlandıran mermer üniteler yaklaşık 2,5 metre yüksekliğindedir. Girişleri bir taç kapı gibi yüksek tutulmuş ve basık kemerli giriş verilmiştir. Birer kurnalı yan birimlerle mermer bloklar kesintisiz bir şekilde sıcaklığı dolaşır.

Resim 131: Çinili Hamam- Sıcaklık Bölümü

Resim 132: Sıcaklık Halvet Bölümü

Kadınlar kısmının girişi kesme taştan, dışa taşkın, dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Ard arda üç basık kemerli kapıdan geçilerek soyunmalık kısmına ulaşılır. Soyunmalık kısmı plan özellikleri itibarıyla erkekler kısmının soyunmalık kısmına benzemektedir. Erkekler kısmındaki fiskiye burada yoktur.

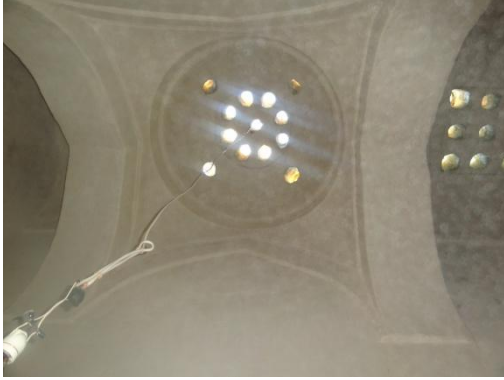

Resim 133: Çinili Hamam- Kadınlar Kısmı Girişi

Resim 134: Çinili Hamam Kadınlar Kısmı Soyunmalık

Sivri kemerli bir açıklıkla girilen hamamın ılıklik kısmı ortada kubbe yanlarda aynalı tonozlu birimlerin bulunduğu bir plan arz eder (Resim 135). Sağda yaklaşık iki metre yükseklikte mermerlerle üç bölüme ayrılan yıkanma bölümü yer alırken, solda benzer şekilde mermerlerle ikiye ayrılmış yıkanma bölümü ve helâ bulunur (Resim 136, 137).

Resim 135: Çinili Hamam- Kadınlar Kısmı Ilıklık Örtü Sistemi

Resim 136: Çinili- Kadınlar Ilıklık Yan Yıkanma Bölümü ve Helâ Girişi

Kadınlar kısmının sıcaklığı merkezde kubbe dört köşede kubbeli köşe hücreli ve dört eyvanlı bir özellik sergiler (Resim 138). Merkezdeki kubbeye pandantiflerle geçiş sağlanırken köşe hücrelerdeki kubbelerle tromplarla geçiş sağlanır. Köşe hücrelerin aralarında kalan eyvan bölümleri de önlerine yetmiş cm mermer blokla konularak

sınırlandırılmıştır (Resim 139, 140). Köşe hücrelerde ve eyvan ünitelerinde üçer kurna bulunur. Sıcaklığın ortasında sekizgen planlı bir göbek taşı bulunur.

Resim 137: Çinili Hamam- Kadınlar Kısım ılık ık Örtü Sistemi

Resim 138: Çinili- Kadınlar Kısım Sıcaklık Girişinden İç Mekân

Resim 139: Çinili Hamamı Kadınlar Kısım Sıcaklık Mekânı

Resim 140: Çinili Hamamı Kadınlar Kısım Sıcaklık Eyvan Girintisi

Süsleme

17.yy.da inşa edilen Çinili Hamam'da çiniye rastlanmamıştır. Soyunmalık kısımlarında hamama giriş bölümü dikdörtgen bir çerçeve olacak şekilde fayansla kaplanmıştır. Erkekler kısmında soyunmalık kısmının ortasında yer alan mermer fiskiye yapıdaki en önemli mimari plastik unsurdur (Resim127). Kare bir havuz ve yukarı doğru daralan üç katlı mermer blok ve her katın kenarları içbükey olarak oyulmuştur. Üstten akan su bu kanallarla aşağıya akarak bir görsellik kazanır. Soyunmalığın ikinci kat kabinlerinin üzeri palmet formu ahşap malzemeyle ele alınmıştır (Resim 134).

Erkekler kısmının kurnalarının bazılarında dış bükey yüzeylerde baş aşağı kabartma bitki motifleri yer alır (Resim 142). Sıcaklık mekânında mermerden yıkanma hücrelerinin giriş kısımlarının üstü çatı formu ve dikdörtgen silmeler içine alınmıştır. Hafif malzemenin üst sınırında boylu boyunca palmet ve rumeli bir friz dolaşmaktadır (Resim 132).

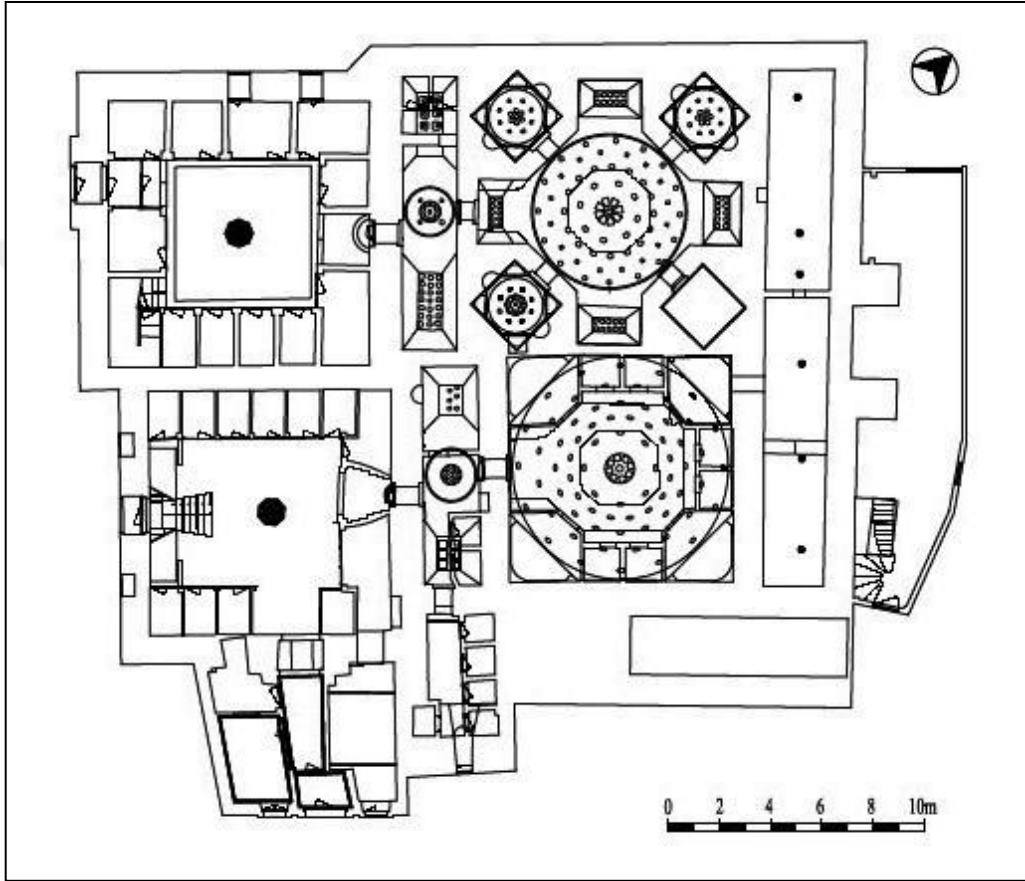
Kadınlar kısmının girişi dikdörtgen silmelerle çerçevelenmiş ve hafif dışa taşkın bir şekilde ele alınmıştır (Resim 122). Bu kısmın soyunmalığında üst kat kabinlerinin üzeri sıralı şekilde, erkekler kısmında olduğu gibi küçük, büyük olmak üzere palmet formu ahşap malzemeyle hareketlendirilmiştir (Resim 126).

Resim 141: Çinili Hamam, Külhan Girişi

Resim 142:Çinili Hamam, Kurna

Şekil 24: Mahpeyker Kösem Valide Sultan Hamamı-Çinili Hamamı

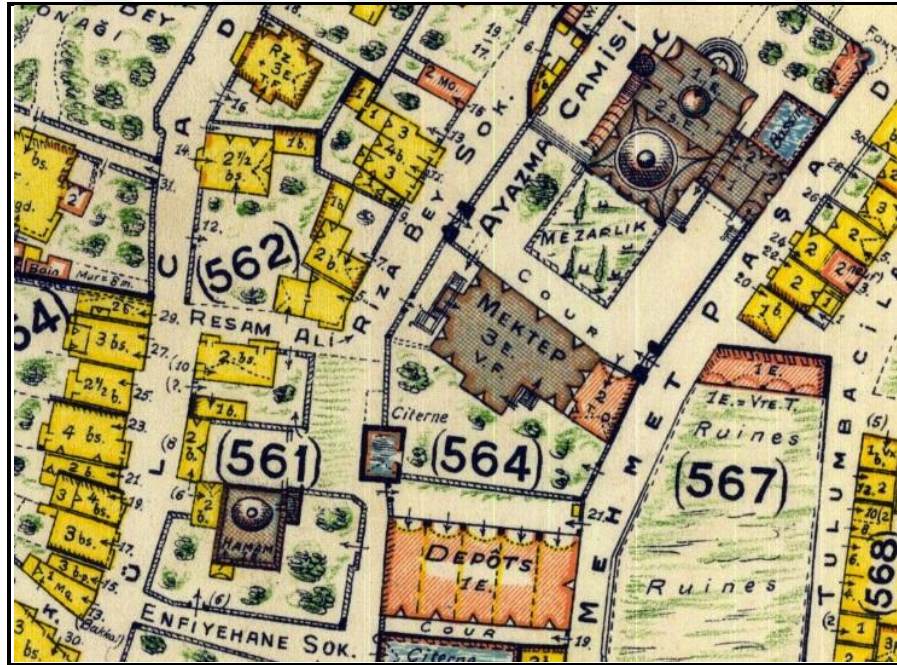
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

3.2.8. Ayazma Hamamı

Yeri ve Konumu

Hamam, Üsküdar Ayazma Mahallesi 21 pafta, 377 ada ve 1 parselde bulunmaktadır. Ayazma Camii ile Ayazma İlköğretim Okulu'nun güneydoğusunda Ögdül Sokak ile Enfiyeciler Sokak arasında yer alır (Şekil 25). Ayazma Camii'nin güneydoğusunda kalan hamamla caminin arasında Sokullu Mehmed Paşa İlkokulu bulunur. Hamamın doğusunda bugün yok olma aşamasında olan, sadece temel kalıntıları anlaşılabilen medrese bulunmaktadır. Bugün harap durumdaki hamamın bir bölümü oto yıkama olarak kullanılmaktadır.

Şekil 25: Ayazma Hamamı Konumu (59 No.lu Pervititch Harita Detayı)

Tarihçesi

Harap durumda bulunan eserde kitabeye rastlanılmamıştır. Eserin hangi dönemde yapıldığı tartışmalıdır.

Hadikatü'l Cevami'de Ayazma Camisi'nin²⁷² karibinde bir mektep ve tek hamam olduğu belirtilmektedir²⁷³. Topkapı Sarayı arşivinde 1137 No.da kayıtlı inşaat defterinde 1758 tarihli bilgi notunda yapılan harcamadan eserin daha eski bir tarihten bu yana var olduğuna işaret edilmektedir. Eserin Ayazma sarayıyla birlikte yapıldığı ve saray sakinlerinin hizmetine sunulduğu ileri sürülmektedir. Hamamın 1760'ta yılında Ayazma Vakfı tarafından tamir edilerek halka açıldığı kaydedilir²⁷⁴. Hadika yazarının belirttiğinin aksine eserin 3. Mustafa tarafından yapılmadığı, Fatih veya Kanuni döneminden kalma olduğu ve 3. Mustafa tarafından onarımının yapıldığı belirtilmektedir²⁷⁵.

Semavi Eyice camiye vakıf olarak bir hamam, çok sayıda dükkân ve han yaptırdığını; caminin müstemilatında bulunan sıbyan mektebi, hamam ve muvakkithanenin yıkıldığını belirtir²⁷⁶.

Ayazma Sarayının bulunduğu alanın padişah 3. Mustafa'nın mülkiyetine geçtikten sonra aralarında hamamın da bulunduğu birçok yapıyla şenlendirildiği ileri sürülür.²⁷⁷ Benzer bir yaklaşımı İbrahim Hakkı Konyalı da ortaya koyarken, hamamın kubbelerinin çöktüğünü, sadece duvarlarının kaldığını, külhanından yok olduğunu ortaya koyar²⁷⁸.

Hamamın I. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik sıkıntılardan dolayı işletemez hale geldiği ve terk edildiği belirtilirken bir süre enfiye imalathanesi olarak da kullanıldığı ileri sürülür²⁷⁹. 1974'den sonra özel mülkiyete geçen²⁸⁰ hamam bugün harap durumda ve bir bölümü oto yıkama olarak kullanılmaktadır.

²⁷² Ayazma Camii hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Semavi Eyice, "Ayazma Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt:1, 1993, s. 471-472

²⁷³ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi...*, s. 595.

²⁷⁴ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 42-43

²⁷⁵ Ibid, s. 43.

²⁷⁶ Semavi Eyice, "Ayazma Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 1, (der. İlhan Tükeli), Kültür Bakanlığı ve TTK Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s.471.

²⁷⁷ Murat Yıldız, "Geçmişten Bugüne Üsküdar Ayazma Mahallesi'nde Yapı Mekân İlişkisi", *History Studies, A Tribute to Prof. Dr. Halil İnalcık*, Volume 5, Issue 2, 2013, s.580.

²⁷⁸ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 436-437.

²⁷⁹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 41-43.

²⁸⁰ Gülhan Benli, "Üsküdar Hamamları...", s. 625.

Resim 143: Ayazma Hamamı,
Güneybatı'dan (İst. 6 No.lu KVKBK
Arşivi)

Resim 144: Ayazma Hamamı
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

İlk halinde yığma taştan yapıldığı belirtilen eserin III. Mustafa tarafından yapılan onarımda ve ilave edilen bölümlerde ince tuğla kullanıldığı kaydedilir²⁸¹.

Reşad Ekrem Koçu'nun 1960 tarihli İstanbul Ansiklopedisinde hamamla ilgili olarak Üsküdarlı Vâsıf Hoca'dan aldığı notlardan hamamın 30 yıldan beri kapalı olduğunu belirterek, Temmuz 1946 tarihini not düşmektedir²⁸².

Hamam 14 Nisan 1973 tarihli Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulunun toplantısıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Yapının İncelenmesi

Bugün harap durumda olan hamam tek hamam tipinde ve kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Yapının örtü sistemi ayakta değildir. Eserin doğu ve kuzey cephesinde dış duvarlarda taş tuğla karışık yığma duvar örgüsüne sahipken, iç yüzeylerde ağırlıklı olarak tuğla örgü dikkat çekmektedir (Resim 146,148). Külhanı güneyde ve tonoz örtülü olarak kısmen ayakta (Resim 147).

²⁸¹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 43.

²⁸² Reşad Ekrem Koçu, "Ayazma Hamamı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, 1960, s.1511.

Cepheler

Hamam harap durumda olduğundan cephelerin bütünlüğü büyük oranda bozulmuştur. Hamamın kuzey cephesi ve doğu cephesi ılıklik duvarı kısmen ayaktaadır. Bugün hamamın doğu duvarının yıkılmasıyla yaklaşık 1,5 metre yükseklikte, 1 metre genişliğinde bir açıklık bulunur (Resim 146). Cephenin solunda külhan kısmının doğu duvarı yıkıldığında külhana giriş sağlanabilmektedir.

Resim 145: Ayazma Hamamı, Güneydoğu'dan

Resim 146: Ayazma Hamamı, Doğü Cephe

Soyunmalık kısmı yıkıldığından kuzey cephede ılıklik duvarı karşımıza çıkar. Sivri kemerli niş ve altında enine dikdörtgen küçük bir niş cephede belirgin unsurdur (Resim 150). Ayrıca soyunmalık kısmının duvar izi olarak değerlendirilebilecek duvar parçaları cephede kalmıştır.

Resim 147: Ayazma Hamamı, Doğü Cephe Yıkılan Külhan Kısmı

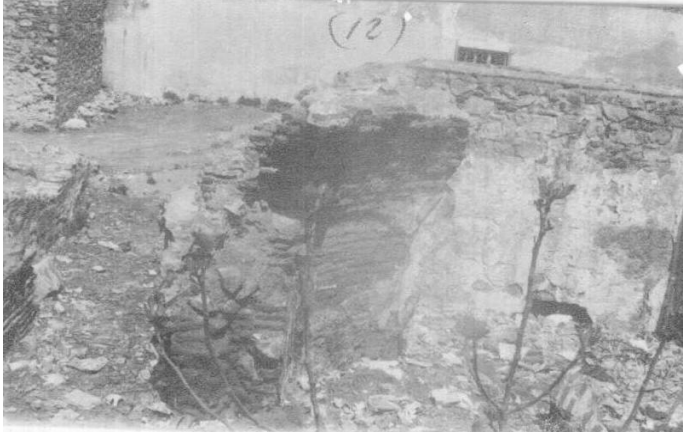

Resim 148: Ayazma Hamamı Sıcaklık Bölümü, Halvet Hücresi

Hamamın batı cephesi sokak tarafındaki dükkânlara bitişiktir. Güney cephede bugün oto yıkama işletmesinin yazıhanesi bulunur (Resim 145).

İç Mekân

Tek hamam olarak inşa edilen eser dikdörtgen planlı bir soyunmalık ve devamında kuzey güney doğrultuda uzanan ılıkılık ile doğu tarafında yapı bütünlüğünün dışına taşmış bir biçimde halvet üniteleri, güneyde sıcaklık ve külhandan oluşan bir özellik sergiler. Sıcaklık bölümü kubbesi yıkılmıştır. Beden duvarları kısmen ayaktadır (Resim 148). Üç köşede halvet üniteleri yer almaktadır. Köşe hücrelerin geçiş öğeleri olan tromp kullanılmıştır. Bu bölümlerin üzerinin kubbe ile örtüldüğü zamanında yapılan çizimlerden anlaşılmaktadır. Arada kalan bölümler eyvan ünitesi olarak değerlendirilir (Şekil 26).

Resim 149: Ayazma Hamamı, Halvet
Hücresi (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 150: Ayazma Hamamı,
Ilıklık Duvarında Niş

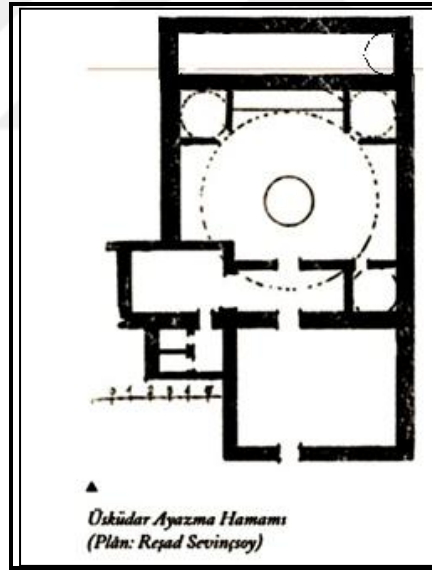
Sıcaklığının güney duvarında su deposuna bağlantıyı sağlayan mermerden sivri kemerli bir açıklık bulunur. Kubbeye geçiş öğesi olarak kullanılan tromplarla aynı hizada sivri kemerli sağır alınlıklar sıcaklığı duvarlarını dolaşır. Yer yer iki sıra olan bu sivri kemerli alınlıklar farklı dönemlere dair müdahalelerin verileri olarak değerlendirilebilir (Resim 148).

Eserin tescil edildiği dönemden kalma kurul arşivindeki fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla eser o dönemde de haraptır. Eserin bir bölümünün üzerine bir konut inşa edilmiştir (Resim 151)

Eser sıcaklığın bu biçimlenişiyle aksiyal dört eyvanlı ve köşe halvetli tip olarak tanımlanan gruba girmektedir.

Resim 151: Ayazma Hamamı Genel Görünüş (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Şekil 26: Ayazma Hamamı Planı(Reşad Sevinçsoy'dan İşlenerek)

Süsleme

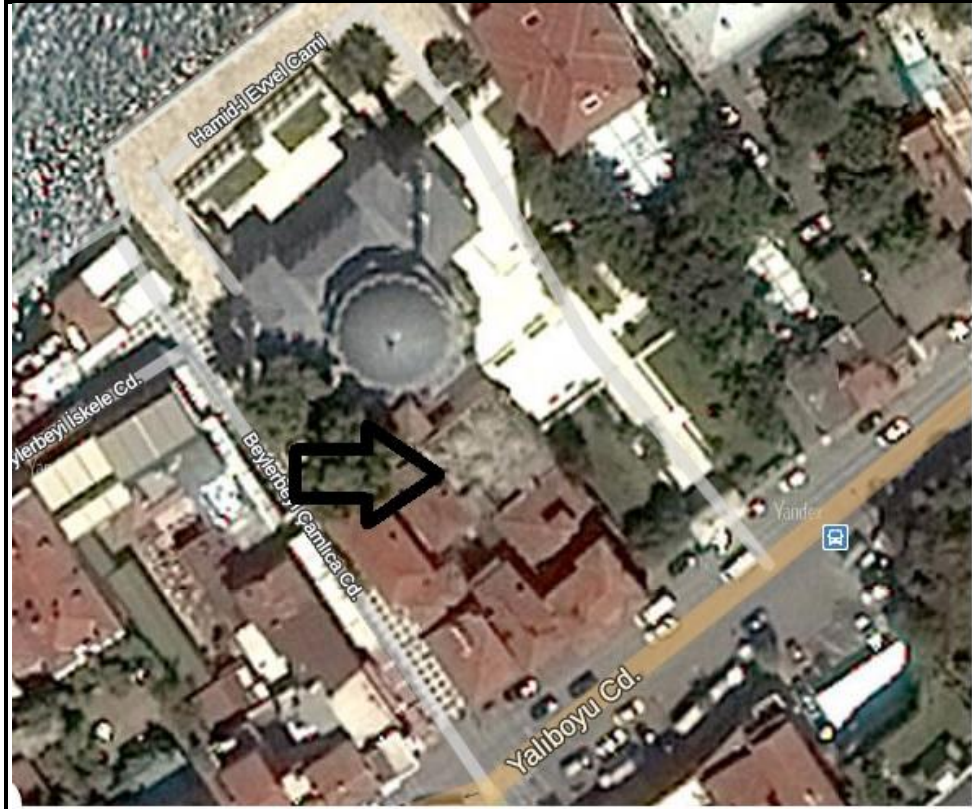
Hamamı harap halde olduğundan günümüze kurnalar ve iç düzenine dair pek bir veri kalmamıştır. Eser tuğla malzemeyle inşa edildiğinden, içte tromp ve kemerlerin inşasında tuğlaların farklı dizilmesiyle görsel hareketlilik söz konusudur (Resim 148).

3.2.9. Beylerbeyi Hamamı

Yeri ve Konumu

Hamam, Üsküdar Beylerbeyi Mahallesi'nde; 766 ada 20 parselde yer alır. Üsküdar'dan Beykoz istikametine sahil yolu takip edilerek gidildiğinde Beylerbeyi'nde Yalıboyu Caddesi üzerinde bulunur. Hamid-i Evvel Camisi'nin (Beylerbeyi Camii) caddeye bakan avlu girişinin solunda yer almaktadır (Şekil 127; Resim 155). Hamama caddeye açılan, yan bina ile hamam arasındaki dar koridordan geçilerek ulaşılır.

Şekil 27: Beylerbeyi Hamamı Konumu(Yandex Haritalar- 14.09.2016)

Tarihçesi

Yapıda kitabeyle rastlanmamıştır. Eserin I. Abdülhamid tarafından annesi Rabia Sultan adına inşa ettirdiği Hamid-i Evvel Camii ve külliyesi ile beraber H. 1192 M. 1778 tarihinde inşa edildiği belirtilmektedir. Külliye'nin Mimarı Tahir Ağa'dır²⁸³. Bina emini Mehmed Efendi'dir²⁸⁴. Hadikat-ül Cevâmî'de Beylerbeyi caminin mihrap duvarına bir hamam-ı ali yapıldığı ve nadir bir eser olduğundan bahsedilmektedir²⁸⁵.

Eserin 1961'de mülk sahibi Feridun Ersözlü tarafında işletildiği belirtilmektedir²⁸⁶.

Hamam GEEAYK tarafından 19.04.1974 tarih ve 7759 sayılı kararla tescil edilmiştir (Ek 9).

Yapının İncelenmesi

Hamam tek hamam tipindedir. Caddeye dik, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Dönüşümlü olarak haftanın farklı gün ve saatlerinde kadınlara ve erkeklere hizmet vermektedir.

Resim 152: Beylerbeyi Hamamı,
Doğudan Genel Görünüm

Resim 153: Beylerbeyi Hamamı,
Hamam Kısım Örtü Öğeleri

²⁸³ Selçuk Mülayim, "Beylerbeyi Cami ve Külliyesi", *DİA*, Cilt:6, 1992 s.75; M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, ..., s. 66.

²⁸⁴ Rezan Çelebi, "Beylerbeyi Hamamı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, 1994, s.205.

²⁸⁵ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 437.

²⁸⁶ Reşad Ekrem Koçu, "Beylerbeyi Hamamı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:5, 1961, s. 2684.

Cepheler

Hamama giriş güneyde cadde üzerinde dar bir koridor geçilerek batı cephesinden sağlanmaktadır (Resim 158). Hamam güney cephesinde bir konut ile bitişik durumdadır.

Resim 154: Beylerbeyi Hamamı,
Batıdan Görünüm

Resim 155: Beylerbeyi Hamamı,
Doğudan Genel Görünüm

Hamamın batı cephesinde bitkisel ve geometrik bezelemeli bir ahşap kapıdan giriş sağlanır (Resim 170). Girişin kuzeyinde külhan ve su deposu ile hamamcı odası bulunur.

Hamamın doğu cephesi caminin avlusuna bakar (Resim 157). Cephenin solunda soyunmalık kısmında üç pencere açıklığı yer alır. Basık kemerli bu açıklıklar dışında cephe sağır ve sıvalıdır.

Resim 156: Beylerbeyi Hamamı,
Kuzeydoğudan

Resim 157: Beylerbeyi Hamamı, Doğu
Cephesi

Hamamın kuzey cephesinde hamam ile cami arasında kalan alanda kemerli bir kapı açıklığı ve üstünde bir konut yer alır (Resim 156). Kuzey cephenin sağ tarafında abdest muslukları bulunmaktadır.

İç Mekân

Yapıya caddeye bakan ve hamam ile yan bina arasındaki dar koridordan geçilerek girilmektedir (Resim 158). Soyunmalık bölümü ahşap çatılı ve aydınlık fenerlidir. Aydınlık fenerinde dört yönde açılan pencerelerle içeriye ışık sağlanmaktadır (Resim 160). İki yönde ahşap bölmelerle sınırlandırılmış soyunma kabinleri ve girişin iki yanında yazıhane olarak kullanılan birimler bulunur (Resim 159). Soyunmalıkta ılıklik girişinin sağında geniş tekneli bir lavabo bulunmaktadır.

Resim 158: Beylerbeyi Hamamı, Giriş Cephesi

Resim 159: Beylerbeyi Hamamı, Soyunmalık

Kemerli bir açıklıktan ılıklik bölümüne girilir. Giriş aksı üzerinde, ortada beşik tonoz örtülü hol bulunur. Sağdaki bölümler geniş bir kemerle bu hole bağlanır (Resim 162). Bu sağdaki bölümde birinin önü kapalı çapraz tonoz örtülü iken, diğeri önü açık olmak üzere beşik tonozla örtülü, sekilerin dolaştığı kurnalı iki kısımdan oluşur. Önü açık olan bu beşik tonozlu kısım orta holden yaklaşık bir buçuk metre yükseklikte bir setle ayrılır (Resim 161). Soldaki bölümde tonozlu bir halvet hücresi ile yanında aynalı tonozlu bir koridorla geçilen helâ ve halvet hücreleri yer alır. Bu bölümdeki tonoz yüzeylerinde aynalı tonozun yüzeyi damla motifi oluşturacak şekilde biçimlendirilmiştir (Resim 164).

Resim 160: Beylerbeyi Hamamı,
Soyunmalık Aydınlık Feneri

Resim 161: Beylerbeyi Hamamı, Ilıklık
Sağdaki Bölüm

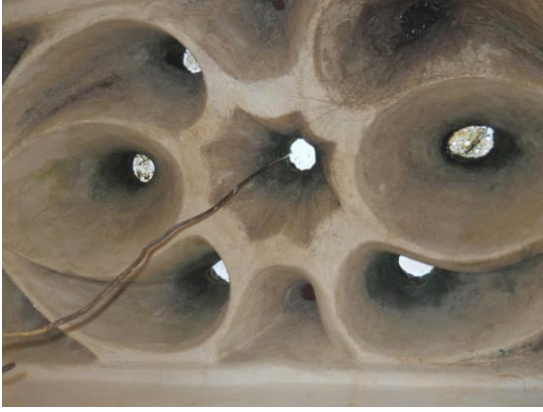
Bu ilk bölümün devamında birinci sıcaklık bölümüne ulaşılır. Ortada beşik tonoz örtülü bir hol ve solda sauna olarak kullanılma üzere dizayn edilmiş yaklaşık kare ölçülerde kubbeli bölüm, sağda da kubbeli, kurnalı ikinci bir halvet ünitesi bulunur. Kubbelere geçiş pandantiflerle sağlanır. Soldaki bölümün duvar yüzeyleri iki kademeli sağır kemerlerle hareketlendirilmiştir.

Resim 162: Beylerbeyi Hamamı, Ilıklık
Sağdaki Bölüm Örtü Öğeleri

Resim 163: Beylerbeyi Hamamı,
Ilıklık Kubbeye Geçiş

Resim 164: Ilıklık Halvet Hücresi Örtü
Öğesi

Resim 165: Sıcaklık Kubbesi

Bu bölümün devamında köşeleri pahlı dikdörtgen planlı göbek taşının bulunduğu ikinci sıcaklığa geçilir. Yuvarlak kemer ve üstünde dilimli alınlıkla geçiş sağlanan sıcaklık, ortaya atılmış bir sivri kemerle iki kubbeli olarak ele alınmıştır. Kubbelere pandantifle geçiş sağlanır. Kubbeli bölümlerde ikisi yan duvarlarda birer tane karşılıklı olmak üzere sekilerde dörtder kurna bulunur. Solda kubbeli kısmın kemer hizasına gelen kısımda seki sınırlarına birer spiralli ince mermer parça duvara monte edilmiştir.

Resim 166: Beylerbeyi Hamamı,
Kuzeybatı'dan Örtü Öğeleri

Resim 167: Beylerbeyi Hamamı, Örtü
Öğeleri

Sıcaklık bölümünde sağdaki kubbenin altında iki halvet bölümün bulunduğu yapının daha önce çıkarılan planlarından anlaşılmaktadır²⁸⁷. Bugün bu iki halvet bölümü yoktur.

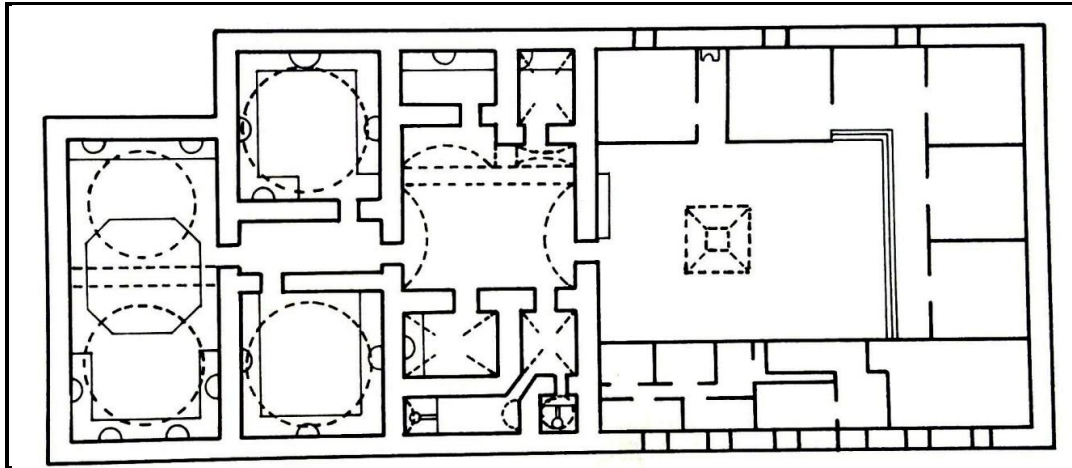
Sıcaklık bölümünde duvar dipleri boyunca sekilerin üzerine oturtulan kurnaların dışbükey yüzlerinde rumili, palmetli kabartmalar yer almaktadır (Resim 28).

Resim 168: Beylerbeyi Hamamı, Soyunmalık Kısım Örtü Öğeleri

Resim 169: Beylerbeyi Hamamı, Soyunmalık Kısım, Ayaklı Saat

Şekil 28: Beylerbeyi Hamamı Planı (Rezan Çelebi, Düünden Bugüne İst. Ans.)

²⁸⁷ Kurul Arşivinde ve Nermi Haskan'ın İstanbul Hamamları adlı eserinde "Hüsni" tarafından çizildiği belirtilen planda bu iki küçük halvet vardır. Ancak incelediğimizde bu yönde bir veriye rastlamadık. Bakınız: M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, TTOK Yay., İstanbul, 1995, s. 67.

Süsleme

İncelediğimiz hamamlar içinde süsleme bakımından en zengin eser Beylerbeyi Hamamı'dır. Hamam dıştan sıvalı olduğu için malzemeden kaynaklı görsel boyut hakkında fikir sahibi değiliz.

Hamamın ahşap giriş kapısının döneminden kalıp kalmadığı bilinmese de tarihi bir özelliğe sahip olduğu belirtilebilir. Kademeli olarak üç sıra girinti oluşturan dikdörtgen çerçeveye alınmış dört parça ve içlerinde bitkisel motifler kabartma olarak işlenmiştir. Üstteki iki dikdörtgen çerçevenin üstünde bir çatı gibi ters “v” olarak bu dikdörtgen çerçeveyi örtmektedir. Bu çatı formunun altında ve üstünde yine bitkisel bezemeler bulunur. Yine dikdörtgen çerçevelerin arasında ve kapı kanatları birleştiğinde dışa bakan yüzde ince bir şerit halinde bitkisel bezemeler düşey olarak yer alır (Resim 170, 171).

Resim 170: Beylerbeyi Hamamı,
Ahşap Giriş Kapısı

Resim 171: Beylerbeyi Hamamı,
Giriş Kapı Detayı

Hamamın soyunmalık kısmında ahşap soyunma kabinleri yer alır. Yazıhane olarak kullanılan kısımlarda renkli camların varlığı dikkat çeker. Tarihi özelliği olan ahşap bir saat da yine bu bölümdeki bir diğer unsurdur. Rakamları Arap harfleriyle yazılan saat düşey dikdörtgen ve yaklaşık iki metre boyundadır (Resim 169). Soyunmalığın ılıklik

duvarında lavabonun üstünde ahşap çerçeveli bir ayna bulunmaktadır. Çerçevenin üst kısmı yüksek kabartma bitkisel bezeme oyma olarak işlenmiştir (Resim 173).

Hamamın ılıklik kısmında halvet ve helâ ünitelerinin üzerini örten tonoz yüzeylerine açılan filgözleri damla formu verilerek biçimlendirilmiştir (Resim 164, 172). Damla motifleri bir bütünlük verecek şekilde ele alınmıştır. İnce bir işçilikle ele alınan tonoz yüzeyi damla motiflerinden bir çiçek oluşturulduğu kanısını uyandırır (Resim 164,165). Merkezde yıldız şeklinde bir filgözü ve bunu iki taraftan kuşatan damla motiflerinin oluşturduğu bir düzen söz konusudur. Bu biçimlenişin barok bir karaktere sahip olduğu belirtilebilir.

Resim 172: Beylerbeyi Hamamı Ilıklık Halvet Hücre Örtüsü

Resim 173: Beylerbeyi Hamamı Soyunmalık Ayna Çerçevesi

Hamamdaki kurnaların döneminden kaldığı belirtilebilir. Kurnaların dışbükey yüzlerinde iki tarafta rumi ve palmet motifleri kabartma şeklinde işlenmiştir (Resim 174).

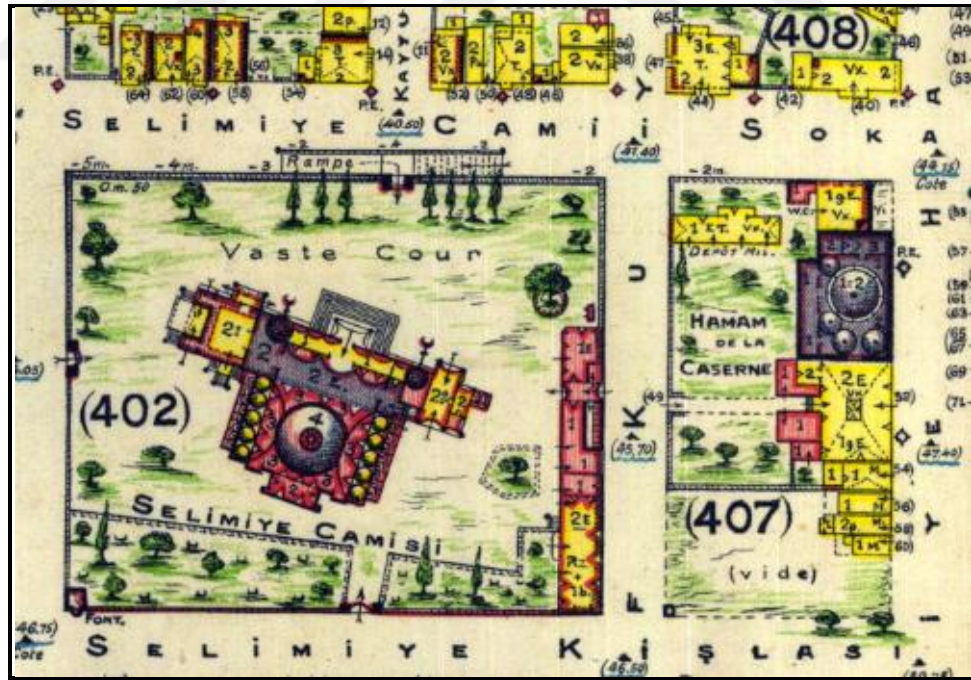
Resim 174: Beylerbeyi Hamamı- Kurnalar

3.2.10. Selimiye Hamamı

Yeri Ve Konumu

Üsküdar Selimiye Mahallesi'nde; 2 pafta, 330 ada ve 2 parselde yer alır. Selimiye Camisi hamamının güneyinde kalmakta ve Şerif Kuyusu Sokak ile hamamdan ayrılmaktadır. Tek hamam olarak inşa edilen hamamın kuzeyinde Selimiye Hamam Sokak ve çaprazında Selimiye Muhtarlığı bulunmaktadır. Hamamın etrafı doğuda, batıda ve güneyde ihata duvarı ile çevrilidir. Bugün harap durumda olan ve kullanılmayan hamam metruk durumdadır.

Şekil 29: Selimiye Hamamı Konumu
(51 No.lu Pervititch Sigorta Harita Detayı)

Tarihçesi

Eserde kitabeye rastlanılmamıştır. Hamam H. 1220, M. 05.04.1805 tarihinde tamamlanan Sultan Selim Han'ın (3.Selim) banisi olduğu Selimiye Külliyesi'nin²⁸⁸ bir birimi olarak inşa edilmiştir²⁸⁹. Mülkiyeti vakıflara, Selimi Salih Vakfı'na aittir²⁹⁰. Hamamla ilgili bir diğer iddia 3. Selim tarafından Nizam-ı Cedid askerlerinin yıkanması için Selimiye Kışlası ile beraber inşa edildiği iddiasıdır²⁹¹. Ayrıca Selimiye Kışlası'nın bir eklentisi olduğu ileri sürülmektedir²⁹².

Selimiye Kışlasının Birinci Ordu Komutanlığına bağlanmasından sonra bir süre kışla hamamı olarak kullanılmıştır²⁹³.

Hamam Pervititch haritalarında ait olduğu Selimiye Cami ile birlikte detaylı olarak çizilmiştir. Hamam “Hamam de la caserne” olarak anılarak, kışla hamamı olduğu vurgulanmaktadır(Şekil 29).

Hamam ve müstemilatı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.04.1973 tarih 7086 genel sayılı kararıyla tescil edilmiştir (Ek 11).

Soyunmalık kısmı betonarme olarak yakın zamanda yapılan hamamın diğer kısımları modern harçla dıştan sıvalıdır. Sıvanın döküldüğü yerlerde taş tuğla nöbetleşe kullanılarak yığma duvar tekniğiyle inşa edildiği anlaşılmaktadır (Resim 177).

Yapının İncelenmesi

Hamam, tek hamam tipinde; soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık ve külhanla biçimlenen bir düzende dikdörtgen bir plan arz eder.

Cepheler

Hamamın girişi doğu cepheden sağlanmaktadır. Cephesinin ortasında dikdörtgen bir kapı açıklığı yer alır.

²⁸⁸ Külliye hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: M.Gözde Ramazanoğlu, “Selimiye Cami ve Külliyesi”, *DİA*, Cilt:36, 2009, s. 434-436

²⁸⁹ Ayvansarayî Hüseyîn Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l Cevâmi...*, s. 596.

²⁹⁰ İstanbul 6. KTVKK'nin Arşivi

²⁹¹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 265.

²⁹² Şinasi Akbatu, “İstanbul Hamamları”, *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul 1973 İl Yıllığı*, s. 494.

²⁹³ M.Gözde Ramazanoğlu, “Selimiye Cami ve Külliyesi”, *DİA*, Cilt:36, 2009, s. 436.

Resim 175: Selimiye Hamamı, Batıdan Genel Görünüm

Resim 176: Selimiye Hamamı, Kuzeyden Genel Görünüm

Güney cephede soyunmalık cephesinde altta ve üstte enine dikdörtgen dört küçük pencere yer alır. Soyunmalık cephesi modern sıvalıdır (Resim 177). Asıl hamamı kısmının cephesi de dıştan sıralı ve sağırdır. Saçağın alt kısmında aralıklı olarak yerleştirilmiş dört çörten bulunmaktadır.

Resim 177: Selimiye Hamamı, Güneyden Soyunmalık Kısmı

Resim 178: Selimiye Hamamı, Kuzeybatı'dan Su Deposu ve Külhan Kısmı

Hamamın batı cephesinde su deposu ve külhan bulunmaktadır. Bu kısmın sıvası döküldüğünden kullanılan malzeme seçilebilmektedir. İki sıra tuğla bir sıra taş şeklinde bir örüntüyle taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Külhan bacası ve külhan ile düz damlı müştemilat bölümü yine batı cephede belirtmeye değer diğer unsurlardır (Resim 178).

Hamamın kuzey cephesinde soyunmalık kısmının cephesi güney cephede olduğu gibi alt ve üste olmak üzere dörder pencere açıklığı bulunur. Asıl hamam kısmının cephesi

sıvalı ve sağırdır. Külhan ve müştemilat kısımlarının girişleri cephenin güney kısmından sağlanmaktadır.

Resim 179: Selimiye Hamamı, Sıcaklık Kubbesi

Resim 180: Selimiye Hamamı, Güzey Cephe

İç Mekân

Hamamın soyunmalık kısmı 20.yy da iki katlı ve betonarme olarak inşa edilmiştir²⁹⁴. Soyunmalık kısmının ortasında fiskiye havuzu bulunmaktadır. Havuzun fiskiye kısmı günümüze ulaşmamıştır (Resim 181).

Resim 181: Selimiye Hamamı, Soyunmalık Fıskiyeli Havuz

Resim 182: Selimiye Hamamı Ilıklık Helâya Giden Koridor

²⁹⁴ <<http://www.envanter.gov.tr/anit/index/detay/51185>>(21/12/2014).

Dikdörtgen planlı soyunmalıktan kemerli bir kapıdan geçilerek ılıklik bölümüne ulaşılır. Troplarla geçişi sağlanan oval bir kubbe ile örtülü olan orta bölümün iki yanında küçük kubbelerle örtülü halvet üniteleri ve tuvalet birimleri bulunur. Ilıklığın zemini iki yanda kod olarak yüksek tutulmuştur. Bugün duvar diplerinde kurnaları bulunmamaktadır (Resim 183, 184).

Resim 183: Selimiye Hamamı, Ilıklık Yıkama Bölümleri

Resim 184: Selimiye Hamamı, Ilıklık Oval Kubbe

Kemerli bir açıklıktan ortasında dikdörtgen bir göbek taşının bulunduğu sıcaklık bölümüne geçilir. Ortada kubbe dört yönde aynalı tonozla örtülü dar birer eyvan bulunan ve köşelerde kubbeli birer halvet ünitesi ile biçimlenen bir sıcaklığa sahiptir (Resim 185,186). Semavi Eyice'nin tipolojik tasnifine²⁹⁵ göre hamam aksiyal dört eyvanlı ve köşe hücreli tipe dâhil edilebilir. Köşe hücrelere kemerli bir açıklıktan geçilerek girilmektedir.

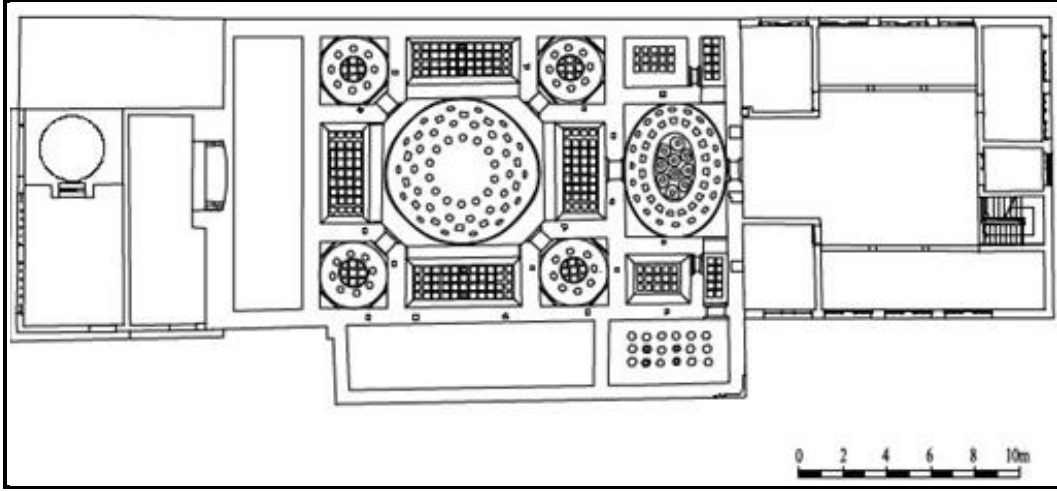

Resim 185: Selimiye Hamamı, Sıcaklık Kubbesi

Resim 186: Sıcaklık Genel Görünüm

²⁹⁵ Semavi Eyice, "İznik'te Büyük Hamam....", s.108-114.

Şekil 30: Selimiye Hamamı Planı (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Süsleme

Geç dönemde inşa edilen eserlerden biri olan Selimiye Hamamı soyunmalık kısmında hamama girişin sağlandığı duvarda, sağda duvarda bir çeşme kalıntısı bulunur. Bugün çeşme kalıntısının sadece ayna kısmı yerindedir. Tekne kısmı yoktur. Tekneyi taşıyan mermer ayak ise alelade olarak yere bırakılmıştır (Resim187-192). Ayna kısmında geç dönemde karşımıza çıkan perde motifi mermere kabartma olarak işlenmiştir (Resim 191). Silindirik şeklindeki tekne ayağının gövdesinde ise kuşaklar halinde bitkisel bezemeler kabartma şeklinde işlenmiştir (Resim 192).

Resim 187: Ilıklık Çeşme Kalıntıları

Resim188: Ilıklık Çeşme Ayağı

Hamamda yine soyunmalık bölümünde ortada bulunan ve dikdörtgen planlı, mermerden havuzun köşe kısımları içbükey olarak pahlanmış ve hem pahlanan alanların hem de kenarların yüzeyleri geometrik form verilmek suretiyle oyularak bezenmiştir (Resim 189).

Resim 189: Selimiye Hamamı- Soyunmalık Fıskiye Havuzu

Resim 190: Sıcaklık bölümleri Ayıran Mermer Blok

Resim 191: Soyunmalık Çeşme Aynası Detay

Resim 192: Soyunmalık, Çeşme Ayağı

3.2.11. Mabeyinci Ziver Bey Köşk Hamamı

Yeri ve Konumu

Hamam Üsküdar Kısıklı Mahallesi'nde; 725 ada, 90 ve 18 parsellerde yer alır. Eski Kısıklı Caddesinde 129 numarada bulunan ve bir kısmı bugün “Mabeyin Restaurant” olarak faaliyet gösteren Mabeyinci Ziver Bey Köşkü’nün sınırları içerisinde bir kısmı da bitişikteki parselde yer alır.

Tarihçesi

Bir kısmı Ziver Bey Köşkü’nün bulunduğu parselde yer aldığından bir konak hamamı olarak değerlendirilmiştir. Restorasyon projesi bu yönde hazırlandığını İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi’nden anlamaktayız.

Konağı yaptıran Ziver Bey, Sicill-i Osmaniye göre Temmuz 1871’de Sultan Abdülaziz’in başmabayincisi olmuş, Ocak 1972 de azledilmiştir. Ekim 1972’de tekrar göreve gelmiş, Şubat 1974’te ayrılmıştır. Valide-i Atik Camiin hatibi, mahyacısı Said Efendi’nin mahdumu olan Ziver Bey’in 1883’te vefat ettiği belirtilir²⁹⁶.

Hamamın yanındaki 18 numaralı parselde yer alan kalıntı başka bir parselde olduğundan restorasyon projesine dâhil edilmemiş, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü tarafından ilgili alanda kazı yapılmıştır. 2009 yılında yapılan kazıda 90 parselde yer alan üç mekânlı kısım ve iki parsel arasında kalan, raporda Osmanlı dönemi duvar kalıntısı olarak nitelenen bir duvar kalıntısı ile kazı yapılan alanda tespit edilen hamam kalıntısı arasında bir ilişki kurulamamıştır²⁹⁷.

²⁹⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i ...*, Cilt:2, s. 484.

²⁹⁷ İstanbul Arkeoloji Müze Müdürlüğü’nün 12.08.2009 tarihli Kazı Raporu (İst.6. Kurul Arşivi)

Kazıda temel seviyesinde ortaya çıkarılan ve horasan harçlı, moloz ta-tuğla ile inşa edilen hamamın 18.yy. sonu 19.yy. başı bir tarihte inşa edildiği belirtilirken, derz kalınlıklarında hareketle 18.yy. başı da olabileceği ihtimal dâhilinde ele alınmıştır. 1735, 1766 tarihli hamam tahrir defterlerinde ilgili bölgede bir hamamdan bahis geçmemektedir²⁹⁸. Hamamın 18.yy. başında inşa edilmesi bu sebepten olası görünmemektedir. 19.yy. içinde yaşamış olan Ziver Bey'in bu hamamı inşa etme ihtimali, belirtilen tarihlendirme doğruysa mümkün olmamaktadır.

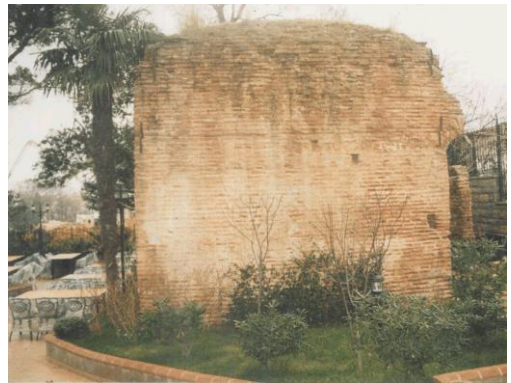
Yapının İncelenmesi

Hamamın restorasyon sürecinde çıkarılan planı ve bitişik alanda yapılan kazılar sonucu çıkan planından anlaşıldığı kadarıyla bir konak hamamına göre büyük boyutlardadır. Hamamın konağa verdiği hizmetin yanında çevre sakinlerine de hizmet verdiği düşünülebilir. Bir diğer yaklaşım ise hamam konaktan bağımsız olarak inşa edilmiş bir kamu hamamı olma olasılığıdır.

Restorasyon sonrası bugün Mabeyin Konağı-Ziver Bey Köşkü'nün bahçesinde bir sıra halinde dizili olarak kalmış bulunan dikdörtgen mekânlardır (Resim 196). Tonoz örtülü bu mekânların hamamın hangi birimi olduğu hakkında bir fikir edinilememiştir. Yapının bu kısımlarının aslına uygun restore edilmemesi dolayısıyla ilgili mercilerce sorumlular mahkemeye verilmiştir. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla yan yana ve kenarları açık kubbeli mekânlar olarak görülmektedir (Resim 193,194,195).

Resim 193: Ziver Bey Köşk Hamamı
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 194: Ziver Bey Köşk Hamamı
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

²⁹⁸ Nahide Şimşir, "XVIII. Yüzyılın..." s. s. 257-274.; Sami Yörük, "XVIII. Yüzyılın..." s. 105-130.

Hamamın arkasında bulunan kazı alanından anlaşıldığı kadarıyla temel seviyesinde ortaya çıkarılan planında külhan ve cehennemlik bölümü ve geriye doğru uzanan dikdörtgen planlı bir özellik arz eder (Resim 197)

Resim 195: Ziver Bey Köşk Hamamı
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 196: Ziver Bey Köşk Hamamı
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Köşk sınırları içinde kalan yan yana üç tonozlu mekân ile (Şekil 31) kazı sonucu ortaya çıkarılan yan parseldeki yapının planı arasında bir ilişki kurulamamıştır. Sıcaklık ve külhan kısmının köşk tarafında olması köşk sınırları içerisindeki yapıların işlevine dair fikir yürütmeyi zorlaştıran bir durumdur.

Resim 197: Ziver Bey Köşk Hamamı Yan Parsel Kazı Sonrası

Cepheler

Hamamın restorasyon gören ve ayakta olan kısımları modern sıvalı ve boyalıdır (Resim 196). Restorasyon öncesi fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla tuğla örgülü olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 198: Ziver Bey Köşk Hamamı Köşk Parselinde Kalan Kısım Giriş

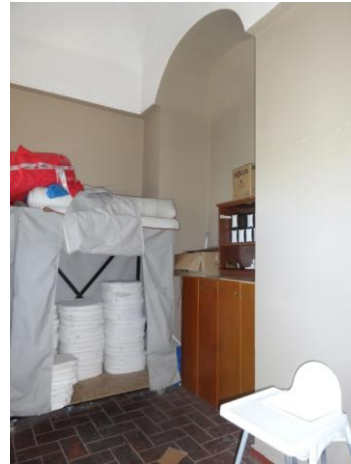
Resim 199: Ziver Bey Köşk Hamamı Köşk Parselinde Kalan Kısım

İç Mekân

Köşk sınırları içerisinde kalan ve bugün ibadet mekânı ve depo olarak kullanılan yapıya kemerli bir açıklıktan girilir. Tonozlu, dar bir koridordan geçilerek soldaki kemerli kapıdan tonozlu yan yana üç birim ulaşılır (Resim 198, 199).

Resim 200: Ziver Bey Köşk Hamamı Tonoz Örtüsü

Resim 201: Ziver Bey Köşk Hamamı

Köşk'ün sınırlarının dışında kalan ve İETT garajı ile sınırlandırılan alanda; kazı sonucu açığa çıkarılan kalıntılardan, dikdörtgen planlı ve temel düzeyinde kalıntıları bugüne ulaşmış, küçük boyutlu bir hamam karşımıza çıkar. Külhan ve sıcaklık kısmı köşk tarafında olan hamamın, kazan yeri, cehennemlik ayakları, ısı kanalları, su kanalları, pis su kanalları gibi unsurlar açığa çıkarılmıştır (Resim 197, 203; Şekil 32).

Resim 202: Ziver Bey Köşk Hamamı Köşk Kısımında Kalan Kısım

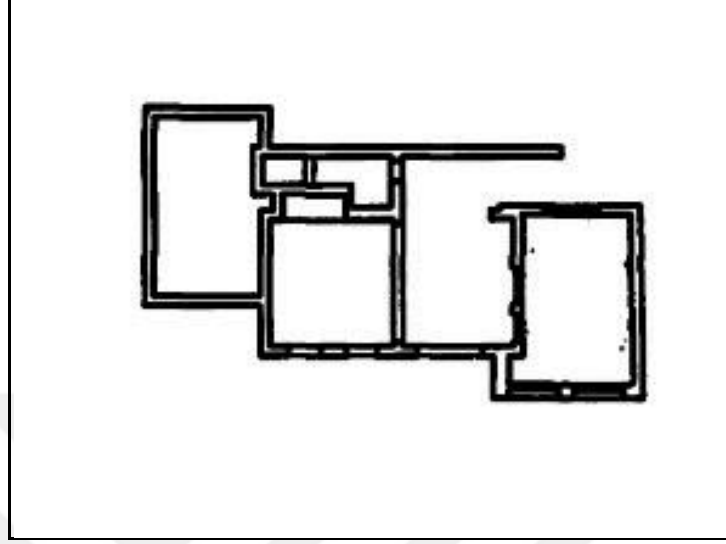
Resim 203: Ziver Bey Köşk Hamamı Yan Parseldeki Kalıntılar

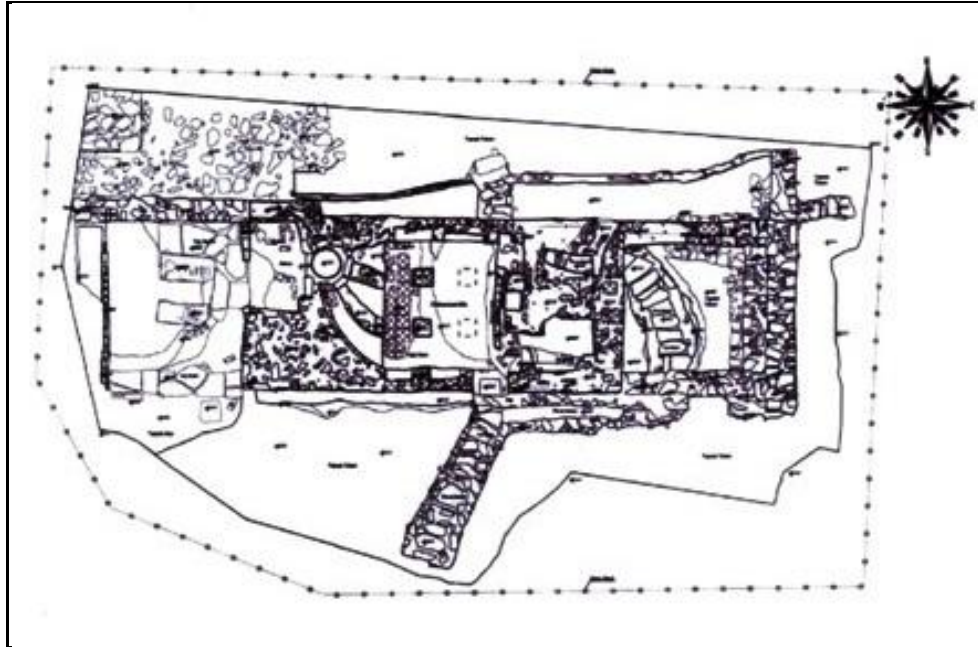
Resim: 204: Köşk Sınırları İçinde Kalan Hamam Kalıntısı (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Süsleme

Yapıda süsleme unsuru olarak değerdendirebilecek bir veriye rastlanmamıştır.

Şekil 31: Mabeyn Ziver Bey Köşk Hamamı, Köşk Kismında Kalan
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Şekil 32: Mabeyn Ziver Bey Köşk Hamamı Diğer Parselde Kalan Kısım Kazı
Sonrası (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

3.2.12. Kuleli Hamamı

Yeri ve Konumu

Hamam Üsküdar Kuleli Semsî'nde, Kuleli Caddesi üzerinde yer alan Kuleli Askeri Lisesi içinde yer almaktadır. 991 ada, 186 pafta ve 5 numaralı parselde bulunur. Hamam ana binanın arkasında, doğu köşesinde bağımsız olarak yer alır.

Tarihçesi

2. Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Avrupa tipi eğitim için kurduğu ilk kışla yapısı 1828 tarihinde Kuleli Bahçesi ve yanında bulunan iki şahsa ait arazinin satın alınmasıyla bu alana inşa edildi. Yapı 1839 tarihine kadar süvariler için kışla olarak kullanıldı. 1837 ile 1842 tarihleri arasında karantina binası olarak kullanılan yapı, eskidiğinden gerekli onarımlar için 1842'de boşaltıldı. Onarım sürecinde 1842'de tamamen yanan yapı, 1845-47 tarihleri arasında yarı ahşap, yarı kâgir olarak inşa edildi. Suyolları da tamir edilen yapının arazisinde bulunan tek kubbeli hamamın da bu dönemde inşa edildiği düşünülmektedir²⁹⁹.

Hamama sonraki tarihlerde Cemal Tural ve daha sonra Cevdet Sunay Hamamı isimleri konulmuştur³⁰⁰.

Yapının İncelenmesi

Hamam dikdörtgen planlı ve tek hamam tipindedir. Askeri alanda kalan hamam bugün aktif olarak işletilmemektedir. Dikdörtgen planlı bacası ve metal tütekler dıştan seçilebilmektedir (Resim 205). Fil gözlerinin camları büyük oranda halen durmaktadır.

²⁹⁹ Mehmed Yenen, "Kuleli Askeri Lisesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 5, 1994, s. 116-117.

³⁰⁰ İ.Hakkı Konyalı, *Abide ve Kitabeleri...*, Cilt 2, s. 442.

Girişin devamındaki ön bölüm tonozlu iken sıcaklık kubbesi dışında hamamın kalan kısımları dıştan meyilli çatı ve kiremitle ile örtülüdür.

Dikdörtgen planlı hamamın kuzey cephesine cephe boyunca bir mekân sonradan ilave edilmiş olması olasıdır (Resim 206). Üç kısımlı bu bölüme yuvarlak kemerli bir açıklıktan girişmektedir. Sıvalı olan bu kısmın tahrip olan kısımlarında modern dönem harç ve demir bağlantılar seçilmektedir.

Cepheler

Cepheleri sıvalı ve kireç boyalı olan hamamın girişi doğudan sağlanmaktadır (Resim 207). Doğu cephesinde lentolu giriş dışında açıklık bulunmamaktadır. Güney cephesi kod farkından yarısına kadar toprak altında ve penceresizdir (Resim 205). Kuzey cephede ana hamam binasına eklenmiş ortada geniş basık kemerli kapı yanlarda küçük dikdörtgen pencere dizileri sıralanan eklenti mekân bulunur. Hamamın batı cephesinde basık yuvarlak kemerli ahşaptan bir kapı yer alır.

Resim 205: Kuleli Hamamı- Güney Cephe

Resim 206: Kuleli Hamamı-Kuzey Cephe

İç Mekân

Doğu cepheden düz atkılı bir açıklıkla girişi sağlanan yapıda sağda ve solda birer tonozlu bölüm bulunur. 120 cm yükseklikte mermer bir set sağdaki bölümde üç duvarda soldaki bölümde sıcaklık duvarında tek olarak yer alır. Bu bölümde kurna ve musluğa rastlanmamıştır (Resim 208, 209, 210). Modern sıvalı ve kireç boyalı bu bölümlerin halvet

olarak kullanılması olasıdır. Bu bölümde sağdaki üniteden dışa kemerli bir kapı bağlantısı vardır.

Resim 207: Kuleli Hamamı Girişi

Resim 208: Kuleli Hamamı Ilıklık Tonozu

Bu ön bölümden düz atkılı bir açıklıkla sıcaklık bölümüne geçilir. Yaklaşık kare ölçülerde olan bu bölüm pandantiflerle geçilen bir kubbe ile örtülüdür. Kubbede üç sıra halinde altıgen fil gözlerin kubbeyi dolaşır. Yan duvarlarda her kenarda sağır yuvarlak kemerlerle hareket sağlanmıştır (Resim 211, 212).

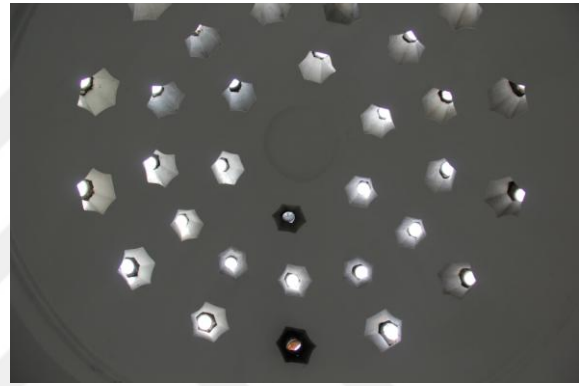
Resim 209: Kuleli Hamamı Ilıklık Kısım

Resim 210: Kuleli Hamamı Ilıklık Sol Kısım

Hamamın batı cephesinde geniş yuvarlak kemerli ve ahşap kapılı bir açıklıkla hamamın su deposu ve külhanı olarak kullanılması olası olan bölümlerine girilir. Bugün

külhan veya su deposu olarak kullanıldığına dair bir ize rastlanamamıştır. Bu kemerli açıklık tonoz örtülü bir hol, sağında kemerli bir niş solda ise meyilli bir örtüye sahip dikdörtgen planlı bir bölüm bulunur. Bu bölümün devamında tonozlu küçük bir bölüm ile bu bölüme kemerli bir kapıyla açılan tonozlu küçük başka bir kısım daha yer alır (Resim 213, 214).

Resim 211: Kuleli Hamamı Sıcaklık

Resim 212: Kuleli Hamamı Sıcaklık Kubbesi

Hamamın kuzey cephesinde hamama doğu batı doğrultuda dikdörtgen planlı olarak bitişik bir eklenti yer alır. Basık yuvarlak kemerli bu mekân yan yana dikdörtgen birimlerden oluşan bu bölümün sonradan yapıldığı askeri yetkililerin verdiği bilgiler arasındadır (Şekil 33).

Hamam bu biçimlenişi ile sıcaklığı tek mekânlı ve halvetsiz gruba girmektedir. Sıcaklığın arkasına gelen kısımlarla ilgili bir fikir yürütülememiştir. Girilemeyen bölümün külhan olma olasılığı yüksektir. Bir olasılık olarak kubbeli kısmın subaylara, diğer kısmın ise er ve erbaşlara tahsis edilmesi değerlendirilebilir.

Süsleme

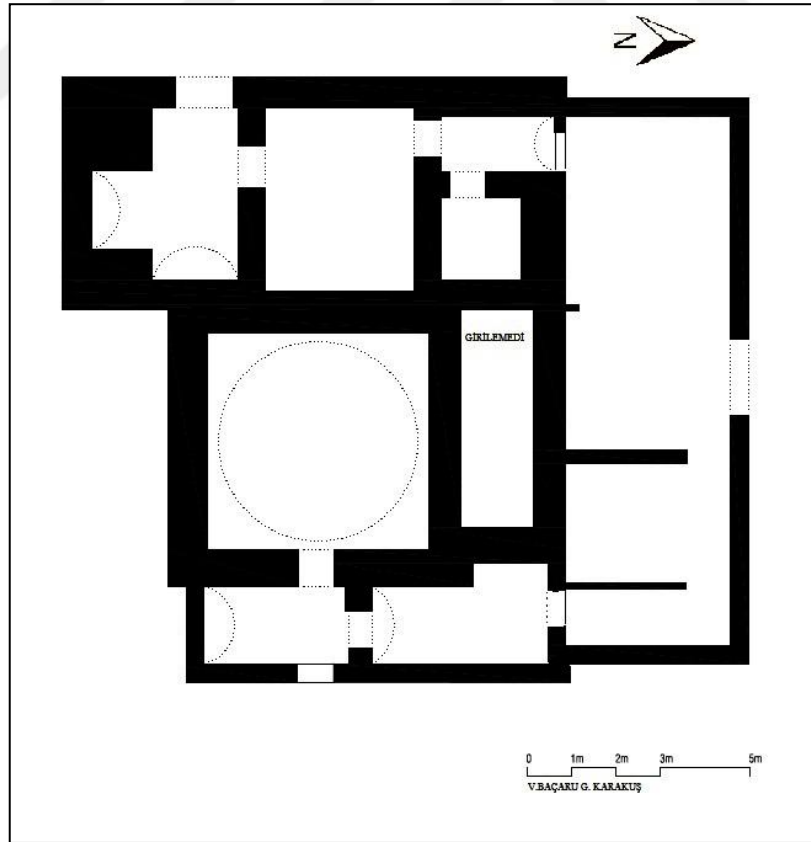
Hamamda sıcaklık kubbesinde kubbeyi dairesel olarak dolaşan altıgen formlu fil gözleri dışında süsleme unsuru olarak değerlendirilebilecek bir veriye rastlanmamıştır.

Resim 213: Kuleli Hamamı Müştemilat Kısım

Resim 214: Kuleli Hamamı Külhan Girişi

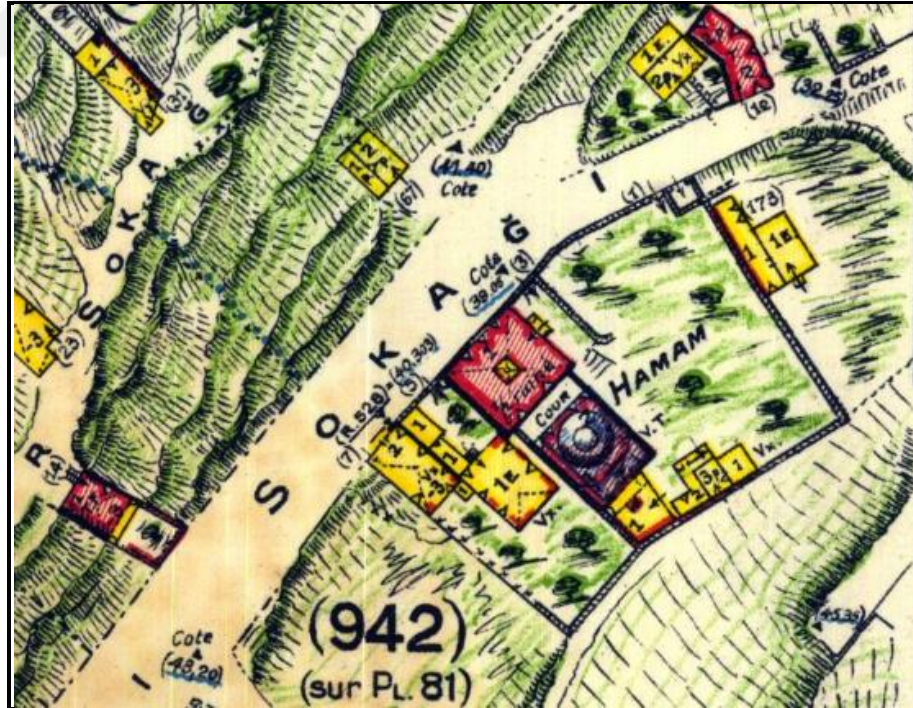
Şekil 33: Kuleli Hamamı Planı

3.2.13. İcadiye Dağ Hamamı

Yeri ve Konumu

Üsküdar'da İcadiye Mahallesi'nde; 121 pafta, 591 ada, 1 parselde yer alır. İcadiye Hamam Sokak ile Çifteçınar Sokağı'nın kesiştiği noktada yer alan hamam tek hamam olarak inşa edilmiştir. Kuzguncuğa inen yoluyla inşa edilen hamam bugün kullanılmamakla beraber, restorasyon görmektedir. Sokağa dik olarak gelişen bir yerleşime sahip olan hamam, soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, külhan ve hamamcı lojmanı şeklinde bir yerleşim düzenine sahiptir (Şekil 34, 35).

Şekil 34: İcadiye Dağ Hamamı(77. No.lu Pervititch Sigorta Haritası Detayı)

Tarihçesi

Eserde kitabeye rastlanmamıştır. Hamam Şeyhülislam Arif Hikmet Beyefendi tarafından 1854 tarihinden sonra Medine’de yaptırdığı kütüphaneye gelir getirmesi için inşa ettirilmiştir³⁰¹.

İ.Hakkı Konyalı 1977’de basılan eserinde; yapının Üsküdar’da vakıf olarak kalan tek hamam olduğu, günün farklı saatlerinde erkeklere ve kadınlara hizmet verdiği, Kadir Çeçen isimli bir vatandaş tarafından Vakıflar Baş Müdürlüğü’nden 750 liraya kiralandığı belirtilmektedir³⁰².

1930 tarihli Pervititch haritalarında hamam çevresiyle birlikte çizilmiştir. Hamamın soyunmalık kısmı için “ruine” tabiri kullanılmıştır. Bu kısmın o dönemde harap olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 34).

Hamam Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 24.06.1983 tarih 15175 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

Hamamın kendi gelirinden 15 Şubat 1906’da tamir edildiği ileri sürülmektedir³⁰³. Eser inceleme yaptığımız Ekim 2014-Şubat 2015 döneminde restorasyon görmekteydi.

Yapıda; taş ve tuğlanın nöbetleşe kullanılmasıyla yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiştir.

Yapının İncelenmesi

Meyilli bir arazide, sokağa dik konumda bir yerleşime sahip olan hamamın, soyunmalık kısmının 1930’da harap durumda olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 34). İst. 6 No.lu KVKBK Arşivinden edindiğimiz fotoğraflardan hamamın soyunmalık kısmının önünde sonradan yapılmış bir giriş holünün varlığı dikkat çeker (Resim 218).

Dikdörtgen bir biçimlenişe sahip hamamın soyunmalık kısmı yığma duvardan yapılmışken, aydınlık duvar yüzeyine açılan pencerelerle sağlanmaktadır (Resim 215,

³⁰¹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 192.

³⁰² İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 439.

³⁰³ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 192.

216). Tonoz örtülü ılıkık ve kubbeli bir sıcaklığa sahip hamamın gerisinde külhan, su deposu ve müştemilat birimleri bulunur.

Cepheler

Hamamın kuzey cephesinin batı tarafında hamama girişin sağlandığı soyunmalık kısmı, doğu tarafında ise müştemilat kısmı yer alır. Geniş tuğla kemerli bir giriş açıklığı ve iki yanında lentolu ama tuğla örgülü kemer aynaları olan birer pencere bulunur. Bunların hizalarında üstte birer pencere ve kapı hizasında bir tane olmak üzere üç pencere sıralanır (Resim 216).

Resim 215: İcadiye Dağ Hamamı – Güneybatı'dan Genel Görünüm

Resim 216: İcadiye Dağ Hamamı- Kuzey Cephe Soyunmalık Girişi

Kuzey cephesinin doğu kısmında asıl hamam kısmına karşılık gelen yüzeyler sağırdır. Cephenin doğu ucunda müştemilat kısmı, külhan ve su deposunun girişi bulunmaktadır (Resim 222).

Hamamın batı cephesi caddeye bakan yüzüdür. Yaklaşık kare ölçülerde üç pencere yan yana sıralanır (Resim 215).

Resim 217: İcadiye Dağ Hamamı,
Kuzey Cephe

Resim 218: İcadiye, Kuzey Cephe Girişin
Önündeki Bölüm (İst. 6 No.lu KVKBK
Arşivi)

Hamamın güney cephesi, hamam meyilli bir araziye kurulduğundan yaklaşık 1,5 metre kadarı dışarıda, kalan kısım toprak kapatmıştır.

Hamamın doğu cephesinde külhan ve su deposu bulunmaktadır. Cepheyi arazi sınırlandırmaktadır.

İç Mekân

Çifteçınar Sokağından aşağı inince sağdan hamamın bulunduğu alana girilir. Dikdörtgen bir biçimlenişe sahip olan hamamın girişi sokak tarafındaki soyunmalığın kuzey yüzünde yer alır. Geniş kemerli bir kapıdan içeri girilmektedir. Giriş cephesinde kapının iki yanında birer pencere üstünde ise üç pencere yer alır. İki katlı olarak düzenlenen soyunmalık kısmının üstü ahşap örtüyle örtülmüş, aydınlık feneri bulunur (Resim 219). Soyunmalığın ortasında bugün mermer zemin kalıntısından anladığımız kadarıyla bir fıskiye havuzu bulunması gerekirken bugün sadece fıskiye havuzunu etrafını süsleyen dikdörtgen ve kanarları dilimli zemin bordürü bulunmaktadır (Resim 226). Soyunmalık bölümünün güney duvarı ve batı duvarının alt kısmı toprak alana denk geldiği için penceresizken kuzey cephe ve batı cephesinin üst hizasında pencere açıklığı yer alır.

Soyunmalığın güney duvarında köşede sivri kemerli bir çeşme girintisi bulunmaktadır. Soyunmalığın üst katında ahşap korkuluklar ikinci katı dolaşır.

Resim 219: İcadiye Dağ Hamamı, Soyunmalık, Aydınlık Feneri

Resim 220: İcadiye Dağ Hamamı, Soyunmalık Çeşmesi

Sivri kemerli bir açıklıktan ılıklik bölümüne girilir. Sağda aynalı tonozla örtülü bir yıkanma bölümü, solda yine tonoz örtülü halvet ve tuvalet bölümleri yer alır. Bugün bu bölümlerde dönemine dair bir veriye rastlanamamıştır.

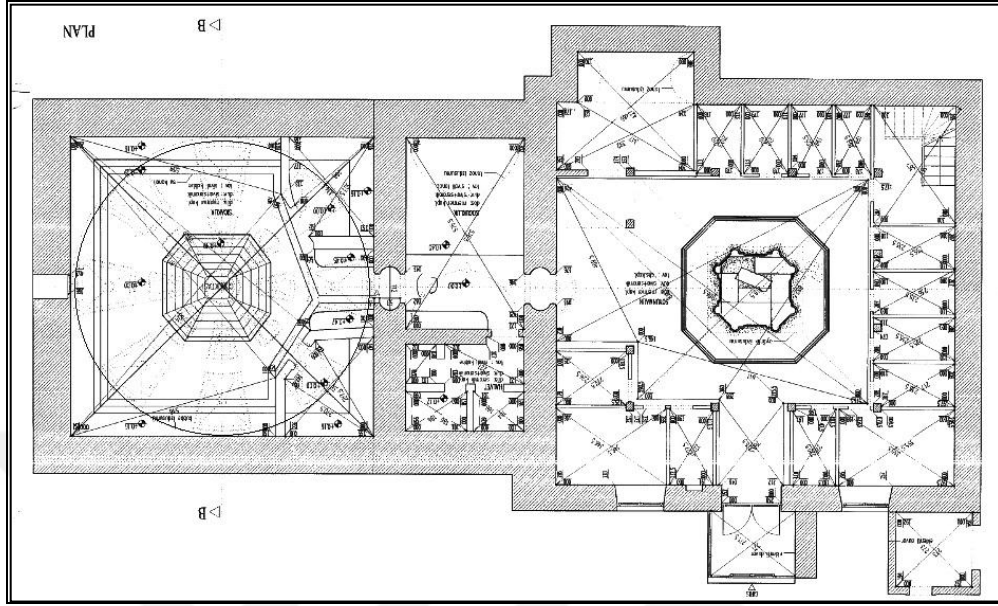
Resim 221: İcadiye Dağ Hamamı, Sıcaklık Kubbesi (Esra Yegül'den)

Resim 222: İcadiye Dağ Hamamı, Müştemilat ve Külhan Kısım

İkinci bir sivri kemerli kapıdan sıcaklık bölümüne girilir. Ortasında dikdörtgen planlı bir göbek taşının yer aldığı sıcaklık giriş duvarının iki köşesinde yüksekliği yaklaşık iki metre olan halvet hücreleri yer almaktadır. Sıcaklık mekânı pandantiflerle geçilen ve fil gözleriyle donatılmış kubbe ile örtülüdür. Sıcaklıkta giriş aksı doğrultusunda külhan kısmına bağlanan kemerli küçük bir pencere açıklığı bulunur. Sıcaklığın arkasında

dikdörtgen planlı külhan bölümü bulunur. Külhan bölümünün kuzeyinde mutfak ve iki odadan oluşan bir hamamcı mekânı yer alır.

Şeki 35: İcadiye Dağ Hamamı Planı (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi'nden)

Süsleme

İcadiye’de bulunan Dağ Hamamı da harap hale gelip restorasyon gören eserlerdendir. Restorasyon sürecinde incelediğimiz eserde süsleme olarak karşılaştığımız unsurlar dış cephede taş-tuğla nöbetleşe dizilmesi suretiyle oluşan dekoratif unsurlardır. Bunun yanında soyunmalık kısmında bulunan fiskiye havuzunun taban kalıntısındaki geometrik çerçeve (Resim 226) ile sıcaklık kubbesinde geçişi sağlayan pendentif yüzeyindeki oval bezeme izleri olarak belirtilebilir (Resim 225). Kurul arşivinde edindiğimiz fotoğraflarda soyunmalık duvarlarında sıva üstü bitkisel bezemelerin ve ahşap küpeştelerin varlığı yapıda belirtilebilen diğer plastik unsurlardır.

Müştemilat bölümünün mutfagında, zeminde, süpürgelik olarak tabir edilen duvar dibi boyunca uzanan 19.yy. ikinci yarısı ve sonlarında görülen karosiman³⁰⁴ olarak adlandırılan in-situ olarak seramikler tespit edilmiştir (Resim 222,223).

³⁰⁴ Ahmet Vefa Orhon, “Sanat ve Zanaat’ın Buluştuğu Bir Yapı Malzemesi: Karosiman”, *Ege Mimarlık*, İzmir Mimarlar Odası Yay., Sayı: 78, 2011/3, s. 38-41.

Resim 223: İcadiye Dağ Hamamı,
Müştemilat Mutfağı Süpürgeliler

Resim 224: Müştemilat Mutfağı Süpürgelik
Detayı

İcadiye Dağ Hamamı'nın sıcaklık kubbesindeki fiz gözleri de belirtebileceğimiz bir diğer plastik unsurdur. Dairesel olarak kubbeyi dolaşan dışta yuvarlak içte dikdörtgen planlı olan bu fil gözleri yapıya görsel bir zenginlik katmaktadır (Resim 208).

Sıcaklık kubbesi pendentiflerinin yüzeyinde restorasyon sürecinde sıvanın kazınması ile renkli madalyon izi karşımıza çıkar. Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı'nın sıcaklık pendentiflerinde benzer bir özellik gösterir. 19.yy içinde inşa edilen bu iki yapıda bu durumun ortaya çıkması bir dönem özelliği olarak görülebilir (Resim225, 247).

Resim 225: İcadiye Dağ Hamamı,
Sıcaklık Kubbesi Pendentif Detayı

Resim 226: İcadiye Dağ Hamamı,
Soyunmalık Fıskiye Havuzu Zemin Bordürü

3.2.14. Beylerbeyi Sarayı Hamamı

Yeri ve Konumu:

Hamam Beylerbeyi sahilinde bulunan Beylerbeyi Sarayı'nın içinde yer almaktadır.

Tarihçesi

İsmi Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın bu bölgedeki yalısından alan Beylerbeyi, Osmanlı döneminde bir süre has bahçe olarak kullanılmış, 3. Mustafa zamanında buradaki yapılar yıkılarak arazinin halka satıldığı belirtilir. Daha sonra 1829'da 2. Mahmud tarafından burada bir ahşap saray inşa edilir. Mabeyn ve harem daireleri, küçük yalı, büyük yalı, mutfaklar gibi yapılar yanında hamamlar da inşa edilmiştir. Ancak 1859'da çıkan yangında büyük oranda yanan yapının kalan kısmı yıkılarak yerine Abdülaziz tarafından günümüzdeki 1861-1865 tarihleri arasında saray inşa edilmiştir³⁰⁵.

Resim 227: Valide Dairesindeki Banyo

Resim 228: 24 Numaralı Hamam

Beylerbeyi önceleri Sultan Abdülaziz tarafından bir yazlık sarayı olarak kullanılmış, zamanla Sultan Abdülaziz ve Sultan 2. Abdülhamid döneminde yabancı devlet adamlarına tahsis edilen bir konuk evi olarak da kullanılmıştır. 3 kısımdan oluşan sarayın

³⁰⁵ Metin Sözen, "Beylerbeyi Sarayı", *DİA*, Cilt:6, 1992, s. 77.

Valide Dairesi Esvap Odası olarak adlandırılan bölümünde bulunan ve 1890-1910 yılları arasında tarihlendirilen, Çinili Hamam olarak adlandırılan hamamın yabancı devlet adamlarına tahsis edildiği kaydedilir. Art nouveau stilinde çinilerin bulunduğu hamam yan tarafındaki külhanı ile sarayın ısıtma sistemine sahip tek mekavnı olarak değerlendirilmektedir. 2. Abdülhamid'in zorunlu olarak ikamet ettiği zamanda bu hamamı kullandığı ancak 1913'te kendi yatak odasına yakın ve kendi istediği şekilde yapılan bir banyoyu kullanmıştır.³⁰⁶

Yapının İncelenmesi

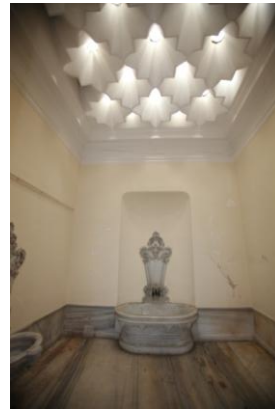
Beylerbeyi Sarayı'nda iki yıkanma bölümünün varlığı dikkati çeker. Bunlardan biri Valide dairesinde daha önce esvap odası olarak kullanılan ancak sonra banyoya çevrilen bölümdür. Bir diğeri ise hünkar dairesinde bulunan, padişahın yatak odasına bitişik olan ve 24 numaralı yatak odası ve hamamı olarak adlandırılan kısımdır.³⁰⁷

İç Mekân

Valide dairesinde bulunan banyo dikdörtgen bir mekândır. Bir köşesi halvet olarak sınırlandırılan bölümün yanında küvet bulunur. Küvetin yanında ayakta duş alma yeri vardır. Banyo yaklaşık iki metre yükseklikte duvar boyunca art nouveau üslubunda çinilerle kaplıdır³⁰⁸(Resim 227).

Resim 229: 24 Numaralı Hamam Tonoz

Resim 230: 24 Numaralı Hamam

³⁰⁶ Yasin Yıldız, *Beylerbeyi Sarayı*, TBMM Milli Saraylar Yay., İstanbul, 2013, s.147-148.

³⁰⁷ Ibid, s. 148,149,180.

³⁰⁸ Ibid, s.148.

24 numaralı hamam da yine saray binasının içindedir. Dikdörtgen bir bölümdür. Padişahın yatak odasının bitişiğindedir. Hamamın mermerleri Marmara Adası'ndan getirilmiştir. Hamamın içinde modern banyo bulunur. 1872 tarihli olduğu belirtilen bu hamam yabancı devlet konukları için yaptırılmıştır³⁰⁹.

24 numaralı hamamın tavanı 8 dilimli bir çiçek formunda fil gözleri açılarak aydınlatılmıştır. Hamamın kısa duvarındaki daha geniş olmak üzere, üç kenarının ortasında geç dönem bezemelerinin işlendiği aynalarıyla çeşmeler bulunur. Tümüyle mermerden ve ayaklı olan bu çeşmelerin tekne veya lavabo kısımlarının kenarlar dalgalı olarak ele alınmıştır (Resim 231).

Resim 231: 24 Numaralı Hamam

Süsleme

Valide dairesinde bulunan hamam art nouveau üslubunda bezemelerin yer aldığı çiniler duvarları dolandır. Altta bir, üstte iki tane bordür bu tekrarlayan çini süslemeyi sınırlar. Bordürlerde ve çini plakalarda bitkiler bezemeler, çiçekler ele alınmıştır (Resim 227).

24 Numaralı Hamam'ın duvarlarında çini kaplama yoktur. Üç duvarda bulunan çeşme aynalarında benzer karakterli bir kompozisyon ele alınmıştır. Kabartma şeklinde dışa taşan, hareketli bir bitkisel kompozisyon söz konusudur (Resim 228, 231). Bu hamamın tonozunda Selçuklu dönemi ve sonrasında yaygın olan sekiz kollu yıldız haç kompozisyonu dikkati çeker (Resim 229, 230)

³⁰⁹ Yasin Yıldız, Beylerbeyi Sarayı..., s.183.

3.2.15. Dağ Hamamı

Yeri ve Konumu

Eser Üsküdar'da Selami Ali Mahallesi'nde; 67/1 pafta, 2627(e.1132) ada ve parselde yer alır. Bülbülderesi Mezarlığı'nın arkasında sırtta Kuşakçı Sokak ile Yükselir Sokağın kesiştiği yerde bulunur. Kuzeyinde Selami Ali İlköğretim Okulu yer alır. Bugün sadece küçük bir kısmı ayaktaadır. Kalıntının güneybatısında bir park bulunur. Doğusunda yer alan Yüksel Sokak'ın sonradan açıldığı belirtilmektedir³¹⁰.

Tarihçesi

Eserde kitabeye rastlanmamıştır. Kaynaklarda Şehhüislam Arif Hikmet Bey'in İcadiye'de yaptırdığı Dağ Hamamı ile karıştırılmaktadır.

Hamamın tarihine dair bir vesika bulunmamakla beraber M. Nermi Haskan 1840-50 yıllarında inşa edildiği ve bir Ermeni Vakfı olduğunu belirtilmektedir. İncelediği dönemde hamamdan geriye küçük kubbeli bir yapı ile buna bitişik yüksek, tonoz çatılı su haznesinin kaldığını ve bunların birleştirilerek bir ev haline getirildiğini belirtir³¹¹. Bugün sadece yüksek ve tonoz çatılı su haznesi yerinde bulunmaktadır.

Hamamın 1921'de meydana bulunan Selamsız Karakolu ile birlikte yanıp harap olduğu ileri sürülmektedir³¹².

³¹⁰ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 125-126.

³¹¹ Ibid, s. 126.

³¹² Ibid

Eser, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu'nun 12.02.1972 tarih ve 6189 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı, "Maksem" olarak tescil edildiği kaydedilir³¹³.

Hamam Üsküdar Belediyesi KUDEP arşivinde "Maksem" olarak geçmekte ve M. Nermi Haskan'ın ileri sürdüğü tespitler tekrarlanmaktadır. Aynı birimden temin edilen hamamla ilgili tarihi bir fotoğrafta; yüksek tonoz çatılı su haznesi ve bitişiğinde daha alçak bir seviyede genişçe bir açıklığa sahip bir mekân bulunmakta, gerisindeki mekânlar ise ayırt edilememektedir³¹⁴ (Resim 234).

Esere Pervititch Haritaları'nda rastlanmamıştır.

Taş tuğla nöbetleşe kullanılarak yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiştir.

Yapının İncelenmesi

Hamamın büyük bölümü bugün yıkılıp, yok olmuştur. Günümüze sadece su deposu olarak kullanılması muhtemel yapı kalıntısı ulaşmıştır (Resim 232).

Resim 232: Dağ Hamamı, Kuzeybatı'dan

Resim 233: Dağ Hamamı, Kuzeyden

Eserin ayakta kalan kısmının sokağa bakan yüksek kısmı tonoz örtülüdür. Kalıntının güneyinde bir kapı açıklığı bulunur. İki katlı olan kalıntının alt kat planı

³¹³ Üsküdar Belediyesi KUDEP Arşivi.

³¹⁴ Üsküdar Belediyesi KUDEP Arşivinden alınmıştır.

dikdörtgendir (Şekil 36). Kalıntının doğu ve kuzey cephelerinin ortalarında birer kapı açıklığının sonradan kapatıldığı anlaşılmaktadır. İçte bir niş görüntüsü veren bu iki açıklık dışında, batıda içte, dışarıyla bağlantısını tespit edemediğimiz bir niş bulunur (Resim 235). İçten kenar girintileri pahlanmış bir özellik sergiler.

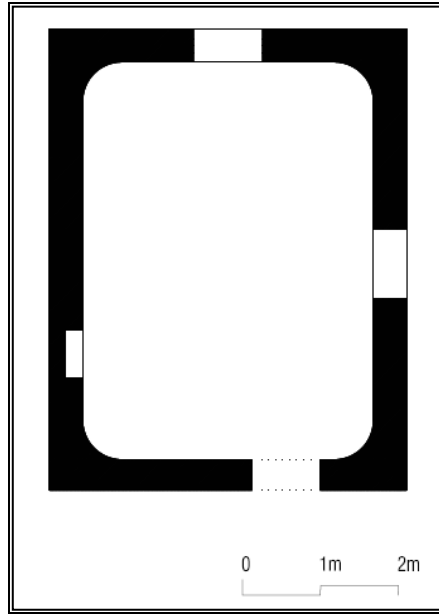

Resim 234: Dağ Hamamı, Üsküdar Belediyesi'nden Alınan Eski Resim

Resim 235: Dağ Hamamı, İçte, Soldaki Niş

Hamamdan geriye küçük bir kalıntı günümüze ulaştığından süsleme unsuru olarak değerlendirebileceğimiz bir veri söz konusu değildir.

Şekil 36: Dağ Hamamı, Kalan Kısımın Planı

3.2.16. Altunizâde İsmail Paşa Hamamı

Yeri ve Konumu

Hamam, Üsküdar Altunizade Mahallesi'nde; 208 pafta, 10 ada ve 12 parseldedir. Tophanelioğlu Caddesi üzerinde yer alır. Altunizâde İsmail Zühtü Paşa Külliyesi'nin³¹⁵ bir birimi olan hamam, caminin güneybatısında bulunmaktadır (Şekil 37). Bugün metruk durumdaki hamamın giriş cephesi caddeye bakarken, iki yanında işyerleri ve gerisinde ise bir sitenin bahçesi bulunmaktadır.

Şekil 37: Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı Konumu (14.09.2016- Yandex Haritalar)

³¹⁵ Külliye hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Hakan Arlı, "Altunizade Külliyesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt:1, 1993, s.230-232.

Tarihçesi

Hamamda kitabeyle rastlanmamıştır. Tek hamam olarak inşa edilen eser Altunizâde'de Ayan Meclisi azalarından Müşir İsmail Zühtü Paşa tarafından H. 1282, M. 1867'de inşa edilmiştir³¹⁶. M. Nermi Haskan 1865-1866 tarihinde inşa edildiğini belirtmektedir³¹⁷. I. Dünya Savaşı'ndan sonra şehrin tenhalaşmasıyla terk edilen eser, harap duruma gelmiştir³¹⁸.

Reşad Ekrem Koçu, Temmuz 1946'da yaptığı gözlemlerde caminin yanında bir rüşdiye mektebi, bir hamam ve camiye vakfedilen bir sıra dükkan bulunduğunu, dükkanların büyük bir kısmının yıkıldığını, mektebin yıkılıp yerle bir olduğu, hamamın ise harap durumda olduğunu belirtir³¹⁹.

Eser İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Koruma Kurulu'nun 20.04.2005 tarih ve 537 sayılı kararıyla 1. Grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tesciline karar verilmiştir.

Taş tuğla nöbetleşe bir düzende yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiştir.

Yapının İncelenmesi

Tek hamam tipinde doğu-batı doğrultuda uzanan bir yerleşime sahiptir. Soyunmalığı yıkılan hamamın ılıklik ve sıcaklığı harap durumdayken, külhan ve su deposu yıkılmıştır.

Cepheler

Hamamın girişi doğu cephesinden sağlanmaktadır. Soyunmalık kısmı yıkıldığından mevcut haliyle hamama ılıklik bölümünden gerilmektedir. Düz atkılı mermer çerçeveli bir giriş açıklığı ve bunu çevreleyen sivri kemerli tuğla örgülü bir kemer, sağında kemerli bir pencere, solunda ise sivri kemerli yarısına kadar modern tuğla örülmüş iki basık kemerli niş bulunan bir görünüş arz eder (Resim 239).

³¹⁶ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 436

³¹⁷ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 28

³¹⁸ Ibid, s. 28

³¹⁹ Reşad Ekrem Koçu, "Altunizâde Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:2 İstanbul 1959, s. 753.

Resim 236: Altunizade Hamamı, Doğu Cephesi

Resim 237: Altunizade Hamamı, Batı Cephesi (İdris Botan)

Hamamın güney cephesi yandaki binayla bitişik durumdadır.

Kuzey cephesinde külhan ve su deposu bulunmaktaydı. Ancak bugün binaya bitişik sadece yıkılmış bir duvar kalıntısı kalmıştır. Duvar yıkıntısının hemen yanında bitişikteki dükkânın duvarı vardır.

Resim 238: Altunizade Hamamı, Kuzey Cephesi

Resim 239: Altunizade Hamamı, Ilıklık Girişi

Hamamın batı cephesi bir sitenin bahçesi ile sınırlıdır. Cephenin ortasına gelecek şekilde mermer söveli basık kemerli bir pencere yer almaktadır (Resim 237,238).

İç Mekân

Bugün metruk durumdaki hamamın camekân kısmı ayakta değildir. Tophanelioğlu Caddesi tarafında yer alması olası olan camekân kısmının yol yapım sürecinde tahrip olması muhtemeldir.

Resim 240: Altunizade Hamamı, Ilıklık Aynalı Tonoz Örtüsü (İdris Botan)

Resim 241: Altunizade Hamamı, Ilıklık (İdris Botan)

Caddeye bakan kısımdan bugün ılıklık bölümüne doğrudan giriş sağlanmaktadır. Giriş profilli mermerden söve ve lento ile çerçevelenmiştir. Sağında sivri kemerli bir pencere açıklığı solda ise iki tane niş bulunmaktadır. Ilıklık bölümünün solda halvet ve tuvalet birimleri yer alır. Sağda ise aynalı tonozlu dikdörtgen bir yıkanma bölümü bulunur. Aynalı tonozun yüzeyi altı dilimli çiçek motifine sahip fil gözleri ile donatılmıştır (Resim 240).

Resim 242: Altunizade Hamamı, Sıcaklıktan, Sıcaklık Girişi (İdris Botan)

Resim 243: Altunizade Hamamı, Sıcaklık Kubbe Geçiş Ögeleri (İdris Botan)

Lentolu ve kemer aynalı bir açıklıktan kubbeli sıcaklık bölümüne geçilir (Resim 242). Sıcaklık bölümünde şimdiki halinde bir göbek taşı bulunmamaktadır. Dört kenarda

duvar dipleri boyunca yıkanma sekileri dolanmaktadır. Sıcaklığın köşelerinde, bugün oldukça harap durumda olan, yaklaşık 1,5 metre boyunda, halvet olarak kullanmak amacıyla sınırlandırılmıştır (Resim 245). Bu bölümlerin örtü ögesi yoktur. Ana kubbe altında bu yönde bir çözüm yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Pandantiflerle geçilen kubbenin yüzeyi 6 dilimli çiçek motifli fil gözleriyle donatılmıştır (Resim 244).

Resim 244: Altunizade Hamamı Sıcaklık Kubbesi (İdris Botan)

Resim 245: Altunizade Hamamı, Sıcaklık, Halvet Bölüm Kalıntıları (İdris Botan)

Eser sıcaklığın biçimlenişıyla Eyice'nin tasnifine göre³²⁰ bahsedilen altı gruba girmemekte, “sıcaklığı tek mekândan oluşan, halvet hücresi olmayan”³²¹ hamamlar grubuna dâhil edilebilmektedir (Şekil 38).

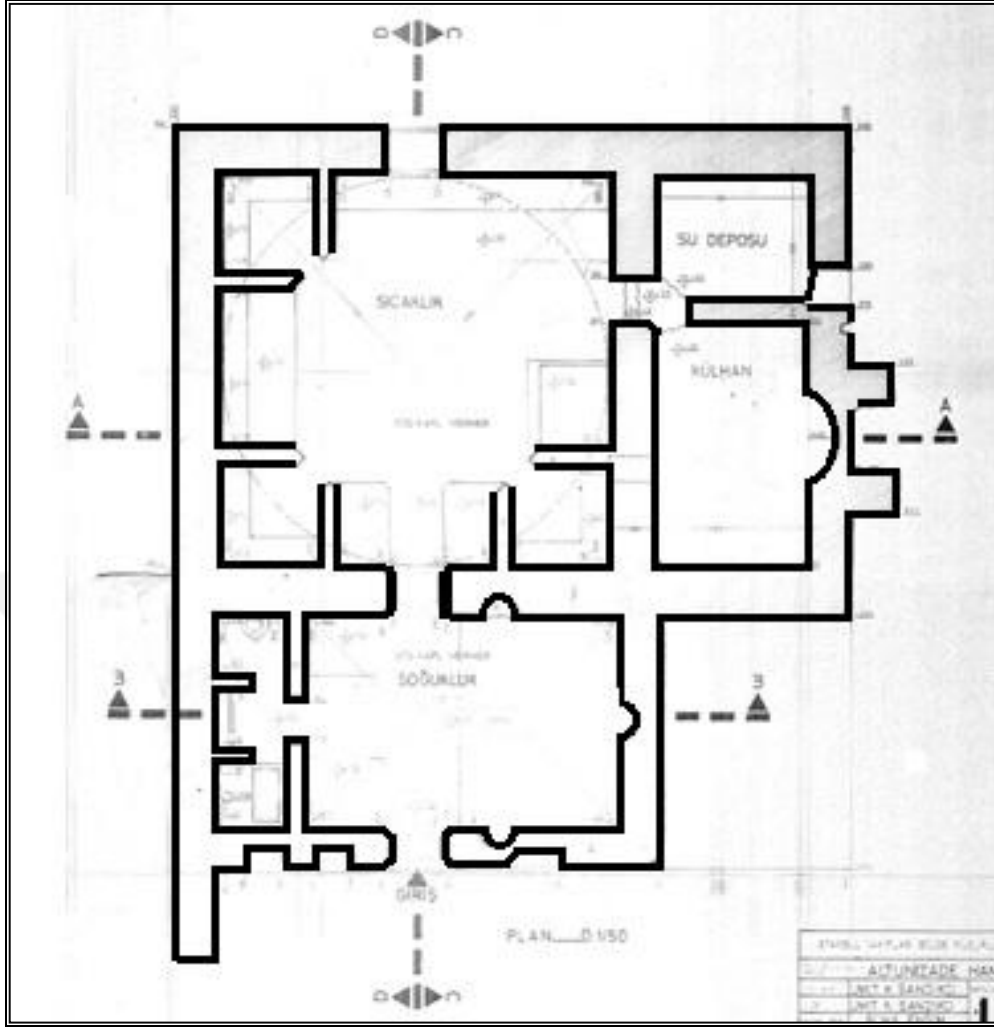
Resim 246: Altunizade Hamamı, Sıcaklık Zemini (İdris Botan)

Resim 247: Altunizade Hamamı, Sıcaklık Kubbesi Pandantif (İdris Botan)

³²⁰ Semavi Eyice, “İznik'te Büyük...”, s.108-114.

³²¹ Kemal Kutgün Eyüpgiller vd, “Arapgir...”, s.185.

Şekil 38: Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Süsleme

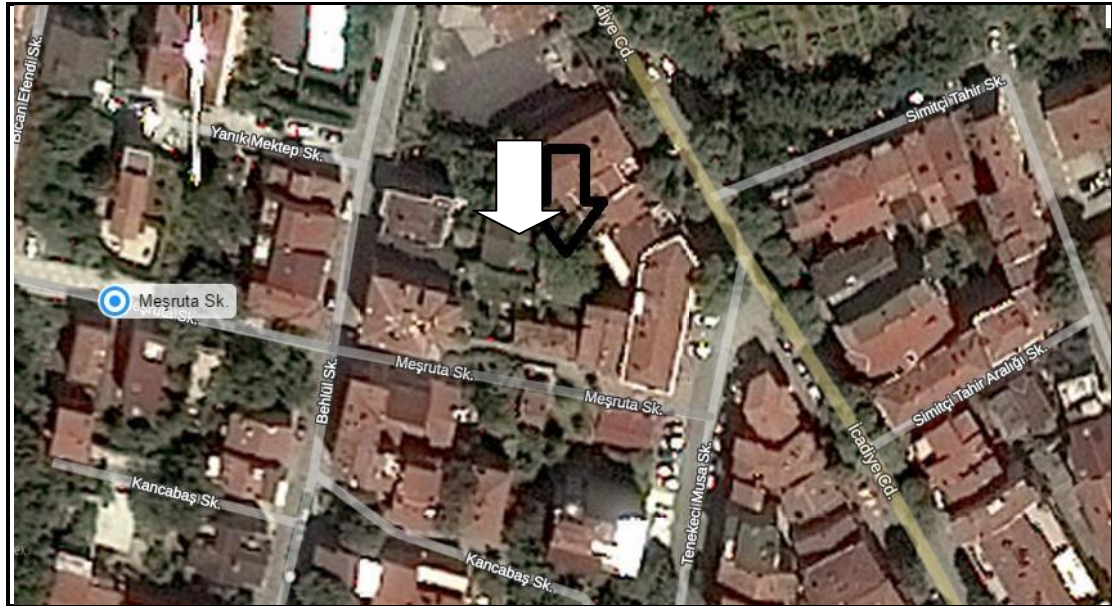
Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı, ılıklik bölümündeki aynalı tonozun ayna ve dört yan yüzlerinde ve sıcaklık kubbesinde kubbeyi dairesel olarak dolaşan içte 6 dilimli formlu dışta yuvarlak olmak üzere ele alınmıştır (Resim 240, 244). Hamamdaki diğer süsleme unsuru İcadiye Dağ Hamamı sıcaklık kubbesi pandantiflerinde olduğu gibi burada da oval madalyon izlerine rastlanmasıdır (Resim 225, 247).

3.2.17. Kuzguncuk Küçük Hamam (Batak Hamam)

Yeri ve Konumu

Hamam, Üsküdar'da Kuzguncuk Mahallesi'nde; 566 ada, 22 parselde yer alır. İcadiye Caddesine bağlanan Tenekeci Musa Sokağı'na açılan Meşruta Sokak'ta, sokağın girişinde birkaç hane ötede bir yokuşa kurulmuştur. Kuzguncuk Muhtarlığı hamamın bulunduğu sokağın girişinde, hamamın çaprazında kalmaktadır. Sokağa bakan giriş cephesi dışında diğer cepheleri evlerle ve bahçelerle sınırlanmıştır (Şekil 39). Hamam bugün terk edilmiş ve harap durumdadır (Resim 249, 250).

Şekil 39: Kuzguncuk Küçük Hamam Konum (Yandex Haritalar- 14.09.2016)

Tarihçesi

Eserde kitabeye rastlanmamıştır. Hamamın inşa tarihi net olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiği ve “Kuzguncuk Hamamı kuzgunlara”³²² diye tarif ettiği hamamın bu hamam olmadığı belirtilmektedir. H.1147, M. 1734 tarihli hamamcı esnafı defterinde Kuzguncuk Hamamı'ndan bahsedilmemektedir. Mülk olan bu hamamın ise 1900'lerde yapıldığı tahmin edilmektedir³²³. Ayrıca eserin bir Ermeni vakfı olduğu ve 1840-50 civarında inşa edildiği bir diğer iddia olarak karşımıza çıkmaktadır³²⁴. Hamam, Batak Hamam olarak da bilinmektedir. “Batak” tabirinin, Balat Hamamı'nda karşımıza çıkan ve “Yahudi Batağı” olarak tabir edilen, yalnızca Musevilerin girip yıkandığı bir havuz bulunur³²⁵. Batak hamamı olarak da anılan Kuzguncuk Küçük Hamam'ın Musevi cemaatine hizmet veren bir hamam olduğu ileri sürülebilir.

İ. Hakkı Konyalı hamamın tarihini tespit edemediklerini, Hüsniye isimli bir hanımın mülkü olduğunu, eseri kaleme aldığı dönemde (1977) Şevkiye isimli bir hanımın tasarrufunda olduğu, sadece kadınlara hizmet ettiği ve her gün açık olduğu belirtilmektedir³²⁶.

Pervititch haritalarında esere rastlanmamıştır.

1980'de kapanan hamam Batak Hamam olarak da bilinir. Ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin iskân edildiği bir bölgede yer alan hamamın Musevilere hizmet verdiği ileri sürülmektedir³²⁷.

Hamam 14.04.1973 tarihli genel tescil kararı ile tescil edilmiş ve koruma altına alınmıştır (Ek 14).

2013 yılında hamamın bitki ve moloz yığınlarından temizlenmesi için Koruma Kurulu'ndan izin alınmıştır.

Dıştan sıvanan yapı, tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

³²² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi...*, s. 35.

³²³ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları...*, s. 222.

³²⁴ Gülhan Benli, “Üsküdar Hamamları, Hamam...”, s. 626. (İlgili makalede kaynak belirtmeden ileri sürülen bir iddiadır.)

³²⁵ Semavi Eyice, “Balat Hamamı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay., Cilt: 2, 1994, s. 12-13.

³²⁶ İ.Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri...*, Cilt: 2, s. 442.

³²⁷ Akif Kuruçay, *İstanbul'un 100 Hamamı*, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2011, s. 185.

Yapının İncelenmesi

Tek hamam olarak inşa edilmiştir. Meşruta sokağa dik olarak geriye doğru gelişen bir özellik sergiler. İki katlı soyunmalık, ılıklik ve gerisinde sıcaklık, külhan, solunda su deposu şeklinde bir biçimlenişe sahiptir. Hamam harap durumdadır. Beden duvarları ve sıcaklık kubbesi ile soyunmalık kısmı dışındaki kısımlarda tahribat yoğundur (Resim 250,251).

Cepheler

Hamamın girişi güney cephede yer almaktadır. Cephenin sağında mermer söveli düz atkılı ahşap giriş kapısı yer alır. Kapının hemen üstündeki pencere basık kemerlidir. Bu pencerenin hizasında biri büyük diğeri küçük olmak üzere kemerli iki pencere açıklığı yer alır. Bu iki pencerenin arasına gelecek şekilde üstte saçağın hemen altında yatay dikdörtgen bir pencere yer alır. Bu pencerenin solunda üstte iki altta bir, küçük pencere daha bulunmaktadır (Resim 249). Cephe dıştan sıvanmış ancak sıvanın döküldüğü yerlerden tuğla malzeme kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Resim 248: Kuzguncuk Küçük Hamamı

Resim 249: Kuzguncuk Küçük Hamamı

Hamamın doğu cephesi yanındaki binaya bitişiktir.

Kuzey cephesinde sıcaklık bölümü duvarı binayı çevreleyen yapıların bahçeleri ile sınırlandırılmıştır.

Resim 250: Kuzguncuk Küçük Hamamı
Batı Cephesi

Resim 251: Kuzguncuk
Küçük Hamamı- Sıcaklık
Kısmı

Hamamın batı cephesi kuzey cephesinde arsa boş arsa yer alır. Cephenin sağında soyunmalığın üst katına bağlantı sağlayan bir kapı açıklığı vardır. Yapı harap olduğu için ılıklığın ve sıcaklığın halvet üniteleri bulunur. Cephenin kuzeyinde külhana ve su deposuna bağlantı geniş bir açıklık bulunmaktadır (Resim 251).

İç Mekân

Tek hamam olarak inşa edilen hamam sokağa dik bir yerleşimle konumlandırılmıştır.

Resim 252: Kuzguncuk Küçük Hamamı
Ilıklık Kısmı

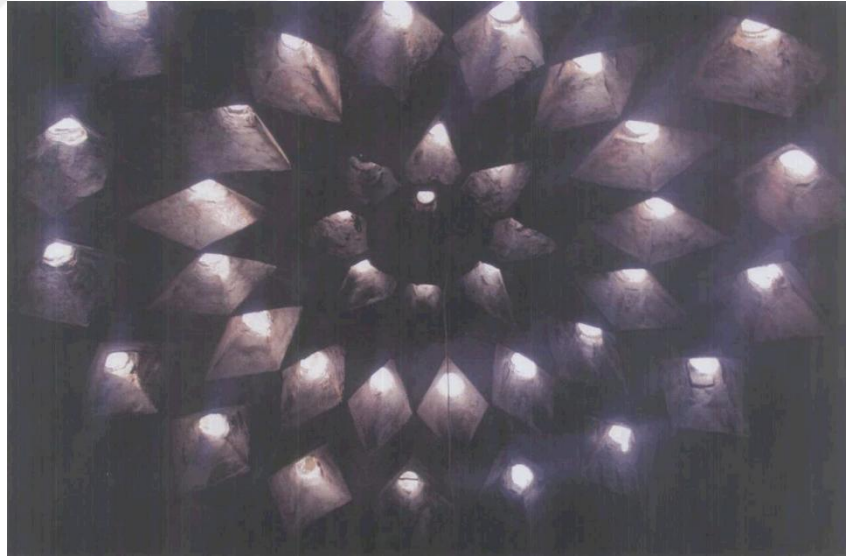

Resim 253: Kuzguncuk Küçük Hamamı
Ilıklıktan Sıcaklığa Giriş

Yamaca inşa edilen yapının soyunmalık bölümü bugün harap durumdadır. İki katlı olan soyunmalık bölümünün gerisinde bugün örtüsü yıkılmış olan ılıkılık bölümüne geçilmektedir (Resim 254).

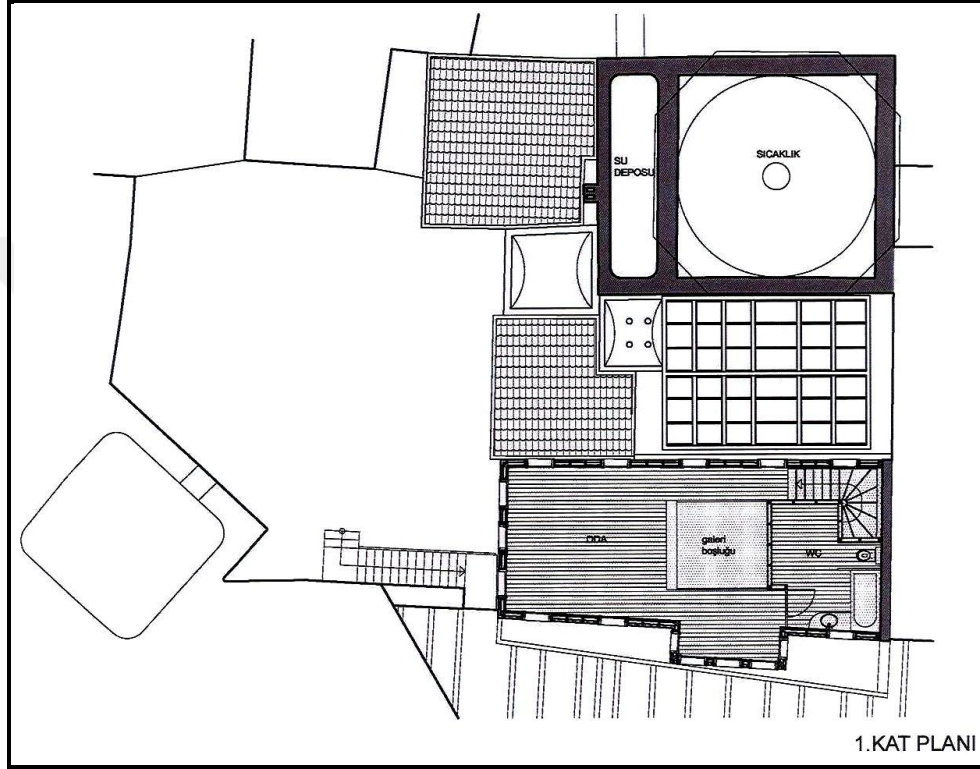
Resim 254: Ilıkılık Kısımı, Solda Halvet Hücreleri ve Zemin
(İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Resim 255: Hamamın Sıcaklık Kubbesi (İst. 6 No.lu KVKBK Arşivi)

Ilıkılık bölümünde soldaki halvet ünitesi kısmen yıkılmış durumdadır (Resim 250). Ilıkılığın iç kısmındaki birimlerin duvarları yıkıldığında halvet ve helâ kısımlarının sınırları belli değildir. Ancak pis su giderlerinin aktığı kanalın izlerinden helâ kısmının sıcaklık duvarına bitişik olduğu düşünülebilir (Resim 254).

Kemerli bir açıklıktan geçilerek girilen sıcaklık bölümü pandantiflerle geçilen kubbeli olarak bir mekândır (Resim 255). Zeminde herhangi bir kaplamaya rastlanmamıştır. Solda su deposuna alçak bir kapıdan sağlanır. Girişin karşı duvarında bir pencere açıklığı ile külhanla bağlantı sağlanmıştır (Şekil 40).

Şekil 40: Kuzguncuk Batak Hamam 1. Kat Planı (6.Kurul Arşivi)

Süsleme

Eser harap haldedir. Eserde süsleme anlamında günümüze pek bir veri ulaşmamıştır. Hamamın ahşap girişi mermer silmelerle çevrelenmiştir. Soyunmalık dıştan boyalıdır.

Sıcaklık kubbesi fil gözleri merkezde sekiz kollu yıldız oluşturacak şekilde ele alınmıştır (Resim 255).

BÖLÜM IV

DEĞERLENDİRME

Üsküdar'da inşa edilen hamamları konu alan bu çalışmada Osmanlı öncesi döneme dair hamam yapılarına dair bir veriye ulaşılamamıştır. En erkeni 15.yy.ın ikinci yarısından kalma olan hamamla birlikte 19.yy.ın sonlarına kadar bir sürede günümüze ulaşan veya ulaşamayan 33 hamam tespit edilebilmiştir. Bunların bir kısmı çifte hamam olarak inşa edilmişken büyük bir çoğunluğu tek hamam tipindedir. Yine bir külliye'nin bir parçası olarak inşa edilenler söz konusuysa, özellikle geç dönemde yoğun olmak üzere bağımsız inşa edilen örneklerle karşılaşılır.

Bugüne ulaşamayan yapılarla ilgili sadece belge düzeyinde bilgilerle hakkında fikir sahibi olunan yapıların yanında 20.yy.a kadar varlığı bilenen ve kurul arşivi veya kişisel arşivlerle hakkında fikir sahibi olabildiğimiz yapılar da bulunmaktadır. Bugüne ulaşamamış yapılarda 16. ve 17.yy.da inşa edilmiş olanlarda bir yoğunluk gözlenmektedir.

Bugüne ulaşan veya ulaşmayan hamamların kitabeleri ile ilgili olarak sadece Bulgurlu Hamamı'nın kitabesi tespit edilebilmiştir. Bunun yanında bir külliye'ye bağlı olarak inşa edilen hamamlarda cami kitabelerinde, vakfiyelerde bünyesindeki diğer yapılarla hamamların da sayıldığı belirtilebilir.

Hamamların bir kısmının yaptıranı ve inşa tarihi bilinmemekle beraber, bazıları hakkında ulaşılan veriler üzerinden ihtimaller belirtilebilmiştir. İskele Hamamı'nın banisi ve tarihi kesin olmamakla birlikte ulaşılan belge ve verilerle Fatih Sultan Mehmed Han tarafından inşa edilmiş olma olasılığı belirtilmeye çalışılmıştır. Ayazma Hamamı'nın Ayazma Sarayı'nın hamamı olduğu iddiasının yanında 3. Sultan Mustafa tarafından külliyesiyle beraber inşa edildiği yönündeki bilgiler de değerlendirilmiştir. Kuzguncuk Batak Hamam ve Dağ Hamamı'nın da inşa tarihleri ve banileri bilinmemekle beraber kaynaklara yansıyan inşa tarihleri ile ilgili tespitler burada kullanılmıştır.

Hamamlarda soyunmalık kısımlarında fiskiyeli havuz olarak; Çinili Hamam'da erkekler kısmında, Selimiye Hamamı'nda harap halde havuz ve İcadiye Dağ Hamamı'nda harap halde, sadece zemin bordürü seçilecek şekilde günümüze ulaşmıştır. Yine soyunmalık kısımlarında Geç Dönem'de yaygınlaşan kahve ocaklarına da Üsküdar bölgesindeki hamamlarda rastlanmamıştır.

4.1. Yerleşim Planı ve Konum

İncelediğimiz hamamların önemli bir kısmı bir külliye'nin parçası olarak inşa edilmiştir. Hamamların Üsküdar'daki dağılımları genel olarak; erken dönem, klasik dönem ve 17 yy.da merkez mahalleler ağırlıklı iken Üsküdar'ın gelişip, yayılmasına paralel olarak yeni mahallelerde inşa edilen külliyelerin bir birimi olarak veya külliyelerden bağımsız olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu dağılım, coğrafi olarak kent yaşamının da dağılımına ve kentleşen bölgelere doğru yayılır.

Hamam bir ticaret yapısı olduğu gibi aynı zamanda yanında bir su yapısıdır. Bu yüzden suyuollarına, su kaynaklarına yakın bir konumda olması gerekmektedir. Üsküdar su kaynakları bakımından oldukça verimli bir bölgedir. Çok sayıda hamamın ve külliye'nin inşa edilmesinde tarihi ve stratejik özelliğinin yanında su faktörü de önemli bir unsurdur. Çamlıca tepelerinden çıkan birçok su kaynağı, çok sayıda su yolu ile kent merkezindeki maksemlere, çeşmelere ve külliye'lere ulaşmaktadır.

Rum Mehmed Paşa Hamamı külliye bütünlüğünden biraz uzak bir konumda inşa edilmiştir. Valide-i Atik Hamamı da Rum Mehmed Paşa hamamında olduğu gibi külliye'nin en uç kısmında külliye bütünlüğünün neredeyse dışında bir konumda inşa edilmiştir. Yeşil Direkli Hamam, Valide-i Atik Külliyesi'ne akar getiren bir yapı olarak külliye'nin uzağında, kent merkezinde inşa edilmiştir. Çinili Hamam bağlı bulunduğu külliye'nin yakınında inşa edilmiştir. Topografik kaygıların yanında, hamam gibi su yapılarının inşasında külliye'ye yakınlığın ilk etapta aranan bir özellik olmadığı dikkati çekmektedir. Hamamın külliye bütünlüğüne yakın olduğu yerlerde su kaynağının da yakın olduğu anlaşılmaktadır. Valide-i Atik Hamamı, Yeşil Direkli Hamam, Ağa Hamamı aynı doğrultuda Çavuşderesi güzergâhına yakın inşa edilmiştir. Yine bu güzergahta bulunan İskele Hamamı banisi ve bağlı bulunduğu külliye konusunda emin olmadığımızdan bu yönde bir değerlendirmeye gidilememiştir. Ayazma Hamamı 3. Mustafa Su yolu ile,

Selimiye Hamamı Selimiye Su Yolu ve Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı Altunizade Su Yolu ile su ihtiyacını karşılar ve bağlı bulundukları külliyele yakın konum arz ederler.

4.2. Planlama ve Biçimleniş Özellikleri

Mimari unsurların planlanmasında boyut ve işlevini sınırlayan en önemli unsurun ekonomik boyut olduğu belirtilebilir. Konumuzu oluşturan hamamlara dönem bazında baktığımızda; ekonomik olarak Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde yapıların gerek boyut gerekse olgunluk bakımından daha özel bir yere sahip olduğu belirtilebilir.

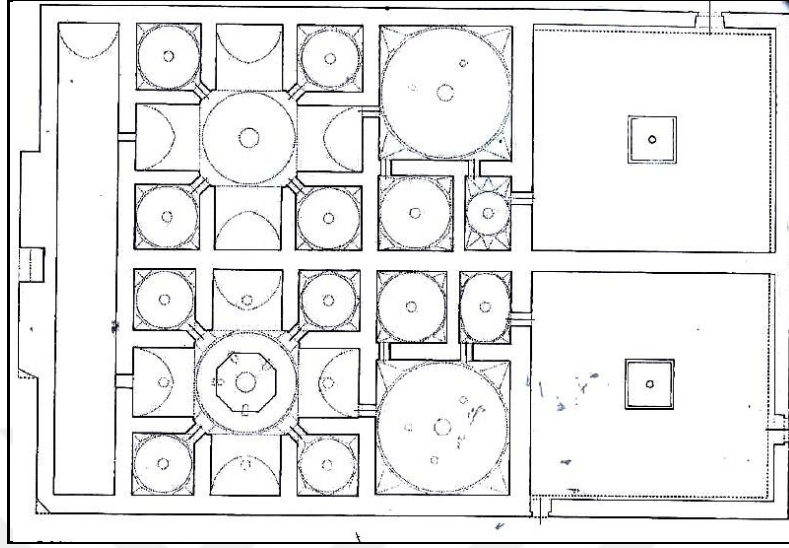
Erken ve Klasik Dönem'de inşa edilen hamamlar çifte hamam tipinde ve daha büyük boyutlu, mimari bütünlük açısından belli bir yetkinliğe karşılık geldiği belirtilebilir. 17.yy.da inşa edilen üç hamamdan Çinili Hamam ve Ağa Hamamı çifte hamam olarak inşa edilmişken yine bu dönemin eseri olan Bulgurlu Hamamı tek hamam tipinde ve daha mütevazı bir özellik sergiler.

18. yy. ve sonrası Üsküdar'da inşa edilen hamamların hemen hepsi tek hamam tipindedir. Beylerbeyi Hamamı, Selimiye Hamamı ve Kuleli Hamamı gibi hamamlar sultanların inşa ettiği hamamlardır. Bunun yanında Osmanlı bürokrasisinin yetiştirdiği ve hayır amacıyla inşa ettiği hamamlar ve Aziz Mahmud Hüdayi ile Selami Ali Efendi örneğinde olduğu gibi dini kanaat önderlerinin vakıf olarak inşa ettiği yapılar da bulunmaktadır.

Osmanlı bürokrasisi içinde olan Şeyhülislam Arif Hikmet Bey gibi farklı gayelerle hamam inşa edenler de dikkat çekicidir. Mekke'deki kütüphaneye akar sağlaması amacıyla İcadiye Dağ Hamamı'nı inşa ettirmiştir.

Üsküdar'da günümüze ulaşmış en erken tarihli hamam Rum Mehmed Paşa Hamamı'dır. Erkekler kısmının planı aksiyal eyvanlı ve köşe hücreli tipe dâhil edilebilir (Şekil 11). Plan özellikleri itibariyle en erken örneğini Kirman, Nigar'da inşa edilen aksiyal biçimlenişe sahip hamam ile Ani'de 11.yy.da inşa edilen Selçuklu hamamının biçimlenişi ile benzerdir (Şekil 1). Yine erken örneklerden Mardin Sitti Radviyye Hamamı, Kayseri Huand Hatun Hamamı, Sahip Ata Hamamı (Şekil 41) ve Tokat Pervane Hamamı planları itibariyle benzer özelliklere sahiptir. Kadınlar kısmının planı erkekler kısmından farklıdır. Tipolojik olarak ortası kubbeli enine gelişen çifte halvetli tipe dâhil edilebilir

(Şekil 11). Bu özelliği ile Tokat Pervane Hamamı kadınlar kısmı, Bursa Çakır Hamamı'nın iki kısmın, Bursa Haydarhane Hamamı planları ile benzer niteliktedir.

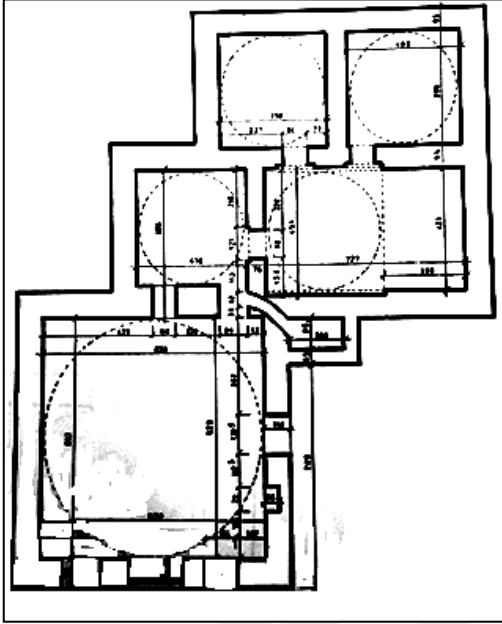

Şekil 41: Konya Sahip Ata (Sultan) Hamamı (Yılmaz Önge'den)

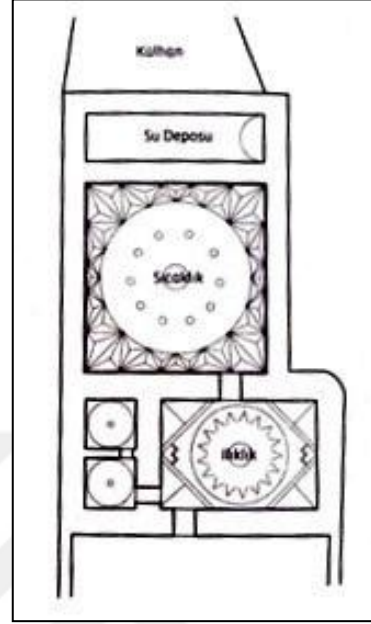
Klasik Dönem'de Üsküdar'da inşa edilen, bugüne ulaşan iki hamam bulunmaktadır. İskele Hamamı 15.yy. ikinci yarısı veya 16.yy. ilk çeyreğinde inşa edilmesi olasılığı bulunmaktadır. Mimar Sinan'ın mimari olduğu Valide-i Atik ve Yeşil Direkli Hamam'ın banisi Nurbanu Sultan iken, İskele Hamamı'nın banisi ve mimarı konusunda bilgilerimiz net değildir.

İskele Hamamı dikdörtgen planlı, soyunmalık kısımları boyut olarak birbirine yakın büyüklükte, erkekler kısmı ılıklığında ortada kubbesi iki yanda birer kubbeli bölüm ve soldaki kısımdan geçişi sağlanan dikdörtgen bir halvetle biçimlenirken, kadınlar kısmı ılıklığı tek üniteli ve solda hela hücreleri ile biçimlenen bir özellik sergiler. Sıcaklık kısımlarında erkekler kısmı daha büyük boyutlu tutulmuş ve ilave olarak soldaki eyvandan geçişi sağlanan kubbeli bir halvet ünitesi eklenmiştir (Şekil 13). Kadınlar kısmının planı sıcaklığın biçimlenişi itibariyle ortada kubbeli, enine gelişen ve çifte halvetli tipe dâhil edilebilir. Bu kısım biçimlenişi ile Tokat Pervane Hamamı kadınlar kısmı, Bursa Nalıncılar Hamamı kadınlar kısmı, Bursa Yıldırım Hamamı (Şekil 42) ve Bursa Çakır Hamamı planına benzemektedir. Erkekler kısmı sıcaklığı yıldızvari sıcaklıklı tipe dâhil olurken (Şekil 13), biçimlenişi itibariyle Bursa Nasuh Paşa Hamamı, Bursa Davutpaşa Hamamı erkekler kısmı, Manisa Sultan Hamamı kadınlar ve erkekler kısmı, Bursa Yenişehir

Hamamı erkekler kısmı ile yine Üsküdar’da inşa edilmiş Büyük Hamam (Yeşil Direkli Hamam) planına benzer özellikler taşımaktadır.

Şekil 42: Bursa Yıldırım Hamamı
(Ekrem Hakkı Ayverdi’den)

Şekil 43: Bursa İnebey Hamamı (Elif
Şehitoğlu’ndan)

Nurbanu Sultan tarafından inşa ettirilen Valide-i Atik Hamamı’nın (Şekil 17) kadınlar ve erkekler kısmı simetrik bir özellik sergiler. Yine banisinin Nurbanu Sultan olduğu Yeşil Direkli Hamam da benzer şekilde iki kısmı simetrik olarak ele alınmıştır (Şekil 15). Toptaşı mevkiinde bulunan Valide-i Atik Hamamı ve aynı vakfa akar getirmesi için inşa edilen Yeşil Direkli Hamam’a (Büyük Hamam) göre daha küçük boyutludur. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla Yeşil Direkli’nin soyunmalık kısımlarının boyutları, kubbe örtüleri anıtsal niteliktedir (Resim 51, 52). Yeşil Direkli Hamam yıldızvari sıcaklıklı tipe dâhil edilebilir. Manisa Sultan Hamamı, Bursa Nasuh Paşa Hamamı, Bursa Davutpaşa Hamamı erkekler kısmı ve Üsküdar İskele Hamamı erkekler kısmı plan itibarıyla benzer bir biçimlenişe sahiptir. Toptaşı’nda bulunan Valide-i Atik Hamamı ise tek mekânlı sıcaklığı olan kubbeli ve trompların altında kalan kısımları hafif malzemeye halvet hücresi olarak ele alınmıştır (Şekil 17). Genel tipolojik tasnifin dışında kalan ve daha çok çarşı hamamlarında uygulamalarını gördüğümüz tek mekânlı ve halvetsiz³²⁸ veya “Sıcaklığı tek

³²⁸ Semavi Eyice, “Hamam”..., s.419-420

mekândan oluşan, halvet hücresi olmayan³²⁹ yapılardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu biçimlenişi ile Bursa İnebey Hamamı'na benzer özellikler gösterir (Şekil 43).

Ağa Hamamı 17.yy.ın başlarında inşa edilmiştir. Hamamın erkekler kısmı yapı bütünlüğü içinde merkezi bir ağırlığa sahiptir. Erkekler kısmı, dikdörtgen bir soyunmalığı ve gerisinde dar bir ılıklik ünitesi ile aksiyal dört eyvanlı ve köşe halvetli sıcaklığa sahiptir (Şekil 19). Plan özellikleri itibariyle Ani'deki Selçuklu Hamamı, Radviyye Hamamı ve Üsküdar Rum Mehmed Paşa Hamamı'nın erkekler kısmının planına benzerdir. Kadınlar kısmının girişi Pırnal Sokak'tan sağlanırken dikdörtgen planlı soyunmalık bölümü ve ılıklığı, sıcaklığı ve halvet üniteleri yaklaşık eş büyüklükte olduğu bir plana sahiptir. Bu plan özelliği itibariyle Bursa Orhangazi Hamamı kadınlar kısmı planına, Amasya Hızır Paşa Hamamı planına, Aksaray Ağzıkara Han Hamamı'na, Çatalca Belediye Hamamı kadınlar kısmının planıyla benzer özelliklere sahiptir.

Çinili Hamam'da soyunmalık kısımları iki katlı ve kubbeli olarak ele alınmıştır. Soyunmalık kısımları dört köşede derin trompların bulunduğu sekizgen altyapıya oturan birer kubbe ile örtülüdür. Bu uygulama erkekler kısmının sıcaklığında tekrar edilir. Erkekler kısmı, sıcaklığından hareketle tek mekânlı ve halvet hücresi olmayan şemaya dâhil edilebilir (Şekil 23). Kubbe altında Toptaşı Valide-i Atik Hamamı'nda olduğu gibi hafif malzemeye halvet hücreleri yapılmıştır. Tek mekânlı ve halvetsiz sıcaklığı ile Bursa İnebey Hamamı'nda benzer bir biçimleniş karşımıza çıkar. Kadınlar kısmının planı erkekler kısmına göre daha detaylıdır. Sıcaklığın biçimlenişi ile aksiyal dört eyvanlı ve köşe hücreli tipe dâhil edebilir. Sıcaklık merkezde köşe halvetlerin üzeri kubbe ile örtülü iken eyvan kısımları aynalı tonoz ile örtülüdür. Üsküdar bölgesinde daha önce Rum Mehmed Paşa Hamamı ve Ağa Hamamı'nda benzerlerini gördüğümüz bu şemanın mazisi Nigar'daki B. Selçuklu hamamı ile Ani'deki Selçuklu Hamamı'na kadar uzanmaktadır.

Bu ara dönemin bir diğer hamamı tek hamam olarak inşa edilen ve kuşluk olarak çalışan Bulgurlu Köyü Hamamı'dır. Araziye dikdörtgen olarak, sokağa dik biçimde inşa edilen hamam, girişin iki yanında birer oda, dikdörtgen planlı soyunmalık, tonozlu ılıklığı ve araya atılan bir kemerin ayırdığı iki kubbeli sıcaklık ile gerisindeki külhan ve su deposuyla nihayetlenen bir özelliğe sahiptir. Hamamın daha önce çıkarılmış planında sıcaklık bölümü bir duvarla ayrılan iki kubbeli bir düzen karşımıza çıkarken,

³²⁹ Kutgün Kemal Eyüpgiller vd., Arapgir..., s.185.

incelediğimizde sıcaklığı iki ayrı mekân olarak değil araya atılan bir kemerle ayrılan iki kubbeli bir özellik sergiler. Eser bu biçimleniş ile çok kubbeli tipe edilebilir (Şekil 22).

Klasik Dönem’de ve 17.yy.da inşa edilen çifte hamam geleneği bu dönemden sonra yerini tümüyle tek hamam olarak inşa edilen hamamlara bırakır. Bunda dönemin ekonomik yapısı veya mevcut hamam sayısının kent nüfusuna yetmesi bir ihtimal olarak değerlendirilebilir.

18.yy. ve sonrasında inşa edilen hamamların, tarihi tartışmalı Ayazma Hamamı’nı saymazsak tarihi Üsküdar bölgesinin dışında veya yeni kurulup gelişen mahallerde inşa edildiği dikkati çeker. Beylerbeyi Hamamı, Selimiye Hamamı, Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı gibi hamamlar bir külliyenin parçası olarak inşa edilmişlerdir. İcadiye Dağ Hamamı, Dağ Hamamı, Kuzguncuk Batak Hamamı gibi hamamlar bağımsız iken Kuleli Hamamı gibi kışlaya tabi olan ve Ziver Bey Köşk Hamamı gibi bir konağa bağlı olanlar da bulunur.

18.yy. ve sonrasında inşa edilen hamamlardan Selimiye Hamamı (Şekil 30) ve daha küçük boyutlu olarak Ayazma Hamamı aksiyal dört eyvanlı ve köşe hücreli tipte inşa edilmiştir (Şekil 26). Beylerbeyi Hamamı sıcaklık kısmının biçimleniş ile diğer yapılardan ayrılır (Şekil 28). Tonozlu ılıklik kısmın devamında bir koridorun iki yanında iki kubbesi ve koridorun devamında tek mekânda araya atılan bir kemerle ayrılan iki kubbeli bir biçimleniş arz eder. Bu planlamanın benzerine rastlamamaktayız. Bu haliyle eser münferit olarak değerlendirilebilir.

Şimdiye kadar ele aldığımız hamamlar dışındaki hamamlarda uygulanan plan şeması genel tipolojik tasnifinin dışında kalır. İskele Hamamı’nı (Şekil 13) ele alırken değindiğimiz ve bu tipin Üsküdar’daki en erken örneği gördüğümüz yapıdaki uygulamaya benzer şekilde sıcaklığı tek mekândan oluşan ve halvet hücresi olmayan gruba³³⁰ girmektedirler. Biçimleniş itibariyle sıcaklık tek mekânlı, halvetsiz ve kubbeli olarak değerlendirilmiştir. Bunlar; Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı, Kuzguncuk Batak Hamam, İcadiye Dağ Hamamı, Kuleli Hamamı olarak belirtilebilir. Bu hamamlardan Altunizade İsmail Zühtü Paşa ve İcadiye Dağ Hamamı’nda sıcaklık kubbesinin altında, yaklaşık 2 metre yüksekliği olan tek mekânın köşelerini sınırlayan hücreler mevcuttur. Tek

³³⁰ Kutgün Kemal Eyüpgiller vd., Arapgir..., s.185.

mekânda ve kubbe altında olduğundan Eyice'nin aksiyal dört eyvanlı ve köşe hücreli tipine dâhil edilememiştir.

Dağ Hamamı'ndan günümüze sadece su deposu kaldığından bir fikir vermemektedir. Asıl hamam kısmı bugüne ulaşmayan, kazı sonrası temel düzeyinde kalıntıları tespit edilen Ziver Bey Köşk Hamamı'nın boyutları ve biçimlenişi ile tek hamam olarak değerlendirilebilir (Şekil 31,32). Bu hamam, ard arda dizilen mekanları ile Alara Hamamı'na benzer özellikler taşır.

Çalışmamıza konu edilen bugüne ulaşmış hamamların sıcaklık mekânlarının biçimlenişi tabanlı tipolojik değerlendirme³³¹ ile ele alındığında plan tipleri bakımından aşağıdaki dağılım karşımıza çıkmaktadır:

- **Aksiyal Dört Eyvanlı ve Köşe Halvetli Tip:** Rum Mehmed Paşa Hamamı erkekler kısmında, Ağa Hamamı'nın erkekler kısmında, Çinili Hamamı'nın kadınlar kısmında, Ayazma Hamamı'nda ve Selimiye Hamamı'nda sıcaklık kısımlarının biçimlenişi bu tipe dâhil edilebilir.
- **Enine Sıcaklıklı ve Halvet Hücreli Tip:** İskele Hamamı'nın kadınlar kısmında, Rum Mehmed Paşa Hamamı'nın kadınlar kısmında karşımıza çıkar.
- **Sıcaklığı Yıldızvari Tip:** İskele Hamamı erkekler kısmında³³², Yeşil Direkli Hamam'ın kadınlar ve erkekler kısmında karşımıza çıkmaktadır.
- **Ilıklığı, Sıcaklığı ve Halvet Hücreleri Eş Büyüklükte Olan Tip:** Ağa Hamamı'nın kadınlar kısmında bu plan şeması karşımıza çıkmaktadır.
- **Çok Kubbeli Tip:** Bulgurlu Hamamı'nda karşımıza çıkar.
- **Sıcaklığı Tek Mekândan Oluşan ve Halvet Hücresi Olmayan Tip³³³:** Sıcaklık mekânı tek kubbeli olup, kubbe altında hafif malzemeye köşelerin sınırlandırılıp halvet olarak kullanılması veya halvetsiz olarak ele alınan bir şemadır. Valide-i Atik Hamamı'nın her iki kısmında, Çinili Hamamı'nın Erkekler Kısımında, İcadiye Dağ Hamamı'nda, Altunizade İsmail Paşa Hamamı'nda, Kuzguncuk Batak Hamamı, Kuleli Hamamı'nda bu şema

³³¹ Semavi Eyice, "Hamam"..., s. 402-430.

³³² Hamamın hangi kısmının erkekler kısmı olduğu belli değildir. İşlek ve yol üstü bir yerden girişi sağlandığından tahminimiz bu yöndedir.

³³³ Kemal Kutgün Eyüpgiller vd, "Arapgir...", s. 185.

karşımıza çıkmaktadır. Bugün bir kısmı kazı sonucu açığa çıkarılan Mabeyinci Ziver Bey Köşk Hamamı boyutları itibariyle bu plan tipine dâhil edilebilir.

- **Münferit Tip:** Beylerbeyi Hamamı'nın sıcaklık mekânının biçimlenişi ile genel tipolojik tasnifin dışında kaldığı belirtilebilir. Soyunmalık kısmından sonra yan birimleri ile tonoz örtülü ılıklik ve devamında bir koridorun iki yanında birer kubbeli bölüm ile koridorun devamında tek mekânda araya atılmış bir kemerle birbirine bağlanan iki kubbeli bir düzen karşımıza çıkar. Benzer planlamaya sahip bir örnekle karşılaşılamamıştır.

4.3. Taşıyıcılar, Geçiş Öğeleri ve Örtü Sistemi

Hamamlar özellikleri gereği sıcaklığı içerde tutmak ve soğukluğu içeri sokmamak üzere tasarlandıkları için masif duvarlı ve asıl hamam kısımlarında aydınlık sağlaması için açılan fil gözleri dışında dışarıya kapalı yapılardır. Soyunmalık kısımlarında pencereli, aydınlık feneri olan ve ahşap malzemeden yapılmış örnekleriyle yapının genel özelliğinden farklılık gösterir. Bir geçiş birimi olarak kullanılan bu kısmın hem hamama hazırlık hem de çıkışta dışarıdaki hayata uyum için önemli bir geçiş unsurudur.

Hamamlarda temel taşıyıcı unsurlar kalın beden duvarlarıdır. Asıl hamam kısmının içinde sütun veya ayak gibi taşıyıcı unsurlara rastlanmamıştır. Cehennemlik kısmında sıcak havanın dolaşmasını ve zeminin de ısınması için boşluklar bırakıldığından zemini taşıyan kısa ayaklar belirtilebilir.

Geçiş öğelerinde pendentif en yaygın kullanılan unsur olarak karşımıza çıkar. Bunun yanında Valide-i Atik Hamamı sıcaklık kubbelerinde, Yeşil Direkli Hamam'ın güney kısmındaki ılıklik kubbelerinde, Çinili Hamam'da erkekler kısmının kubbesinde ve iki kısmın da soyunmalık kubbelerinde, Ağa Hamamı'nın sıcaklık halvet hücrelerinin kubbelerinde, Ayazma Hamamı'nın köşe halvet hücrelerinin kubbelerinde trompla geçiş sağlanmıştır. Diğerlerinin hemen hepsinde kubbeye geçiş öğesi olarak pendentif kullanılmıştır.

Örtü öğelerinde yapıların yerlerine göre tercihler de değişebilmektedir. Soyunmalık kısımlarında kubbe, içte ahşap kubbe dıştan dört yana meyilli çatı (Resim 9,16), ahşaptan poligonal planlı aydınlık feneri üzerine meyilli çatı (Resim 81,86), doğrudan düz dam ve dışta meyilli çatı gibi uygulamalar karşımıza çıkabilmektedir (Resim 104). Ilıklık

bölümlerinin örtülmesinde; çapraz tonoz, beşik tonoz, aynalı tonoz ve kubbe tercih edilen örtü unsurlarıdır. Ilıklık, halvet ve helâlarda tonoz yaygın olarak kullanılmıştır. Sıcaklıkta en yaygın örtü ögesi kubbedir. Merkezde kubbe ve köşe hücrelerde yine kubbe tercih edilirken eyvan ünitelerinin üzeri aynalı tonoz, kırık beşik tonoz kullanım alanı bulmaktadır.

Hamamlarda kubbelerde ve tonoz yüzeylerinde içeriği doğal yollarla aydınlatan fil gözleri dışta yuvarlak formu iken içte farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Rum Mehmed Paşa Hamamı'nda kubbe ve tonoz yüzeylerinde yuvarlak form tercih edilirken, Büyük Hamam'da kubbeye beşgen ve yıldız formu fil gözleri dairesel olarak dağılmaktadır. Valide-i Atik Hamamı'nda ve Ağa Hamamı'nda kubbe ve tonoz yüzlerinde yuvarlak formu fil gözleri içeriği aydınlatmaktadır. Bulgurlu Hamamı'nda kubbeye, göbekte sekiz kollu yıldız, onu çevreleyen köşeleri pahlı sekiz üçgen ve kubbe eteğine kadar daireler olarak dağılan yuvarlak formu fil gözleri açılmıştır. Çinili Hamam'da yuvarlak form ağırlıkta iken, Beylerbeyi Hamamı'nda sıcaklık kubbelerinde altıgen formu uygulama tercih edilmiştir. Yine Beylerbeyi Hamamı'nda ılıkılık halvet hücrelerinde tonoz yüzeylerinde damla formu kullanılarak "S" ve "C" biçimini verecek şekilde bir düzenleme karşımıza çıkmaktadır. Ilıklığın diğer birimlerinde yuvarlak ve kare formu fil gözleri uygulanmıştır. Selimiye Hamamı'nda altıgen ağırlıklı bir dağılım görülür. Kuleli Hamamı'nda kubbeye altıgen form, ılıkılık kısmında kare formu karşımıza çıkmaktadır. İcadiye Dağ Hamamı'nda kubbeye merkezde tek yuvarlak oradan ışınal olarak dağılan dikdörtgen formu fil gözleri hamamı aydınlatır. Beylerbeyi Sarayı Hamamı'nda tonozun yüzeyi yıldız haç kompozisyonu oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Altunizade Hamamı'nda altı dilimli bir biçimlenişe sahip fil gözleri karşımıza çıkmaktadır. Kuzguncuk Batak Hamamı'nda kubbeye merkezde sekiz kollu yıldız ve ışınal olarak paralel kenarlı fil gözleri kubbeye dağılmıştır.

4.4. Malzeme ve Teknik Özellikleri

Beden duvarlarında taş ve tuğla yaygın olarak kullanılırken, uygulama biçimlerinde farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Yapıların büyük çoğunluğu dış yüzeylerinde müdahaleler gördüğü için, içte de sıvalı veya mermer kaplı olduğundan asıl duvar kısımları bazı hamamlarda tespit edilememektedir.

Mermer, hamam içinde tarih boyunca gerek zemin gerekse duvarlar için en fazla tercih edilen malzemedir. Hamam içinde setlerde, havuzlarda, göbektaşında, kurnalarda, kısımları ayırmada hafif bölme olarak ve dekoratif amaçlarla, fiskiye, çeşme aynası, çeşme teknesi gibi birçok alanda kullanılabilmektedir.

Ahşabın ağırlıklı olarak kullanım sahası soyunmalık kısmındadır. Soyunma kabinlerinin bölünmesinde, aydınlık fenerlerinde ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hamamlardan Rum Mehmed Paşa Hamamı, Yeşil Direkli Hamam, İcadiye Dağ Hamamı, Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı, Ağa Hamamı, Ayazma Hamamı'nın bir kısmında taşın ve tuğlanın farklı sayılarda nöbetleşe kullanılmasıyla, alması tekniğinde inşa edildiği dikkati çeker. Ağa Hamamı'nda olduğu gibi, sıvalı olan hamamların sıvalarının dökülen yerlerinden bu tespitler yapılabilmektedir.

4.5. Mimari Plastik Unsurlar

Hamamlar mimari plastik veya süsleme unsurları yönünden çok ön planda olmayan yapılardır. Bunda hamamın bir su yapısı ve masif özellikte olması gibi nedenlerin rol oynadığı düşünülebilir. İç mekânda asıl hamam yapısında suyun, nemin ve rutubetin yıpratıcı etkileri süsleme unsurlarının tercihinde sınırlayıcı bir niteliklidir.

İncelediğimiz hamamların büyük bir bölümü farklı dönemlerde elden geçtiğinden özellikle ekonomik buhran dönemlerinde işletilmedikleri ve terk edilmelerinden dolayı ciddi müdahale gördüklerini, tahrip olduklarını bugüne harap halde ulaşan Ayazma Hamamı, Batak Hamam, Altunizade İsmail Zühtü Paşa ve İcadiye Dağ Hamamı gibi yapılardan anlıyoruz. Bir dönem harap halde kalıp, elden geçirilip tekrar faaliyete geçen hamamlardan Rum Mehmed Paşa, Büyük Hamam ve Atik Valide gibi yapılarda o dönemdeki müdahalelerde neleri yitirdiklerini bilemiyoruz.

Bugüne ulaşan hamamlarda süsleme unsurları; kurnaların dışbükey yüzeyleri, tonoz yüzeyleri, fiskiye, hamam çeşmesi, pendentif yüzleri, ayna çerçevesi, ahşap kapılar, mermer havuz yüzeyleri gibi alanlar ve inşa malzemelerin kullanımlarıyla dış cephede karşımıza çıkmaktadır.

Rum Mehmed Paşa Hamamı'nda erkekler kısmının ahşap kapısında geometrik silmelerle oluşturulan süslemenin (Resim 256, 257) dışında dış cephede üç sıra taş üç sıra tuğla nöbetleşe kullanılarak cepheye hareketlilik getirilmiştir.

İskele Hamamı yıkılıp yeniden ve aslına uygun ele alınmadığından, Yeşil Direkli Hamam harap haldeyken restore edildiğinden bu iki hamamda süsleme unsurlarına dair elimizde bir veri bulunmamaktadır. Yeşil Direkli Hamam'da yer yer bu düzen değişmekle birlikte; iki sıra taş bir sıra tuğlanın almasıyla inşa edilmesiyle cephelerde meydana gelen hareket belirtilebilecek bir unsurdur.

17.yy.da inşa edilen Ağa Hamamı'nın kurnaları yenilenmiş, içte mermer kaplama kullanılmış, dıştan sıvalı olan yapıda mimari plastik unsur olarak fil gözlerinin dairesel olarak kubbelere dağıtılması dışında dekoratif bir özellik dikkat çekmemektedir. Erkekler kısmının soyunmalığında ahşap kubbesindeki düşey çizgiler görsel bir zenginlik olarak dikkat çeker.

Bulgurlu Köyü Hamamı dış cepheleri sıvanmış ve özensiz yer yer yapılan müdahalelerle yamalı bir görüntü sergiler. İçte soyunmalık girişinin üstündeki kitabe nesih yazıyla kaleme alınmıştır (Resim 103). Hamam kısmında Aziz Mahmud Hüdayi'nin yıkandığı belirtilen kurna dışında diğer kurnalarda süsleme unsuruna rastlanmamıştır. Bu kurnanın dışbükey yüzlerinde küçük mukarnas oyuklarla oluşan bir biçimleniş söz konusudur (Resim 118).

17.yy.da inşa edilen bir diğer eser olan Çinili Hamam'dır. Soyunmalık kısımlarında hamama giriş bölümleri, dikdörtgen bir çerçeve olacak şekilde fayansla kaplanmıştır. Erkekler kısmında soyunmalık kısmının ortasında yer alan mermer fiskiye yapıdaki en önemli mimari plastik unsurdur (Resim 125). Kare bir havuz ve yukarı doğru daralan üç katlı ve her kattaki kenarları içbükey olarak oyulmuştur. Üstten akan su bu kanallarla aşağıya akarak bir görsellik kazanır.

Harap haldeki Ayazma Hamamı'ndan günümüze kurnalar ve iç düzenine dair pek bir veri kalmamıştır. Eser tuğla malzemeye inşa edildiğinden, içte tuğla ile inşa edilen kısımlarda, tromp ve kemerlerde tuğlaların farklı dizilmesiyle görsel hareketlilik söz konusudur (Resim 148).

Süsleme bakımından incelediğimiz yapılar içinde en zengini Beylerbeyi Hamamı'dır. Hamamın ahşap giriş kapısının döneminden kaldığı konusunda emin olmasak bile tarihi bir özelliğe sahip olduğu belirtilebilir. Kademeli olarak üç sıra girinti oluşturan dikdörtgen çerçeveye alınmış dört parça ve içlerinde bitkisel motifler kabartma olarak işlenmiştir. Üstteki iki dikdörtgen çerçevenin üstünde bir çatı gibi ters “v” olarak bu dikdörtgen çerçeveyi örtmektedir. Bu çatı formunun altında ve üstünde yine bitkisel bezemeler bulunur. Yine dikdörtgen çerçevelerin arasında ve kapı kanatları birleştiğinde dışa bakan yüzde ince bir şerit halinde bitkisel bezemeler düşey olarak yer alır (Resim 256,257). Bezemelerin dönem özelliklerini yansıttığı belirtilebilir.

Resim 256: Beylerbeyi Hamamı Ahşap Giriş Kapısı

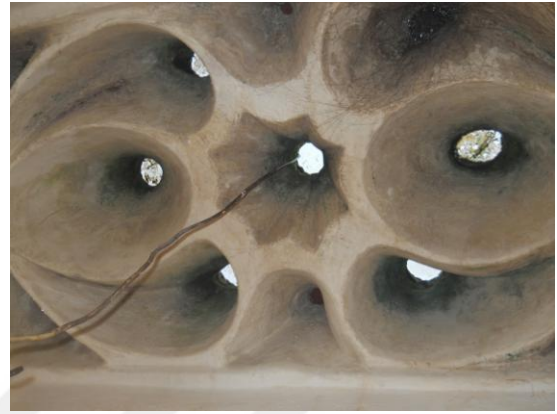
Resim 257: Beylerbeyi Hamamı Ahşap Giriş Kapısı Detayı

Hamamın soyunmalık kısmında, yazıhane olarak kullanılan kısmı sınırlandıran ahşap bölmelerde renkli camlar dikkati çeker. Tarihi özelliği olan rakamları Arap harfleriyle yazılan ahşap bir saat da yine bu bölümdeki bir diğer unsurdur (Resim 169). Soyunmalığın ılıklik duvarında lavabonun üstünde ahşap çerçeveli bir ayna bulunmaktadır. Çerçevenin üst kısmı yüksek kabartma barok üslupta bitkisel bezeme olarak işlenmiştir (Resim 173). Ilıklık kısmında halvet ve helâ ünitelerinin üzerini örten tonoz yüzeylerine açılan fil gözleri damla formu verilerek biçimlendirilmiştir (Resim 258, 259). İnce bir işçilikle ele alınan tonoz yüzeyi merkezde yıldız şeklinde bir fil gözü ve bunu iki taraftan kuşatan damla motiflerinin oluşturduğu bir düzen söz konusudur. Barok dönemin “C”

formunu hatırlatan bir durum söz konusudur (Resim 259). Resim 258’de görülen tonoz yüzeyine yine damla motifleriyle oluşturulmuş “S” kıvrımları çizen ve dönem üslubunu yansıtan özellik gösterdiği belirtilebilir.

Resim 258: Beylerbeyi Hamamı- Ilıklık Helâ ve Halvet Üniteleri Tonoz Yüzeyi

Resim 259: Ilıklık Helâ ve Halvet Üniteleri Tonozu

Hamamdaki kurnaların döneminden kaldığı belirtilebilir. Kurnaların dışbükey yüzlerinde iki tarafta rumi ve palmet motifleri farklı biçimlerde kabartma şeklinde işlenmiştir (Resim 174, 260).

Resim 260: Beylerbeyi Hamamı- Kurnalar

Geç dönem eseri olan Selimiye Hamamı soyunmalık kısmında hamama girişin sağlandığı duvarda, sağda bir çeşme yer alır. Bugün çeşmeden sadece ayna kısmı yerindedir. Tekne kısmı yoktur. Tekneyi taşıyan mermer ayak ise alelade olarak yere

bırakılmıştır. Alınlık kısmında geç dönemde karşımıza çıkan perde motifi mermere kabartma olarak işlenmiştir. Silindir şeklindeki tekne ayağının gövdesinde ise kuşaklar halinde bitkisel bezemeler kabartma olarak işlenmiştir (Resim 261).

Resim 261: Selimiye Hamamı- Soyunmalık Kısım Çeşme

Hamamda yine soyunmalık bölümünde mermerden havuzun köşe kısımları içbükey olarak pahlanmış ve hem pahlanan alanların hem de kenarların yüzeyleri geometrik form verilerek suretiyle oyulmuştur (Resim 262).

Resim 262: Selimiye Hamamı

Soyunmalık Fıskiye Havuzu

İcadiye’de Dağ Hamamı incelediğimiz dönemde restorasyon gören eserlerdendir. Sıcaklık kubbesi ve ılıklik tonozunda fil gözlerinin dışta yuvarlak içte merkeze doğru

daralan bir dikdörtgen formla biçimlenmesinin (Resim 221) yanında kubbeye geçiş sağlayan pendentif yüzeyindeki oval bezeme izleri dikkati çeker (Resim 225). Soyunmalık kısmında bulunan fiskiye havuzunun taban kalıntısındaki geometrik form ile soyunmalık kısmında ahşap küpeştelere varlığı yapıda belirtilebilen diğer plastik unsurlardır.

Müştemilat bölümünün mutfağında, zeminde, süpürgelik boyunca uzanan seramik unsurlar tespit edilmiştir. Bu seramiklerin 19.yy. sonunda görülen ve karosiman olarak nitelenen³³⁴ örneklerden olduğu belirtilebilir (Resim 263).

Resim 263: İcadiye Dağ Hamamı- Müştemilat Mutfağı Süpürgelikler

İcadiye Dağ Hamamı'nın sıcaklık kubbesindeki fil gözleri de belirtebileceğimiz bir diğer plastik unsurdur. Dairesel olarak kubbeyi dolaşan dışta yuvarlak içte dikdörtgen planlı olan bu fil gözleri yapıya görsel bir zenginlik katmaktadır.

Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı, ılık bölümündeki aynalı tonozun ayna ve dört yan yüzlerinde içte 6 dilimli formlu dışta yuvarlak olmak üzere ele alınışıyla plastik bir özellik sergiler. Bu form sıcaklık kubbesinde dairesel olarak dizilmiş halde tekrarlanır (Resim 264). Hamamdaki diğer plastik unsur İcadiye Dağ Hamamı pendentiflerinde olduğu gibi burada da oval madalyon izlerine rastlanmasıdır (Resim 265).

³³⁴ Ahmet Vefa Orhon, "Sanat ve...", s. 38.

Resim 264: Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı- Ilıklık Tonoz Yüzeyi

Resim 265: Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı Sıcaklık Pandantif Yüzeyi

SONUÇ

Hamam temelde insanların temizlik ihtiyacını karşılayan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk örnekleri Mezopotamya’da ve İndus vadisinde bir yapı bütünlüğü içinde görülürken, Yunan ve Roma dünyasında, hipokaust sisteminin de yaygınlık kazanmasıyla birçok yerde inşa edilmiştir. Yunan ve ardından Roma dünyasında yaygın olarak inşa edilen ve aynı zamanda bir sosyalleşme alanı da olan hamam, Bizans döneminde özellikle mimari boyutuyla bu gelenek devam ettirilmiş, temel form korunmuştur.

İslam dünyasında ilk hamam yapıları saraylarda görülürken, bunların Roma geleneğinin küçük boyutlu uygulamaları olarak karşımıza çıktığı belirtilebilir.

Türk dünyasında hamam yapıları bu gelenekten farklı bir biçimleniş arz etmektedir. Asya’da birçok yapıda uygulanan orta avlulu eyvanlı biçimleniş, hamamlarda erken örneklerden itibaren kullanılan bir form olmuştur. Kirman Nigar ve Ani’deki Selçuklu Hamamı bunun erken örnekleridir. Selçuklu dünyasında sevilen bu biçimleniş yine Osmanlı döneminde de en yaygın uygulama alanı bulan şemalardan biri olarak belirtilebilir.

Üsküdar; Pers, Roma ve Bizans dönemlerinde Asya ve Avrupa arasında bir geçiş, konaklama ve üs merkezi olarak uzun yıllar kullanılan bir yerleşim merkezidir. Türkler tarafından alındıktan sonra ve özellikle Fatih’in İstanbul’u fethiyle imar ve iskan faaliyetlerinde bir yoğunluk olduğu belirtilebilir. Rum Mehmed Paşa Külliyesi ve ardından Mihrimah Sultan, Atik Valide, Yeni Valide, Ayazma, Beylerbeyi, Selimiye, Altunizade Külliyesi ile zamanla inşa edilen bir çok mescid, medrese, saray, türbe, çeşme, han gibi yapılarla tarihi kent kimliği kazanan önemli bir merkez halini alır.

Üsküdar’daki hamamları konu alan bu çalışmada bugüne ulaşan ve ulaşmayan 33 hamam tespit edilebilmiştir. Bu hamamların 16 tanesi bugüne ulaşmazken, 17 tanesi ulaşmıştır. Bugüne ulaşanların 6 tanesi çifte hamam tipinde iken diğerleri tek hamam tipindedir. Hamamlardan İcadiye Dağ Hamamı ve Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı iken Kuleli Hamamı Genelkuymay Başkanlığı gözetiminde, Selimiye Hamamı ise Üsküdar Belediyesi'nin sorumluluğundadır. Diğer hamamlar şahıs malıdır.

Bugüne ulaşamayan Dr. Tevfik Bey Konağı Hamamı hakkındaki bilgilerimizin temel kaynağı Pervititch Haritası olmuştur. Bu hamamın bulunduğu yerin yakınında Hacı Hesna Hatun Cami yer alır. Hacı Hesna Hatun'un eşi olan Arslan Ağa'nın Sultantepe'de bir çeşmesinin bulunduğu, yine yakınlarda Arslan Ağa'nın inşa ettirdiği Şeyh Camisi'nin varlığı gibi bilgilerden hareketle, haritada konağın arkasında gösterilen bu hamamın Üsküdar'da inşa edilen hamamlardan olan ancak yeri bilinmeyen Arslan Ağa Hamamı olabileceği yönündeki ihtimal belirtilmiştir.

Hamamlarda bugüne ulaşan veya ulaşamayanlarda bazılarının inşa tarihleri ve banileri tespit edilememiştir. Örneğin bugüne ulaşamayanlardan Mabeyinci Ziver Bey Konak Hamamı olarak bilenen eser ve yan parselde bulunan hamam kalıntısı arasındaki ilişki tespit edilememiştir. Yine İskele Hamam veya Küçük Hamam olarak bilinen eserin banisi ve inşa tarihi bilinmemekle beraber bazı belgelerden hareketle Fatih Sultan Mehmed Han tarafından inşa edilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Dağ Hamamı ve Kuzguncuk Batak Hamamı gibi yapıların banileri ve inşa tarihleri tespit edilememiştir. Kaynaklarda belirtilen tarihlendirme ile ilgili veriler kullanılmıştır.

Eserlerden sadece Bulgurlu Köyü Hamamı'nın kitabesi bugüne ulaşmışken, diğerlerinde kitabeye rastlanmamıştır. Külliye bütünlüğü içerisinde yer alan bazı hamamlarda, cami kitabelerinde veya vakfiyelerinde hamam bahsi geçebilmektedir.

Bugüne ulaşan eserlerde uygulanan plan şemaları, sıcaklık kısımlarını temel alan tipolojik tasnifle ele alındığında 7 farklı tipte uygulama karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Aksiyal Eyvanlı ve Köşe Hücreli Tip, Enine Sıcaklıklı ve Çifte Halvetli Tip, Yıldızvari Sıcaklıklı Tip, Çok Kubbeli Tip, Ilıklığı, Sıcaklığı ve Halvet Hücreleri Eş Büyüklükte Tip, Sıcaklığı Tek Mekândan Oluşan ve Halvet Hücresi Olmayan Tip ile Münferit Tip olarak sayılabilir. Bunlardan en yaygın grup tek mekânlı sıcaklıklı ve halvetsiz olanlar oluştururken, ikinci en yaygın grup ise aksiyal eyvanlı ve köşe hücreli tip olarak belirtilebilir.

Çifte olarak inşa edilen hamamlardan sadece 16.yy. içinde inşa edilen Büyük Hamam ve Valide-i Atik Hamamı'nın her iki kısmın planları simetrik bir özellik arz eder. Diğer çifte hamamlarda iki kısmın planları birbirinden farklıdır.

Hamamların soyunmalık kısımları en fazla müdahale gören bölümleri olmaktadır. Gerek iç düzenleri gerekse diğer boyutlarıyla inşa edildikleri dönem özelliklerini en az yansıtan kısımlar olmaları dikkat çekmektedir.

Hamamların büyük bölümünün içlerinde kaplama olarak kullanılan mermer kısımları ve kurnaları yenilenmiştir. Beylerbeyi Hamamı diğer hamamlara göre gerek kurnaları gerek mimari özellikleri itibariyle daha az müdahale gördüğü, özgün kısımların bugüne ulaşabildiği özel bir örnek olarak belirtilebilir.

Hamamlar süsleme boyutuyla diğer yapı gruplarına göre daha az örnekle karşılaşılan bir yapı grubu olduğu belirtilebilir. Su ve buhar faktörünün yanında, zamanla geçirilen müdahalelerle günümüze sınırlı sayıda örnek ulaşmıştır. Dış cephede tuğla taş örgünün alması olarak ele alınmasının yanında Ayazma Hamamı'nda veya Büyük Hamam'da olduğu gibi tuğlaların düşey dizilmesiyle oluşan sağır kemer yüzeyleri görsel bir zenginlik olarak belirtilebilir. Hamamlar içinde süsleme boyutuyla ön plana çıkan Beylerbeyi Hamamı belirtilebilecek önemli bir örnektir. Rumi ve palmet bezemelerinin dışbükey yüzlerinde kabartma olarak işlendiği çok sayıda kurnası, bitkisel ve geometrik süslemelerin işlendiği ahşap kapısı, "S" ve "C" kıvrımlarını damla motifi kullanılarak işlendiği halvet tonoz yüzeyleri ile dikkati çekmektedir. Yine perde motifinin işlendiği aynası ve bitkisel bezemelerin kabartma olarak işlendiği tekne ayağı ile Selimiye Hamamı, sıcaklık kubbelerinde geçişte kullanılan pendentif yüzlerine işlenen oval madalyon formu ile İcadiye Dağ ve Altunizade İsmail Zühtü Paşa Hamamı belirtilebilir.

Yapıların doğal yollarla aydınlatılmasını sağlayan fil gözlerinde dışta yuvarlak olmak üzere içte; yuvarlak, yıldız, kare, altıgen dilimli, paralel kenar, beşgen, damla motifi olmak üzere çeşitli biçimlerde kubbeleri ve tonoz yüzeylerini donatan uygulamalar karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akbatu, Şinasi. “İstanbul Hamamları”, *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul 1973 İl Yıllığı*, (haz. Bedi N. Şehsuvaroğlu), İstanbul, 1973, s. 487-495.

Aksoy, Ercan. *Kastamonu Hamamları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst.,(Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), Konya, 2011.

Aktan, Latife. “İstanbul’deki Çinili Hamamlar”, *Acta Turcica*, Sayı: 2, 2010, s.123-133.

Altun, Ara. *Mardin’de Türk Devri Mimarisi*, Gün Matbaası, İstanbul, 1971.

Amicis, de Edmondo. *İstanbul (1874)*, Türk Tarih Kurumu Yay., (çev. Beynun Akyavaş), Ankara, 1993.

Arseven, C. Esad, *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt:2, MEB Basımevi, 3. Baskı, İstanbul, 1965.

Aru, Kemal Ahmet. *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul, 1949.

Aslanapa, Oktay. *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004.

Atasoy, M. Celalettin. *Kandilli’de Tarih*, TTOK Yay., İstanbul, 1982.

Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besîm Efendi. *Hadîkatü’l Cevâmi*, (der. Ahmed Nezih Galitekin), İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.

Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi. *Mecmuâ-i Tevârih*, İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yay., (der. Fahri Ç. Derin- Vâhid Çabuk), İstanbul, 1985.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (1230-1402)*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enst. Yay. İstanbul, 1966.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü Yayınları, Cilt: 3, İstanbul, 1973.

Ayverdi, Semiha. *Boğaziçi'nde Tarih*, İstanbul Fetih Cemiyet İstanbul Enst. Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul, 1968.

Bacqué-Grammont, Jean-Louis. “16. ve 17. Yüzyılların Üsküdar'ına Bakış”, *Bir Allame-i Cihan Stafanos Yerasimos 1942-2005*, Kitap Yayınevi, Cilt:!, İstanbul, 2012.

Balkan, Kemal. “Anı'de İki Selçuklu Hamamı”, *Anadolu (Anatolia) Dergisi*, S:12, Ankara, 1968 s. 39-43.

Balkan, Kemal. Osman Sümer. “1965 Yılı Anı Kazıları Hakkında Kısa Rapor”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.XIV-1-2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967, s. 103-117.

Baraz, Mehmet Rebli Hatemi. Zeynep Demircan. *Çengelköy'de Tarih*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2004.

Bayram, Sadi. “Nurbanu (Atik) Valide Sultan'ın İstanbul Üsküdar'da 1582 Tarihinde Tesis Ettiği Vakfiyesi ve Kültür Değerleri”, 6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt:1, Atatürk Kült. Merk. Yay., Ankara, 2009, s.107-132.

Benli, Gülhan. “Üsküdar Hamamları, Hamam Mekânları ve Çalışanları”, *VII. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, 02-04 Kasım 2012, İstanbul, 2012,s. 623-636.

Berger, Albrecht. “Bizans Çağında Hamamlar”, *Anadolu Medeniyetinde Hamam Kültürü: Mimari Tarih ve İmgelem*, (der. Nina Ergin), Koç Üni. Yay., 2012, . s. 67-83.

Bostan, M. Hanefi. “Üsküdar”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet İşleri Başk.Yay., Cilt: 42, 2012, s.364-368.

Çakmak, Canan. *Tire Hamamları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

Çeçen, Kazım. “Üsküdar Suları”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, 2012, s.374-376.

Çeçener, H.Besim. *Üsküdar Merkez Mahalleleri Osmanlı Dönemi Su Uygarlığı Eserleri*, Üsküdar Araştırmaları Merkezi dar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul, 2007.

Çelebi, Rezan. “Beylerbeyi Hamamı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, 1994, s. 205.

Çebebi, Saî. *Tezkirelü'l Bünyan*, Binbir Direk Yay., İstanbul, 1988.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa. “Çinili Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bak. ve Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul, 1994, s. 519-522.

Çürük, Cenap. “Kuleli Askeri Lisesi”, *DİA*, Cilt:26, 2002, s.355-356.

Eravşar, Osman. “Anadolu’da Bizans Hamamları”, *Eski Hamam, Eski Tas*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2009, s.59-66.

Erken, Sabih. “Edirne Hamamları”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:10, Ankara, 1973, s.403-457.

Ertuğrul, Alidost. *Mimar Sinan’ın İstanbul’daki Mevcut Hamamları*, İTÜ-Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi), İstanbul, 2002.

Ertuğrul, Alidost. “Hamam Yapıları ve Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:7, Sayı:13, 2009, s. 241-266.

Ertuğrul, Alidost. *XIX. Yüzyıl İstanbul Kentsel Dönüşümü’nde Üsküdar ve Koruma Sorunlar*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enst.(Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011.

Ertuğrul, Özkan. “Ağa Hamamı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:1, (der. İlhan Tükeli), Kültür Bakanlığı ve TTK Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 93.

Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Z. Danışman Yay., (çev. Zuhuri Danışman), İstanbul, 1969.

Eyice, Semavi. “ Fetihten Önceki Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu I: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler* (ed. Zekeriya Kurşun vd.), Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004, s. 17-20.

Eyice, Semavi. “İznik’te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme”, *Tarih Dergisi*, Cilt: XI, Sayı:15, İstanbul, 1960, s.99-120.

Eyice, Semavi. “Hamam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:15, 1997, s. 402-430.

Eyice, Semavi. “Ayazma Camii”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 1, (der. İlhan Tükeli), Kültür Bakanlığı ve TTK Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s.471-472.

Eyice, Semavi. “ İstanbul’da Su Medeniyeti ve Başlıca Su Yapılarına Genel Bir Bakış”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:47, 2010-2011, s. 43-83.

Eyüpgiller, Kemal Kutgün, Tuğba Barlık, Duygu Göçmen, Oytun Kasapgil. “Arapgir Hamamları Tipolojisi ve Koruma Sorunları”, *Tarihi Yapıları Koruma ve Onarım Sempozyumu - Taykon 2011 Bildiriler Kitabı*, 26-29 Ekim 2011, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2012, s.184-198.

Glück, Heinrich. *Probleme des Wölbungsbaues : Die Bader Konstantinopels und ihre Stellung in der Baugeschichte des Morgen und Abendlandes*, Halm und Goldmann, 1.Band, Wien, 1921.

Grabar, Oleg. *İslam Sanatının Oluşumu*, Kanat Yayınları, 3 Baskı, 2004.

Haskan, Mehmet Nermi. *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., Cilt:1,2, İstanbul, 2001.

Haskan, M. Nermi. *İstanbul Hamamları*, TTOK Yay., İstanbul, 1995.

İncicyan, P.Ğ. *18. Asırda İstanbul*, İstanbul Fatih Cemiyeti İstanbul Enst. Yay., 2. Baskı, (Çeviren: Hrand D. Andeasyan, İstanbul, 1976.

İzbırak, R. “Üsküdar”, *Türk Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, Cilt: 23, Ankara 1984, s. 217-218.

Karakaya, Enis. “Üsküdar-Mimari”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2012, Cilt: 42, s. 368-372.

Karakaya, Enis. “Eski Hamam”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, (der. İlhan Tükeli), Kültür Bakanlığı ve TTK Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 202-203.

Koçu, Reşad Ekrem. “Eski Hamam”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:10, İstanbul, 1971, s. 5285-5287.

Koçu, Reşad Ekrem. “Bulgurlu Hamamı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:6, İstanbul, 1963, s. 3121-3123

Koçu, Reşad Ekrem. “Çinili Hamam”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul, 1965, s. 4011-4013.

Koçu, Reşad Ekrem. “Altûnizâde Camii”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:2 İstanbul 1959, s. 752-753.

Koçu, Reşad Ekrem. “Beylerbeyi Hamamı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:5, 1961, s. 2684-2685.

Koçu, Reşad Ekrem. “Ayazma Hamamı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, 1960, s.1511.

Koçu, Reşad Ekrem. “Çengelköyü Hamamı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, s. 3833.

Koçyiğit, Oğuz. “Amorium Bizans Hamamının Erken İslam Devri Hamamlarıyla Karşılaştırılması”, *Konya Kitabı X*, Yeni İpek Yolu Dergisi, Konya, 2007, s. 453-462.

Kollektif. *Bir Ulu Rüyaı Görenler Şehri Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi-Üsküdar Araştırmaları Merk. Yay., İstanbul, 2006.

Kollektif. *İstanbul Kadı Sicilleri*, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yay., Cilt:4, 10. < <http://www.kadisicilleri.org/index.php>>.

Konyalı, İ.Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, Cilt:1, Yeşilay Kültür Hizmeti, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1976.

Konyalı, İ.Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, Cilt:2, Yeşilay Kültür Hizmeti, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1977.

Köseoğlu, Neşet. “İstanbul Hamamları”, *Belleten*, S.128, 1952, s.7-11.

Kuran, Abdullah. “Üsküdar Atık Valide Külliyesinin Yerleşme Düzeni ve Yapım Tarihi Üzerine”, *Suut Kemal Yetkin’e Armağan*, Hacettepe Üni. Armağan Dizisi-1, Ankara, 1984, s. 231-248.

Kuran, Abdullah. *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986.

Kuruçay, Akif. *İstanbul’un 100 Hamamı*, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2011.

Kuyucu, Kürşad E. “Tarihte Üsküdar”, *Hayat Mecmuası*, Cilt: 2, Sayı:12, İstanbul, 1971 s. 52-53.

Mantran, Robert. *17.yy. İkinci Yarısında İstanbul*, TTK Yay., (çev. Mehmet Ali Kılıçbay/ Ercan Özcan), Ankara, 1990.

Mehmed Râ'if. *Mir'ât-ı İstanbul*, Cilt:1, Çelik Gülersoy Vakfı Yay., İstanbul, 1996.

Meriç, Rıfkı Melül. *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I*, TTK Yay., Ankara, 1965.

Mülayim, Selçuk. “Beylerbeyi Cami ve Külliyesi”, *DİA*, Cilt:6, 1992 s.75-77.

Naima Mustafa Efendi. *Naima Tarihi*, Cilt: 4, (çev. Z. Danışman), Zuhuri Danışman Yay., İstanbul, 1968.

Nirven, Sâadi Nazım. *Fatih Devri Su Medeniyeti*, İstanbul, 1953.

Orhon, Ahmet Vefa. “Sanat ve Zanaat'ın Buluştuğu Bir Yapı Malzemesi: Karosiman”, *Ege Mimarlık*, İzmir Mimarlar Odası Yay., Sayı: 78, 2011/3, s. 38-41.

Önge, M.Yılmaz. “Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:12, Ankara, 1978, s.121-135.

Önge, M.Yılmaz. “Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar”, *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, Edit. Zeki Sönmez, İstanbul 1988, s. 403-412.

Önge, M. Yılmaz. *Anadolu'da XII.-XIII Yüzyıl Türk Hamamları*, Vakıflar Genel Müd. Yay., Ankara, 1995.

Özemre, Ahmed Yüksel. *Hasretini Çektiğim Üsküdar*, Kubbealtı Yay. İstanbul, 2007.

Pervititch, Jacques. *Sigorta Haritalarında İstanbul Istanbul In The Insurance Maps of Jacques Pervititch*, Tarih Vakfı Yay., (ed. Seden Ersoy, Çağatay Anadol), İstanbul, 2000.

Ramazanoğlu, M. Gözde. “Selimiye Cami ve Külliyesi”, *DİA*, Cilt:36, 2009, s. 434-436.

Refik, Ahmed. *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., (haz. Abdullah Uysal), Ankara, 1987.

Saltuk, Secda. *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990.

Say, Seda Kula. *Kubbeye Doğru- Erken Dönem Osmanlı Hamamlarında Eğrisel Örtüye Geçiş*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Sönmez, Zeki. *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar Belgeler*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1988.

Sözen, Sözen. “Beylerbeyi Sarayı”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet İşleri Başk. Yay., Cilt:6, 1992, s. 77-78.

Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmâni*, Sebil Yayınları, (der. Ali Aktan ve diğ.), Cilt:1, İstanbul, 1995.

Şehsuvaroğlu, Haluk Y. *Boğaziçine Dair*, T.T.O.K. Yay., İstanbul, 1963.

Şimşir, Nahide. “XIII. Yüzyılın Ortalarında İstanbul Hamamları’na Dair Bazı Tespitler”, *7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler IV.*, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara, 2001, s. 257-274.

Şimşir, Nahide. “XIII. Yüzyılın Ortalarında Üsküdar ve Çevresindeki Hamamlar, *Üsküdar Sempozyumu I*: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler (ed. Zekeriya Kurşun v.d.), Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2004, s.79-89.

Tanman, M. Baha. “Atik Valide Külliyesi”, *DİA*, Cilt 4, 1991, s. 68-73.

Tekçam, Tamay. *Arkeoloji Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Taşcıoğlu, Tülay. *Türk Hamamı*, İstanbul, 1998.

Uysal, Ali Osman. “Kubad-Abad Hamamları”, *1. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı (11-13 Mayıs 2006)*, Konya, 2007, s. 85-91.

Uysal, Ali Osman. “Çanakkale’de Bazı Geç Osmanlı Dönemi Hamamları”, *Turkish Studies*, Volume 9/10, Ankara, Fall 2014, s. 1076-1106.

Ülgen, Ali Saim. “Hamâm”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, Cilt: 5/1, 39.Cüz, 4. Basım, 1987.

Ülken, Hilmi Ziya. *İslam Sanatı*, İstanbul Teknik Üni. Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul, 1948.

Ünsal, Behçet. “Sinan’ın Son Bir Eseri Üsküdar- Büyük Hamamı’nın Asli Şekline Dönüşümü”, *Taç Dergisi*, Sayı:1, 1986, s.23-28.

Üner, Harun. *İzmir Hamamları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.

Yaşar, Ahmet. “İstanbul Hamamları”, *Osmanlı İstanbulu 2*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yay., (ed. Feridun M. Emecen vd.), 2014, s. 553-585.

Yavuz, Ayşe Tükel. “Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Hamamlar”, *Anadolu Medeniyetinde Hamam Kültürü*, (der. Nina Ergin), Koç Üni. Yay. İstanbul, 2012.

Yazıcı, Tahsin. “Üsküdar”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, Cilt:13, İstanbul, 1986, s.127- 131.

Yegül, Esra. *Üsküdar Hamamları Ve İcadiye Dağ Hamamı:Çevresel, Yapısal, İşlevsel Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üni. Fen Bilimleri Enst. İstanbul, 2008.

Yegül, Fikret. *Antik Çağda Hamamlar ve Yıkanma*, Homer Kitabevi, (çev. Emel Erten), İstanbul 2006.

Yegül, Fikret. “Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları ve Yıkanma Geleneğinin Kökleri ve Geleceği”, *Anadolu/Anatolia Dergisi*, Sayı 35, 2009, s.99-118.

Yenen, Mehmet. “Kuleli Askeri Lisesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 5, 1994, s. 116-117.

Yetkin, Şerare. “Alara Kalesindeki Hamamlı Kasır ve 13. Yüzyıl Anadolu Mimarisindeki Yeri”, *Malazgirt Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1993, s. 119-124.

Yıldız, Murat. “Geçmişten Bugüne Üsküdar Ayazma Mahallesi’nde Yapı Mekân İlişkisi”, *History Studies, A Tribute to Prof. Dr. Halil İnalcık*, Volume 5, Issue 2, 2013, s.565-585.

Yılmazkaya, Orhan. *Türk Hamamı*, Çitlenbik Yayınları, İstanbul 2012.

Yörük, Sami. “XIII. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Hamamları ve Hamam Esnafı”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı: 12, Diyarbakır, 2013, s. 105-130.

EKLER

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kurulu Müdürlüğü

10 Nisan 2013

2317

İLGİ : İlgilisinin 19.11.1996 tarihli başvurusu.

İstanbul İli,Üsküdar.....İlçesi.....62..... pafta.....1041
ada.....1.....parselde bulunan hamam 14.IV.1973.....
gün ve7086..... sayılı Kurul kararı ile(D)..... grup korunması
gerekli kültür varlığı olduğundan 2863 ve 3386 sayılı Kültür ve Tabiat
Varlıklarını Koruma Kanunu gereğince her türlü vergi, resim ve harçtan
muaf olduğuna, ayrıca tapunun beyanlar hanesine korunması gerekli kültür
varlığı şerhinin konulması gerektiğine bilgilerinizi rica ederim.

Dr.Bülent YILGIN
MÜDÜR

DAĞITIM :

GEREĞİ :

-ÜSKÜDAR.Emlak Vergi Dairesi Müdürlüğüne
-ÜSKÜDAR.Tapu Kadastro Müdürlüğüne

BİLGİ

Havri AKBÜLBÜL

.....

Adres:Kayserili Ahmet Paşa Sk.No:14 Süleymaniye/İSTANBUL Tel: (0212) 511 85 12

Ek 1: Eski Hamam'ın Tescil Bilgisi İçeren Kararı (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No : 13/06/2012 - 40
Karar Tarih ve No : 13/06/2012 - 548

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Selmanağa Mahallesi, Selmani Pak Caddesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14.04.1973 gün 7086 sayılı genel kararı ile tescilli, İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı 26/06/1989 tarih ve 1424 sayılı kararı ile rölöve ve uygulamaya esas restorasyon projesi uygun bulunan, özel mülkiyete ait, 101 pafta, 502 ada, 3 parseldeki yapının idarelerinin mülkiyetinde olmadığı konu edilerek, yapılacak bir işlem bulunmadığına ilişkin İstanbul Vakıflar 2. Bölge Müdürlüğünün 05/04/2012 tarih ve B.02.1.VGM.1.25.08/2863 sayılı yazısı, Y. Mimar Ahmet Lakşe eşliğinde, iyi niyet çerçevesinde yapılabilecek düzeltme imalatlarının yapıldığı belirtilerek, taşınmazın Hakimiyet-i Milliye Caddesi cephesinin yaklaşık 16 metre olduğu, bu cepheye (1.5 x 0.8) metreyi geçmeyecek ebatta, Büyükşehir Belediyesi ve Çevre Koruma Müdürlüğünden alınacak görüş doğrultusunda, punto yüksekliği olmayan ve zemin dokuya kesinlikle zarar vermeden tanıtım levhası konulması için izin talep eden ilgisinin 12/04/2012 tarihli başvurusu ile İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 08/08/1990 tarih ve 2526 sayılı kararı, 22/11/1990 tarih ve 2567 sayılı kararı, 14/12/1990 tarih ve 2676 sayılı kararı, 05/04/1991 tarih ve 3111 sayılı kararı, 09/05/1991 tarih ve 3191 sayılı kararı, 19/06/1991 tarih ve 3320 sayılı kararı, 29/08/1991 tarih ve 3560 sayılı kararı, 28/02/1992 tarih ve 4326 sayılı kararı, 10/09/1992 tarih ve 5082 sayılı kararı, 01/10/1992 tarih ve 5221 sayılı kararı, 21/04/1993 tarih ve 5743 sayılı kararı, 10/02/1994 tarih ve 6398 sayılı kararı, 03/03/1994 tarih ve 6439 sayılı kararı, 22/11/2002 tarih ve 13309 sayılı kararı, 25/02/2004 tarih ve 14377 sayılı kararı ile İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 03/08/2005 tarih ve 842 sayılı kararı, İstanbul 6 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 11/05/2011 tarih ve 3590 sayılı kararı, İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 24/11/2011 tarih ve 138 sayılı kararı uzman raporu eşliğinde okundu, dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Selmanağa Mahallesi, Selmani Pak Caddesi, 101 pafta, 502 ada, 3 parseldeki 1547 yılında Mihrimah Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan, Sultan Hamamı/Çarşı Hamamı/Kulluk Hamamı/Küçük Hamam olarak anılan, Osmanlı klasik dönem mimarisinin önemli örneklerinden olan söz konusu tarihi yapının ivedilikle onaylı projesine uygun hale getirilmesine, yapının cephesindeki ATM, levha gibi görüntü kirliliğine yol açan uygulamaların ivedilikle kaldırılmasına, tarihi eserin aslına uygun hale getirilerek topluma kazandırılması gerektiği hususunun Üsküdar Cumhuriyet Başsavcılığının 2002/20529 sayılı soruşturma hakkındaki 19.02.2007 tarih ve 2007/1967 sayılı Kovuşturma kararında da belirtildiğine, ancak bugüne kadar yapının onaylı projesine uygun hale getirilmediği anlaşıldığından, sorumlular hakkında yasal soruşturma açılmasının istenmesine karar verildi.

BAŞKAN
Hayri Fehmi YILMAZ
İMZA

ÜYE
Hamdiye AYSEZEN
İMZA

ÜYE
Turan GÖKYILDIRIM
İMZA

ÜYE
Şadan ÖZKAYA
Üsküdar Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Ahmet CAN
(BULUNMADI)

ÜYE
İhsan ERIŞ
İst. Vakıflar 2. Böl. Md. Tems.
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Elif ÖRNEK ÖZDEN
İMZA

ÜYE
Öner ÖZYAR
İMZA

ÜYE
Seniye ONUR
İst. B. Şehir Bld. Tems.
İMZA

14/06/2012 HE

Ek 2: İskele Hamamı Hakkında Kurul Kararı (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İSTANBUL III NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜ

KARAR

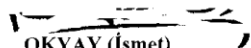
Toplantı Yeri
İSTANBUL

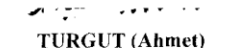
Toplantı Tarihi ve No : 5.3.2003 - 845

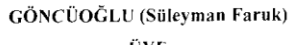
Karar Tarihi ve No : 5.3.2003 - 13548

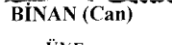
İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Tembél Hacı Mehmet Mahallesi, Hakimiyet-i Milliye Caddesi ve Büyük Hamam Sokaklarda yer alan, 35 pafta, 446 ada, 59 parsel sayılı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.4.1973 gün 7086 sayılı genel kararıyla "Çifte Hamam-Büyük Hamam-Çarşı Hamamı-Sinan Hamamı" adlarıyla korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen, hakkında ayrıca Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 11.6.1961 gün 1589 sayılı, 24.6.1962 gün 1850 sayılı, 17.1.1965 gün 2684 sayılı, 12.2.1972 gün 6191 sayılı, İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 6.2.1989 gün 988 sayılı, 19.6.1989 gün 1408 sayılı kararları alınmış olan özel mülkiyete ilişkin taşınmaza ilişkin bahsedilen kararlar, ilgilisinin koruma grubu belirlenmesi hakkında 21.6.2001 tarihli başvurusu okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

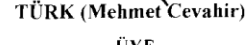
İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, 446 ada, 59 parseldeki tüm yapıların halihazır durumuna ilişkin analitik rölovenin, kronolojik analizlerle birlikte, özgün ve ek bölümler ayrı tekniklerle işlenerek ve eklerin Kurul kararları ile ilişkisi çizimler üzerinde gösterilerek Kurulumuza sunulmasından sonra Kurulumuzca yerinde inceleme yapılmasını müteakiben söz konusu korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli hamamın koruma grubunun belirlenebileceğine karar verildi.

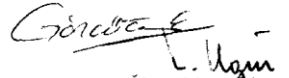

OKYAY (İsmet)
BAŞKAN

TURGUT (Ahmet)
BAŞKAN YARDIMCISI

GÖNCÜOĞLU (Süleyman Faruk)
ÜYE

BİNAN (Can)
ÜYE

TÜRK (Mehmet Cevahir)
ÜYE

UĞUR (Mustafa)
Üsküdar Belediye Tems.

7.3.2003 ŞB.PB.

Ek 3: Büyük Hamam Tescil Bilgisi İçeren Kararı (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 09.01.2013/67
Karar Tarih ve No : 09.01.2013/899

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul ili, Üsküdar ilçesi, Salacak Mahallesi, 17 pafta, 360 ada, 9 parsel sayılı, tapuda özel mülkiyete ait, "dört katlı iki blokta yirmiyedi daireli dört dükkanlı kargir apartman" niteliğinde, sit dışında, Üsküdar Merkez Uygulama İmar Planında kalan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14/04/1973 tarihli ve 7086 sayılı kararı ile "Hacı Paşa Hamamı Kalıntısı" olarak korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen taşınmazda yer alan binanın meri imar planı doğrultusunda yenilenmesi hususunda görüş soran ilgisininin 05/09/2012 tarihli (evrak kayıt tarih-sayı: 05/09/2012-2374) başvurusu ve eksik evrakların sunulduğu ilgisininin 17/09/2012 tarihli (evrak kayıt tarih-sayı: 17/09/2012-2482) başvurusu, bahse konu taşınmazda yer alan yapıya ilişkin yapı muayene ve kullanma izin raporu ile yapıya ait mimari proje örneklerinin iletildiği Üsküdar Belediye Başkanlığının 26/11/2012 tarihli ve M.34.6.ÜSK.B.İm.Md.13.2012/6490 R/944836 sayılı yazısı, Müdürlük Makamına sunulan 11/12/2012 tarihli ve 3137 sayılı uzman raporu eşliğinde okundu, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul ili, Üsküdar ilçesi, 17 pafta, 360 ada, 9 parsel sayılı taşınmaza ilişkin Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14/04/1973 tarihli ve 7086 sayılı kararının parselle ilgili kısmının devamına, tescil edilen hamam kalıntısının kaldırıldığı görüldüğünden, kalıntının akıbeti ile ilgili Belediyesinden ve Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul 2. Bölge Müdürlüğünden Kurum görüşleri ile birlikte bilgi ve belge istenmesine, parselle ilgili uygulamaların (yıkım, hafriyat vb.) ilgili Müze Müdürlüğü denetiminde yapılmasına, sonucunda hazırlanacak raporun ve mer-i mevzuat doğrultusunda hazırlanacak projesinin Kurulumuza iletilmesine karar verildi.

ASLI GİBİ
ŞERHAT
MÜDÜR

BAŞKAN

BAŞKAN YARDIMCISI
Elif ÖRNEK ÖZDEN
İMZA

ÜYE
Hamdiye AYSEZEN
İMZA

ÜYE
Mehmet ERDAL
İMZA

ÜYE
Öner ÖZYAR
İMZA

ÜYE
Turan GÖKYILDIRIM
İMZA

ÜYE
Ahmet CAN
(BULUNMADI)

ÜYE
Seniye ONUR
İst. B.Şehir Bld. Bşk. Tems.
İMZA

ÜYE
Şadan ÖZKAYA
Üsküdar Bld. Tems.
İMZA

09/01/2013 P.K.

Ek 4: Hacıpaşa Hamamı Hakkında Karar (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 08.04.2015 / 186
Karar Tarih ve No : 08.04.2015 / 2492

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Tabaklar mahallesi 37 pafta, 260 ada, 5 parselde bulunan, özel mülkiyette olan, İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 02.04.1992 tarihli ve 4482 sayılı kararı ile tespit ve ilan edilen Valide-i Atik Camii ve Çevresi Kentsel Sit Alanında, İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 16.04.1997 tarihli ve 9264 sayılı kararı ile onaylanan 1/1000 Ölçekli, Valide-i Atik Camii ve Çevresi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planında, "Anıtsal Yapı + Sivil Mimarlık Örneği - Ticaret Alanında" kalan, parsel üzerinde bulunan 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenen, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulunun 08.02.1985 tarihli ve 1148 sayılı kararı ile "...5 parselde bulunan Atik Valide Hamamı restorasyonu ve teklif edilen ilave kısımlar hakkında karar alınabilmesi için doğru rölovesinin gönderilmesine konunun daha ciddi ele alınması gerektiğine " karar verilen, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulunun 14.06.1985 tarihli ve 1468 sayılı kararı ile "...5 parselde bulunan Atik Valide Hamamının gönderilen projesine göre restore edilmesine, restorasyon sırasında soyunma kısmını bölen ancak şimdi bulunmayan orijinal duvarın her iki uçtan bir parçasının projesinde belirtilen şekilde yapılmasına" karar verilen, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulunun 25.04.1986 tarihli ve 2199 sayılı kararı ile "...5 parselde bulunan Atik Valide Hamamının 14.06.1985 gün 1468 sayılı kararınızla onaylanan hamamı fonksiyonlu restorasyon projesine göre uygulama yapılmasının devamına, restorasyonunun tamamlanması için belediyesince ruhsat verilmesine, ayrı mülkiyette olan ve 1. derece korunması gerekli eski eser hamama bitişik 27 ve 28 parsellerdeki ahşap yapıların mimari karakterlerinin kaybolmaksızın korunmasına, 5 parseldeki kaçak yapı hakkında başvuru geldiğinde ayrıca inceleme yapılacağına" karar verilen, Kurulumuzun 11.09.2014 tarih ve 1983 sayılı kararı ile konunun ayrıntılı değerlendirilebilmesi için yerinde incelenmesine karar verilen, 26.11.2014 tarihinde Kurulumuz üyelerince yerinde incelenen, 03.12.2014 tarih ve 2161 sayılı karar ile "...260 ada, 5 parselde 14.06.1985 tarih ve 1468 sayılı karar ile onaylı restorasyon projesinde bulunmayan yapıyı nasıl yapıldığına ilişkin bilgi ve belgelerin ilgili belediyesinden istenilmesine, cins değişikliği konusunun bilgi ve belgelerin iletilmesinden sonra değerlendirilebileceğine..." karar verilen taşınmaza ilişkin cins değişikliği hususunda Kurulumuz görüşü sorulan İstanbul Valiliği, Kadastro Müdürlüğü 20.05.2014 tarih ve 1003 sayılı yazısı, 03.12.2014 tarih ve 2161 sayılı karar gereği istenen belgelerin iletildiği belirtilen Üsküdar Belediye Başkanlığının 22.01.2015 tarih ve 223-Ç sayılı yazısı Müdürlük uzmanlarının 19.03.2015 tarih ve 863 kayıt numaralı raporu, 2356 numaralı işlem dosyası eşliğinde okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda:

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Tabaklar mahallesi 37 pafta, 260 ada, 5 parsel sayılı taşınmazın cinsinin Kadastro Müdürlüğü 20.05.2014 tarih ve 1003 sayılı yazısında belirtildiği şekilde (tarihi hamam, hamama ait 2 dükkan, zeminde iki dükkanı olan 3 katlı bina, 4 adet tek katlı dükkan ve bodrumu olan 2 katlı dükkan) değiştirilmesinde sakınca olmadığına karar verildi.

BAŞKAN
Elif ÖRNEK ÖZDEN
İMZA

ÜYE
Furan GÖKYILDIRIM
İMZA

ÜYE
İhsan SARI
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Ersoy KÖSE
MÜDÜR V.

ÜYE
Hilal KAZAN
İMZA

ÜYE
Seniye ONUR
İst.B.Şehir Bld. Tems
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Metin ZEYDANLI
İMZA

ÜYE
H. Yunus AKYOL
İMZA

ÜYE
Şadan ÖZKAYA
Üsküdar Bld. Tems.
İMZA
08.04.2015 MD

Ek 5: Valide-i Atik Hamamı Hamamı Hakkında Karar (İst. 6. Kurul Arşivi)

4048

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No : 14.07.2011-337
Karar Tarih ve No : 14.07.2011-3764

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Kefçedede Mahallesi, 27 pafta, 404 ada, 34 parselde yer alan, mülkiyeti İlim Yayma Cemiyeti'nde olan, Sit Alanı dışında kalan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen yapının koruma grubunun belirlenmesine ilişkin ilgisininin 08.04.2011 tarih ve 2011 / 149 sayılı başvurusu uzman raporu eşliğinde okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, 404 ada, 34 parseldeki yapının koruma grubunun I. Grup olarak belirlenmesine, rölöve ve restitüsyon projesinin Kurulumuza iletilmesine karar verildi.

BAŞKAN
Hayri Fehmi YILMAZ

BAŞKAN YARDIMCISI
Alaettin KAHRAMAN

ÜYE
Hamdiye AYSEZEN

ÜYE
Ahmet CAN

ÜYE
Öner ÖZYAR

ÜYE
Elif ÖRNEK ÖZDEN

ÜYE
Engin YETKİN
İst.B.Şehir Bld.Tems

ÜYE
Sadık OZKAYA
Üsküdar Belediye Tems.

ÜYE
Çetin ALACA
İst.Vakıflar İl.Böl.Md. Tems.

14.07.2011 N.T.

Ek 6: Ağa Hamamı Kurul Kararı (İst. 6. Kurul Arşivi)

İli	İstanbul		Türkiye Cumhuriyeti TAPU SENEDİ				FOTOĞRAF				
İlçesi	Üsküdar										
Bucağı											
Mahallesi	Keremeddin										
Köyü											
Sokağı	Pınar										
Mevkii											
Verginin			G. Safi	Vergi	Satış	Pafta	Ada	Parsel	Yüz Ölçümü		
Cenel	Özel No.	iradi	Kıymeti	Bedeli	No.	No.	No.	No.	He.	M²	Dm²
	Eski Yeni			Vasiyet	27	404	34			724	60
GAYRİMENKULUN	Vasfı	Hamam									
	Sınırı	Planı gibi.									
	İktisabı	405/4728 hissesi 4.4.1952 tarihli Kadastro tahririyle 432/4728 hissesi 22.8.1956 tarih ve 334 yevmiye ile, 648/4728 hissesi 17.7.1962 tarih ve 3149 yevmiye ile, 243/4728 hissesi de 24.6.1967 tarih ve 4207 yevmiye ile Nazmiye Turunc(Turunçoğlu) adına kayıtlı olup, adı geçen malik bu hisselerinin tamamını (ki gayrimenkulün tamamı) Üsküdar Noterliğinde 7.6.1968 tarih ve 10689 no ile resen tanzim ettirdiği vasiyetname ile İlim Yayma Cemiyeti lehine vasiyet etmiş ve Üsküdar Birinci Sulh Hukuk Hakimliği'nin 28.6.1983 tarih ve 1974/976 sayılı yazısından da aynı mahkemenin 1978/432 sayılı kararı ile bu vasiyetin (Devamı arka sahifededir.)									
	Sahibi	İLM YAYMA CEMİYETİ									
GELDİSİ			Yevmiye	Cilt	Sahife	Sıra	Tarihi		GİTTİSİ		
Cilt			No.	No.	No.	No.			Cilt		
No.	2		97	5	433		16/1/1984		No.		
Sayfa	100	Siciline uygundur. İsmail Hakkı GÜNGÖR 3. Bölge Tapu Sicil Muhafızı (Mühür) Mülkiyetin gayri ayni haklar ile şerhler için tapu kütüğüne müracaat edilmelidir.						Sayfa			
No.								No.			
Sıra								No.			
No.								No.			
Tarihi								Tarihi			

Ek 7: Ağa Hamamı Tapu Senedi (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 21.01.2009 / 182
Karar Tarih ve No : 21.01.2009 / 1406

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Murat Reis Mahallesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14.04.1973 gün 7086 sayılı genel kararı ile tescil edilen, özel mülkiyete ait, 66 pafta, 180 ada, 40-41-42 parsellerdeki Çinili Hamamın Üsküdar Belediyesi Emlak Müdürlüğüne verilmek üzere tescilli yapı olduğunu belirtir yazının verilmesine ilişkin ilgisinin 23.06.2008 tarihli başvurusu okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Murat Reis Mahallesi, 66 pafta, 180 ada, 40-41-42 parsellerdeki Çinili Hamamın tescilinin devamına, koruma grubunun I olarak belirlenmesine, Kurulumuzun 06.05.2008 gün 852 sayılı kararı ile istenen rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 05.11.1999 gün 660 sayılı ilke kararına göre hazırlanarak Kurulumuza iletilmesine karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Serdar TUĞRUL
MÜDÜR

BAŞKAN
Mehmet Ali YÜZER
(BULUNMADI)

BAŞKAN YARDIMCISI
İsmail BÜYÜKSEÇGİN
İMZA

ÜYE
Erdal UZUNER
İMZA

ÜYE
İsa DÖNER
İMZA

ÜYE
Turan EFE
İMZA

ÜYE
Mehmet Zümrüt NİŞLİ
İMZA

ÜYE
Hayri Fehmi YILMAZ
İMZA

ÜYE
Engin YETKİN
İst. B.Şehir Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Mustafa DAĞLAR
Üsküdar Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Çetin ALACA
Vakıflar Bölğ. Md. Tems.
(BULUNMADI)

02.02.2009 HE

Ek 8: Çinili Hamam Tescil Bilgisi İçeren Karar (İst. 6. Kurul Arşivi)

3072

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
 İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
 Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 01.05.2007-63
 Karar Tarih ve No : 01.05.2007-398

Toplantı Yeri
 İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Beylerbeyi Mahallesi, Yalı Boyu Hamam Çıkmaında yer alan, 125 pafta, 766 ada, 20 parsel sayılı, özel mülkiyete ait, tapu kaydında "bir ahşap, iki kagır ev, bir dükkan" vasıflı, G.E.E.A.Y.K 14.12.1974 tarih ve 15175 sayılı kararı ile tespit ve ilan edilen Boğaziçi Doğal ve Tarihi sit Alan'ında , 24.06.1983 tarih ve 15175 sayılı kararla sınırları belirlenen Öngörünüm Bölgesi'nde kalan 19.04.1974 tarih ve 7759 sayılı kararıyla üzerindeki Beylerbeyi Hamamı ile sivil mimarlık örneği korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen, parseldeki izinsiz uygulamaların düzeltilmesine, rölövesinin, restitüsyon ve restorasyon projelerinin iletilmesine ilişkin İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 15.07.2003 tarih ve 13876 sayılı, 25.05.2004 tarih ve 14643 sayılı, 2 ay ek süre verilmesine ilişkin İstanbul III numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 21.09.2005 tarih ve 962 sayılı kararı bulunan taşınmaza ilişkin ilgisininin 9 ay ek süre verilmesi talebinde bulunduğu 30.12.2005 tarihli başvurusu, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün konunun gelişiminden bilgi sorulduğu 16.01.2006 tarih ve 3434 sayılı yazısı 14.02.2006 tarih ve 84 sayılı Müdürlük raporu, ilgisininin 19.07.2006 tarihli başvuru yazısı, İstanbul III numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 03.05.2006 tarih ve 1609 sayılı kararı, İstanbul III numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 12.09.2006 tarih ve 2425-2426 sayılı yazıları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 30.10.2006 tarih ve 174531 sayılı olur yazısı okundu, ekleri incelendi yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, 766 ada, 20 parsel sayılı taşınmaza ilişkin İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 03.05.2006 tarih ve 1609 sayılı kararında güncel rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin çiziminde gerekli maddi tutarın karşılanabilmesi için ilgisininin 9 aylık ek süre talebi, dilekçenin verilmesinden sonra geçen sürede dikkate alınarak değerlendirilerek, rölöve ve projelerin 4 ay içerisinde Kurula getirilmesi istenmiş, bu süre içerisinde iletilmediği takdirde yasal koğuşturma açılması için Müdürlükçe suç duyurusunda bulunulmasına karar verilmiştir. İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 03.05.2006 tarih ve 1609 sayılı kurul kararı uyarınca verilen 4 aylık ek süre dolmuş olduğundan ilgilileri hakkında suç duyurusunda bulunulmasının istenmesine karar verildi.

BAŞKAN
 İsmet AGARYILMAZ

ÜYE
 Mehmet Ali YÜZER

ÜYE
 Cengiz SİRKECİ

ÜYE
 Ahmet Hamdi GÜNER
 İstanbul Büyükşehir Bld. Tems.

BAŞKAN VAKİFİ
 Ahmet ERKURTOĞLU

ÜYE
 Murat YILDIZ

ÜYE
 İsa DÖNER

ÜYE
 Murat BARUT
 Boğaziçi İmar Müdürlüğü Tems.

07.05.2007 V.A.

Ek 9: Beylerbeyi Hamamı Tescil Bilgisi İçeren Karar (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 08.12.2010 / 301
Karar Tarih ve No : 08.12.2010 / 3146

Toplantı Yeri
İSTANBUL

belgeleme çalışmalarının yapılarak Kurulumuza iletilmesine, Kurulumuzun 22.04.2010 tarihli ve 2600 sayılı kararı ile parselde bulunan hamamı temel kalıntılarının korunarak ve temizlenerek eski 18 ve 19, yeni 66 parselin kadastral sınırlarının net olarak belirlenmesine, belirlenen bu sınırlar içinde, parselin tamamında arkeolojik kazılar yapılmasına, yapılacak olan bu kazı çalışması sonucunda bulunan taşınır ve taşınmaz tüm kültür varlıklarının rölöve, çizim, fotoğraf gibi çalışmalar ile belgelenerek bilimsel verilere ve kaynaklara göre hazırlanacak raporun Kurulumuza iletilmesine, Kurulumuzun 23.09.2010 tarihli ve 2945 sayılı kararı ile parseldeki hamam kalıntısının II.grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tesciline, mevcut hamam kalıntısının yerinde korunarak mer-i plan doğrultusunda yapılacak olan yeni yapının projesinin Kurulumuza iletilmesine karar verilen yerdeki tescilli hamam kalıntısının 66 parselin önündeki park alanına taşınmasına ilişkin ilgilisinin 01.11.2010 tarihli ve 2674 kayıt numaralı başvurusu ile uzman raporu okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Selamiali Mahallesi, 67 pafta, 132 ada, eski 18 ve 19- yeni 66 parseldeki tescilli hamamı kalıntısının, imar planında gösterilen 66 parsel bitişiğindeki park alanına taşınmasında sakınca olmadığına, kalıntının taşıma işleminden önce taşınacak alanla ilgili hazırlanacak peyzaj projesinin, taşıma yönteminin belirlendiği rapor ile birlikte, belediyesi kanalı ile Kurulumuza iletilmesine, bu süreçte 66 parselde hiçbir uygulama yapılamayacağına karar verildi.

Serdar TUĞRUL
MÜDÜR

BAŞKAN
Erdal UZUNER
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
İsmail BÜYÜKSEÇGİN
İMZA

ÜYE
H.Arzu KOCABAŞ
İMZA

ÜYE
Turan EFE
İMZA

ÜYE
Mehmet Zümrüt NİŞLİ
İMZA

ÜYE
Hayri Fehmi YILMAZ
İMZA

ÜYE
Ahmet CAN
İMZA

ÜYE
Engin YETKİN
İst. B.Şehir Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Şadan ÖZKAYA
Üsküdar Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Zeynep KIZILTAN
İst.Arkeoloji Müz.Md.
(BULUNMADI)

08.12.2010 G.U.

Ek1 3 T.C. Kültür Bakanlığı İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı – 3

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

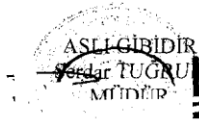
Toplantı Tarihi ve No: 20.11.2013/108
Karar Tarih ve No : 20.11.2013/1423

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Selimiye Mahallesi, 2 pafta, 330 ada, 2 parselde, mülkiyeti Vakıflara (Selimi Salis Vakfı) ait, 2.163,20 m2 yüzölçümlü, tapusundaki "Kagir Hamam" vasıflı, Üsküdar Merkez Uygulama İmar Planında; "Askeri Stratejik Alan + Tescilli ve Tespitli Eski Eser Yapı ve Alanlarında" kalan, bitişiğinde yer alan 1 parselle tevhitlen uygulaması görülen, Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı genel kararı ile tescil edilen Selimiye Hamamı ve Müstemilatı için rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin onayını isteyen Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul İl Bölge Müdürlüğü'nün 13.09.2013 tarih ve 2603 sayılı yazısı, hazırlanan uzman raporu okundu, ekleri ve işlem dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Selimiye Mahallesi, 2 pafta, 330 ada, 2 parselde bulunan Selimiye Hamamı'nın koruma grubunun 1.grup olarak belirlenmesine, sunulan rölövesinin uygun olduğuna, restitüsyon ve restorasyon projelerinin düzeltmelerle uygun olduğuna, hamam külhanının mutfak bölümünde yer alan tuğralı ocak başı çinilerin muhafaza edilerek uygulama esnasında kullanılmasına, hamamın soyunmalık kısmında bulunan mermer çeşmenin onararak kullanılmasına, bitişiğindeki 1 numaralı parselin mer-i imar planlarında belirtildiği gibi 2 numaralı parselle tevhit edilmesinde sakınca bulunmadığına, 1 parselin üzerinde yer alan mevcut aykırılıkların kaldırılmasına karar verildi.

BAŞKAN
Ahmet CAN
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Eliif ÖRNEK ÖZDEN
İMZA

ÜYE
Hamdiye AYSEZEN
İMZA

ÜYE
Mehmet ERDAL
İMZA

ÜYE
Öner ÖZYAR
İMZA

ÜYE
Turan GÖKYILDIRIM
İMZA

ÜYE
Hilal KAZAN
İMZA

ÜYE
Engin YETKİN
İst.B.Şehir Bld.Tems.
İMZA

ÜYE
Mehmet AKYÜZ
Üsküdar Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Enis AKOVA
İst. Vakıflar 2. Böl. Müd. Tems.
İMZA

25/11/2013 V.A.

Ek 11: Selimiye Hamamı Kurul Kararı (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 13.05.2009-206
Karar Tarih ve No : 13.05.2009-1778

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Altunizade Mahallesi, Tophanelioğlu Caddesi, 208 pafta 10 ada, 12 parselde, İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 20.04.2005 tarih ve 537 sayılı kararı ile I. grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmesine, rölöve ve restitüsyon projesinin uygun olduğuna karar verilen, Kurulumuzun 19.06.2007 tarih ve 482 sayılı, 06.05.2008 tarih ve 853 sayılı kararları ile restorasyon projesinin uygun olmadığına karar verilen, Altunizade Hamamı için restorasyon projesi onayını isteyen Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul II. Bölge Müdürlüğü'nün 20.11.2008 tarih ve B.02.1.VGM.1.25.07.101.01/408-27 sayılı yazısı okundu, ekleri ve işlem dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Altunizade Mahallesi, Tophanelioğlu Caddesi, 208 pafta 10 ada, 12 parselde bulunan Altunizade Hamamı için sunulan restorasyon projesinin, yapının özgün halinde bulunan alt yapı (külhan, cehennemlik, tüteklik v.b.) donanımlarının korunması şartıyla uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
SERDAR KUÇUK
MÜDÜR

BAŞKAN

BAŞKAN YARDIMCISI
İsmail BÜYÜKSEÇGİN
İMZA

ÜYE
Erdal UZUNER
İMZA

ÜYE
Ahmet CAN
İMZA

ÜYE
Turan EFE
İMZA

ÜYE
Mehmet Zümrüt NİŞLİ
İMZA

ÜYE
Hayri Fehmi YILMAZ
İMZA

ÜYE
Bayram TAŞKIN
İstanbul Büyükşehir Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Mustafa DAĞLAR
Üsküdar Bld. Tems.
(BULUNMADI)

ÜYE
Çetin ALACA
İst. Vakıflar Böl. Müd. Tems.
İMZA

14.05.2009 V.A.

Ek 12: Altunizade İsmail Bey Hamamı Hakkında Tescil ve Restorasyon
Kararı (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 07.05.2008-133
Karar Tarih ve No : 07.05.2008-860

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, İcadiye Mahallesi, 121 pafta, 591 ada, 1 parselde, Vakıf mülkiyetinde, G.E.E.A.Y.K'un 14.12.1974 tarih ve 8172 sayılı kararı ile tespit ve ilan edilen Boğaziçi Sit Alanı'nda, G.E.E.A.Y.K'un 24.06.1983 tarih ve 15175 sayılı kararı ile sınırları belirlenen ve Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi'nde bulunan, ve aynı karar ile tescillenen, İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge kurulu'nun 04.01.2006 tarih ve 1274 sayılı kararı ile grubu I.grup kültür varlığı olarak belirlenen, rölövesi uygun bulunan, restitüsyon projesi düzeltmelerle uygun bulunan, İcadiye Dağ Hamamına ait sunulan restorasyon projesine ilişkin Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğü'nün 20.02.2008 tarih ve B.02.1.VGM.1.13.00.101.01/ 63-293 sayılı yazısı, Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulu'nun 23.10.2008 tarih ve 4202 sayılı kararı, İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge kurulu'nun 05.10.2005 tarih ve 1012 sayılı kararı okundu, ekleri ve işlem dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, İcadiye Mahallesi, 121 pafta, 591 ada, 1 parselde bulunan İcadiye Dağ Hamamına ait sunulan restorasyon projesinin düzeltmelerle uygun olduğuna, parsel içinde bulunan hamam binasına ait Pervititch Haritasında ve 1960 yılında düzenlenmiş Mazbut Vakıflar Gayri Menkul Tespit Fişinde yer alan müştemilat binasının da projesinin uygun olduğuna, Uygulamadan proje müellifinin sorumlu tutulmasına, ilgili Belediyesi ve Vakıfların denetiminde yapılmasına karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Serdar TUĞRUL
MÜDÜR

BAŞKAN
Mehmet Ali YÜZER
(BULUNMADI)

BAŞKAN YARDIMCISI
İsmail BÜYÜKSEÇGİN
İMZA

ÜYE
Erdal UZUNER
İMZA

ÜYE
İsa DÖNER
İMZA

ÜYE
Cengiz SİRKECİ
İMZA

ÜYE
Turan EFE
İMZA

ÜYE
Bayram TAŞKIN
İstanbul Büyükşehir Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Çetin ALACA
Vakıflar Böl. Müd. Tems.
İMZA

ÜYE
Murat BARUT
Boğaziçi İmar Müd. Tems.
İMZA

09.05.2008 V.A

Ek 13: İcadiye Dağ Hamamı Kurul Kararı (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 24.04.2013 / 82
Karar Tarih ve No : 24.04.2013 / 1081

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Kuzguncuk Mahallesi, 111 pafta, 566 ada, 22 ve 23 parsellerde, tapuda özel mülkiyete ait, 22 parsel numaralı olanı kargir hamam, 23 parsel numaralı olanı ise arsa vasıflı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14.12.1974 gün ve 8172 sayılı kararı ile tespit ve ilan edilen Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanında, aynı kurulun 24.06.1983 gün ve 15175 sayılı kararı ile uygun bulunan ve 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planında Öngörünüm Bölgesinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Boğaziçi İmar Müdürlüğünden alınan 18.03.2013 tarihli ve M.34.1.İBB.0.700.1200000-310.01.03-1736 sayılı imar durum belgesinde söz konusu parselin 22.07.1983 onanlı, 1/1000 ölçekli Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planında 'Konut Alanında' kalan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14.04.1973 tarih ve 7086 sayılı genel kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen yerdeki temizlik izninin verilmesi hakkında ilgisinin 19.02.2013 tarih ve 520 sayılı ve 26.03.2013 tarih ve 831 sayılı başvuruları ile uzman raporu okundu, işlem dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Kuzguncuk Mahallesinde, 111 pafta, 566 ada, 22 ve 23 parsellerde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 'Haber Verme Zorunluluğu' başlıklı 4. maddesi göz önünde tutularak moloz ve toprak yığınının parsellerden temizlenmesinde, duvarlarda ve zeminde bitki temizliği (sarmaşık, yabani otlar vb.) yapılmasında sakınca olmadığına karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Serdar TUĞRUL
MÜDÜR

BAŞKAN
Ahmet CAN
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Elif ÖRNEK ÖZDEN
İMZA

ÜYE
Hamdiye AYSEZEN
İMZA

ÜYE
Mehmet ERDAL
İMZA

ÜYE
Öner ÖZYAR
(BULUNMADI)

ÜYE
Turan GÖKYILDIRIM
İMZA

ÜYE
Hilal KAZAN
İMZA

ÜYE
Seniye ONUR
İst.B.Şehir Bld. Tems.
İMZA

ÜYE
Hülya BEKAROĞLU
Boğazçi İm. Md. Tems.
İMZA

24 04 2013 T A

Ek 14: Kuzguncuk Batak Hamam Tescil Bilgisi İçeren Karar (İst. 6. Kurul Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul VI Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 03.02.2009 / 184
Karar Tarih ve No : 03.02.2009 / 1421

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Altunizade Mevkii, bir kısmı İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 11.01.1991 gün 2759 sayılı ve 16.01.1998 gün 9665 sayılı kararı ile tescil ve ilan edilen Büyük ve Küçük Çamlıca Doğal ve Kentsel Sit Alanında, bir kısmı ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14.12.1974 gün 8172 sayılı kararı ile tespit ve ilan edilen Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanında, yine aynı kurulun 24.06.1983 gün 15175 sayılı kararı ile belirlenen Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesinde kalan, hisseli şirket mülkiyetindeki 212 pafta, 725 ada, 18 parsel ile ilişkin 1/5000, 1/1000 ölçekli plan değişikliği ve 1/1000 ölçekli mevzi imar planı teklifinin değerlendirilmesine ilişkin İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Planlama Müdürlüğü'nün 17.07.2007 gün M.34.0.İBB.0.13.41/2007/5621 sayılı yazısı, parsel ile ilişkin teknik inceleme raporunun iletildiği İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ulaşım Daire Başkanlığı, Ulaşım Planlama Müdürlüğü'nün 19.02.2008 gün M.34.İBB.0.14-69-604.99/TN:71138-97824-508 sayılı yazısı, Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine ilişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğin Plan Hazırlama Esaslarının 6. maddesinin f bendi gereği iki adet halk toplantısı düzenlendiği konu edilerek, toplantı tutanakları iletildiği İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ulaşım Daire Başkanlığı, Ulaşım Planlama Müdürlüğü'nün 10.06.2008 gün M.34.İBB.0.14-69-310.01/TN:399760-2024-84704 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Altunizade Mevkii, 212 pafta, 725 ada, 18 parseldeki daha önce var olan kalıntılara ilişkin Kurulumuzun 18.09.2007 gün 565 sayılı kararı ile Üniversitelerin ilgili birimlerinden alınacak raporun Kurulumuza iletilmesinden sonra tescil konusunun değerlendirilebileceğine karar verildiği, ancak parseldeki kalıntıların toprak yüzeyindeki kısmının yok edildiğinin anlaşıldığından, kalıntıların kim tarafından, ne zaman yok edildiği konusunda ilgili Belediyesinden bilgi ve belge istenmesine; ayrıca kalıntıların niteliği ve ne kadar bir alana yayıldığıının anlaşılabilmesi için müze denetiminde kazı yapılmasına, kazı sonrası hazırlanacak bilgi ve belgelerin Kurulumuza iletilmesine; 1/5000 ve 1/1000 ölçekli teklif planlara ilişkin müzakerelerin devamına karar verildi.

BAŞKAN
Mehmet Ali YÜZER
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
İsmail BÜYÜKSEÇGİN
İMZA

ÜYE
Erdal UZUNER
İMZA

ÜYE
İsa DÖNER
İMZA

ÜYE
Turan EFE
İMZA

ÜYE
Mehmet Zümrüt NİŞLİ

ÜYE
Hayri Fehmi YILMAZ
İMZA

ÜYE
Engin YETKİN
İst. B.Şehir Bld. Tems.
İMZA

İMZA
ÜYE
Mustafa DAĞLAR
Üsküdar Bld. Tems.
İMZA

09.02.2009 HE

Ek 15: Mabeyinci Ziver Bey Köşk Hamamı ve Kazı Kararı İçeren Kurul Kararı
(İst. 6. Kurul Arşivi)

T. C.
BAŞBAKANLIK
KÜLTÜR MÜSTESARLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER VE ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 234 - 8.6.1973
Karar No. ve Tarihi : 7226 - 9.6.1973

Toplantı yeri : İstanbul

İstanbul; Üsküdar, Kandilli 172 pafta, 945 ada, 89 parselde bulunan Birinci Mahmut Çeşmesinin imar planında yolda kalması hakkında Belediye Başkanlığınca gönderilen 25.4.1973 tarih ve 161 sayılı yazı okundu, yapılan müzakeresi sonunda:

Kandilli semtinin, Boğaziçinin karakterini yaratan tipik köy hüviyetini bugün dahi bütünü ile koruyabilen ender örneklerden olduğuna, Cemiyetimizin belli bir devrinin ve belli bir kesiminin sosyal, ekonomik ve kültürel seviyesini en güzel şekilde belgeleyen Kandilli semtinin, bu hüviyetini koruyacak şekilde bir imar tatbikat planının yapılmasının gerekli olduğuna, bu nedenle; mezkûr sahadaki eski eser niteliğindeki resmi ve sivil mimarlık örneklerinin İstanbul Belediyesi Eski Eserler Bürosu tarafından tespit edilerek, öncelikle, tescil etmek üzere Kurulumuza gönderilmesinin istenmesine, Kandilli, 945 ada, 89 parselde bulunan Birinci Mahmut Çeşmesinin aynen, yerinde, korunması gerekli eski eser olduğuna, imar planında bu görülen yol genişlemesinin mutlaka gerekli bulunması halinde, bilahare oluşturulup Kurulumuzun tasdikine sunulacak ŞİT anlayışına uygun imar tatbikat planında, katma adanın kesilmesi suretiyle temin edilmesine karar verildi.

ORHAN ALSAÇ

BAŞKAN

FERİDUN AKOZAN

BAŞKANVEKİLİ

Oye Akoc (Mahmut)	Oye Akozan (Feridun)	Oye Aktepe (Münir)	Oye Akurgal (Ekrem)	Oye Alkım (Bahadır)
				Bulunmadı
Oye Alsaç (Orhan)	Oye Eldem (Sedad H.)	Oye Eyce (Semavi)	Oye Kızıoğlu (Fahrettin)	Oye Kuban (Doğan)
		Bulunmadı		
Oye Kuran (Aptullah)	Oye Orhonlu (Cengiz)	Oye Ogel (Semra)	Oye Öz (Tahsin)	Oye Söylemezoglu (H. Kemal)
		Bulunmadı	Bulunmadı	
Oye Yenen (Michat)	Oye Yüngül (Naci)	Oye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü	Oye Vakıflar Genel Müdürü	
	Bulunmadı	Hikmet Gürçay Bulunmadı	Feridun Berkol	

RC/BB

Ek 16: Kandilli Hamamı Hakkındaki Karar (İst. 6. Kurul Arşivi)

Üsküdar Büyük Hamam Destanı

Şehr-i Üsküdar'da çarşı içinde
Misli yoktur ne Acem'de ne Çin'de
Büyük Hamam diye meşhur-u alem
Yeni tamir gördü hele geçende

Binası metindir çifte hamamdır
Esbab-e sevk-ü sefa hem tamamdır
Her gün nice bey paşa âyân gelir
Bazısı da esnaf ile avamdır

Şah-ı rah üzre kapısı anın
Bir âli kubbesi var camekanın
Zemini ak mermer, ortası havuz
Etrafı gülistandır şadırvanın

Avamın havassın ayrılmış yeri
Hasır üstü kilim döşeli biri
Ayan-ü eşrafa serilmiş şilte
Hamamda adettir kadimden beri

Misk gibi gül kokar havlu peştamal
Kahveci Arif bir taze gülcemal
Yanaşmalar dahi gayet hobru
Natırlar naziktir, sahibi kemal

Buyur gel efendim başımın tacı
Bu kebir hamamda canın ilacı
İbrişim kiseler Misk sabunları
Sizler için getirmiştir hamamcı

On nefer dellâkı şahbaz civandır
Hem ikisi anın taze fidandır
Biri şehr-i Üsküdar'ın gülüdür
Sivas'larınm şöhreti Ergüvandır

Dellâklar karşılar selam temenna
Soğukluk müferrih gayet rüşenâ
Anda bir de küçük halveti vardır
Cümle taze civanlara aşına

Anda ister isen gece yat uyu
Seyreyle uzanmış bir selvi boyu
Sanma hali vahşet üzeredir ahû
Kuzu misalidir hepsinin huyu

Göbek taşı bir pak mermerden alan
İçeri girince gel bir yol uzan
Kıl temaşa güzellerin reftarın
Gör nasıl olumuş serv-i hiran

Üç sofası vardır dört adet halvet
Her birinde ayrı ayrı letafet
Mücerredir suyundaki şifası
Tatlı olur kurna başı muhabbet

Sivas'lı Ergüvan Ahmed'dir biri
Şehr-i gül Hasan'dır öbür dilberi
Şimşir na'lin üzre reftar iderek
Hizmetine gelir birinden biri

İkiz midir yaşıt mıdır bilemem
On beşerden yukarıdır diyemem
İşve, cilve, hem edeble nezaket
Mislin bir hamamda bulamaz âdem

Koltuğunda lenger sabun ile lif
Gelir hizmete o dellâk-ı latif
Elpençe karşısında divan durarak
Sanırsın çekilmiş nurdan bir elif

A tup pay-i billurundan nalinin
El öper evvela şuh-u nazenin
İbrişim kisveyi alup destine
Nazikane ovar çıkarır kirin

Temaşa kıl cümbüşünü kâkülün
Şebnem misal ter danesin ol gülün
Kasem size el ayakta parmaklar
Eşi birer koçan pembe sünbülün

Heman bütün ihvanımız buyura
Nevcivan uşaklar selam dura
Üsküdar'da büyük hamam efendim
Böyle bir hamam-ı dilküşa bura

Üç kuruşa efendim bunca safalar
Ama gönül çeker yük yük cefalar
Mürüvvet yoktur endaze arşın
Selsebil olsun bahşış-i musaffalar

Aşık Veysel yazdı size destanı
Görüp aklın verip nice bütanı
Bura hamam değil periler kanı
Üsküdar şehrinin hem gülistanı

Aşık Veysel Şatıroğlu

Ek 17: Aşık Veysel Şatıroğlu'nun yazdığı "Üsküdar Büyük Hamam Destanı" isimli şiiri

(İ.Hakkı Konyalı)